2007 METŲ GEGUŽĖ

Mano istorija ypatinga tuo, kad jos pradžia nuolat keičiasi. Todėl ši įžanga yra įžanga į įžangą, ir bijau, kad kiekvieną kart leidžiant knygą atsiras vis naujų įvykių, taip glaudžiai susijusių su mano praeitimi, kad juos bus tiesiog privalu paminėti šiame leidinyje...

Deja, beveik vaiduokliška mano praeities farmacijos pramonėje istorija, regis, kartojasi. Ją nuolat patvirtina dabartis, ir ji vis iš naujo nubloškia mane atgal į tą itin aktyvų žaidimų lauką, kurį aš maniau seniai sėkmingai palikęs. Tai mane priverčia viską išgyventi iš naujo.

Paskutinis įvykis: 2007-ųjų vasario 25-ąją 1 val. 35 min. nakties, kaip rodo *Windows* statistinė lentelė, aš pabaigiau priešpaskutinį savo memuarų skyrių. Baigęs darbą gurkšnodamas konjaką pagaliau atsipalaiduoju ir stebiu, kaip kompiuterio programos ramiai išsijungia, aušintuvo ir kietojo disko dūzgimas pagaliau nugrimzta į tylą. Tylos šniokštimas dar aidi ausyse, kai aš įslenku į miegamąjį pas savo žmoną ir mažąjį sūnelį.

Anksti ryte iš gilaus miego mane prižadina skambutis iš Atlantos, Džordžijos valstijos. Prakeiktas laiko skirtumas! Kita vertus, tai juk Endis Vikeris (*Andy Vickery*). Jis yra vienas žymiausių ir sėkmingiausių advokatų bylose, susijusiose su psichotropinių vaistų poveikiais, kuriuos mes dažnai vadiname nekaltais žodeliais „šalutiniai poveikiai". Mano istorijoje šie poveikiai apima ir savižudybes, žmogžudystes bei skerdynes. E. Vikeris – protingas žmogus, tačiau net ir jis nepagalvojo apie laiko skirtumą tarp

savo biuro Jungtinėse Valstijose ir mano namų Pietų Vokietijoje. Aš jam atleidau.

Ką jau kalbėti, Endis Vikeris – tai vienas iš nedaugelio advokatų, sugebėjusių sėkmingai laimėti bylas nukentėjusiųjų naudai prieš neįtikėtinai galingą Didžiosios farmacijos aparatą. Apie mane E. Vikeris sužinojo per internetą. *YuoTube* prisistačiau kaip buvęs *Eli Lilly & Company (JAV)* darbuotojas ir pranešiau apie šios knygos išleidimą. E. Vikeris iškart suprato, kas į jį žvelgia iš ekrano.

2007-ųjų kovo 10-ąją skrendu į Atlantą. E. Vikeris pasikvietė mane duoti eksperto parodymus byloje, nagrinėjančioje savižudybę JAV. Aukos asmeniškai nepažįstu, taip pat nežinau tikslių to žmogaus mirties aplinkybių. Sako, jis nusišovė. Pirmąkart išgirstu jo pavardę – Porteris (*Porter*). „Keistas parodymas", – galbūt pagalvosite ir būsite teisus, tačiau aš esu daugiau nei paprastas liudytojas. E. Vikeris turi žinių apie tam tikrą informaciją, kuri gali būti svarbi jo klientei Porterio našlei, tačiau jis neturi įrodymų. Štai kodėl įsitraukiu į žaidimą. Juk Porteris vartojo *Prozac*®, ne ilgiau nei savaitę, bet jautėsi taip išmuštas iš vėžių, kad vienintelė logiška išeitis, kaip jam atrodė, buvo nusišauti. Porteris buvo sėkmingas verslininkas ir jam, atrodo, visiškai negrėsė savižudybė, nors dėl tam tikrų negalavimų jis apsilankė pas gydytoją. Ten jam atsainiai buvo išrašytas *Prozac*®. Jūs žinote – ta niekuo ypatinga nuotaikos gerinimo priemonė ir tiek. Taigi po savaitės Porterio nuotaika buvo taip „pagerinta", kad jis nusišovė.

Kovo 10-oji yra šeštadienis. Aš turiu tik dvi dienas aklimatizuotis. Viskas prasideda kovo 12-ąją. Ištisas dvi dienas du advokatai iš farmacijos gigantės *Eli Lilly*, kurioje anksčiau dirbau, mane puola. Jų tikslas – pabandyti sukompromituoti mane kaip asmenį, kad mano parodymas taptų neįtikimas, ir geriausiu atveju pašalinti mane iš bylos nagrinėjimo. Tai, ką aš žinau ir ką prisiekęs paliudiju – dinamitas. Abu šie advokatai čia yra tam, kad šią bombą nukenksmintų.

Ištisas dvi dienas jie kamuoja mane smulkmeniškais klausimais apie įvykius, kurie nutiko prieš dešimt ir net dvidešimt metų. Kaip kad tas nelemtas testas mokykloje... Atmintis manęs neapgauna, tačiau visai procedūrai prireikia daug nervų ir susikaupimo. Protarpiais vienas iš jų atsitraukia, kad paskambintų ir atgamintų duomenis, kuriais jie bando užspeisti mane į kampą. Jiems nepasiseka. Nesvarbu, kad ir kaip toks klausinėjimas jus išvargintų, jei jūs sakote teisybę – nugalėsite. Melo pinkles galima išardyti. Žinau savo kelią, kuriuo grįsta mano istorija. Kad ir kokie nestabilūs būtų laipteliai, kuriais jie veda mane žemyn, aš nenugriūsiu. Ištisas dvi dienas jie kaunasi su manimi dvikovoje, panaudodami kiekvieną gudrybę, aprašytą šioje knygoje.

Galų gale tarsi tarp kitko, atsitiktinai, užduodamas pagrindinis klausimas, tačiau jis nėra svarbiausias šioje byloje: „Kodėl jūs tai darote, pone Virapenai? Kodėl jums taip rūpi praeitis? Kodėl jūs negalite tiesiog palikti jos ramybėje?"

Išnervintas, bet vis dar ryžtingai nusiteikęs, sviedžiu nuotrauką ant stalo, savo mažojo sūnelio nuotrauką: „Štai kodėl, nes visa tai susiję su ateitimi."

Akimirksnį tikslingai vėsioje teismo posėdžių salėje karaliauja tyla. Niekas nesišnibžda. Nėra jokių strateginių konsultacijų. Jokio popieriaus šiugždėjimo. Bylos akimirką lieka nepaliestos.

Per pastarąsias dvi dienas jie persekiojo mane mano paties istorijos vingiuose kaip bulius persekiojamas Pamplonos gatvėse. Likusią savaitės dalį mano galva lieka visiškai tuščia. Jie mane išsekino – bet nelaimėjo. Jie nerado jokių

prieštravimų, melo ar ko nors, kas nebūtų teisybė. Jie pasilieka teisę siekti, kad mano parodymas vėliau būtų uždraustas, tačiau dabar jie manęs nebepersekioja.

Išsakomas mano parodymas. E. Vikeris panaudos jį Porterio našlės kaltinimui palaikyti prieš *Eli Lilly*. Tačiau kas žino, ar tai įvyks? Gana dažnai tokios bylos nutrūksta tuomet, kai tampa rizikingos farmacijos milžinėms, kai reikia atskleisti slaptus dokumentus ir kai tokių farmacijos milžinių darbuotojams tenka pasisakyti. Tokiame etape Galijoto advokatai paprastai pasistengia išbandyti visas priemones, kad teisme nereikėtų atskleisti kortų, ir pasitraukia į viešbučių galinių kambarių prieblandą sutvarkyti reikalus už teismo sienų. (Kartais taip sutvarkomi netgi tokie teismo procesai, kuriuos jie galėtų laimėti, tačiau reikėtų pakloti ant stalo nemalonius faktus.)

Vargu ar kuris nors ieškovas galėtų atsisakyti tokių sumų, kokias jiems siūlo farmacijos milžinės. Korporacijai nereikia parodyti savo silpnųjų pusių, ir ji gali išsaugoti švarų savo mundurą kaip farmacijos pramonės įmonė, atliekanti mokslinius tyrimus žmonijos labui.

„Šis teismo procesas negali sugrąžinti jūsų vyro, nesvarbu, kaip šis procesas baigtųsi. Bent jau paimkite šį čekį paguodai ir, kas žino, galbūt vieną dieną jūs vėl galėsite viską pradėti iš naujo... Juk gyvenimas tęsiasi."

Savo argumentus jie pateiks taip ar panašiai. Jei jiems pasiseks, visa ta kova, kad mano liudijimą būtų leista panaudoti, nueis niekais.

Mano liudijimo nuorašas ir vaizdo įrašas tokiu atveju būtų užantspauduoti ir paslėpti. Ir dar kartą visuomenė negalėtų sužinoti to, kas iš tiesų įvyko: kaip nuotaikos gerinimo priemonė *Prozac*® nuvedė žmogų į kapus.

Nieko tokio?

Dabar informaciją, kuri buvo įtraukta į bylos svarstymą 2007 metų gegužę Atlantoje, jūs laikote savose rankose. Ir dar daug daugiau. Jei man prisiekus duotas parodymas bus paslėptas stalčiuje ir teisybė apie *Prozac*® ir Porterį liks nuošalėje – ką gi, man gaila šių žmonių. Tačiau mano parodymas vienodai galioja ir daugeliui kitų atvejų. Kai atvykau čia, jei pamenate, nebuvau susipažinęs su šiuo konkrečiu atveju; ne, į Atlantą buvau pakviestas kaip psichotropinių vaistų ir papirkinėjimo ekspertas. Ir to, ką ten išsakiau, svarba siekia kur kas daugiau nei Porterio byla. Pavyzdžiui, svarstant žudiko maniako *Cho Seung Hui*, siautėjusio Virdžinijos universitete, bylą, paaiškėjo, kad nusikaltėlis buvo psichiatrų prižiūrimas – ir aš galiu įsivaizduoti, ką visa tai turėtų reikšti. Šioje byloje taip pat buvo spėliojama, ar būtent psichotropinis vaistas paskatino žmogų žudyti kitus. Norint padaryti galą spėlionėms, faktai turi būti pakloti ant stalo, o su jais ir teisybė – vietoje neteisminių susitarimų bei laikinų draudimų.

Mano skrydis į Atlantą ir kitos dabar nagrinėjamos bylos išties parodo, kokia svarbi ir šiandien yra mano istorija.

John Virapen, 2007 metų gegužė

ĮŽANGA

Teisybė
Tiktai teisybė
Ir nieko daugiau
Todėl padėk man, Dieve

Kasnakt neaiškūs migloti šešėliai renkasi prie mano lovos. Dažniausiai jie pasirodo paryčiui. Šmėklos daužo savo galvas į sienas, skustuvais pjausto sau rankas ir gerkles. Prabundu išpiltas prakaito. Aš netiesiogiai prisidėjau prie tų žmonių mirties, todėl dabar mane persekioja jų šešėliai.

Nieko asmeniškai nenužudžiau, bet jaučiuosi netiesiogiai atsakingas už jų mirtis. Ne, aš nekaltas, buvau tik paklusnus farmacijos pramonės įrankis.

„Ar tikrai?" – galėtumėte paklausti. „Taip, išties aš buvau tik įrankis, – paprasčiausias įrankis, kaip plaktukas staliui." Ir jūs galite pašaipiai nusišypsoti. Esate teisus. Buvau daugiau nei įrankis. Kitaip nei plaktukas, turiu savo valią. Tačiau, jei kalbėsime nuoširdžiai, kaip laisvai mes priimame sprendimus? Farmacijos pramonėje nuolat manipuliuojama žmogaus valia, ir tai vaidina svarbų vaidmenį mano istorijoje. O ar gali būti pavojingesnių įrankių už žmogų, kurio valia manipuliuojama? Tai tarsi sielos pardavimas velniui.

Šiandien aš tų žaidimų nebežaidžiu. Nebuvau labai svarbus, tik pėstininkas šiuose žaidimuose. Tuomet svarbiausia buvo pasiekti, kad mano veikla juos tenkintų. O žaidimas tęsiasi. Dabar kiti veikia taip, kaip aš anksčiau, ir užsiima tuo, kuo aš anksčiau.

Kaip pacientas jūs visuomet esate pėstininkas šiame žaidime. Jūs esate pats svarbiausias pėstininkas. Žaidimas sukurtas kaip tik jums ir jūsų vaikams.

Dabar jūs tikrai pasakysite, kad farmacijos pramonė daro gera žmonijai, pavyzdžiui, atlieka mokslinius tyrimus, kurie padeda kurti naujus vaistus, padėsiančius žmonėms. Tai yra tai, ką farmacininkai garsiai skelbia. Jie fotografuoja besijuokiančius vaikus ir senukus, šokančius gražią saulėtą dieną, tačiau net ir šios nuotraukos nėra tikroviškos. Deja, jos dirbtinės, ir tai taip pat atlieka savo nedidelį vaidmenį žaidime.

- Ar jūs žinojote, kad didžiosios farmacijos bendrovės išleidžia apie 35–40 tūkstančių dolerių per metus kiekvienam praktikuojančiam gydytojui per visus jo darbo metus, norėdamos įtikinti gydytojus skirti jų poduktus?[1]

- Ar jūs žinojote, jog vadinamieji nuomonės formuotojai ir autoritetai, tai yra pripažinti mokslininkai ir gydytojai, tyčia paperkami brangiomis kelionėmis, dovanomis ar paprasčiausiai pinigais, kad teigiamai atsilieptų apie vaistus, kai šių vaistų sunkūs ar net mirtini šalutiniai poveikiai tampa viešai žinomi ir reikia išsklaidyti pagrįstą gydytojų ir pacientų susirūpinimą?

- Ar jūs žinojote, jog daugeliui naujai patvirtintų (aprobuotų) vaistų išbandyti rengiami tik trumpalaikiai klinikiniai tyrimai ir niekas nežino šių vaistų poveikio, kai jie vartojami ilgą laiką ar net visą gyvenimą?

- Ar jūs žinojote, jog mokslinių tyrimų ataskaitos ir statistika, kurių reikia vaistui patvirtinti reguliuojančiosiose institucijose, yra nuolat taisomi taip, kad

mirtys, kylančios dėl šių vaistų šalutinių poveikių, būtų apeinamos?

- Ar jūs žinojote, kad daugiau nei 75 procentams žymių medicinos mokslininkų farmacijos pramonė moka?
- Ar jūs žinojote, kad rinkoje yra tokių vaistų, kurių patvirtinimo procedūroje svarbų vaidmenį suvaidino kyšininkavimas?
- Ar jūs žinojote, jog farmacijos pramonė sukuria ligas ir tikslingomis rinkodaros kampanijomis jas išreklamuoja, kad padidintų rinką savo produktams?
- Ar jūs žinojote, kad farmacijos pramonė vis labiau domisi vaikais?

Ne. Daugelio šių dalykų jūs negalėjote žinoti, nes farmacijos pramonei labai rūpi išlaikyti tai paslaptyje. Jei kas nors išviešinama, tai tik pačiu neišvengiamiausiu atveju, kaip atvejis su vokiečių farmacijos gamintoju *TeGenero*. Tai nutiko Londone 2006-aisiais. Ar pamenate? „Vaisto klinikiniai tyrimai sukūrė „drambliažmogį" – skelbė CNN naujienų antraštė[2]. Vieno žmogaus – jūrų kiaulytės – galva po dviejų valandų, kai jis išgėrė naują stebuklingą piliulę, ištino ir trigubai viršijo įprastinį dydį, tad priminė „drambliažmogį". Su *TeGenero* nutiko kažkas bloga. Ne dėl galvos ištinimo. Tokie dalykai farmacijos pramonės nė kiek nejaudina. Tas faktas, kad tai buvo paviešinta, štai kas blogiausia. „Mėgėjai", – tebūčiau pasakęs tuomet, kai dar buvau aktyvus. Ir *TeGenero* neturėjo pasirinkimo, todėl išnyko, subankrutavo. Pasaulinio garso žaidėjams taip nenutinka.

Vis dėlto tokie paviešinimo atvejai visuomet yra išimtis. Dažnai tvirtinama, kad žmonės, su kuriais atliekami bandymai, vis tiek mirtinai serga. Jiems suverčiama kaltė už jų pačių inkstų nepakankamumą ar jų pačių mirtį. Nuolat pabrėžiama, kokie vaistai naudingi daugeliui kitų žmonių. Mano knyga atskleidžia, kokie neteisingi yra šie savanaudiški pareiškimai.

Aš buvau pasaulinio žaidimo dalis

Šneku ne kaip prašalaitis ir ne kaip tiriamąjį darbą atliekantis žurnalistas. Nerodau moraliai švariu, nesuteptu pirštu į blogus žmones, esančius kažkur ten. Žinau, apie ką kalbu, nes pats buvau aktyviai į tai įsitraukęs. Buvau vienas iš jų.

Farmacijos pramonėje dirbau nuo 1968-ųjų. Pradėjau kaip vaistų pardavėjas, besibeldžiantis į gydytojų kabinetų duris. Kilau karjeros laiptais. Kiekvieną karjeros laiptelį ženklina nežinojimas, kuriam esant atitinkami viršininkai leidžia savo darbuotojams pasilikti. Kadangi vis kilau, žinojau vis daugiau. Ir pats tapau nusikaltėliu. Dirbau įvairiose bendrovėse. Palikdavau vieną bendrovę ir eidavau į kitą, užimdamas aukštesnę poziciją, tai leido man greitai kopti aukštyn. Kai kurias tarptautines bendroves pažinau iš vidaus. Tapau *Eli Lilly & Company* generaliniu direktoriumi Švedijoje, vėliau dirbau tokiems globaliems žaidėjams kaip *Novo Nordisk* ir *Lundbeck* iš Danijos.

Produktų įvairovė kito: tai buvo stebuklingos piliulės nuo artrito, žmogaus insulino skandalas, atjauninantys vaistai (augimo hormonai) ir galų gale nauja psichotropinių vaistų šeima, selektyvūs (atrankūs) serotonino receptorių inhibitoriai (SSRI), kurie klaidingai vadinami nuotaikos gerinimo priemone. Šie vaistai gali būti kuo tik norite, tik ne nuotaikos gerinimo priemone. Jie verčia žmones žudytis arba žudyti kitus. O juk šios pavojingos medžiagos nėra

vaistai, skirti tik retoms ligoms gydyti. Anaiptol, net ir vieno vaisto iš šios vaistų šeimos apyvarta siekia milijardus dolerių. Per metus. Kiekvienais metais.

Rinkodara ir kyšininkavimas

Šiems pavojingiems ir plačiai vartojamiems produktams kūriau ir įgyvendinau rinkodaros kampanijas. Rinkodarą sudarė plati priemonių įvairovė, nuo brangių dovanų gydytojams, kelionių nuomonės formuotojams ir autoritetams, pinigų mokamiems straipsniams moksliniuose žurnaluose, mokslinių konferencijų rengimo ir įgyvendinimo iki apsilankymų viešuosiuose namuose ypač aukštos klasės vadybininkams.

O galų gale mano liūdno repertuaro dalimi tapo valstybės tarnautojų papirkinėjimas. Vienas iš tokių atvejų tapo ryškiausiu mano karjeros pavyzdžiu, sukėlusiu ypatingas pasekmes. Tai buvo nepriklausomo eksperto, kurį pasamdė valstybės reguliuojančiosios institucijos, papirkimas, norint patvirtinti vaistą.

Tas faktas, kad aš laisva valia ten dalyvavau, labiausiai kankina mane. Prakaitu permirkusios pižamos – tai mano susivokimo ženklas. Aš atlikau kriminalinį veiksmą. Buvau priverstas kyšininkauti, siekiant patvirtinti vaistą, nors ir žinojau – tas vaistas gali pakenkti žmonėms.

Šiuo metu esu 64 metų amžiaus ir gyvenu Pietų Vokietijoje. Esu vedęs ir turiu mažą sūnelį (trejų metukų), kuris man yra pats brangiausias už viską pasaulyje. Farmacijos pramonė nuolat ieško naujų pelningų rinkų – šiandien ta rinka yra vaikai. Ir man tai kelia baimę.

Nebijau savo ankstesnių viršininkų, nors ir žinau, kad kiti, atskleidę blogus jų darbus, tai darydami statė ant kortos savo gyvenimus. Farmacijos pramonės lobizmas yra neprastai galingas. Lobistinė veikla nuolat nukreipta į politikus, teisėjus; net vyriausybės yra šantažuojamos, grasinant nutraukti investicijas ar uždaryti bendroves ir taip padidinti šalyje nedarbą. Jums nieko nežinant, vyriausybė atsitraukia ir žaidžia žaidimus tomis sąlygomis, kurias diktuoja pramonė. Farmacijos pramonės įtaka dažnai neregima.

Prieš metus telefonu kalbėjausi su žymios Vokietijos mokslinių knygų leidyklos redaktoriumi. Jis labai domėjosi mano istorija, taigi ir šia knyga. „Reikia žmonėms atverti akis, – karštai kalbėjo jis, – visuomenė pagaliau turi sužinoti, kas vyksta.“ Jis visa savo esybe buvo už tai.

Aš pasakiau: „Gerai, tuomet išleiskite šią knygą.“

Jis smagiai nusijuokė ir paaiškino, kad jų leidykloje to padaryti neįmanoma, mat tokios leidyklos paprastai gyvuoja iš farmacijos pramonės reklamos. Ši leidykla leidžia standartinius medicininius recenzuojamus leidinius. Vis dėlto jis primygtinai prašė atsiųsti šios knygos kopiją asmeniniu adresu, jei tik knyga kada nors bus išleista. Redaktorius nenorėjo prarasti progos būti tarp pirmųjų, perskaičiusių šią istoriją.

Vienas žmogus, Alfredas Pekitas (*Alfredo Pequito*), buvo užpultas ir sužalotas peiliu už tai, kad atskleidė nepatogią tiesą apie farmacijos pramonę. Jo žaizdoms susiūti prireikė 70 siūlių. Tai atsitiko ne kur nors trečiojo pasaulio šalyje ir ne Los Andžele, be to, net ne praėjusio šimtmečio antrojoje pusėje laukiniuose Vakaruose. Ne, tai atsitiko tarp mūsų, šiais laikais. Žmogus buvo užpultas, nepaisant galingų asmeninės apsaugos priemonių. Jis dirbo Portugalijoje Vokietijos farmacijos bendrovės *BAYER* medicinos atstovu, taigi buvo užkopęs ant to karjeros laiptelio, nuo kurio pradėjau aš prieš kokius trisdešimt metų. Tai buvo vienas iš tų vaikinų, kurie lanko gydytojus su produktų pavyzdžiais už dyką, saldainiais ir galbūt kai kuo daugiau.

Mano praeitis ir mano sūnaus ateitis

Tokie atvejai manęs negąsdina. Ne, man baisu tik dėl to, kad mano sūnus taip pat taps tokiu žmogumi, kurį farmacijos pramonė myli labiausiai – stropiu piliulių rijiku, kuris ryja vaistus išgalvotoms ir įkalbėtoms ligoms gydyti, vaistus su mirtinais šalutiniais poveikiais, įskaičiuotais į kainą. Farmacijos pramonė keičia ateinančios kartos mąstymą.

Tiesą sakant, tai jau prasidėjo. Ar jūs girdėjote apie **DSHS** (dėmesio sutrikimo ir hiperaktyvumo sindromą – *angl.* **ADHD** *Attention Deficit Hyperactivity Disorder*)? Ne? Populiariai šnekant, tai vaikų hiperaktyvumas. Tai vaikai, kurie nenustygsta vietoje, kurie pertraukinėja kitus, kai šie jiems kalba, kurie trukdo vesti pamokas – tai tiesiog vaikai, kurie elgiasi kaip paprasti, kiek neišauklėti berniukai ir mergaitės. Pasak farmacijos pramonės, šie vaikai kenčia nuo ligos, vadinamos dėmesio sutrikimo ir hiperaktyvumo sindromu (DSHS). Žinoma, šiai ligai gydyti yra vaistų. Kitu atveju nebūtų tokios gausios ir agresyvios šių produktų reklamos. *Ritalin*® – vienas iš geriausiai žinomų produktų. *Strattera*® – naujesnis vaistas, sukurtas bendrovės, kurioje aš dirbau daugelį metų, – *Eli Lilly* & *Company*. Niekas iki šiol dar nežino apie vystymosi sutrikimus ir ilgalaikę žalą, kurią sukelia *Strattera*®. Nepaisant to, šis vaistas tariamai hiperaktyviems vaikams kasdien išrašomas tūkstančius kartų.

Farmacijos pramonė tuo pasirūpina. Aš buvau į tai įsivėlęs – ne su *Strattera*®, bet su *Prozac*® (fluoksetinu), *Strattera*® pirmtaku. Mano žiniomis, bent jau iki šių metų *Prozac*® taip pat gali būti išrašomas vaikams Vokietijoje, kurioje aš gyvenu (farmacinis *Prozac*® pavadinimas Vokietijoje yra *Fluctin*®). Vyksta tai, kas rinkodaros žargonu vadinama produktų linijos pratęsimu – jei vienas rinkos segmentas pasiekia

viršutinę ribą, jūs imate ieškoti naujo rinkos segmento. Vaikai – tai naujas rinkos segmentas. Dabar atėjo jų eilė ryti *Prozac*® – vaistą, kuris gali paversti kiekvieną agresyviu ir net pavargusiu nuo gyvenimo. Tokiems niekams nereikėtų reikalauti vaistą dar kartą patvirtinti. Deja, jį patvirtinti reikia. Bet aš žinau, kaip tą reikalą būtų galima sutvarkyti.

Nesupraskite manęs klaidingai: nėra nieko bloga didinti apyvartą, ir aš būčiau paskutinis, kuris vien tik kapitalizmui priskirtų atsakomybę už nešvarius su sveikata susijusius sandėrius, aprašytus šioje knygoje. Siekite pelno, jei pardavinėjate automobilius, varžtus ar mėsainius, tačiau – dėl visko, kas šventa – čia mes susiduriame su fizine ir psichine žmonių gerove, kurios naikinimą apgalvotai pripažįsta ir priima kaip neišvengiamybę farmacijos pramonė, siekdama pelno, nuolat augančio pelno. Slapta ir nematoma mirtis.

Jei automobilio stabdžiai suveikia ne visuomet, jei priekinis stiklas išlekia, kai automobilio greitis pasiekia 40 mylių per valandą, arba jei išmetamosios dujos srūva į automobilio saloną – tokie automobiliai nepateks į rinką. Tačiau vaistai, turintys vienodai pavojingus šalutinius poveikius, patenka. Kaip tas įmanoma? Kodėl vartotojai geriau apsaugoti nuo trūkumų turinčių automobilių nei nuo to, kas vyksta su jų organizmais, sveikata, gyvenimais?

Žinoma, ne visa farmacijos pramonė yra bloga. Negaliu teisti visų bendrovių, nes visų jų nepažįstu. Tačiau etiniu požiūriu nesusitepusios bendrovės paieška – tai kaip adatos ieškojimas šieno kupetoje. Farmacininkai pradėjo kitaip. Jie buvo tiesiog vaistų tiekėjai. Jų mokslinių tyrimų motyvas buvo vaistų ligoms gydyti paieška. Šiandien jų varomoji jėga kita, tai – apyvarta.

Kuri veiklioji farmacinė medžiaga atneš daugiausia pinigų? Štai kur klausimas. Ypač nuo to laiko, kai tariamai

naujas veikliąsias farmacines medžiagas leista parduoti už aukštesnę kainą. Ar šie vaistai veiksmingi ir ar jų žala nėra didesnė už naudą – kam tai rūpi?

Viską lemia pinigai

Visa tai tėra pinigų klausimas – ir tai yra svarbiausia mano knygos mintis. Tu pasieki, ko nori, persiverti per galvą ir išvengi kiekvieno teisinio apribojimo, jei tik žinai tinkamą kainą – ir esi pasirengęs ją mokėti. Tai net nebūtinai turi būti astronominė suma, kaip parodys mano pavyzdys su *Prozac*®; kitais atvejais sumos išties buvo didelės ar duotos gėrybės vertingos – bet ne pernelyg. Norint papirkinėti, jums dar reikia geros instinktyvios nuojautos. Čia negalima perlenkti lazdos. Nedidelė, gerai parengta kalba tiek pat svarbi, kaip ir pati kaina.

Valdžios institucijos neapsaugos jūsų ar mano mažojo sūnelio nuo kriminalinių struktūrų farmacijos pramonės viduje. Valstybės tarnautojai yra linkę imti kyšius, ekspertai taip pat linkę imti kyšius, gydytojai irgi linkę imti kyšius. Tiesą sakant, juk visi mes paperkami. Kiekvienas tėvas ir kiekviena motina tai žino. Tėvai manipuliuoja savo vaikais, žadėdami jiems leisti ilgiau žiūrėti televizorių, jei tik jie suvalgys visą į lėkštę įdėtą maistą. Ir atvirkščiai, vaikas nustoja verkšlenti, vos tik gauna, ko panorėjęs. Visa tai – tik dalis normalaus kasdienio gyvenimo. Veikla, apie kurią aš kalbu, yra strategiškai suplanuota ir yra oficialios procedūros dalis, taip pat – farmacijos bendrovės verslo plano dalis. Tai nėra atsitiktinumas. Ir šiandien papirkinėjimas nueina toliau nei bet kada anksčiau. Ypač su psichotropinėmis piliulėmis. Daug naujų produktų pavyko sukurti nuo to laiko, kai aš buvau įsipainiojęs į pirmos tokios bombos patvirtinimą.

2004-ųjų vasario 7-ąją devyniolikos metų studentė, apsisukusi kaklą šaliku, pasikorė farmacijos bendrovės *Eli Lilly* laboratorijoje per klinikinį tyrimą. Savižudybė klinikinėmis aplinkybėmis. Tai juk beprotybė. Ir tai buvo tik viena iš visos grupės savižudybių ir viena iš nedaugelio, apie kurias sužinojo visuomenė. Bandymo pradžioje ši mergina buvo visiškai sveika. Pinigai, kuriuos ji turėjo gauti už dalyvavimą bandyme, buvo numatyti jos studijoms finansuoti. Nes saugumo sumetimais asmenys, turintys bet kokių depresijos požymių, iš klinikinių tyrimų buvo pašalinami. Nors tiriamas vaistas turėjo būti skiriamas būtent sergantiesiems depresija gydyti.

Savaime suprantama, savižudybės buvo laikomos paslaptyje kaip įmanoma ilgiau. Jei kokia nors religinė sekta, panaudodama cheminius ir (ar) kitokius smegenų plovimo būdus, jaunus, sveikus žmones išvestų iš proto taip, kad savižudybė jiems atrodytų kaip vienintelė logiška išeitis, tokios sektos būtų nedelsiant uždraustos, ir visiškai pagrįstai. Tačiau farmacijos pramonės tyrimų laboratorijos nėra uždraudžiamos, kaip nėra uždraudžiamos ir dar didesnės laboratorijos su milijonais pacientų, kuriems, patiems to nežinant, skiriami įvairiausi blogai ištirti ir gyvybei pavojingi vaistai su fantastiškais ir brangiais vardais. Jūs esate šios laboratorijos dalis. Ir jūs už tai mokate, kartais savo gyvybe. Ar kas nors apie tai jus supažindino?

Produktyvus nerimas

Nerimauti tikrai yra dėl ko. Ir neleiskite šiam nerimui likti tiesiog kaip neatpažintam jausmui savo viduje, leiskite jam pasireikšti. To aš ir noriu. Žmonės iš farmacijos pramonės taip pat gali atlikti savo vaidmenį. Tokie žmonės kaip aš, kurie persisotino savo viršininkų ir savo melo, kurių sąžinė yra nešvari.

Kai perskaitysite šią knygą, aš jums tikriausiai nelabai patiksiu. Keikite ir prakeikite mane. Jūs negalite man būti žiauresni nei aš pats sau. Bet jūs tapsite dėmesingesni, kai lankysitės pas savo gydytoją ir matysite, kaip jis išrašo vaistus; jūs pastebėsite paskutines mokslines naujienas, pranešimus apie tyrimus ir mokslinius simpoziumus, medicininius žurnalus, vyriausybės rekomendacijas, taip pat visiškai kitaip gebėsite matyti vaistų patvirtinimo procedūrų saugumą.

Šios knygos sandara

Pirmoji šios knygos dalis – apie tai, kaip vaikas iš trečiojo pasaulio užkampio pakilo į didžiąją farmacijos pramonės areną.

Antrojoje dalyje kalbama apie tai, kaip devintojo dešimtmečio pradžioje farmacijos pramonė virto korumpuota svajonių gamykla – ir kaip aš į tai įsipainiojau. Taip pat aš aprašysiu tolesnę neetiško farmacijos pramonės pardavimo strategijų plėtrą iki šių dienų.

Trečiojoje dalyje pateikiama patarimų, kaip pagerinti pacientų apsaugą, čia skelbiamas svarbiausių terminų žodynėlis, taip pat adresai, kuriais galima rasti daugiau informacijos.

Farmacijos pramonei nieko nėra blogiau už jos apnuoginimą visuomenės akyse, nes neigiamas viešumas, – kaip pacientai, kurie pasipasakoja apie klinikinius tyrimus, testuojami asmenys, kurių galvos ištinsta iki baliono dydžio, – visa tai turi poveikį farmacijos pramonės šventovei, tai yra jos apyvartai. Visuomenė, JŪS, galite pakeisti šiuos dalykus. Padėkite sustabdyti šitą beprotybę. Jūs turite tai padaryti.

1 SKYRIUS

Kaip aš tapau tuo, kas esu

Tik prieš kelis mėnesius man sukako 64-eri. Jei pamatytumėte mano nuotrauką, niekuomet nepatikėtumėte, kad esu švedas, tačiau būtent tai ir įrašyta toje mano paso grafoje, kurios pavadinimas „Tautybė“. Švediškai kalbu laisvai, nors tai nėra mano gimtoji kalba. Gimiau Britų Gajanoje (šiandien vadinama Gajanos Respublika), šalyje, kuri daugeliu atžvilgių yra absoliuti priešingybė Švedijai, taip pat ir Vokietijai, kurioje aš gyvenu šiandien su savo vokiete žmona trečiojoje santuokoje. Esu trejų metukų sūnaus tėvas. Jis – mano garbingo amžiaus pasididžiavimas. Kartu man labai baisu, kai pagalvoju apie jo ateitį ir apie pavojus, kurie jo tyko – pavojus, į kuriuos ir aš buvau įsipainiojęs.

Nė vienas nesame be skrupulų iš prigimties, taip pat ir aš. Todėl neatleistina, kad leidausi supančiojamas nešvarių Didžiosios farmacijos sandėrių ir nepasakiau „Ne“, net nesipriešinau, tiesą sakant, net nenuliūdau. Bet galbūt tai būtų galima paaiškinti: mano vaikystė prabėgo tokiomis pat sąlygomis, jėgos ir piktnaudžiavimo jėga sąlygomis.

Tačiau savo vaikystės ir paauglystės prisiminimus čia pateikiu ne tam, kad nusiplaučiau. Biografija negali būti pasiteisinimas. Tai galbūt gali paaiškinti, kodėl aš nuėjau tiesiai į man paspęstus spąstus ir kodėl vėliau buvo taip sunku iš jų išsilaisvinti.

Užaugau Britų Gajanoje

Gimiau mažame kaimelyje Britų Gajanoje, kuri anuomet, kaip rodo pavadinimas, buvo Britanijos kolonija. Aš – tamsiaodis, esu indų kilmės, nors Britų Gajana yra šiaurės rytinėje Pietų Amerikos pakrantėje. Mano proseneliai į Pietų Ameriką atvyko kaip juodukai (juodadarbiai). Indijoje juos užverbavo „savanoriais vergais". Naujasis Pasaulis buvo jiems nupieštas šviesiausiomis spalvomis, pažadėtas laisvas ir turtingas gyvenimas, bent jau tuomet, kai jie susimokės skolas už kelionę (o šiai jie, žinoma, pinigų neturėjo).

Kaip ir daugelis pažadų, kuriuos baltaodžiai duoda spalvotiesiems, šis pažadas taip pat pasirodė besąs tuščias.

Darbui cukranendrių plantacijose ir ryžių laukuose nebuvo galo. Jie žinojo, kaip juodadarbius priversti dirbti. Pirmiausia mano proseneliai nugarą lenkė už kelionės skolas. Šias kiekvienas savininkas nustatinėjo kaip panorėjęs, todėl jos niekuomet nebuvo pernelyg menkos. Maistas, drabužiai ir stogas virš galvos – už visa tai reikėjo susimokėti, ir niekur nebuvo parašyta, kokia bet kurio iš tų dalykų kaina. Praėjo daug laiko, kol mano protėviai išsipirko laisvę. Mano šeima niekuomet nematė nieko panašaus į Naujojo Pasaulio palaimą ir neįtikėtiną gerovę. Jie liko skurdžiai, antrarūšiai kolonijinės valstybės piliečiai, net jei oficialiai ir buvo britai.

Antroji galinga jėga šalyje, be kolonijinių taisyklių, buvo Katalikų bažnyčia. Mano tėvai atsivertė į katalikybę jau seniai, bet juos tai privertė padaryti ne religija ir ne įsitikinimai – tai buvo tiesiog išgyvenimo klausimas. Jei jūs esate žemesnis ir vargšas, geriau eiti išvien su galingais žmonėmis.

Juk mano tėvai nuo jų priklausė.

Tėvas buvo žvejys, motina parduodavo laimikį turguje ir, būdami vaikai, mes jai padėdavome. Mūsų buvo septynetas, dvi mergaitės ir penki berniukai. Taip pat kartu augo mano mamos geriausios draugės sūnus, kurį ji įsivaikino, kai ši pasimirė. Tais laikais viskas vyko be daugžodžiavimo – kiekvienas stengėsi padėti ir pasirūpinti vienas kitu, šeimos ir draugai laikėsi išvien.

Mano tėvas sunkiai susirgo. Be žvejybos, kitų pajamų neturėjome. Taigi mano vyriausiasis brolis perėmė verslą. Jam tai buvo didžiulis pasiaukojimas, o mums – didelė dovana, nes tėvai atkakliai siekė nutiesti mums kelius į geresnį gyvenimą. Jie taupė kiekvieną pensą ir skyrė jį mūsų mokslams. Kadangi vyriausiasis brolis prisiėmė duonos pelnytojo vaidmenį, jis neturėjo laimės džiaugtis gero išsilavinimo privilegija. Mes visi jam už viską esame skolingi.

Kai man buvo treji, persikėlėme į sostinę, esančią pakrantėje, kaip ir visos gyvenvietės Gajanoje tais laikais. Persikėlimas mūsų kasdienio gyvenimo per daug nepakeitė; jūra tebebuvo svarbiausia mūsų gyvenimo dalis. Savo laimikiui radome nuolatinių klientų. Nors daug dirbome, per visus tuos metus niekuomet nemačiau savo mamos, dėvinčios naują suknelę ar perkančios kokių nors daiktų sau. Tai ji laikė prabanga, o prabanga buvo nereikalinga. Mano tėvas ir motina, abu beraščiai, buvo griežtai nusprendę leisti savo sūnus studijuoti. Niekas kitas nebuvo taip svarbu.

Nors gyvenau paprastomis gyvenimo sąlygomis, aš patyriau laimingą vaikystę. Man patiko purvynė, žaisti paplūdimyje ir ištisas dienas leisti valtyje. Be to, aš buvau didelis kriketo mėgėjas. Vaikystėje mes mėgavomės didele laisve. Visas miestelis buvo mūsų žaidimų aikštelė; jūra hangavo prie mūsų slenksčio; medžiai lūžo nuo vaisių, o saulė visuomet šviete. Mes nieko nežinojome apie tikrąjį gyvenimą – o ir ar buvo tas tikrasis gyvenimas?

Visa tai pasikeitė mokykloje. Aš buvau penkerių, kai motina nusprendė, kad atėjo laikas rimtiems dalykams. Ji keldavo mane trečią valandą ryto gaudyti krabų paplūdimyje. Kai ji pardavinėjo krabus turguje, aš ėjau į mokyklą.

Vis dėlto nei ankstyvas kėlimasis, nei darbas paplūdimyje manęs per daug nevargino, tačiau mokykla buvo visai kas kita. Mokslai man ėjosi savaime. Buvau apdovanotas proto gebėjimu greitai suvokti dalykų esmę. Todėl netrukus atėjo toks metas, kai mokykla nebegalėjo manęs nieko daugiau išmokyti, ypač turint galvoje, kad tai buvo Katalikų mokykla. Vienuolės sapaliojo apie rojų ir pragarą, tačiau mane dominantys klausimai likdavo neatsakyti. Kodėl vieni žmonės turtingi, o kiti – vargšai? Kodėl tamsiaodžiai mažiau vertingi nei baltieji? Įprastas atsakymas: nuodėmė abejoti esama sistema.

„Daryk tai, arba..."

Vieną sekmadienį mokykla mane pamokė visam gyvenimui. Kadangi Katalikų mokykla ir prie jos esanti presbiterija buvo mūsų šeimos klientės, stengiausi uoliai eiti kataliko pareigas, – juk sudaryti gerą įspūdį bažnyčios klerkams buvo gyvybiškai svarbu. Taigi tapau bažnyčios choro dainininku (iš tiesų mėgau dainuoti) ir patarnaujančiu berniuku (kas dar buvo pakenčiama), taip pat ėjau į sekmadieninę mokyklą, kurioje daugiausia buvo mokoma katekizmo. Dvasininkai buvo draugiški ir kantrūs. Mokiausi pareigingai, bet be didelio įsitikinimo. Vienas iš kunigų man tapo tarsi antruoju tėvu – atnešdavo iš virtuvės skanių kąsnelių, liaupsindavo už atsidavimą ir skirdavo ypatingą dėmesį.

Aš tuo didžiavausi. Juk tamsiaodžiui berniukui, kaip aš, baltaodžio žmogaus palankumas išties buvo kažkas ypatinga. Tas faktas, kad jokie kiti mokiniai nelankė jo pamokų,

mat jos buvo skirtos tik man, asmeninės, buvo tolesnis mano naujosios padėties ženklas. Net kai kunigas ėmė vis dažniau žnaibyti man skruostus, plekšnoti per galvą ir vis dažniau apkabindavo, aš nepagalvodavau, kad tai yra kas nors bloga.

Vieną dieną po tokios pamokos jis karštai įrodinėjo, kad mano kūnas yra nuodėmingas. Jį reikia apvalyti. Nenutuokiau, ką jis turėjo galvoje. Jis vėl mane apkabino, bet paskui sudavė. Kunigas buvo aukštas strazdanotas vyras, prakeiktas airis. Aš jam tebuvau maždaug iki juosmens. Kai jis prigludo prie manęs visu kūnu, murmėdamas poterius apie išsigelbėjimą, užgniaužiau kvapą. Jo ranka nuslydo į mano kelnes. Ar tai galėjo būti atsitiktinumas? Jis vis murmėjo litanijas apie nuodėmių išvarymą. Ir nenustojo, kol aš jėga jį atstūmiau. Tik tada jis pastebėjo mano pasipriešinimą. Nustojo meldęsis ir pratarė draugiškai, beveik supratingai: „Tavo šeima į mokyklą ir presbiteriją pristato žuvį, ar ne? Lažinuosi, kad tėvams nebūtų malonu, jei per tave jie prarastų savo verslą."

Šių žodžių man pakako. Jis pakeitė toną: „Taigi baik spurdėti, nes kitaip..."

Buvau tik penkerių, bet supratau jį labai aiškiai: „Aš esu stiprus, o tu esi beginklis. Taigi daryk tai, arba..."

Įsivaizduokite mane, mažą, nustėrusį berniuką purvinais drabužiais, viena ranka atsirėmusį į sieną, kad nenugriūčiau. Kiekvieną akimirką, kai prakeiktas kunigas kišo prie manęs nagus, tarsi kažkas garavo iš manęs, tarsi dalis mano esybės, asmenybės išnyko, tapau tartum žaislu, tartum daiktu. Po viso kaip kokią paguodą jis davė man medinį rožinį. Kitąkart aš gavau maldaknygę, vėliau – monetų.

Tai tęsėsi mėnesį. Ir kiekvienąkart, kai tik stengdavausi atremti jo prievartą, jis primindavo man žuvų verslą. Visa mūsų šeima priklausė nuo kunigo malonės. Beje, aš buvau

ne vienintelis tamsiaodis berniukas, kuris turėjo tai tverti, o jis nebuvo vienintelis toks kunigas. Žinojau, kad mano broliams teko iškęsti tokį patį elgesį, nors ir nė vienas iš mūsų tuomet nedrįso apie tai prasitarti net puse lūpų. Mes tai ištvėrėme. Tai buvo kaina, kurią turėjome mokėti už tai, kad esame vargšai, taip sakant, žemesni ir bejėgiai.

Bet vieną dieną aš apsisprendžiau. Praleidau sekmadieninės mokyklos pamoką. Užuot sėdėjęs joje, parke žaidžiau kaubojus ir indėnus, vogiau vaisius iš sodo prie miestelio ir spardžiau kamuolį kriketo lauke. Apie tai sužinojusi motina labai supyko ir įkrėtė man diržo. Ji net nenutuokė, kokį išsilavinimą jos sūnus gauna sekmadieninėje mokykloje. Ji nerimavo, kad aš beprasmiškai prarasiu geresnio gyvenimo progą. Stojiškai ištvėriau jos pamokslus. Verčiau jausti motinos diržą ant savo nugaros nei kunigo rankas savo kelnėse.

Galų gale mano šeima sukaupė pakankamai pinigų, kad galėtų mano antrąjį pagal amžių brolį išsiųsti į užsienį studijuoti. Mums tai buvo didinga diena, nes jis buvo pirmasis iš šeimos, palikęs Gajaną. Jo kelionės tikslas buvo Šiaurės Airija. Mūsų mokyklos katalikai pažadėjo, kad vietinė bažnyčia jį priims ir juo pasirūpins. Tušti baltaodžių pažadai. Atvykęs į Šiaurės Airiją, mano brolis buvo visiškai vienas. Savo pirmajame laiške jis rašė mums, kad jautėsi kaip prašalaitis, tačiau tuo pat metu viskas atrodė labai pažįstama. Kita šalis, kitas žemynas, tačiau viskas buvo taip pat, kaip visada. Nes jis priklausė žemesnei žmonių kategorijai, taigi su juo ir elgiamasi buvo atitinkamai. Vis dėlto jis sugebėjo pradėti studijuoti mediciną (o vėliau tapo chirurgu).

Europa, pirmasis kartas

Kai buvau dvylikos metų, mano motina sutaupė pinigų kitam bilietui į geresnį gyvenimą. Viena iš mano seserų jau

gyveno su savo vyru Londone. Turėjau apsistoti pas ją ir baigti ten aukštąją mokyklą. Kelionėje manęs laukė nauja patirtis. Nors tuomet man tai buvo ne ką daugiau nei didelis nuotykis. Skrydis į Barbadosą, persikėlimas į Genują laivu, pavadintu *SS Surriento*, kuris buvo tokio dydžio, kaip visos mūsų miestelio žvejų valtys kartu sudėjus. Tas laivas buvo aukštesnis už tuo metu man žinomus aukščiausius pastatus. Vėliau manęs laukė kelionė traukiniu per Alpes, kalnus snieguotomis viršūnėmis, laukus ir miestus į Kalė miestelį Prancūzijoje. Bijojau užmigti, nerimavau, kad galiu netekti daiktų, tada jie man atrodė tokie brangūs. Visi tie įspūdžiai mane pribloškė. Kaip kempinė gėriau iš aplinkos viską – kalbas, kvapus, maistą ir prieskonius, taip pat keistus tų žmonių papročius. Buvau tarsi apsvaigęs.

Vis dėlto atvykęs į Londoną nusivyliau. Nors brolis iš Airijos man rašė iliuzijas griaunančius laiškus, miestą įsivaizdavau kaip stebuklų šalį, mano svajonėse visi buvo turtingi ir laisvi, plaukė pieno upės tarp medaus krantų. Tačiau netrukus sužinojau, kad čia galiojo tos pačios taisyklės, kaip ir Gajanoje. Mano oda vis dar buvo tamsi, ir tai buvo labai gerai pastebimas trūkumas. Žmonėms pakako vien tik žvilgtelėti, kad žinotų, kur mano vieta, jie net nelaukė, kol aš prasižiosiu. Jie nežinojo, ar aš esu protingas ar kvailys, draugiškas ar nemandagus, gabus ar nevėkšla. Kam tas rūpėjo? Vieną dalyką jie labai gerai žinojo: padėtimi aš buvau žemesnis už juos.

Be viso to, man trūko savo gimtinės saulės, jūros, to lengvumo ir draugiškumo, kurį jaučiau namuose ir bendraudamas su savo šalies žmonėmis. Mes buvome laimingi, nepaisydami savo skurdo. Čia, Londone, nieko panašaus nejaučiau. Namų ilgesys buvo stipresnis už mano didelius norus, ir aš prisipažinau seseriai, kad noriu vykti namo. Po

dvejų metų pagaliau susikaupė pakankamai pinigų dar vienai kelionei, ir mano noras išsipildė.

Niekas dėl to neapsidžiaugė – ir mažiausiai iš visų aš pats. Dalijausi būstu su savo antrąja seserimi, kuri tuo metu jau taip pat buvo ištekėjusi ir gyveno su vyru; šis turėjo vaistinę pasienyje su Olandų Gajana. Baigiau aukštąją mokyklą ir ėmiau užsidirbti šiek tiek pinigų, atlikdamas įvairius atsitiktinius darbus, kaip pagalbininko žvejų valtyse ar svainio vaistinėje.

Tai nebuvo tokia vaistinė, kokias mes matome šiandien. Mano svainis pats maišė losjonus ir kremus, pats atlikdavo ir nesudėtingus medicininius tyrimus. Tai buvo pirmasis mano susidūrimas su farmacija. Išmokau, kaip sumaišyti mikstūrą nuo kosulio ar kremus.

Tačiau nemėgstamiausias darbas, kuris dažnai buvo paliekamas man, – tai tirti nėščių moterų šlapimą, norint nustatyti cukraus kiekį jame. Reikėjo ne tiesiog į stiklinę su skysčiu pamerkti testinę juostelę, kaip tai daroma šiandien. Procedūra labiau priminė primityvius senovinius laboratorinius tyrimus ar bandymą chemijos pamokoje. Man dažnai nepavykdavo. Skystis suburbuliuodavo ir, išsiliejęs per siaurą laboratorinio mėgintuvėlio kaklelį, aplaistydavo mano drabužius.

Visa tai mane plėšė į gabalus. Ar aš tikrai norėjau toliau gyventi tokį gyvenimą, kurį gerai pažinojau? Taip gyvendamas būčiau apsidraudęs, tačiau laiką leisčiau tokioje aplinkoje, kurioje karjeros galimybės buvo ribotos. Ar aš tikrai norėjau visą gyvenimą tirti šlapimą, o gal buvau toks stiprus, kad prasilaužčiau Londone ir studijuočiau mediciną, kaip mano brolis? Šis miestas, nors ir atstūmė sykį mane, svajonėse vis dar tebebuvo stebuklų šalis, ar bent jau vartai į stebuklų šalį. Taigi suteikiau Londonui antrą progą.

Po metų sugebėjau susitaupyti pinigų didžiajai kelionei. Po savo sesers sparneliu gavau aukštosios mokyklos diplomo atitikmenį. Tuomet persikėliau pas savo brolį į Šiaurės Airiją studijuoti medicinos kaip jis, nes tai atitiko ir mano šeimos planus. Per vasaros atostogas ėmiausi bet kokio darbo, kurį tik galėjau gauti. Keista, visuomet tik baltaodžiai gaudavo pelningus antraeilius darbus – profesoriaus asistento, pavaduojančio mokytojo ar turistų gido. Tokie juodukai kaip aš dirbdavo tik tai, ko nenorėdavo niekas kitas – sezoniniu fermos darbininku, autobuso ar traukinio kontrolieriumi. Kartais pasisekdavo ir pasitaikydavo proga pasirodyti kaip dainininkui – taip bent jau atsipirko mano praktika Katalikų mokyklos chore.

Pirmieji prekybiniai mokymai

Šitaip prabėgo ketveri metai, ir aš gavau tarpinį medicinos diplomą. Kadangi Londone buvo lengviau įsidarbinti, aš vėl persikėliau pas seserį. Man pasisekė ir gavau autobuso kontrolieriaus darbą Vaito saloje. Reikėjo pradėti dirbti tik po savaitės, taigi džiaugiausi laisve ir basčiausi po miestą. Ties gatvės kampu mane užkalbino amerikietis. Jis buvo gerai apsirengęs, maždaug 30 metų amžiaus ir draugiškas.

– Ei, ar ieškai darbo? – paklausė jis.

– Jau turiu vieną, – atsakiau kiek didžiuodamasis.

– O, nejaugi? – jis kilstelėjo galvą ir lėtai nužvelgė mane nuo galvos iki kojų, tarsi apžiūrinėtų supuvusią žuvį. – Ir kokį?

Amerikietis išpūtė skruostus.

– Autobuso kontrolieriaus Vaito saloje.

Vyriškis prunkštelėjo. Buvau pripratęs, kad žmonės į mane žiūri iš aukšto. Tai, kad jis leido man suprasti, jog esu kvailys, nebuvo nieko nauja. Kadangi amerikietis leipo iš jūros, jis vos prakošė žodžius pro dantis:

– Autobuso kontrolieriaus, ar ne? Tuomet tau greitai lemta tapti milijonieriumi.

Atrodė, jis tiki tuo, kad pajuokavo dar geriau nei aš.

– Na, tas nėra taip jau blogai, – atsakiau. – O ką gi jūs galite pasiūlyti?

Amerikietis, ačiū Dievui, nusiramino. Jis uždėjo ranką man ant peties:

– Eikš, nupirksiu tau gėrimo.

Tai turėjo skambėti kilniadvasiškai. Šiaip ar taip, aš neatsisakiau alaus. Nusekiau paskui jį į gretimą barą, o čia jis išdėstė reikalą:

– Žinai didžiuosius amerikietiškus laikraščius ir žurnalus, ar ne? – paklausė. – Žurnalai *TIME, Vanity Fair, Vogue*... Mes pardavinėjame jų prenumeratą. Europa – iš tiesų karšta rinka.

Neblogai. Buvau įgijęs patirties, pardavinėjant žuvį, o žuvis buvo suvyniota į popierių. Aišku, sugebėčiau pardavinėti ir laikraščius.

– Kiek jūs mokate? – paklausiau.

– Na, mes daug keliaujame. Kai esame svetur, apsistojame pigesniuose viešbučiuose, maistas taip pat už dyką. Dar, žinoma, ir komisiniai. Kuo daugiau parduodi, tuo daugiau uždirbi.

Atrodė, kad tai iš tiesų galimybė, kurios neturėtum pardavinėdamas autobuso bilietus. Tačiau man kilo dar vienas klausimas:

– Ar Europoje yra tiek daug žmonių, kurie puikiai kalba angliškai, kad galėtų skaityti leidinius?

Jis vėl dėbtelėjo į mane kaip į bukaprotį.

– Ne, – pratarė atsainiai. – Mes, žinoma, sakome, kad jie gaus žurnalą savo gimtąja kalba.

– O! Ir tada jie gauna jį angliškai?

Buvau naivus. Dieve mano, koks buvau naivus.

Jis paaiškino:

– Berniuk, jie moka iš anksto.

Žodžius „iš anksto“ jis išskiemenavo kaip pradinės mokyklos mokinys, rašantis diktantą. Tada aš pagavau mintį: prenumeruotojai niekuomet nė nepamatys žurnalo, – nei sava kalba, nei angliškai, nei esperanto. Šis darbas – tai meluoti žmonėms, siekiant pasipelnyti. Nenorėjau tuo tikėti.

– Gauni visko, ko tau reikia, – tęsė jis. – Kostiumą, kaklaraištį, blizgančią brošiūrą ir puikią asmens tapatybės kortelę. Paaiškini jiems, kad esi vargšas studentas ir bandai užsidirbti pinigų būsimam semestrui. Turėdamas tokią išvaizdą, juos lyg šiltą vilną suraitysi.

Nežinojau, kuo čia dėta mano išvaizda, niekuomet apie tai nepagalvojau. Amerikietis manęs neįtikino. Tą vasarą vyliausi savo tikslus pasiekti sunkiu ir sąžiningu darbu. Taigi atsisakiau jo dosnaus pasiūlymo ir po savaitės išvykau į Vaito salą autobusuose leisti angliškos vasaros. Uždirbtus pinigus pasiunčiau broliui į Airiją ir seseriai į Londoną, kuriame dabar gyveno ir mano motina. Pasilikau tik tiek, kiek reikėjo maistui ir būstui. Kai baigėsi darbo sutartis, grįžau į Londoną.

Likimo posūkis

Po tokios įtemptos vasaros tiesiog nekantravau, kada vėl galėsiu eiti pašokti. Viena iš mano mėgstamų šokių aikštelių buvo Imperatoriškoji šokių salė Pikadilio aikštėje. Tas vakaras Imperatoriškojoje salėje man buvo lemtingas. Jei tą vakarą būčiau nuėjęs ne ten, o į kurią nors kitą iš nesuskaičiuojamos daugybės šokių aikštelių, mano gyvenimas būtų pakrypęs visai kita vaga. Tikriausiai nebūčiau apsigyvenęs Švedijoje.

Taigi stovėjau Imperatoriškojoje salėje, kuri buvo kaip visada pilna, neturėjau pinigų net gėrimui, ir tuomet ateitis man atsiuntė žvalgą. Kaip dažnai nutinka vyro gyvenime, jis atėjo moters pavidalu. Liekna, aukšta, šviesiaplaukė, baltaodė, mėlynakė, tikra svajonė – ir turbūt man nepasiekiama. Žinoma, jau nebuvau choro berniukas – galų gale mes gyvenome septintajame dešimtmetyje, o tuomet revoliucija jau buvo prasidėjusi. Vis dėlto anglės mergaitės visuomet pasistengdavo parodyti mano vietą ir vertino mane nedviprasmiškai. Mano egzotiška išvaizda kėlė joms susidomėjimą, daugiausia dėl to, kad ji skleidė uždrausto vaisiaus jausmą. Susidėti su juoduku buvo maišto ženklas, bent jau tol, kol visi su tuo susiję žinojo, kad juodukas ir liks juoduku.

Ji buvo kitokia. Ji buvo visiškai kitokia. Mes daugybę kartų žvilgčiojome vienas į kitą. Tuomet aš išdrįsau ir pakviečiau ją šokti – tais laikais mes dar šokdavome poromis ir damas šokiui kviesdavome nusilenkdami – o ji atvirai ir draugiškai nusišypsojo. Niekas jos elgesyje nerodė ją esant viršesnę. Ji domėjosi manimi kaip asmeniu, kaip vyru, o ne kaip egzotišku žaisliuku. Man tai buvo naujiena.

Šokome pagal orkestro gyvai atliekamą muziką, vėliau prisėdome bare. Labai norėjau nupirkti jai gėrimo, bet neturėjau nė penso. Todėl kai ji užmokėjo už mūsų abiejų gėrimus, iš susidrovėjimo nežinojau, kur dėtis. Bet jai atrodė, kad tai visiškai normalu. Pasakiau, kad tai mano paskutinis vakaras Londone ir kitą dieną ketinu išvykti į didelę kelionę po Europą. Ji Londone taip pat buvo tik turistė. Atvyko iš Švedijos. Vėlai naktį po gyvo pokalbio ir kelių lėtų, romantiškų šokių mes išsiskyrėme savais keliais. Ji nakvojo laive, o mano asmeniniai daiktai buvo pas draugą, tad pas jį ir praleidau likusią nakties dalį.

Karčiai saldus atsisveikinimas, ji davė man savo adresą Švedijoje ir pakvietė ją aplankyti. Pažadėjau rašyti kasdien – tai buvo pažadas, kurį iš tiesų ištesėjau. Mes abu jautėme, kad tai nebuvo paskutinis atsisveikinimas, kad esame susijungę stipresniais saitais, nei galima apsakyti žodžiais. Aš įsimylėjau.

Žurnalų pardavinėjimas Romoje

Kitą rytą išvykau. Kai atvažiavau į Roterdamą, amerikiečių čia nebebuvo. Taigi stovėjau sankryžose ir dainavau. Kartais uždirbtų pinigų pakakdavo sočiai pavalgyti ir stogui virš galvos, kartais rausdavausi šiukšliadėžėse prie restoranų, ieškodamas ko nors alkiui numalšinti, ir miegodavau po tiltais. Kartais žmonės mane pasamdydavo atlikti didesnį vienkartinį pasirodymą ir užsidirbdavau pakankamai pinigų, kad galėčiau pats nusipirkti bilietą tolimesnei kelionei, bet dažniausiai vaikščiodavau pėsčiomis ar stabdydavau pakeleivingus automobilius.

Taip keliavau visais įmanomais Europos keliais ir pagaliau atsidanginau į Romą. Čia aš vėl sutikau amerikiečius, ir šį kartą – po ilgo rausimosi šiukšliadėžėse ir miegojimo akmens grindinio kietumo lovose maratono – buvau pasirengęs įsitraukti į jų žaidimus. Greitai paaiškėjo, kad „pigesnis" viešbutis, kurį itin gyrė bosas, – tai purvina skylė virš naktinio klubo. Maistas – skurdus. Tačiau jis bent jau nebuvo iš šiukšliadėžės. Be to, ketinau čia praleisti tik kelias savaites, o paskui su savo „riebiais" komisiniais išvažiuoti į Graikiją. Nors svarsčiau, kad tai neužtruks, tačiau greitai šie mano planai žlugo.

Kaip ir žadėta, gavau blizgančią brošiūrą, kurioje buvo pavaizduoti mūsų parduodami žurnalai, ir labai oficialiai atrodančią asmens tapatybės kortelę, šią plastikiniame

dėkle pasikabinau po kaklu. Man buvo skirtas kaklaraištis ir švarkas, ir aš surepetavau savo istoriją:

– Laba diena, ar jūs nenorėtumėte padėti studentui? Turiu jums fantastišką pasiūlymą...

Jūs žinote tęsinį, esu tikras. Vienintelis skirtumas buvo tas, kad pinigus mes surinkdavome iškart. Tais laikais žmonės dar buvo tokie patiklūs. Vis dėlto nebuvo lengva nuo ryto iki vakaro keliauti nuo slenksčio prie slenksčio. Mus sodindavo į autobusus ir veždavo į vis naujus daug žadančius rajonus, ir vargas, jei nutverdavo nieko neveikiančius. Tačiau mano sėkmingų sandėrių nebuvo visai mažai. Kaip bosas ir pranašavo, mano išvaizda kėlė žmonėms gailestį.

Vis dėlto niekuomet neužmiršdavau kasdien parašyti laiško merginai į Švediją. Kai Romoje mūsų darbai buvo atlikti, amerikiečiai norėjo keliauti toliau, deja, ne ta pačia kryptimi kaip aš, todėl paprašiau man sumokėti susikaupusius komisinius.

Bosas papurtė galvą.

– Atgausi juos, kai grįšime į Londoną, – tarė jis.

– Bet aš noriu vykti į Graikiją, – užsispyręs atsakiau.

– Esi laisvas žmogus ir gali keliauti kur užsigeidęs.

Bosas buvo tikrai dosnus žmogus. Bet jis suprato, kad be pinigų aš toli nenukeliausiu. Aš įsiminiau jo žodžius. Kitą dieną patraukiau į Rivjeros pusę.

Europos ribų link

Keliaudamas atsidūriau prie Europos ribų. Ten vėl pabandžiau senąją prenumeratos dainelę, tačiau neturėjau jokių reikmenų, nei brošiūrų, nei kostiumo, todėl sėkmingų sandėrių skaičius buvo beveik nulinis. Be to, kuo ilgiau keliavau, tuo labiau ilgėjausi savo merginos Švedijoje. Keliaudamas po Europą, sulaukdavau jos laiškų, kai turėdavau adresą, kuriuo ji galėdavo rašyti. Tačiau dabar jau šešis mėnesius nebegirdėjau iš jos nė žinutės.

Todėl pakeičiau savo kursą ir patraukiau Anglijos link. Briuselyje vėl susidūriau su amerikiečiais. Jų grupėje vis dar buvo apie penkiolika jaunų vyrų. Kai kurie iš jų buvo nauji, kai kuriuos jau pažinojau nuo Romos laikų. Pagrindinė priežastis prisidėti prie grupės buvo jaunas kanadietis, su kuriuo susidraugavau Romoje ir kuris sutiko mane kaip seniai matytą brolį. Po tokio ilgo laiko, kai reikėjo kovoti pačiam už save, buvo tikra palaima sutikti ką nors, kam dar rūpėjau. Apsiginklavus rimto prenumeratos pardavėjo regalijomis, verslas man vėl ėmė sektis. Kadangi per kelias kitas savaites bosai planavo grįžti į Londoną, nusprendžiau, kad geriausia būtų leisti jiems bent jau sumokėti kelionės išlaidas. Jau seniai supratau, kad niekuomet neregėsiu legendinių savo komisinių.

Pinigai už tylą

Paskutinį vakarą prieš tai, kai turėjome keltu persikelti į Ostendą, sukau ratus prie savo boso viešbučio numerio durų. Durys buvo praviros, ant stalo gulėjo didelis pluoštas banknotų, dolerių. Aplink nebuvo nė gyvos dvasios. Dvejojau tik akimirką, tuomet įėjau ir pačiupau pinigus. Nusprendžiau, kad turiu tokią teisę. Grįžęs į savo kambarį, sukišau pinigų pluoštą į apatines kelnes, sugriebiau savo lagaminą ir gitarą ir užrakinau juos traukinių stoties saugojimo kameroje. Suplanavau viską kuo tiksliausiai. Tuomet grįžau į viešbutį. Kitą rytą dolerius perdėjau į savo kelioninį krepšį. Autobuse dėjausi esąs visiškai nekaltas, nors mano širdis smarkiai daužėsi.

Aišku, tuo metu pinigų jau pasigedo. Bosai degė pykčiu. Bet žinoma, jie negalėjo nė įtarti, jog koks nors vagis turėtų

tiek įžūlumo, kad pinigus nešiotųsi su savimi. Štai kodėl jie neapieškojo nei mūsų, nei mūsų lagaminų. Tačiau atmosfera autobuse buvo įtempta.

Kai iš greitkelio pasukome į vis siauresnius keliukus ir galų gale sustojome nuošaliuose brūzgynuose, pajutau nerimą. Žinojau, kad amerikiečiai nėra skrupulingi, kai kas nors kelia grėsmę jų įsitikinimams, tai jau anksčiau buvau patyręs. Tačiau šį kartą jie jautėsi apvogti asmeniškai. Jie norėjo mus visus pamokyti ir tam turėjau būti pasirinktas aš. Grupėje buvau vienintelis tamsiaodis vaikinas. Tačiau taip nenutiko, o priežastis, dėl kurios nesučiupo manęs, buvo ta, kad grupėje išsiskyrė vaikinas, turintis dar didesnę ydą. Nors ir baltaodis, jis buvo gėjus.

Be jokių įžangų amerikiečiai išsitempė jį iš autobuso ir talžė tiesiog mūsų akyse. Niekas nedrįso nieko nei pasakyti, nei padaryti – taip pat ir aš, nors vienintelis tikrai žinojau, kad mušamas vaikinas tikrai neturi pinigų. Tai buvo pirmas kartas, kai mano veikimas – tiksliau, nieko neveikimas – padarė žalą kažkam kitam. Ir tai turėjo savų pasekmių. Vyrukui pasisekė ištverti mušimą. Bet aš jaučiausi esąs niekšas.

Nešaukiau: „Palikite jį ramybėje, aš turiu pinigus!“

Baimė mane mirtinai sukaustė.

Buvau tikras, kad tokiu atveju amžinai likčiau tuose miškuose ir neišvengčiau amerikiečių smūgių. Visi kiti taip pat liko nebylūs. Tarp smūgių stojo kurtinanti tyla. Tik vėjas tyliai šlamino medžių viršūnes. Su kiekvienu smūgiu, skirtu tam vargšui vaikinui, aš po truputį netekau savigarbos.

Tai buvo siaubinga, juoda diena. Ištvėręs kunigo rankas, savo gyvenimo kelyje daug kartų vogęs, prašęs išmaldos ir apgaudinėjęs žmones – tik tą valandą Belgijos miške aš pradaradau sielos nekaltybę.

Pagaliau mušdami amerikiečiai pavargo. Jų pyktis nuslūgo kartu su smūgiais. Rankovėmis jie nusišluostė savo veidus ir kaklus, paskui apsisuko ir grįžo atgal į autobusą. Vaikinas gulėjo ten, kur jie liovėsi jį mušę. Miškas buvo nebylus. Mes visi taip pat grįžome į autobusą. Likusią kelionės dalį nė vienas nepratarė nė žodžio. Kiekvienas žvelgė į tuštumą. Kai mes pagaliau buvome kelte, troškau žūtbūt sprukti iš jo lauk. Pasitaikiusią akimirką norėjau šokti į krantą. Toks buvo mano planas nuo to laiko, kai pavogiau pinigus ir sugrūdau savo kelioninius daiktus į saugojimo kamerą. Nervingai mindžikavau laivagalyje laukdamas, kada gi pagaliau užsives varikliai.

– Ei, Džonai, ką tu ten veiki? Ar apie Švediją galvoji? Visi kiti jau bare.

Tai buvo kanadietis. Aš jam buvau pasakojęs apie savo švedę merginą. Iš netikėtumo vos nepersisvėriau per turėklus. Jis bemat pastebėjo mano nerimą. Galbūt aš netgi išbalau, nepaisant savo natūralaus tamsumo.

– Ar kas negerai? – paklausė jis. – Atrodai, lyg būtum pamatęs vaiduoklį.

Jis net nežinojo, koks buvo teisus. Tas vaiduoklis – tai mano paties sielos kapo duobė. Ir aš negalėjau nuo to pabėgti.

– Ne, jaučiuosi nekaip, man reikia gaivaus oro.

Tai nebuvo melas. Jis pažvelgė į mane susirūpinęs. Tik tuomet jam šovė išganinga mintis:

– Ak tu, kalės vaike.

Be jokios abejonės, jis jau žinojo, kad aš turiu pinigus. Tą akimirką užsivedė varikliai. Per denį nuvilniję virpesiai pasiekė mano padus. Žiūrėjau, kaip laivo korpusas lėtai atsiplėšia nuo molo, dešimt centimetrų, tuomet dvidešimt. Kapitonas pakėlė į mane akis, kai mes jau buvome per pusę

metro nuo molo. Jei jis būtų bandęs mane sustabdyti, būčiau nesipriešinęs. Negalėjau nė pajudėti. Visą tą laiką jis stovėjo priešais mane. Jis mirktelėjo ir aš pamačiau jo akyse ašaras. Staiga jis mane sugriebė ir pastūmė metalinių turėklų link:

– Bėk! – paragino. – Dink iš akių.

Šokau. Daugiau niekada jo nemačiau.

Nukeliavau atgal į Briuselį pasiimti savo lagamino iš saugojimo kameros. Tualete pagaliau akimirksnį pasijutau ramus. Suskaičiavau pinigus. 3000 dolerių. Buvau turtingas, tačiau niekuomet dar nesijaučiau toks supuvęs. Kai juos skaičiavau, dolerių banknotų popierius skleidė tokį patį garsą, kaip medžių šlamėjimas Belgijos miške. Kelioninis krepšys, kuriame buvo pluoštas banknotų, svėrė visą toną.

Dėl tos priežasties man net palengvėjo, kai tą krepšį Briuselio stotyje pavogė. Kai bandžiau išimti savo lagaminą iš saugojimo kameros, mano rankas tarsi kažkas supančiojo. Tuo metu savo kelioninį krepšį buvau padėjęs ant grindų. Kol išėmiau lagaminą, kelioninis krepšys jau buvo dingęs. Spoksojau į tą vietą, kur ką tik buvo mano pinigai už tylą. Šis įvykis buvo tarsi patvirtinimas. Žemiau nusiristi nebegalėjau. Mano kūnas buvo apmiręs.

Gerasis vienarankis iš Travemiundės

Nežinojau, kur eiti. Nebeturėjau jokių žinių iš savo mergi nos Švedijoje. Paskutinį kartą skambinau jai prieš metus. Ir ką gi dabar galėčiau jai pasakyti? Nedrįsau tikėtis, kad ji dar manęs tebelaukia. Tačiau kas, jei taip?

Ėmiau kastis Hamburgo link, stabdydamas pakeleivingus automobilius. Tvyrojo ruduo, lijo ir buvo šalta. Vėl knisausi šiukšliadėžėse ir drebėjau per naktį drėgnose daržinėse.

Atvykęs į Travemiundę, jaučiausi bejėgis. Man jau niekas neberūpėjo, o mažiausiai – ateitis. Nebegalėjau daugiau

tverti alkio ir šalčio. Pūslės ant abiejų kojų kiekvieną žingsnį pavertė kančia.

Travemiundė gyveno iš turizmo. Turistų sezonas jau seniai buvo pasibaigęs ir prabangūs viešbučiai stūksojo tarsi išskrostos, išdarinėtos žuvys. Mačiau daugybę tuščių kambarių, tačiau pats naktį turėjau leisti šaltyje ir lietuje. Tuomet man kilo mintis užsisakyti kambarį viename iš pigių viešbučių ir anksti ryte pasprukti pro langą. Tačiau prieš aušrą aš nepakirdau – buvau per daug išvargęs ir pramiegojau iki vėlyvo ryto. Kadangi nebeturėjau ko prarasti, apsitempiau savo drabužius, kuriuos iš vakaro buvau išsiskalbęs ir pasidžiovęs ant radiatoriaus. Tuomet nuėjau į viešbučio restoraną pusryčiauti ir čia iš valgiaraščio užsisakiau geriausius patiekalus. Mėgavausi labai skaniu maistu: kava, šviežiomis bandelėmis, šaltais užkandžiais, kiaušiniais – gardėsiais, kurių nerasi šiukšliadėžėse. Tik svečias, sėdintis prie gretimo staliuko, vis trikdė mano palaimą. Jis visą laiką spoksojo į mano pusę. Karo invalidas turėjo tik vieną ranką. Tai jokiu būdu negalėjo būti pateisinama priežastis, kodėl būtų galima sugadinti mano paskutinius pusryčius laisvėje. Kai jis galų gale pakilo ir atsisėdo prie mano stalelio, visai supykau:

– Ko jūs norite?

– Jaunuoli, tu juk neturi pinigų nei kambariui, nei visiems tiems dalykams, kuriuos dabar kemši, – atsakė jis.

– Tai kas..., – burbtelėjau, – ...ar tai jūsų problema?

Jis nusišypsojo.

– Taip, – atsakė jis draugiškai ir ramiai, beveik su žvalia šypsena.

Jokios pagiežos, jokios ironijos. Jis ištarė tai beveik atsiprašančiu tonu:

– Šis viešbutis priklauso man.

To jau buvo per daug. Mano veidu pasruvo ašaros. Taip vaikiškai kūkčiodamas ir springdamas ašaromis, papasakojau jam savo istoriją. Jis sėdėjo ir klausėsi. Kai išpažinau visas savo dideles ir mažesnes nuodėmes, pasakiau apie merginą Švedijoje.

– Ar tu ją myli? – paklausė jis be jokių emocijų.

– Argi tai dabar svarbu? Aš jai rašiau kiekvieną dieną, tačiau iš tiesų nieko apie ją nežinau.

Vienarankis aiškiai nemėgo verkšlenimų. Jis buvo pragmatikas.

– Kodėl tu jai nepaskambini?

Nežinojau nė ką atsakyti. Jis nuvedė mane į savo biurą. Telefonas buvo ant stalo. Vienarankis paliko mane vieną. Nors aš jai skambinau nedažnai, bet mano pirštai surinko numerį be jokių abejonių. Moteriškas balsas su švedišku akcentu. Galbūt motina? Mandagiai prisistačiau ir paprašiau pakviesti dukterį. Spėjimas pasirodė besąs teisingas. Ši ją pakvietė.

– Kas čia?

Jos balsas suskambo fone, tarsi rojaus sode.

– Kažkas, kas prisistatė Džonu. Džonu Virapenu.

Ragelyje pasigirdo šnarėjimas, ji priėjo prie telefono, ir išgirdau jos balsą.

– Kur tu esi?

– Travemiundėje.

Sugebėjau pasakyti tik šį vienintelį žodį. Stojo ilga tyla. Aišku, ji žinojo, kad Travemiundė – tai persikėlimo į Švediją taškas.

– Tai tu atvyksti? – paklausė ji.

Tačiau šis klausimas kartu skambėjo ir kaip patvirtinimas. Pajutau, kaip mano viduje sukilo kažkas panašaus į viltį. Juk ji kalbėjo apie mano atvykimą.

– O tu norėtumei mane pamatyti, jei taip?

Ji sukikeno:

– Žinoma.

Kitas sakinys visą likusią dieną skambėjo mano viduje lyg aidas.

– Kada atvyksti?

Kai išėjau iš to biuro, atrodė, kad praėjo visa amžinybė. Vienarankis patenkintas paklausė:

– Taigi, važiuoji į Švediją?

Jo klausimai buvo kartu ir atsakymai.

– Taip.

– O pinigai keltui? – paklausė jis ir jau žinojo atsakymą.

Bet aš jau vėl galėjau kalbėti. Tvirtai atsakiau:

– Neturiu jų.

Jis išsiėmė piniginę. Nepatogiais, tačiau įgudusiais judesiais vienarankis ištraukė du šimtus markių ir suteikė savo palaiminimą:

– Važiuok į Švediją. Pamatyk savo merginą. Tu man patinki. Esi talentingas. Tau šis talentas dar pravers. Būtų apmaudu, jei toks kaip tu iššvaistytų savo gyvenimą.

Tai sakydamas, jis ištiesė man pinigus.

– Ir baik verkšlenti, – pridūrė. – Imk pinigus ir naudokis jais. Dėkoti nereikia.

Kitą rytą aš jau buvau kelte į Švediją. Atsirėmiau į virtuvinio denio turėklus ir užsimerkiau, mano nosį pirmą kartą pakuteno sūrus švediškas ankstyvo ryto jūros vėjo dvelksmas.

Švedija – mano naujieji namai

Ji pasitiko mane iš Treleborgo, nors uostas buvo už trijų valandų kelio nuo jos namų. Ji buvo vis tokia pat graži, nuoširdi ir šilta, kokią įsivaizdavau ją tūkstantį vienišų naktų

per pastaruosius trejus su puse metų. Tarsi tai būtų pats paprasčiausias dalykas pasaulyje, ji nusivežė mane namo, pristatė savo tėvams, pranešė, kad myli mane ir kad nuo šiol aš gyvensiu su jais. Jos mama nusišypsojo, apkabino mane ir pamylavo, lyg būčiau jos sūnus.

Popžvaigždė Džei Vy (*Jay Vee*)

Buvau apstulbęs. Tas faktas, kad ji priėmė mane taip draugiškai, buvo tiesiog stebuklas. Kad ji elgėsi su manimi be jokio globėjiškumo, kaip su sau lygiu žmogumi, – neįtikėtina. Ir visur Švedijoje susidūriau su tokiu pačiu dėmesiu, kuriuo mano mergina padarė man įspūdį Imperatoriškojoje šokių salėje. Žinoma, aš taip pat buvau miestelio apkalbų objektas, mat tais laikais ten vargiai galėjai rasti kitą tamsiaodį žmogų. Bet žmonės tik domėjosi mano istorija. Tais ilgais tamsiais žiemos vakarais jiems buvo malonu klausytis pasakojimų apie paplūdimius, kur visuomet šviečia saulė, ir apie medžius, ant kurių visuomet kabo prinokę vaisiai. Su manimi jie niekuomet nesielgė kaip su antrarūšiu piliečiu. Aš niekuomet neprarasdavau kokios nors galimybės vien tik todėl, kad buvau tamsiaodis. Švedai apskritai nelabai žinojo, kas tie juodukai. Išmokau švedų kalbą per trumpiausią laiką. Troškau čia pasilikti.

Labai norėjau savo merginai ką nors duoti. Pradėjau ieškoti darbo. Darbo biržoje buvo kategorija „Muzika ir menai". Taigi prisistačiau kaip dainininkas. Po savaitės viena įstaiga paklausė, ar nesurepetuočiau kartu su ja. Taip prasidėjo mano popžvaigždės karjera. Čia mano odos spalva buvo privalumas. Pasirašėme sutartį dėl įrašų. Išvykau į gastroles ir pradėjau dalyti autografus. Mūsų singlas pateko į populiariausių dainų sąrašus. Apie mane buvo parašytas straipsnis ir išspausdintas laikraštyje kartu su ryškia nespalvota nuotrauka, na, turint galvoje tų laikų prastos kokybės nuotraukas. Štai aš stoviu ant scenos, ne aukštesnės nei pusmetris, galinė siena nuo manęs ne toliau nei per du žingsnius. Tai kažkoks muzikinis rūsys, maža erdvė, tačiau priešais, rampų šviesoje, jaunos merginos, tiesiančios į mane rankas.

Net ir šiandien girdžiu trankius pervargusius dainininkų balsus. Dainavau Engelberto Hamperdinko „Prašau paleisti mane" ir Tomo Džonso „Žalia žalia namų žolė". Senųjų laikų hitai, kurie dabar niekam nieko nereiškia. O mano mėgstamiausia buvo „Stebuklingas pasaulis", nes pasaulis tuomet iš tiesų buvo stebuklingas.

Užsidirbau pinigų. Tikrų pinigų. Gerų pinigų. Pasiūliau savo merginai tekėti, ir mes persikėlėme į savo namus.

Kai gimė mūsų mažoji dukrytė, lauktas vaikas, buvau išdidžiausias tėvas pasaulyje.

Bet vieną dieną, kai grįžau namo po aštuonių savaičių gastrolių, mano penkių mėnesių dukrytė pravirko, išvydusi virš lovelės palinkusį mano veidą. Tada supratau, kad turiu susirasti kitą darbą. Tuo metu mano šeima, visa mano šeima man buvo svarbiausias dalykas pasaulyje.

Žmona mane palaikė. Jai buvo svarbiau, kad būčiau šalia jos, nei maudytis piniguose. Taigi mečiau savo dainininko karjerą ir ėmiausi atsitiktinių darbų. Sutikau vesti privačias anglų kalbos pamokas. Nors nuolatinio uždarbio nebuvo, vis dėlto tai leido mums nenugrimzti į dugną. Gimė antrasis mūsų vaikas, sūnus. Nors buvau laimingas, daug laiko leisdamas namuose su vaikais – pinigai buvo skurdūs. O aš savo šeimai norėjau duoti daugiau, nei tiesiog fiziškai būti.

2 SKYRIUS

Mano pradžia farmacijos pramonėje

Kai šeimos gydytojas atėjo pasižiūrėti mūsų mažųjų (tais laikais šie gydytojai buvo taip vadinami, nes jie iš tiesų lankė šeimas), mes dažnai pasikalbėdavome apie mediciną. Jis matė, kaip mes gyvename, ir aš jam papasakojau apie save. Pasakiau, kad turiu tarpinį medicinos diplomą ir bergždžių svajonių tęsti studijas. Vieno apsilankymo metu jis padavė man popierėlį su užrašytu telefono numeriu: „Mano brolis dirba medicinos konsultantu farmacijos pramonėje. Jie visuomet ieško naujų žmonių. Paskambink jiems, gal kažkas iš to išeis."

Tapau farmacijos firmos atstovu

Iš to iš tiesų kažkas išėjo. Greitai supratau, kad medicinos konsultantas – tai žmogus, važinėjantis po šalį ir siūlantis savo firmos vaistus praktikuojantiems gydytojams, tačiau tai manęs nejaudino. Tai juk buvo susiję su medicina. O aš turėjau tik reikiamus duomenis – pradinių medicinos žinių, pardavėjo talentą ir draugišką asmenybę. Niekada nė neįtariau, kad mano aferisto ir apgaviko patirtis taip pat pravers.

Gavau darbą ir šešis mėnesius lankiau medicininio parengimo kursus, o šiuos lengvai baigiau, nes jau turėjau diplomą. Vėliau prireikė dar šešių mėnesių, kad susipažinčiau su savo darbdavio produkcija. Apie vaistus, kuriuos rengėmės pristatyti, sužinojome, rodės, viską. Na, gal ne viską, juk šalutiniai poveikiai ir nepavykę klinikiniai bandymai nėra geriausia reklama. Ši informacija nuo atstovų slepiama. Teisybės neparduosi. Vietoje to gavome išsamų prekybinį parengimą. Čia aš taip pat jaučiausi lyg žuvis vandenyje. Pagaliau juk aš pardavinėjau nesamus žurnalus. Tikros piliulės, palyginti su tuo, buvo žiedeliai.

Aš gavau žemėlapį, kuriame buvo mano būsimasis regionas, ir dar *Volvo 144*. Tais laikais tai buvo prabangus automobilis. Mano pirmasis automobilis. Kai aš sustabdžiau jį prie savo namo ir pirmą kartą pasiėmiau pavėžinti žmoną, tiesiog sprogau iš pasididžiavimo.

Be to, turėjau gerą atlyginimą, dar geriau buvo apmokamos mano išlaidos. Kai keliavau po šalį pas savo gydytojus, apsistodavau prabangiuose viešbučiuose ir užsisakydavau brangiausius patiekalus. Tapau gurmanu. Dėl mano egzotiškos išvaizdos gydytojai mielai prisimindavo ir mane, ir mano pasakojimus. Į jų praktiką įnešiau užuominą apie tropikus. Žodžiu, verslas sekėsi gerai.

Buvau tikras, kad mano gyvenimo vaga pagaliau pakrypo į gera.

Pardavimo kvotos ir gudrybės

Pirmaisiais metais dirbau mažoms bendrovėms. Mes, pavyzdžiui, pardavinėdavome vaistus viduriavimui gydyti. Bendrovės vadovybė skatino tarp mūsų konkurenciją, žiūrėdama, kuris daugiausia išplatins pavyzdžių už dyką. Vienam gydytojui per vieną kasmėnesinį apsilankymą buvo leidžiama duoti tik vieną pakuotę. Tai, žinoma, ribojo platinimą. Bet aš buvau ambicingas. Nors Švedijoje tamsi oda manęs nebežemino, dabar aš jau norėjau būti geresnis už kitus. Galų gale jei aš laimėsiu šiose varžybose, kaip manimi didžiuosis žmona. Taigi man kilo idėja.

– Netrukus vėl prasidės žarnyno infekcijų sezonas, – priminiau savo gydytojui, o šis dėkingas paėmė pavyzdžius už dyką.

– Tiesą sakant, būtų paranku, jei jūs turėtumėte atsargų keliems pacientams. Jie bus dėkingi, kai gaus iš jūsų pakelį vaistų ir jiems nereikės iškart eiti į vaistinę.

Gydytojas linktelėjo:

– Taip, na, bet žinote, man neleidžiama...

Jis nesiryžo, todėl padrąsinau jį.

– Mes tai galime išspręsti. Juk visa tai tik jūsų pacientų labui. Pažiūrėkite, atnešiau jums kelis papildomus receptus, vieną šiam mėnesiui, o kitus – kitiems mėnesiams. Mano bendrovei nesvarbu, ar aš ateinu kiekvieną mėnesį, ar palieku visus pavyzdžius čia iškart. Tačiau jūsų pacientams vaistų reikia dabar. Ką jūs manote?

Gūžtelėjęs pečiais, jis pagaliau nusileido ir pasirašė išankstinius receptus. Varžybų pabaigoje aš gerokai lenkiau visus kitus atstovus. Laimėjau mažas rankogalių sąsagas su savo inicialais. Auksines sąsagas, 18 karatų. Dar ir šiandien jas turiu.

Na, bet ši gudrybė nebuvo neteisėta. Ji daug nereiškė. Tačiau mechanizmas jau buvo užvestas. Ar suprantate, ką turiu galvoje? Tos mažos dovanos reiškia, kad tu turi tai, ko neturi kiti, pasieki tai, ko nepasiekia kiti – varžybos ir apdovanojimai. Ir viena, ir kita vertė mus siekti užribio, užribio to, kas buvo leidžiama. Ir jei gerai žinai ribas, tuomet gerai žinai ir nesaugomas tų ribų dalis, kurias kartais peržengti neskauda, nes niekas to nepastebi. Štai kaip viskas prasideda. Kopiant aukštyn hierarchijos laiptais, dovanos tampa didesnės, o kartu auga ir lūkesčiai. Ir gudrybės, kurias turi panaudoti savo lūkesčiams įgyvendinti, norėdamas išlaikyti savo padėtį, tampa vis sudėtingesnės. Žingsnis po žingsnio.

Mūsų bazinio medicininio mokymo kombinacija su nuolatiniu prekybiniu parengimu buvo labai veiksminga,

nes mes panaudodavome didžiąją savo žinių dalį. Remiantis tokiu klaidingu mąstymu, jei vienas iš vaisto, sakysim, nuo galvos skausmo, šalutinių poveikių buvo svorio kritimas, mes parduodavome tai kaip privalumą.

– Argi nebūtų nuostabu, jei visi jūsų pacientai su antsvoriu ne tik nebekentėtų galvos skausmų, bet kartu ir taptų lieknesni?

Šitaip gydytojai išrašydavo vaistus nuo galvos skausmo žmonėms, kuriems netgi neskaudėdavo galvos, nors vaistas ir nebuvo patvirtintas taip vartoti. Šiandien mes tai vadiname vaisto rinkodara ne pagal indikaciją. O tai labai svarbus apyvartos veiksnys, kai kuriais atvejais sudarantis iki devyniasdešimt procentų parduodamų vaistų!

Parodyk ir pasakyk

Kartą per pranešimus gydytojams, kai aš pristačiau vieną iš mūsų produktų, vienas iš mano kolegų įspūdingai parodė, kaip sudominti savo auditoriją – net nepateikiant jokios informacijos. Jo produktas (*Simethicone*®) buvo vaistas nuo pilvo pūtimo, tai yra tema, apie kurią niekas nenori kalbėti. Užuot daugžodžiavęs, jis užlipo ant pakylos, padėjo ant jos bokalą, netardamas nė žodžio įpylė į jį butelį alaus, išsiėmė savo produkto pakuotę, išlupo tabletę ir įmetė į bokalą. Putos subliūško ir dingo. Per minutę angliarūgštė visiškai suskilo ir alus liko be burbuliukų. Mano kolega peržvelgė visus ir tepasakė:

– Pažiūrėkite, štai kaip mūsų vaistas veikia, – ir paliko salę.

Tai būtų visai nekaltas epizodas, jei nežinočiau, kad tas pats parodyk ir pasakyk principas naudojamas ir kur kas pavojingesniems vaistams. Užuot suteikus išsamią informaciją, pateikiamos pigios sensacijos ir dideli pažadai, tyčia stengiantis suklaidinti.

Tai atrodo rėksminga ir lengvai perprantama. Vis dėlto tokių mažų spektaklių poveikis grindžiamas vaizdinio jėga. Juk jūs savo akimis pamatote, kad alaus putos iš tiesų nusėdo. Tai tikrai įvyko.

Būtent tai šiuo spektakliu ir norėta parodyti. Bet argi įmanoma žmogaus skrandį prilyginti alaus bokalui? Tokie klausimai viską tik dar labiau apsunkina, palyginti su paprasčiausiu įsitikinimu savomis akimis. Metafora apdumia smegenis.

Be viso kito, mano kolega šį triuką sužaisdavo su žmonėmis, turinčiais universiteto diplomus. O juk pacientui, kuris kenčia, įsigilinti į tokias metaforas kalbantis su gydytoju dar sunkiau. Juk taip lengva tiesiog patikėti vaizdiniu. Kam šauna į galvą, kad tai tik prekybinis jaukas? Argi pacientai nemano, kad jų pokalbis su gydytoju yra slaptas? Kenčiantis pasaulietis klauso išsimokslinusio eksperto patarimo visiškai atviras ir pilnas pasitikėjimo jo kompetencija bei gerais ketinimais.

Nors ir įgiję medicininių žinių, vis dėlto mes buvome ir likome tik atstovai. Tas pats pasakytina ir apie vadybininkus. Net jei tarp jų yra medicinos koledžo absolventų ar farmakologų, dirba jie kaip paprasčiausi prekybininkai. Ar yra koks kitas būdas jų elgesiui paaiškinti?

Aprašymai

Kiekvienas atstovas turi savo srities gydytojų aprašymus. Pirmoji aprašymų kategorija susijusi su gydytojo praktika: kokie pacientai pas jį lankosi? Kurios ligos dažnai pasitaiko? O svarbiausia: kokį vaistą jis mėgsta išrašyti? Aišku, jums viso to tiesiai šviesiai gydytojas nepapasakos. Pirmiausia reikia turėti su juo gerus santykius. O kad tokius santykius būtų galima lengvai užmegzti ir palaikyti, jums

reikia įvairaus pobūdžio informacijos, tokios kaip amžius, santuokinė padėtis, vaikų skaičius ir visų jų gimtadieniai. Jums reikia gerų ryšių su jūsų gydytojais, kuo geresnių, tuo geriau. Kokie laisvalaikio pomėgiai, mėgstami automobiliai, pamėgtas vynas, muzika? Visa, ką jie mėgsta ir ko jie nemėgsta. Taip jūs susikuriate psichologinį aprašymą. Tai metodikos dalis, amatas.

Visa tai yra pokalbio užuomazga. Katalogavimo kortelės taip pat padeda atstovams įsiminti. Atstovas turi daugeliui žmonių suteikti jausmą, kad jie jam šį tą reiškia. Jei žmonės jaučiasi suprasti, jie labiau linkę klausytis atstovo. Iškyla asmeniniai klodai, ir gydytojui tampa sunkiau atsikratyti atstovo, prašant ateiti kitu laiku ar kitą kartą. Kad ir kas gautų atviruką gimtadienio proga, jausis pripažintas, galbūt net kaip draugas. O žmonės pasitiki savo draugais ir priima jų patarimus.

Apie ką svajoja jūsų draugas? Kokios jo slaptos svajonės, galbūt atostogos pietuose, naujas automobilis ar pinigai namui pasistatyti? Farmacijos pramonė suteikia tam priemonių. Oficialiai jos atstovai sako: „Mes išleidžiame daug pinigų naujoms veikliosioms medžiagoms įgyti ir moksliniams tyrimams."

Na, vieną dalyką tai aš tikrai žinau – neabejotinai daug pinigų yra išleidžiama gydytojų lojalumui įgyti ir palaikyti.

Tai vadinama rinkodara, ir aš neturėčiau nieko prieš, jei tai būtų daroma kituose pramonės sektoriuose. Bet čia juk tai susiję su vaistais ir pacientų sveikata. Argi jūs nesitikite, kad gydytojas sprendimus priims objektyviai? Kad jis darys tai, vadovaudamasis naujausiomis medicinos mokslo naujovėmis? Ar teisinga, kad tam tikro vaisto pasirinkimo priežastis yra ta, jog farmacijos firmos atstovas ant jo stalo

paskutinio apsilankymo metu paliko pavyzdį už dyką? Ar kad gydytojas praėjusią savaitę plepėjo su juo apie buvusią kelionę burlaiviu, mėgaujantis buteliu mėgstamo vyno (kurį farmacijos firmos atstovas atsinešė)?

Norėčiau pasakyti: „Ne, taip nėra!" Žinoma, juk žmogus, turintis aukštąjį išsilavinimą, neleistų, kad kas nors darytų jam įtaką tokiu „trali vali" būdu. Bet tuomet tai reikštų, kad 35 tūkstančiai[5] eurų, kuriuos farmacijos pramonė išleidžia tokiems „trali vali" ir kiekvienam praktikuojančiam gydytojui, tėra pinigų švaistymas. Nuo kada pelno siekiančios bendrovės mėto pinigus į balą?

Gydytojų dovanos

Kitas būdas gydytojams nuolat priminti mūsų bendrovę ir jos produktus buvo iš anksto parengtų receptų bloknotai. Turėjome receptų bloknotų, susegtų į vertingus odinius aplankus. Tokio aplanko kampe buvo įspaustas gydytojo adresas. Žinoma, mūsų produkto pavadinimas taip pat buvo ant jo. Pasirašyk, išplėšk ir įduok – viskas! Kam vargintis, ieškant kito panašaus produkto, ir ranka rašyti naują receptą?

Kai šiandien apie tai rašau, visa tai skamba beveik juokingai. Tačiau kasdieniame gyvenime tai yra svarbi jėga – mažų įpročių galia. Šiandien, elektronikos amžiuje, tai pasiekti tapo dar lengviau, tiesiog pavydėtinai lengva. Farmacijos bendrovėms net nereikia vargintis, gaminant receptų bloknotus. Šiandien gydytojų kompiuteriuose yra pacientų gydymo algoritmų programos.

Dabar gydytojui tereikia įrašyti kokį nors simptomą, pavyzdžiui, p. Smitui skauda galvą – tad štai, tos bendrovės, kuri padovanojo gydytojui šią kompiuterinę programą, „tinkamo" vaisto pavadinimas blyksteli ekrano viduryje. Ir

jis taip lengvai nedingsta nuo ekrano. Ne, kol galiausiai išspausdinamas receptas.

Gydytojo kasdienėje rutinoje tokie dalykai, kurie jo darbą palengvina, labai pageidautini. Greitai ranka įpranta prie atitinkamų judesių – ir gydytojas išrašinėja atitinkamos bendrovės produktus, apie tai net nepagalvodamas.

Štai kaip tai paaiškino vidaus ligų gydytojas dr. Vilhelmas Redenbachas (*Wilhelm Redenbach*) dokumentinėje laidoje PANORAMA per vokiečių TV kanalą *Erstes Deutsches Fernsehen*[6]:

„Aš išrašinėju acetilsalicilo tabletes firminiu aspirino pavadinimu. Rėmėjų bendrovė pasirodo kaip galimas pasirinkimas, patvirtinu šį pasirinkimą, rėmėjų bendrovė vis dar rodoma, kol aš toliau einu į programą. Ji vis dar ten, kol receptas parengiamas. Rėmėjų bendrovė visą laiką ekrane. Ir tuomet pasirodo klausimas, ar OK (sutinkate), kad vaistinė parduotų tos bendrovės vaistą. „Y" atsakymui „Taip" iš anksto parengtas. Jei patvirtinsiu šį klausimą taip, kaip jis pateiktas, vaistinėje bus parduotas tas vaistas, kurį aš parinkau iš rėmėjų bendrovės. Nors jūs ir galite pasirinkti „Taip" arba „Ne", visa programa sukurta taip, kad, jei esate apimtas streso ir viską norite skubiai atlikti, jūs tiesiog būsite linkęs spausti mygtukus, patvirtindamas teigiamą atsakymą."

Be viso to, daugelis šių programų leidžia galutinį receptą išspausdinti ant gydytojo asistento stalo. Viskas gamintojo nuodugniai numatyta.

Ir kaipgi mes tai pavadintume? Galbūt kaip prof. Gerdas Gleskė (*Gerd Glaeske*) iš Brėmeno universiteto, taip pat dalyvavęs dokumentinėje laidoje, pasakė: „Gamintojas iš principo veda mane per šią kompiuterinę programą prie

savo produkto, ir to tikrai neatpažįsta daugelis gydytojų. Jie žvelgia į šią informaciją kaip į priminimą, kurio jiems iš tiesų tuo metu reikėtų, ir net nepastebi, kad yra tiesiog maitinami šia informacija. Ir jūs greičiausiai tai pavadinsite manipuliavimu."

Šios programos pradedamos naudoti jau diagnozės nustatymo etape ir jomis nukeliaujama iki pabaigos, kai išspausdinamas galutinis receptas. Vienas gydytojas, taip pat dalyvavęs laidoje, visa tai mums taip parodo:

„Pacientas yra kabinete: jam buvo nustatyta liga, aš turiu šią diagnozę ir įvedu jos pavadinimą į kompiuterinę programą. Įvedęs diagnozės pavadinimą, patvirtinu ir štai aš turiu vaistą, kuris bemat pasirodo ekrane, šis tariamas vaistas iškart keliauja į receptą ir jau jis išrašytas."

Tai išimtinai protinga. Kol farmacinis rėmėjas daro verslą su OK klavišu, gydytojas turi nutraukti tokią patogią procedūrą, jei nori išrašyti kitą vaistą. Tai padaro tik nedaugelis iš jų.

„Taigi dabar kabinete sėdi pacientas, kuris pageidautų jau eiti, laukiamasis pilnas žmonių, o aš norėčiau tęsti savo darbą. Turiu dar ištrinti receptą. Turiu sukurti naują receptą, įvesti kito vaisto pavadinimą ir dar įsitikinti, kad to pirmojo, rėmėjų bendrovės vaisto, recepte nebėra. Tam prireikia tiek daug darbo, kad aš iš tiesų kartais pasakau: „Nagi, tegu bus taip, galiu išrašyti tą vaistą ir šitaip."

Tą principą mes naudojome Švedijoje septintajame dešimtmetyje. Šarlatanizmas iš principo toks pat. Šiandienos procedūra tiesiog daugiau aprėpia. Kaip pavydėtina. Būčiau labai norėjęs dalyti pacientų diagnostikos kompiuterines programas, o tai sumažintų man darbo. Ši kompiuterinė programa taip pat gali įrašyti, kokius mygtukus gydytojas spaudė. Tuo tarpu mes turėjome tai daryti patys su ranka

išvedžiotais aprašymais katalogavimo kortelėse, pasitelkdami savo kūrybiškumą ir išradingumą.

Kelyje į sėkmę

Tuo metu aš jau buvau beveik pakeliui į sėkmę, kaip būdamas popžvaigžde. „Namai" dabar buvo kažkur kitur. Mes persikėlėme. Mano prekybos teritorija apėmė pietų Švediją ir greitai aš jau galėjau savo šeimai nupirkti namą. Mūsų nuosavą namą, su sodu, aukštais langais, tokį, kokie man taip patiko. Mažas rojus mano šeimai. Jau seniai praeitimi tapo dienos, kai mes gyvenome dviejų kambarių butuose, kurie savaitėmis buvo drėgni, jei lauke lijo, o skalbiniai niekuomet neišdžiūdavo. Dabar vaikai turėjo didžiulį žaidimų kambarį, pripildytą tonų žaislų, kuriuos aš parveždavau iš savo prekybinių kelionių. Dažnai būdavau išvykęs ir visuomet grįždamas ką nors parveždavau. Mano vaikai to laukė. Mes turėjome augintinių, ir mano žmona kartkartėmis galėjo leisti sau pasisamdyti auklę.

Jaučiau, jog galiu savo šeimai duoti viską, kad jie būtų laimingi. Pamenu mažųjų žvilgsnius, kai aš ant grindų padėdavau pilną dovanų dėžę. Štai kodėl man tapo ypač svarbu, kad mano karjera būtų dar sėkmingesnė, kad aš uždirbčiau dar daugiau pinigų ir lipčiau karjeros laiptais dar greičiau – svarbiau, nei būti namuose ir žaisti su vaikais. Nei būti namuose ir sėdėti priešais židinį su savo žmona. Šiuos momentus reikėjo užsidirbti. Labiau mėgdavau grįžti namo, nei juose būti. Pamenu paradinių durų atvėrimo akimirkas, kai grįždavau su dovanomis savo lagamine.

Sėkmė sukelia priklausomybę ir verčia norėti dar daugiau. Geras gyvenimas, dosnus išlaidų apmokėjimas, visa tai dėjausi į širdį. Kažkada aš leidau sau apsistoti penkių žvaigždučių viešbutyje Travemiundėje, nors ir žinodamas,

kad mane gali pagauti ir pasodinti į kalėjimą už tokius malonumus. Dabar penkių žvaigždučių viešbučių malonumai buvo mano kasdienybės dalis. Man buvo suteikta teisė tai daryti. Galų gale gyvenimas pasiūlė savo gėrybių, ir aš sėmiau jas rieškutėm. Net ir tada man turbūt reikėjo taupiau eikvoti savo organizmą.

Tiltai į gydytojus

Ryšiui palaikyti tarp gydytojo ir paciento, taip pat tarp gydytojo ir farmacijos firmos atstovo labai svarbūs gydytojo asistentas ir sekretorė. Jie svarbūs ir santykiui užmegzti, ir jam palaikyti. Praktikuojančių gydytojų sekretorės ir ligoninių slaugytojos mums, atstovams, buvo lengvas taikinys; jos tiesiog puikiai atlikdavo tiltų funkcijas. Jos visuomet tikėjosi, kad jas kas nors pakvies pietų, o ypač aš, egzotiškasis.

Taigi matote, kokie dosnūs mes buvome su dovanomis. Žinoma, mes kviesdavome jas pietų. Ir ką čia besakysi, pietūs yra jausmingas įvykis: žvakių šviesa, puiki virtuvė, svaiginantis vynas.

Pradėsiu nuo to, kad aš laikiausi ir likau ištikimas. Galvojau apie savo žmoną, vaikus, namus. Žinojau, kad visi trys buvo gerose rankose. Mano žmona turėjo viską, ko tik jai reikėjo. Aš prižiūrėjau, kad taip būtų. Mano padėtis įgaliojo mane taip elgtis. Tačiau mano prasikaltusios sąžinės balsas buvo vis tylesnis ir tylesnis, jį buvo vis sunkiau suprasti, o gundymo kvapui tiesiai priešais mano nosį buvo vis sunkiau ir sunkiau atsispirti. Flirtas? Kodėl gi ne? Jis nekenkia ir niekam nuo jo neskauda. Bučinukas atsisveikinant? Į skruostelį. Jokių sunkumų. Ir taip vienas žingsnis vedė prie kito.

Vieną kartą aš susidūriau su labai kietu riešutėliu, gydytoju, kuris turėjo daug pacientų, nes buvo vienintelis nuošaliame kaime. Jo gydomų pacientų sritis buvo didžiulė.

Žmonės įveikdavo ilgą kelią per visą šalį, norėdami patekti pas jį gydytis. Kai aplankiau jį pirmą kartą, praleidau visą popietę, bandydamas jį pagauti. Jis paveldėjo savo gydytojo praktiką ir keletą metų užsiėmė ja kartu su savo tėvu, kad išlaikytų nuolatinius pacientus. Ekscentriškas vyriškis savo būdu galbūt labiausiai ir traukė pacientus. Daugelis pacientų kalbėjo apie jį su baiminga pagarba, taip neretai šarlatanas kelia didesnį pagarbos jausmą nei gydytojas. Jo plaukai buvo sniego baltumo, atrodė nešukuoti, jis buvo kresnas ir raumeningas, tad iš tiesų labiau panėšėjo į medkirtį nei į gydytoją. Greičiausiai jis buvo tiesiog tinkamiausias tam regionui. Jo žvilgsnis buvo klausiamas ir įžvalgus.

– Atstovas, – pasakė jis, kai prisistačiau. – Aš jums telefonu jau patariau nesivarginti ir čia nevažiuoti. Man nieko nereikia. Aš visko turiu. Galite eiti. Viso geriausio. Linkiu sėkmingai grįžti.

Tuomet jis paskambino savo mažu varpeliu, o tai turėjo reikšti, kad sekretorė turi išlydėti mane lauk. Buvau apstulbintas. Aš praleidau visą dieną, kad atsibelsčiau iki čia, ir viskas turėjo baigtis? Vyrai ir moterys laukiamajame žiūrėjo į mane su nuostaba akyse, tapo aišku, kad aš nesu iš šio regiono ir mano apsilankymo tikslai nėra ligos.

Sekretorė buvo gražutė. Užmezgiau su ja pokalbį, apibėriau komplimentais. Ji juos priėmė ir vėl atsisėdo prie savo stalo. Šalia jo gulėjo iš pažiūros senas šuo išretėjusiu kailiu. Paklausiau jos apie šunį. Tai buvo jos šuo. Taip, jis senas. Pastaruoju metu jo būklė sparčiai blogėjo, štai kodėl paprašė – ji gestu parodė į konsultacijų kambarį – atsivesti šunį su savimi į darbovietę. Keistuolis leido. Daugiau aš nebeklausinėjau apie šunį. Buvo vėlyva popietė ir medienos lentelėmis iškaltame kambaryje liko nebedaug pacientų. Uždėjau ranką ant stalo, žaisdamas su telefono laidu, ir tiesiai šviesiai

paklausiau damos, ar ji šįvakar turi kokių nors planų. Ji paraudo, pasilenkė prie savo rašomosios mašinėlės ir papurtė galvą. Pasiūliau drauge pavakarieniauti. Ji dvejojo. Rašomojoje mašinėlėje nebebuvo popieriaus. Žinojau, kad nebebuvo ir ko spausdinti. Aš nepasidaviau. Šiaip ar taip, atkeliavau čia ilgą kelią. Pasakiau jai, kad susitikimas su gydytoju buvo bergždžias.

– Suteikite man malonumą pabūti jūsų kompanijoje, – galų gale paprašiau.

Ji negalėjo atsisakyti. Atsisėdau kartu su pacientais laukiamajame, be tikslo kažką skrebendamas savo bloknote, ir šypsojausi jai protarpiais, kol ji baigė darbą ir laukiamasis ėmė tuštėti. Kai buvo pakviestas paskutinis pacientas, daviau ženklą. Aš jos lauksiu lauke.

Apėjau nedidelį ratą aplink pastatą, esantį tiesiog prie miško. Galėjau jausti vakarinį švediško miško kvapą. Pagaliau ji atvėrė duris ir žengė į prieblandą. Nuskubėjau prie jos ir atlydėjau iki savo automobilio. Ji nusijuokė ir pasakė, kad nei čia, nei toli aplinkui nėra jokio restorano, taip pat ir baro. Aš apie tai nepagalvojau. Akimirką nežinojau, ką atsakyti. Tada prakalbo ji.

– Ar nenorėtumėte užeiti pas mane? – paklausė ji.

Aš sutikau ir jau ketinau atidaryti automobilio dureles, bet ji mane sustabdė, įsikibo į parankę ir nusivedė už pastato. Ji gyveno antrame aukšte, virš gydytojo priimamojo. Šuo jau buvo viršuje. Nors aš nepastebėjau, kad jis būtų išėjęs iš priimamojo. Tik ryte pamačiau, kad jos bute yra laiptai, vedantys tiesiai į gydytojo priimamąjį. Kad ir kaip ten būtų, ji ištuštino kažkokių skardinių turinį į keptuvę, o aš iš automobilio atsinešiau degtinės. Mes valgėme ir gėrėme, vėliau ji paklausė, iš kur atvykau. Papasakojau. Paskui ji mane pabučiavo. Paklausiau, iš kur ji kilusi. Ji paaiškino esanti vietinė

ir vėl mane pabučiavo. Nekreipiau į tai dėmesio. Ir staiga man paaiškėjo.

Paklausiau:

– Ar tu keistuolio duktė?

Ji nusijuokė ir vėl mane pabučiavo.

Dabar aš išdrįsau:

– O tavo šuniui vidurių užkietėjimas.

Atspėjau. Vakaras ėjo sava vaga, o kitą rytą daviau šuniui kažko nuo vidurių užkietėjimo. Išvažiavau atgal į savo biurą. Ji man paskambino tą pačią dieną.

– Ar tu gali įsivaizduoti, – pasakė ji entuziastingai. – Senis, – na, ne jis, aš turėjau galvoje šunį – jam pavyko...

Stebuklingas šuns išgijimas padarė įspūdį net ir senajam keistuoliui. Tikriausiai jis bandė padėti šuniui, bet jo pastangos buvo bergždžios. Dabar jis jau norėjo kalbėtis ir su manimi. Aleliuja! Vieną kartą jis pakvietė mane apsilankyti. Mano profesijoje buvo savaime suprantama priimti jo kvietimą, ypač šiuo atveju. Nuo tos dienos šis žmogus mūsų produktus išrašinėjo nedvejodamas.

Laimėti pasitikėjimą

Kodėl gydytojai tokie svarbūs farmacijos pramonei? Kodėl farmacijos pramonė tiek daug investuoja, siekdama laimėti jų lojalumą? Na, nors kai kuriuos vaistus ir galima nusipirkti be recepto, daugumą jų turi išrašyti gydytojas. Gydytojų elgesys, išrašant receptus, atsispindi vaistų gamintojo apyvartoje. Vaistų gamintojas turi palenkti tarpininką tarp savęs ir vartotojo, laimėti jo pasitikėjimą. Santykių tarp gydytojo ir paciento pagrindas – pasitikėjimas. Bent jau kiek tai susiję su pacientu. Pacientas turi atsiverti ir papasakoti, kas jam slegia širdį. Pacientas turi parodyti savo krūtinę ir visą kūną. Tam reikia didelio pasitikėjimo. Šis pasitikėjimas

gydytoju savaime tampa pasitikėjimu jo išrašytais vaistais. Farmacijos pramonės pastangos nukreiptos kaip tik į šį pasitikėjimo perkėlimą. Jie verbuoja gydytojus koledžuose, mokėdami už studijas. Kaip jūs manote, kieno gerovę toks gydytojas gins? Ir kaip bus priimami tokio gydytojo sprendimai? 35 tūkstančiai eurų – tai dideli pinigai, kurių jūs šiaip sau neatsisakysite.

Pergalė prieš senąjį keistuolį bet kokiu atveju buvo nedidelė sėkmė. Prisimenu, kaip mano senieji kolegos pagiežingai nusiviepė, kai vykau pas jį pirmą kartą. O dabar jis buvo vienas iš geriausių mano klientų, jis (ir jo sekretorė) mane maloniai sutiktų bet kuriuo metu! Aš buvau apimtas euforijos. Mano žmona žiūrėjo į mane įtariai. Aš to nepastebėjau. Bet pastebėjau, kad mano sėkmės vaisius, dovanas ir didesnį užmokestį ji priėmė gana abejingai. Man tai nepatiko. Vaikai irgi tik nuolankiai pratarė: „Labas, tėti" ir spruko į savo kambarius. Iš kelionės netgi tyčia vėliau grįžau. Po darbo pasisėdėjom su kitais atstovais bare. Ten buvo atstovų, dirbančių ir kitose verslo srityse. Net nežinau, kaip tas baras tapo toks madingas. Šiaip ar taip, mes, farmacijos firmų atstovai, pelnėme smulkmeniškumu apsėstų ekscentrikų reputaciją. Na, nebuvome jau tokie blogi – jei tik pagalvosite, kokie sudėtingi buvo gydytojų aprašymo metodai. Bet apie savo nuosavas dovanas klientams turėjome kalbėti tik užuominomis, taip mes ir darėme. Atrodė, kad firmų atstovai dažnai neišvengė su darbu susijusių seksualinių santykių. Bent jau jie nuolat prašė mūsų duoti ko nors nuo lytiškai plintančių ligų. Automobiliuose mes turėjome visą vaistinę. Tad mes keisdavome savo vaistus į smulkius daiktus. Pavyzdžiui, maži skaičiuotuvai tais laikais buvo kažkas ypatinga. Dovanos į namus. O mano dovanos susilaukdavo vis mažiau ir mažiau aplodismentų. Kas nutiko? Kai būdavau namuose,

prasidėdavo barniai, kaltinimai, ašaros ir nusivylimai. Tos trumpos valandos, kurias leidau su žmona, bėgo besiginčijant. Visą laiką turėjau gintis: argi tu negyveni gražiame name, nes aš uždirbu tą reikiamą nemenką pinigų sumą? Argi vaikai nelanko jodinėjimo ir baleto pamokų, nežaidžia teniso ir nesidžiaugia geru išsilavinimu, nes mano sėkmė leidžia jiems tai duoti? Nebuvau pasirengęs vėl persikelti į mažą dviejų kambarių butuką vien tik dėl to, kad mano gyvenimo būdas, kaip žmona tai vadino, jai netiko.

Vėl Romoje

Vietoje to aš išskridau į Romą. Ši kelionė turėjo įrodyti, kad viską darau tinkamai. Per savo klajonių metus Romoje kadaise pasiekiau dugną. Dabar miestas turėjo pažinti mane tokį, koks esu iš tiesų. Susiradau gražų viešbutį, vyriškų drabužių siuvėją. Pasisiuvau pirmąjį savo kostiumą. Siuvėjo siūtą. Rankomis. Unikalų. Jis niekur neveržė, nebuvo jokių raukšlių, o kiekviena siūlė gulėjo kaip nulieta. Jei dėvite tokius kostiumus, jaučiatės puikiai. Likau ištikimas tam siuvėjui. Nuo to laiko niekada kur nors kitur nepirkau kostiumų. Norėdamas įsigyti naują, visuomet skrendu į Romą.

Pasipuošęs šiuo kostiumu buvau pasirengęs aplankyti bet kurį iš restoranų, net jei kadaise ir valgiau iš jų šiukšlių dėžių. Šį kartą žengiau pro ryškiai apšviestas duris. Dabar dėmesingas padavėjas laukė manęs. Jis mandagiai nuvedė mane prie geriausio staliuko. Net neperskaitęs valgiaraščio, užsisakiau iš jo brangiausią patiekalą, rinkdamasis tik pagal kainas. Šešis patiekalus. Ir žvakių su visu tuo, jei švęsti – tai švęsti. Kiekvienas kąsnis teikė malonumą ir pasitenkinimą. Prasėdėjau ten iki vėlyvo vakaro.

Galų gale prie mano staliuko priėjo vyras. Jis atsiprašė jokiu būdu nenorėjęs manęs trukdyti. Tačiau buvo kažkas,

ko jis manęs labai norėjo paklausti: aš jam atrodžiau pažįstamas – ar buvau čia kada nors anksčiau? Vyras buvo restorano savininkas. Paprašiau jo atsisėsti prie mano staliuko. Jis atsinešė grapos butelį, galėjai atpažinti, kad tai vietinės gamybos gėrimas paprastame butelyje. Įpylė du stiklus, ir aš pradėjau. Man patiko pasakoti jam savo istoriją, žinoma, juk tai vyko ne tokiomis sąlygomis, kaip kadaise Travemiundėje. Šį kartą, turiu pripažinti, pasakojau ją su tam tikru pasididžiavimu. Jis pakėlė savo stiklą.

– Jaunuoli, – pasakė jis, – aš jumis žaviuosi. Manykite, kad jūs esate mūsų svečias. Esu tikras, kad jūsų laukia šviesi ateitis.

Jis pasirodė esąs teisus. Bet ne viskas, kas blizga, yra auksas.

3 SKYRIUS

Pažintis su pasauliniu žaidėju

Dešimt metų mano karjera vyko mažesnėse farmacijos bendrovėse, o tuomet, 1979-aisiais, į mano duris pasibeldė iš tiesų didelės firmos. Man pasiūlė darbą *Eli Lilly & Company*, šiaurės regione. Turėjau būti atsakingas už visą Skandinaviją. Tai bent!

Švedija buvo *Eli Lilly* Achilo kulnas. Čia ši bendrovė buvo menkai žinoma, bet kokie jos produktai buvo sunkiai priimami, jų mažai parduodama. Neužimti Švedijos kaimo vietovių plotai atsispindėjo apyvartoje. Kadangi šiaurės rajonuose ankstesniais metais jau turėjau sandėrių kaip produktų vadybininkas, problemines Švedijos sritis pažinojau labai gerai. Vieno iš savo verslo skrydžių metu viršininkui parašiau pasiūlymą, išreikšdamas savo mintis, kaip šiuos dalykus būtų galima pakeisti. Greičiausiai mano pasiūlymai skambėjo įtikinamai, nes tuomet paskyrė mane pardavimo vadybininku Švedijoje. Tai man labai patiko.

Atstovų mokymai *á la Virapen*

Aš, kuris pradėjo kaip „medicinos konsultantas“, dabar buvau tokios grupės viršininkas. Iš tų laikų, kuriuos praleidau dirbdamas konkurencinėje kovoje, žinojau, ką gali atstovai. Mes tiesiog turėjome būti geresni. Mano draugų švedų gyvenimas buvo labai ramus ir patogus. Jie aplankydavo tik vieną gydytoją per dieną. Nors turėjo aplankyti bent penkis. Kaip juokinga. Taigi pasikalbėjau su savo atstovais.

Švedijoje jų buvo apie keturiolika. Šalis buvo padalyta į regionus, ir kiekvienam atstovui teko po regioną, už kurį

buvo atsakingas. Šis padalijimas į regionines teritorijas pagrįstas tokia pačia logika nedideliu mastu, kaip ir globaliu. Pavyzdžiui, *Lilly* pasaulį padalija į penkis regionus. Jie tik žvilgteli į savo žemėlapį ir, užuot išvydę begalę geografinių vietovių, šalių, kultūrų, politinių sistemų ir religijų, iškart pastebi lengvai suprantamą rinkų mozaiką, tarsi lego konstruktorių. Supaprastinimas – štai kur tas raktas.

Be to, jaunuoliai netgi turėjo sekretores, atsiliepiančias į telefono skambučius. Tai ką gi šie vaikinai apskritai veikė? Nekažin ką. Svarbiausia, kad bendrovės eikvojo lėšas jų automobiliams išlaikyti, atlyginimams mokėti, o penktadienį apie vidurdienį jie jau sėdėjo savo namuose. Na, bent jau neišnaudodavo milžiniškų sąskaitų už telefoną. Tačiau visa tai turėjo pasikeisti. Aš pats atsisėdau greta jų biuruose ir prireikus drauge su jais lindau į jų kailį. Priverčiau juos parodyti savo adresų knygeles ir man girdint paskambinti gydytojams.

– Aš jam jau skambinau. Jis pasakė, kad neturi laiko.

Na, čia tai jau jie susidūrė ne su tuo, ko tikėjosi, o su manimi. Kartu su jais keliavau pas gydytojus. Jei tą dieną būdavo gydytojo žmonos gimtadienis, mes pirkdavome gėlių. Mūsų katalogavimo kortelės buvo pradinė medžiaga mažiems gydytojų eskizams ir pokalbių intarpams, medžiaga paprastiems kasdieniams dalykams, kuriais pagrįstas žmonių bendravimas ir kurie sukuria artumą. Juk niekas neišmes gėlių, jei jos skaniai kvepia. Niekas su gėlėmis šiurkščiai nesielgia. Jūs leidžiate gydytojams priartėti. Jūs turite jais pasirūpinti. Jūs turite surasti vazą gėlėms.

– Ką jūs turite galvoje, argi gydytojo kabinete nėra vazos gėlėms?

Na, įsivaizduokite, gydytojas, sekretorė ir rezidentas, visi ima varstyti duris, bėgioti šen ir ten, painiodamiesi vienas kitam po kojomis, jie atsiprašinėja ir juokiasi:

– Negali būti, kad...

– Na gerai, mes jums padovanosime vieną vazą...

Smagus, gėlėtas drovumas išsisklaido. Farmacijos firmos atstovas staiga pasijunta visiškai natūraliai šiuose nepažįstamuose kambariuose, šiame gydytojo kabinete, nors jo balsas taip oficialiai skambėjo telefonu. Pacientai laukiamajame mato puokštę gėlių ir negaili pagyrų: „Argi ji ne puiki? O įpakuota kaip dailiai? Argi tas, kuris ją pasirinko, nepasižymi geru skoniu?“ Ir gydytojas negali skųstis. Ne, kai tarp visų staiga atsiranda tiek daug švelnumo ir artumo, pacientų, gydytojo ir farmacijos firmos atstovo, kuris suteikė tiek daug geros nuotaikos tiems išbalusiems, sustingusiems, aptvarstytiems ir kosintiems pacientams. Tokie atsitikimai suartina žmones ir nutiesia tarp jų tiltus.

Aš pats prižiūrėjau savo atstovus ir rūpinausi jų reikalais. Kai kuriems iš jų tapau tarsi antruoju tėvu. Vyrai retai kada turi tėvus. Jie ateidavo su manimi pasikalbėti apie savo problemas namuose ir su žmonomis. Leidau jiems jausti mano tėvišką pasididžiavimą, o kai mano pamokos duodavo vaisių, pasikviesdavau juos jau tą patį vakarą išgerti degtinės. Sukūriau lojalumą. Sau. Bendrovei. Tai buvo mano verslas. Štai kaip viskas vyko su visais mano žmonėmis.

Vienas iš mano atstovų buvo mažas, putlus vaikinukas, pliktelėjęs, su akiniais. Kai aš paaiškinau, kad jis turėtų eiti su gydytojų sekretorėmis papietauti ir taip išgauti svarbios informacijos gydytojui aprašyti, jis gūžtelėjo pečiais.

– Net jei aš ir nueičiau taip toli, jos mirtų iš juoko, – pasakė jis.

Tačiau jis neatrodė toks jau nelaimingas. Ir kas man dar labiau patiko, jis išliko susitelkęs ir galvojo apie verslą.

– Turiu idėją. Visas tas keliavimas po šalį ir trypčiojimas aplink visus gydytojus užima tikrai daug laiko. Kodėl

gi mums nepasikvietus jų? Galėtume, pavyzdžiui, surengti kasmetę vyno degustavimo šventę, labai prašmatnią, ir tuomet mes juos visus iš karto surinktume.

Nuostabi idėja. Perdaviau ją savo viršininkams ir gavau jų palaiminimą bei reikiamą finansavimą. Nuo tada mano atstovai nuolat iškeldavo naujų idėjų, kaip priversti gydytojus apie juos galvoti: pavyzdžiui, pakvietimai į vyno degustavimo šventes, pats degustavimas ir susitikimai po to, taip pat pora butelių naujo mėgstamo vyno.

Geometrine progresija didėjanti apyvarta

Atstovų mokymai Švedijoje jau davė savų vaisių. Nuo 1981-ųjų, kai pradėjau dirbti *Lilly* nacionaliniu pardavimo vadybininku Švedijoje, iki 1988-ųjų apyvarta padidėjo nuo 700 tūkstančių iki 15 milijonų dolerių per metus. Ji išaugo daugiau nei dvidešimt kartų. Mano darbo užmokestis didėjo kasmet. Bendrovės vidinio įvertinimo renginyje buvau pagerbtas kaip „Pasiekėjas" – aukštai pakilęs. Po metų gavau viršininko kėdę. Dabar buvau *Eli Lilly & Company* generaliniu direktoriumi Švedijoje.

Kad taip sparčiai didėtų apyvarta, mums net nereikėjo reklaminių lankstinukų – tais laikais tokių dalykų nebuvo. Rinkodara tais laikais buvo senamadiška. Kaip ir mano darbuotojų valdymas. Tos visos metodikos neveikia, jos ateina ir išeina kartu su mada, su patarėjais, kurie užlipa ant pakylos ir supažindina mus su naujausia informacija apie socialinę psichologiją ar mokslinius smegenų tyrimus. Visa tai nesąmonės. Iš esmės kas išlieka, tai pamokymai, tokie kaip katalikų kunigų, – tvirti, paprasti ir veiksmingi.

„Daryk tai, arba... arba tavo kolega gaus atpildą už pergalingą įvertinimą. Ir kai jo žmonos pirštą papuoš auksinis žiedas, tavo žmona privers tave laikytis konservuotos mėsos dietos. Taigi kuriuo iš šių dviejų vyrukų tu norėtum būti?"

Mano santykiai su savo vaikinais išliko puikūs iki pat paskutinės darbo dienos *Eli Lilly & Company* (o su kai kuriais iš jų geri net ir šiandien). Pavyzdžiui, mano keturiasdešimtojo gimtadienio proga vaikinai padarė man staigmeną. Mes buvome savo kasmečiame nacionaliniame susitikime viešbutyje netoli Kopenhagos. Šampanas, puikus maistas, ir aš uždainavau. Kol buvo patiektas desertas, keletas vaikinų puolė prie mano staliuko, pačiupo mane ir užrišo man akis šaliku. Pasakiau: „Gerai, vaikinai, aš dėviu brangų kostiumą, tik nemeskite manęs į baseiną ar į ką nors panašaus. Nesu geras plaukikas."

Jie pervedė mane pro viešbučio vestibiulį, o tuomet aš praradau nuovoką. Atrodė, kad mes likome pastate ir ėjome koridoriais, lipome laiptais aukštyn, jie mane stumdė ir traukė kaip užsispyrusį mulą. Galų gale jie įstūmė mane į kambarį ir užrakino duris man už nugaros. Buvo visiškai tylu. Nusitraukiau šaliką nuo akių ir supratau, kad vis dar esu viešbutyje, savo kambaryje, atpažinau savo daiktus ir stalą, kelnes, nusviestas ant televizoriaus. Na, kol kas viskas gerai. Apsisukau. Mano lovoje gulėjo maždaug dvidešimties metų blondinė prostitutė. Buvau priblokštas ir nežinojau, ką daryti. Taigi ėmėme šnekėtis. Pasirodė, kad ji Kopenhagoje studijuoja, o prostitucija – tai jos papildoma veikla. Mes plepėjome, kol staiga ji nutraukė mane ir pasakė:

– Vaikinai man užmokėjo tik už valandą. Tau liko dešimt minučių.

Tuomet aš atsakiau:

– Savo laiką atsiimsiu tada, kai užsimegs meilė.

Išgirdau krebždėjimą už durų ir atidariau jas. Mano vaikinai kvailai vaipydamiesi stovėjo viešbučio koridoriuje. Atsigrįžau į studentę ir mandagiai pasakiau:

– Klausykite, jūs turite daug ką nuveikti, bet tik ne mano kambaryje, tad prašyčiau.

Jie išėjo ir savo linksmybes tęsė kitame kambaryje.

Juo geriau man sekėsi darbe, tuo labiau silpnėjo mano santuokiniai ryšiai. Mes su žmona jau seniai gyvenome atskirai, tiesa, neišvengiamai, nes dėl savo darbo turėjau keliauti po visą šalį ir gyvenau ne tik namuose. Dėl savo paaukštinimo iki generalinio direktoriaus turėjau persikelti į Stokholmą, kuriame buvo mano korporacijos būstinė Švedijoje. Žmona ir vaikai su manimi nepersikėlė. 1984-aisiais mes išsiskyrėme. Įsigijau prabangų butą. Kai retkarčiais nekeliaudavau po visą pasaulį verslo reikalais, laisvalaikį leisdavau Stokholmo baruose. Vis labiau ir labiau jaučiausi esąs benamis valkata, kaip kadaise Travemiundėje. Mane lydėjo tokia sėkmė, o drauge buvau tarsi nevykėlis. Mano alkoholio suvartojimo mastai augo kartu su nepasitenkinimu.

Netvarkingas ir nesveikas gyvenimo būdas padovanojo man tokią problemą, su kuria grumiuosi iki šiol: aš susirgau diabetu. Pradžioje nieko bloga neįžvelgiau. Tik stebėjausi, kodėl taip greitai ir lengvai pavargstu. Kelis kartus per pristatymus praradau sąmonę. Mane ši liga vargino dvejus metus, kol vienas draugiškas gydytojas patarė pasitikrinti dėl diabeto. Tai, kad aš turėjau leistis insuliną, buvo labai blogai, tačiau šitai bent jau leido man beveik visiškai sugrįžti į ankstesnio gyvenimo vėžes.

Kaip apsėstas pasinėriau į darbą. Bent jau čia man tikrai sekėsi, ir aš kilau.

Nuomonės formuotojų papirkimas

Anksčiau aš dalijau gydytojams smulkias paskatinamąsias dovanėles, kaip odiniai aplankai, parkeriai ir iš anksto užpildytų receptų bloknotai, o dabar turėjau visiškai kitokių priemonių. Man jau nebereikėjo prižiūrėti, kad kaimo gydytojai išrašinėtų mūsų produktus. Aukštesniu lygiu viskas sukosi,

kaip gydytojus mokslininkus priversti teigiamai atsiliepti apie mūsų produktus, pavyzdžiui, medicinos žurnaluose.

Abra kadabra gydytojai

Šie mokslininkai buvo vadinami nuomonės formuotojais ir autoritetais, juos mes kruopščiai atsirinkdavome ir visiškai palenkdavome į savo pusę. Ne, ne įtikinėjimais apie aukštesnę savo produktų kokybę. Mes jiems už tai sumokėdavome.

Pavyzdžiui, vienas iš tokių nuomonės formuotojų ir autoritetų, skausmo gydymo specialistas, dirbantis ir Švedijos sveikatos taryboje, gavo iš mūsų nustatytą atlyginimą už tariamą mūsų konsultavimą, brošiūrų peržiūrėjimą ir atstovų mokymą. Jo darbo vieta, kaip tam tikros pareigos, buvo sukurta jau prieš daug metų iki man tampant viršininku Švedijoje. Bet aš jo niekada nemačiau, jis neturėjo jokio biuro, o jo vardas niekada nebuvo minimas bendrovės susitikimuose. Jis mums buvo būtinas tik tuomet, kai apie mus ar mūsų produktus norėdavo parašyti ką nors blogo. Netikėti šalutiniai poveikiai, chemiškai negrynos medžiagos, pasiligoję pacientai. Tai buvo netinkama spauda. Jis iškart apie mus į medicininos žurnalus parašydavo teigiamų straipsnių – medicininė brolija vėl būdavo sutaikoma ir vėl galėjo priiminėti mūsų atstovus be išankstinio nusistatymo, taip, kaip visuomet. Jis tai darė tik dėl *Distalgesic*® (veiklioji medžiaga – dekstropoksifenas), vaisto nuo skausmo, opioido, kuris tais laikais buvo vartojamas masiškai. Spaudoje pasirodė pranešimų apie savižudybę, susijusią su šio vaisto vartojimu. Kaip generaliniam direktoriui, man tai sukėlė apmaudą. Atėjo laikas pajudinti mūsų skausmo gydymo specialistą. Vienam iš savaitinių medicinos žurnalų jis parašė kai ką, kas padėjo – „Nėra taip jau blogai“ ir t. t. Dienraščiai nukopijavo straipsnį iš medicininės spaudos, ir visas pasaulis vėl gyveno įprasta

tvarka. Savaime suprantama, kad sąmyšis užgeso. Buvau patenkintas, kad kasdienis verslas gali toliau plėtotis.

Tačiau užmokėti už šią užduotį buvo ypač sunku. *Eli Lilly* pasiuntė mane į Sietlą, į mokslinę konferenciją apie skausmo įveikimą, čia turėjau visa tai sutvarkyti. Skridau ten su voku savo švarko kišenėje. Per konferencijos pertrauką nuėjau į prabangaus viešbučio vestibiulyje esantį barą. Čia buvau pakvietęs į susitikimą skausmo gydymo specialistą. Jis pasirodė, aš jį pasveikinau. Pasakiau, kad turiu jam voką. Jis kiek nuraudo, bet galbūt taip nutiko tik dėl to, kad sausakimšame bare buvo šilta. Aš nusišypsojau, jis taip pat nusišypsojo ir tuomet nuoširdžiai paklausė, ar nenorėčiau ko nors išgerti. Sutikau ir, kol mes laukėme gėrimų, perdaviau jam voką su čekiu.

– Tai jums, – pasakiau.

– Ačiū, – atsakė jis ramiai, tarsi būčiau jam perdavęs dubenėlį riešutų.

Tačiau čia mes turėjome reikalą ne su riešutėliais.

Kodėl, po galais, aš turėjau vykti į Sietlą, kad perduočiau jam tą voką? Dėl mokesčių. Aišku, šiuos pinigus *Eli Lilly* taip pat apskaičiavo. Manau, kad grafoje „mokslinių tyrimų finansavimas". Šiaip ar taip, tai buvo teisinga. Pagaliau juk tas vyras ir buvo mokslininkas, o Jungtinėse Valstijose mūsų skausmo gydymo specialisto finansavimas padėjo mums sutaupyti mokesčiams.

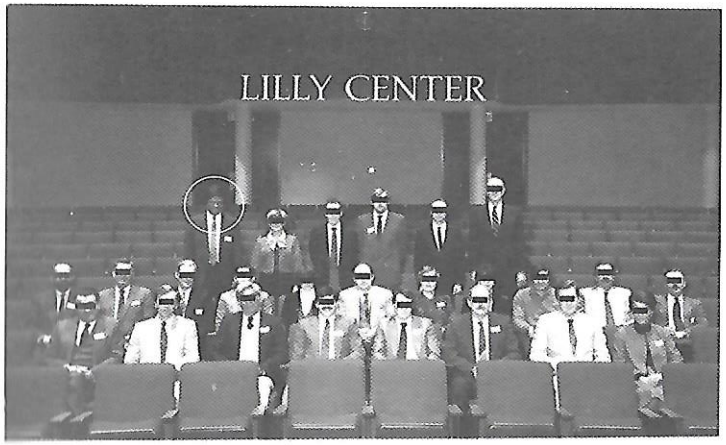
Tos bendrovės, kurioms aš dirbau, nėra išimtys. Ir aš nebuvau kuo nors ypatingas. Dosnių dovanų gavėjai taip pat nebuvo retenybės. Kyšininkavime būtų galima įžvelgti išimtinių aplinkybių, tačiau ta praktika, kurią aprašiau anksčiau, yra kasdienės rutinos dalis farmacijos pramonėje. Visiškai normali rinkodara? Tik tol, kol tai nesusiję su vaistais ir žmonių sveikata bei gyvybėmis.

Tai pagarbos žmogaus gyvenimui trūkumo pavyzdys. Informacijos falsifikavimas – šiuo atveju, neteisinga informacija medicinos žurnaluose – ką iš tiesų norėta taip sutvarkyti? Šitaip buvo slepiamos mirtys. Pažiūrėkime į devyniolikos metų studentę, apie kurią aš užsiminiau įvade. Galimybė išsaugoti kitas gyvybes sunaikinama. Tyčia. Metodiškai. Kokių etikos standartų laikosi ši bendrovė? Ir kokių laikiausi aš?

Grupinė nuotrauka su nuomonės formuotojais

Šioje nuotraukoje jūs galite pamatyti *Lilly* branduolį, nufotografuotą nuo *Eli Lilly* būstinės scenos Indianapolyje. Didelėje auditorijoje yra tik apie dvidešimt penkis vyrus ir moteris, išrinktųjų grupė, gražiai apsirengę, dailiai susitvarkę, stovintys ir sėdintys, su vardų kortelėmis ant švarkų. Nuomonės fomuotojai ir autoritetai iš viso pasaulio. Visi jie šypsosi.

Guests of Eli Lilly and Company INTERNATIONAL DIABETES CARE ADA/OPINION LEADER PROGRAM January 19 - 20, 1987

Užnugaryje kairėje galite išvysti ir mane. Plačiai besišypsantį tarp „savo" komandos. Jie rengiasi kasmečiam Amerikos diabeto asociacijos kongresui, didžiulei produktų ir mokslo mugei. Štai kodėl taip svarbu, kad kiekvienas iš jų būtų patenkintas ir šypsotųsi. Tai jau mano darbas. Jų darbas – kal-

bėti, remiantis mokslininko autoritetu, apie mūsų produktus šiame amerikiečių suvažiavime, kuris tęsis kelias dienas. Štai kodėl mes juos sukvietėme. Štai kodėl mes padengiame jų kelionės ir viešbučio išlaidas. Štai kodėl kiekvienu iš jų pasirūpinome. Ne tik šiandien. Mes puoselėjame šiuos ryšius keletą metų. Nuomonės formuotojai ir autoritetai yra nepakeičiami. Nuotraukos pavadinimas taip pat įdomus. Jis skelbia:

„*Eli Lilly* & *Company* svečių –
Amerikos diabeto asociacijos ir tarptautinių nuomonės formuotojų ir autoritetų – programa."

Jūs galite savęs paklausti: ar nuomonės formuotojas ir autoritetas yra toks pat vardas, kurį reikia užsidirbti panašiai kaip daktaro vardą? Kaip tampama nuomonės formuotoju ir autoritetu? Vienas dalykas yra tikras: kad ir kas šypsotųsi iš tos nuotraukos, jis jau yra nuomonės formuotojas ir autoritetas. Kitaip mes jo juk nepasikviestume, ar ne? Kad ir kas būtų įtrauktas tarp šių įžymybių, kad ir kam būtų leidžiama kalbėti tokioje iškilioje vietoje tokiame milžiniškame susitikime – tai negali būti niekas kitas nei pats svarbiausias autoritetas. Ir ryšiai, kurie galimi tik dėl mūsų programos ir dalyvavimo suvažiavimo programoje, leidžia tik dar aukščiau kilti jų reputacijoms. Nuomonės formuotojo ir autoriteto vaidmens neįmanoma pakankamai įvertinti. Nuomonės formuotojai ir autoritetai yra tikroji valdžia. Ką jie sako, visada yra teisybė. Nepaisant, kaip atrodo faktai ir kaip toli yra pažengęs mokslas.

Medicinos verslas Vokietijoje yra ryškiausias priklausomybės nuo autoritetų pavyzdys. Jie įsivaizduoja vis dar esantys Vilhelmo eroje. Ne aš vienas esu tokios nuomonės. Paskaitykite šią ištrauką iš straipsnio *Deutschlandfunk* įrodymais pagrįstos medicinos tema[7], tai yra medicinos, kuri paremta patikrinamais faktais.

„Kuo gi tada paremta medicina", – galite paklausti. Tikrai.

„Daug gydymo būdų ir vaistų gydytojai išrašo, nors jie nėra tinkamai moksliškai išbandyti. Tai pacientams gali turėti mirtinų padarinių: širdies ligomis sergantys pacientai metų metus buvo gydomi tabletėmis nuo aritmijų (širdies ritmo sutrikimų). Jų širdys ėmė plakti normaliu ritmu, tačiau tūkstančiai pacientų mirė. Dėl sudėtingų klinikinių tyrimų dabar mes jau žinome kodėl."

Keista, ar ne? „Sudėtingi klinikiniai tyrimai" buvo atlikti jau po to. Arba kadangi atlikti „sudėtingus klinikinius tyrimus" reikalauja kiekviena reguliuojamoji institucija, atitinkami nepatrauklūs duomenys vienaip ar kitaip buvo pražiūrėti.

„Vadinamoji įrodymais pagrįsta medicina turi apsaugoti pacientus nuo tokios žalos. Šis pastarojo meto reiškinys sujungia klinikinę patirtį su sistemingais moksliniais tyrimais [...] Nepriklausomas institutas, kuris vertina vaistus ir gydymo metodus, buvo įkurtas visai neseniai."

Peržengiamos suvokimo ribos, ar ne? Kad tokio tipo institutas buvo įkurtas tik dabar.

„Tik nedaugelis profesionalų ligoninėse ir gydytojų privačiose klinikose taiko šias žinias nuosekliai, nes šis judėjimas susidūrė su farmacijos pramonės, gydytojų vadovybės ir kai kurių pacientų pasipriešinimu."

Taip atsitiko taip pat dėl to, daroma išvada komentare, kad medicinos struktūros Vokietijoje yra labai nelanksčios ir paremtos hierarchiniu principu. Nuomonės formuotojų ir autoritetų išreikšta informacija aklai seka visi žemesni pagal rangą gydytojai. Kaip mes jau matėme, nuomonės formuotojai ir autoritetai nebūtinai yra suinteresuoti įrodymais. Ar jūs jau supratote: esame viščiukų narve? Lesimo eiliškumas pagrįstas reguliavimo principu. Ir tai buvo mano darbas – palaikyti gerą vyriausiųjų gaidžių nuotaiką.

4 SKYRIUS

Benoksaprofenas – pirmasis hitas pradeda lenktynes

Aš jau pasiekiau greitą apyvartos augimą su anksčiau egzistavusiais, išbandytais vaistais. Tais laikais rinkodara buvo daugiausia nukreipta į gydytojus. Tačiau dabar, kai tapau *Eli Lilly* generaliniu direktoriumi Švedijoje, mano tikslai turėjo siekti kur kas toliau. Ir aš priėmiau šį iššūkį.

Devintojo dešimtmečio pradžioje *Eli Lilly* planavo įvesti į rinką naują vaistą artritui gydyti. Šio vaisto veiklioji medžiaga benoksaprofenas buvo priešuždegiminis vaistas, kuris turėjo veikti geriau nei bet kuris kitas vaistas iki šiol.

Strategijos pakeitimas

Bendrovėje, taip pat ir visoje farmacijos pramonėje pasikeitė strategija. Tai nebebuvo kelių gerai žinomų vaistų dėžučių iškišimas šen bei ten. Šį kartą tikslas buvo monopolizuoti rinką. Mūsų paklaususis vaistas turėjo pašalinti, visiškai nušluoti varžovus. Mano užduotis buvo parduoti benoksaprofeną kaip stebuklingą vaistą. Skamba kaip šarlatanizmas, ar ne?

Kai man reikėjo pinigų, galėjau naudoti visus turimus išteklius. Dovanos gydytojams tapo brangesnės. Gėlės ir receptų bloknotai buvo praeitis. Dabar dovanojamos brangenybės, tikrai brangūs alkoholiniai gėrimai, rinktiniai kvepalai ir vertingi meno dirbiniai.

Mano darbas prasidėjo net prieš patvirtinant vaistą Švedijoje. Kiekvienoje šalyje yra sava vaistų reguliavimo institucija. JAV tai *FDA*, Maisto ir vaistų administracija (*FDA, the Food and Drug Administration*), Vokietijoje – Federalinis vaistų ir medicinos priemonių institutas (*Bundesinstitut für Arzneimittel und Medizinprodukte*).

Mano žiniomis, nauja veiklioji medžiaga benoksaprofenas tuoj turėjo būti patvirtinta Švedijoje ir aš turėjau pradėti rinkodaros kampaniją.

Vaisto pavadinimas Švedijoje turėjo būti *Opren*®, tai jau buvo nuspręsta. JAV šis vaistas bus parduodamas kaip *Oraflex*®, o Vokietijoje – *Coxigon*® pavadinimu. Veiklioji medžiaga visur buvo ta pati – benoksaprofenas.

Ribas peržengianti reklama

Aš iššoviau. Parengiau viską, kad nuomonės formuotojus ir autoritetus patraukčiau mūsų pusėn, ir suorganizavau tiesiog prabangos pertekusį simpoziumą penkių žvaigždučių viešbutyje vienoje iš Švedijos salų. Valgiaraštis buvo rinktinis, programą turėjo vesti žymi televizijos žvaigždė, o aš pakviečiau orkestrą ir pats padainavau. Dainavau mūsų žmonėms. Galų gale juk kadaise buvau popžvaigždė. Pertraukėles tarp numerių paįvairino nedideli pranešimai apie mūsų naująjį vaistą, visus juos skaitė ekspertai, kurių nuomone mes visiškai pasitikėjome. Juk jūs nekviečiate į vakarėlį žmogaus, jei jis nėra jums draugiškas, ar ne? Nepaisant to, visas renginys buvo pavadintas „simpoziumu“ ir vyko su antrašte „mokslinis kongresas“.

Atmosfera svaigino. Gėrimai taip pat. Vienu kirčiu aš įgijau neapsakomai entuziastingų nuomonės formuotojų ir autoritetų, kurie tiesiog veržėsi paskleisti savo teigiamą nuomonę apie mūsų naują stebuklingą vaistą. Su nuomonės formuotojais ir autoritetais savo pusėje jūs sukuriate sniego griūties efektą.

Tuo pačiu metu panašias kampanijas surengė ir kiti generaliniai direktoriai kitose šalyse. Dabar jūs galbūt galite

įrodinėti, kad ne kiekvienas mokslininkas ir ne kiekvienas gydytojas yra paperkami ir nekritiškai sukels ovacijas vaistui, apie kurį net nežino ir kuris dar net nebuvo patvirtintas. Žinoma. Bet mes pasistengiame, kad jiems būtų velniškai sunku išlikti kritiškais. Mūsų pardavimo skaičiai tai įrodo.

Ričardas Smitas (*Richard Smith*), nepriklausomas mąstytojas, kritiškas žurnalistas ir vienas iš Britų medicinos žurnalo (*British Medical Journal*) redaktorių (jis taip pat suvaidino svarbų vaidmenį, vėliau atskleidžiant su benoksaprofeno vartojimu susijusias mirtis) viename iš savo straipsnių aptarė viešųjų ryšių kampanijų, nukreiptų į gydytojus, ir nuomonės pirkimo problemas. Jis buvo pakviestas į *Lilly* prezentacijas ir lepinamas įprastiniu būdu:

„[...] mano žmona ir aš apsistojome didingame viešbutyje už bendrovės lėšas ir su mumis buvo labai gerai elgiamasi [...]“[8]

Čia jis aprašo, kaip, jo požiūriu, buvo susijusi rinkodara ir apyvarta, kalbant apie benoksaprofeną:

„*Lilly* parodė man kelis reklaminius skelbimus, kuriuos ketinama paskelbti, kai benoksaprofenas bus įvestas įvairiose šalyse. Man jie pasirodė absoliučiai peržengiantys visas ribas: pacientai, sergantys sunkiu artritu, buvo parodyti prieš gydymą – ir po jo, tuomet jie jau šoko. Mintis buvo ta, kad benoksaprofenas ne tik palengvina simptomus, bet ir išgydo ligą. Dėl tokių pretenzijų buvau nusiteikęs labai skeptiškai, ir net jei tai būtų turėję bent grūdelį tiesos, manau, kad reklama buvo absoliučiai perdėta.“[9]

Žinoma, jie buvo perdėti. Šie filmai nebuvo sukurti meninių filmų auditorijai Kanuose. Ir jie įspūdingai įrodė, kad taip buvo pasiekta tikslų, kurių ir norėta pasiekti.

Aprašyme pamatysite, jog farmacijos pramonė linkusi naudoti atrakcionų šauklio tvirtinimus, kad, pavyzdžiui,

vaistas duoda jums daugiau nei tiesiog vaistas, daugiau nei tiesiog simptomų palengvinimas ir net pagydo jūsų ligą – suteikia jums jausmą, kad jūs gyvas, ir išmoko jus šokti. Toks tvirtinimas, kad vaisto poveikiai apima daugiau nei „tik“ tai, ką nurodo medicininės indikacijos, yra svarbi naujo populiariojo vaisto strategijos savybė. „Kai vaistas vėliau buvo įvestas į Didžiosios Britanijos rinką, [...] atsirado pranešimų apie STEBUKLINGĄ VAISTĄ. Dėl tokios gausios reklamos vaistą netrukus imta išrašinėti visur.“[10] Todėl tose šalyse, kur benoksaprofenas jau buvo patvirtintas, išrašomų receptų skaičius padidėjo nuo 2 iki 50 tūkstančių receptų per savaitę. Savaitės apyvarta: pusė milijono JAV dolerių.

Viskas įskaičiuota, jūs galite pasakyti – ir daug gydytojų bei nuomonės formuotojų ir autoritetų, su kuriais aš turėjau reikalų, gali pamanyti:

„Galbūt ši nuomonė nebuvo nupirkta, tiesiog nemandagu kritikuoti žmones, kurie jus taip gerai priėmė.“[11]

Aš tryniau rankas. Kai likusi Europos dalis taip lengvai nusileido, kodėl gi Švedijoje turėjo būti kitaip? Mes kasdien laukėme starto signalo, tos žinios, kad benoksaprofeną leidžiama pardavinėti ir Švedijoje.

Pasinėręs į savo rinkodaros veiklą, atsitiktinai nugirdau tarsi kokį gandą, kad Danijoje tvirtinant vaistą kilo problemų su klinikiniais tyrimais. Išryškėjo žalingi šalutiniai poveikiai, kurie daugiausia pažeidė kepenis ir inkstus. Na, tokių dalykų kartais pasitaiko. Juk kaip tik dėl to klinikiniai tyrimai ir atliekami – norint išbandyti vaistą. Kad ir kaip ten būtų, tai nenuslopino mano užsidegimo. Aš daugiau apie tai neklausinėjau. Susitelkiau į kitus dalykus. Viskas buvo puikiai parengta. Mūsų naujosios stebuklingos piliulės gimtadienio puota galėjo prasidėti bet kurią akimirką.

Tik staiga viskas pakrypo kita linkme. Skridau namo iš mokymo programos Romoje. Taip, jie tikrai vis dar nori išmokyti mane naujų gudrybių, tad aš vėl įsigijau naują siuvėjo pasiūtą kostiumą. Kopenhagoje turėjau persėsti į kitą lėktuvą. Gražutė palydovė mane sulaikė. Aš, žinoma, nepriešTaravau.

– Sere, jums yra žinutė.

Žinutės nešėja buvo visai nebloga, ir aš buvau patenkintas, gavęs žinutę. Ji nuvedė mane į VIP laukiamąjį ir ten ištiesė man faksą. Perskaitęs jį turėjau prisėsti. Užsisakiau viskio. Tekstas buvo toks:

„Nekalbėk jokiomis aplinkybėmis, niekam nekalbėk apie benoksaprofeną. Tau negalima rengti jokių spaudos konferencijų, kad ir kas atsitiktų."

Buvau priblokštas. Spaudos konferencijos buvo mano verslo dalis, o dabar man neleidžiama kalbėti? Kas čia vyksta?

Žinoma, kai grįžau į savo biurą, manęs jau laukė korespondentai. Aš jų atsikračiau – be jokių komentarų, tai nebuvo labai sunku, nes aš juk net nežinojau, kas vyksta. Kas čia po velnių darosi? Skambutis viršininkams į Londoną bent jau suteikė man šiek tiek informacijos: mūsų stebuklingasis vaistas buvo išmestas iš rinkos Anglijoje. Benoksaprofeno rinkodaros kampanija turėjo būti tuojau pat sustabdyta.

Buvau tarsi pamišęs. Suorganizavau didžiausią gimtadienio vakarėlį, kokį tik Švedija kada nors matė, o dabar – še tau kad nori. Be didelio triukšmo vakarėlis buvo atšauktas.

Nors buvau šalies generalinis direktorius, žinojau tik tai, kad kažkas negerai, kad būta problemų ir gal net mirčių. Tačiau tikslios informacijos korporacijos vadovybė mums nesuteikė. Kiekvienas protingas po laiko. O su benoksaprofenu susijusių įvykių eiga, kuri prasidėjo visame pasaulyje, – tai

pavyzdys, kaip užglaistoma ir nenoriai skleidžiama informacija apie „neigiamas pacientų reakcijas", kurios gali reikšti sunkų sveikatos sutrikdymą ir net mirtį.

Faktų užmaskavimo praktika yra visiškai įmanomas dalykas, nes gamintojas gali laisvai pasirinkti, kurią informaciją perduoti valdžios institucijoms, be to, visuomet yra atsarginis kelias – suklastoti faktus. Bet skandalingiausia yra tai, kad tai daroma tyčia, siekiant nesukelti pavojaus parduoti produktą. Paciento sveikata niekuomet nėra svarbiausia.

Svarbus tik pasipelnymas, o keli tuzinai mirčių, kaip ir galimos bylos dėl žalos atlyginimo, gali tik šiek tiek jį sumažinti.

Nutylėtų mirčių seka

Trumpai apžvelgsiu visame pasaulyje užfiksuotų įvykių, susijusių su benoksaprofeno patvirtinimu rinkai ir pašalinimu iš jos[12], seką. Lengvai galima pastebėti, kaip užglaistomi faktai, o mirtys priimamos kaip neišvengiamybė, siekiant pasipelnyti.

1980 m.

Istorijos pradžia: *Lilly* kreipiasi į *FDA* dėl veikliosios medžiagos benoksaprofeno patvirtinimo rinkoje (produktų pavadinimai *Opren*®, *Oraflex*® ir *Coxigon*®).

1981 m.

Lilly vadovybę iš dukterinės bendrovės Didžiojoje Britanijoje pasiekia pranešimai apie pacientų kepenų sutrikimus, kai kuriais atvejais pasibaigusius mirtimi[13]. Tariamasi, ar reikėtų pakeisti pateikiamos informacijos tekstą pakuotės įdėkle. Pataisymų siūlymuose minimas tik inkstų nepakankamumas, tačiau ne mirtinas inkstų nepakankamumas.

1982 m.

1981-aisiais benoksaprofenas patvirtinamas Vokietijoje *Coxigon*® pavadinimu. Manoma, kad iki 1982-ųjų Vokietijos sveikatos apsaugos institucijas pasiekė maždaug 91 pranešimas apie šalutinius poveikius, kai kurie iš jų buvo sunkūs. Manoma, kad Didžiosios Britanijos institucijos gavo 3500 tokių pranešimų, iš kurių 61 buvo apie mirtis dėl dauginio organų nepakankamumo[14]. Tačiau tai nesukėlė jokios reakcijos. Benoksaprofeno stebuklui leista tęstis.

1982 m. sausis

Iš *Lilly* biuro Didžiojoje Britanijoje vadovybei JAV nusiųsti pranešimai apie 23 mirtis dėl šalutinių poveikių ir apie 26 sunkaus kepenų nepakankamumo atvejus, iš kurių du baigėsi mirtimi[15]. Tuo pačiu metu *FDA* rengiasi svarstyti benoksaprofeno patvirtinimo Jungtinių Valstijų rinkai klausimą. Kadangi valdžios institucijos negauna jokios nepriklausomos informacijos, tik tą, kurią suteikia farmacijos bendrovė, jos nieko nežino apie šias nepaskelbtas mirtis Didžiojoje Britanijoje. *Lilly* apie tai žino. Tačiau *Lilly* tyli.

1982 m. vasaris

27 kepenų nepakankamumo atvejai ir penkios mirtys Anglijoje[16]. Vis dar jokia žinia nepasiekia visuomenės. *Eli Lilly* darbuotojai susitinka su *FDA* aptarti pakuotės įdėklo informacijos detalių. Aišku, *Lilly* darbuotojai neužsimena apie sutrikimus ir mirtis.

1982 m. balandžio 7 d.

12 dienų iki to meto, kai *FDA* suteikia rinkodaros teises benoksaprofenui Jungtinėse Valstijose, *Lilly* gauna pranešimus

iš Danijos apie mirtino kepenų nepakankamumo atvejus, susijusius su veikliąja medžiaga[17]. *Lilly* delsia perduoti šią informaciją, nes *FDA* jau rengiasi oficialiai suteikti rinkodaros teises benoksaprofenui, kuris galės būti vartojamas kaip vaistas JAV. *FDA* remiasi klinikiniais tyrimais, kuriuos *Lilly* pateikė kartu su prašymu patvirtinti, o šių tyrimų duomenyse nėra jokių žinių apie sunkius šalutinius poveikius ar mirtis. Po mėnesio *FDA* apie tai pranešama, greičiausiai Danijos valdžios institucijų pastangomis. Farmacijos bendrovės visuomet privalo perduoti tokias žinias, deja, nėra aiškiai nustatyta, kada jos turi pateikti šią rizikingą, tačiau pacientams gyvybiškai svarbią informaciją.

1982 m. vasaris ir balandis

Hju Tagartas (*Hugh Taggart*), specialistas iš Belfasto Karalienės universiteto (*Queens University*), su *Eli Lilly* biuru Anglijoje aptaria, kad jis nustatęs kepenų nepakankamumą, susijusį su benoksaprofeno vartojimu. *Lilly* šios informacijos niekam neperduoda. Vis dėlto šio mokslininko radiniai aprašomi Britų medicinos žurnale. Po dviejų dienų *Lilly* perduoda informaciją *FDA*, kad išvengtų keblumų. Tais laikais greičiausiai prireikė dviejų dienų, kol Britų medicinos žurnalas iš Anglijos pasiekė Jungtines Valstijas...

1982 m. gegužė

Jau po to, kai benoksaprofenas buvo registruotas JAV, o bendrovė buvo smulkiai informuota apie šio vaisto mirtinus šalutinius poveikius, *Lilly* pradėjo viešųjų ryšių kampaniją, kainuojančią milijonus. Taip spaudai buvo perduota 6100 pranešimų, apie kuriuos vėliau *FDA* atsiliepė kaip apie „melagingus ir klaidinančius“.

1982 m. birželis

FDA suaktyvėja. Dabar *Lilly* prašoma kas savaitę pateikti pranešimus apie kepenų nepakankamumo atvejus. Remdamasi Teisingumo departamentu, *Lilly* tuo metu jau žinojo apie 50 niekur neskelbtų kepenų ir inkstų sutrikimų atvejų Didžiojoje Britanijoje[18]. Kas gi vyko tose *Lilly* direktorių galvose? Jie nieko nepadarė, kad išvengtų tolesnės žalos pacientų gyvybei ar fizinei būklei, nes *Lilly FDA* perdavė tik tą atvejų skaičių, kurie jau buvo aprašyti, apie kuriuos reguliuojančiosios institucijos, visuomenė ir medicinos pasaulis jau žinojo. Tie atvejai, apie kuriuos žinojo tik *Lilly*, vis dar buvo slepiami.

Po dviejų mėnesių

JAV teisingumo departamente priimamas nutarimas, kad mažiausiai 27 žmonių mirties priežastis buvo benoksaprofenas, dar 200 atvejų nustatytas kepenų ir inkstų nepakankamumas. Ir visa tai per kelis mėnesius. 1982-ųjų rugpjūčio 5 d. benoksaprofenas pagaliau buvo pašalintas iš amerikiečių rinkos.

1985 m. rugpjūtis

Galų gale pripažįstama kaltė, bet smarkiai per vėlai ir kartu su teismo sprendimu, išjuokiančiu aukas. Indianapolio teisme, Indianoje[19], prieš bylai įsivažiuojant, *Eli Lilly* pripažįsta, kad nuslėpė informaciją nuo kompetentingų institucijų apie mirtis, susijusias su jų produktu benoksaprofenu. Skiriama bauda tiesiog juokinga, t. y., 25 tūkstančius dolerių *Eli Lilly* ir 15 tūkstančių dolerių jų vyriausiajam medicinos mokslininkui Janui Šedenui (*Ian Shedden*). Suvaidinus šį spektaklį ir *Eli Lilly* pripažinus kaltę dar prieš prasidedant bylos nagrinėjimui, bylos nagrinėjimas iš tiesų taip niekada ir nebuvo prasidėjęs. Juk piniginės baudos skiriamos už nusižengimus, o ne už kriminalinius nusikaltimus.

JAV vyriausybė galėjo pareikalauti kriminalinių nuobaudų [...], bet ji apsisprendė to nedaryti[20].

Norėdama iškelti baudžiamąją bylą, ji turėtų įrodyti, kad *Eli Lilly* ir Janas Šedenas sąmoningai pažeidė įstatymą. Teismo procesas palankesnis kaltinamajam:

„Kadangi kaltinamųjų negalima patraukti atsakomybėn antrą kartą, oficialūs įrašai niekada neatskleis, ar jie sąmoningai pažeidė įstatymą."[21]

Teismas nustato, kad mirčių maskavimas *Eli Lilly* bendrovėje yra „įprasta praktika pramonėje"[22], ir patvirtina tai, apie ką aš kalbėjau, pasakodamas apie savo patirtį. Taigi čia jūs turite užrašyta juodu ant balto, konstatuota oficialiame teismo sprendime: faktų maskavimas yra „dažna praktika" farmacijos bendrovėse.

Jei jūs nužudytumėte itin daug žmonių, ar žudymas taptų nauju moraliniu standartu?

O šio įvykio mastas netgi nėra išimtis. Kitu atveju kaipgi jūs paaiškintumėte tai, kad beveik toks pat skandalas, koks įvyko su benoksaprofenu, pasikartojo 2004-aisiais *Merck* bendrovėje su jų vaistu *Vioxx*®, skirtu artritui gydyti?

5 SKYRIUS

Vioxx® – istorija kartojasi?

„Tie, kurie neprisimena praeities, pasmerkti ją kartoti.“
Džordžas Santajana
(*George Santayana*)

Vioxx® buvo dar vienas „stebuklingas vaistas“, skirtas artrito sukeltam skausmui ir reumatinėms problemoms gydyti, sukurtas ir pardavinėjamas *Merck Sharp & Dohme* bendrovėje – praėjus dvidešimčiai metų po benoksaprofeno tragedijos.

Vioxx® veiklioji medžiaga yra rofekoksibas, tai vadinamasis selektyvus (atrankus) *COX-2* receptorių inhibitorius, panašiai kaip ir benoksaprofenas. Vienintelis skirtumas tarp jų – viena molekulė, kuri vis dėlto suteikia teisę *Merck* bendrovei registruoti naują patentą savo veikliajai medžiagai, o tai apsaugo ją nuo galimybės nukopijuoti produktą dvidešimt metų. Kalba visuomet pakrypsta apie tuos patentus. Ir viskas dėl tos vienos molekulės. Kadangi patentai kuria pinigus.

Moksliniai tyrimai padeda farmacijos pramonei gauti naujus patentus anksčiau buvusioms medžiagoms. Kur dabar būtų medicina, jei šie pinigai būtų investuoti į tikrus mokslinius tyrimus? Kad tai suvoktume, svarbu suprasti, kad nei benoksaprofenas, nei rofekoksibas *Vioxx*® pavadinimu negali išgydyti artrito ar reumato. Jie gydo tik požymius, šiuo atveju skausmą. Lėtinėmis ligomis sergantieji užtikrina jiems apyvartą visam laikui, o vaistas, kuris išgydo ligą, sugriautų rinką.

Ir dar kartą rinkodaros aparatas buvo įsuktas ir įsivažiavo. Naujoji veiklioji medžiaga buvo įvesta į rinką, jos pakankamai neišbandžius ilgalaikiais tyrimais. Pagaliau juk laikas – pinigai.

Toleravimo mitas

Viename tyrime buvo rimtų požymių apie širdies ir kraujagyslių sistemos pažeidimus, kuriuos sukėlė *Vioxx*® veiklioji medžiaga[23]. Nors jau gana anksti buvo žinoma, kad *Vioxx*® padidina širdies infarktų riziką, tuo metu turimi duomenys buvo aiškinami iš kitos perspektyvos[24]. Iš farmacijos pramonės labai ypatingos perspektyvos.

Ši ypatinga perspektyva iškilo iš „grynai teorinių apmąstymų“ ir „jokių įrodymų nebuvimo“, kaip tvirtino žymusis kritiškas Britų medicinos žurnalas[25]. Farmacijos bendrovė nusprendė savo kozirį pateikti tiesiai šviesiai. Kaip reakcija į jau minėtą tyrimą 2001 m. gegužės 22 d. spaudoje pasirodė straipsnis pavadinimu „*Merck* patvirtina *Vioxx*® saugumą širdies ir kraujagyslių sistemai“. Daugelis *Merck* patarėjų straipsnių taip pat patvirtina šią nuomonę. Remiantis Vokietijos medicinos asociacijos Vaistų komisijos prezidento prof. med. dr. Miulerio-Orlinghauzeno (*Müller-Oerlinghausen*) žodžiais, naujų vaistų vartojimo rizika padidėjo milžiniškai, kai farmacijos gigantai ėmė naudoti naują strategiją.

„Nauji vaistai patvirtinami keliose šalyse iškart, o jų rinkodara vyksta labai agresyviai. Visame pasaulyje tūkstančius žmonių staiga paveikia netikėti šalutiniai poveikiai.“[26]

Tad šitaip viskas vyksta. O toleravimo mitas atgaivinamas dar kartą. Štai vaistų nuo reumatinių ligų rinkodaros pavyzdžiai:

Benoksaprofenas (*Coxigon*®) – „puikus toleravimas gastrointestinalinėje (virškinimo) sistemoje“;

Indoprofen (*Flosin*®) – „geresnis toleravimas“;

Rofecoxib (*Vioxx*®) – „įrodytas saugumas virškinimo sistemai“;

Ketorolac (*Toratex*®) – „nugali skausmą, o ne pacientą“;

Tolmetin (*Tolectin*®) – „mažiausiai galimų šalutinių poveikių“.

Visi šie vaistai buvo pašalinti iš rinkos dėl netoleravimo. Man kyla klausimas: kiek gyvybių prarandama, kol vaistas yra pašalinamas iš rinkos? Kur nustatyta riba? Kuris skaičius rodo didelės apyvartos poveikį padidėjusiam šalutinių reiškinių skaičiui, o kuris jau byloja apie gyvybių naikinimą?

„Didžioji dalis vaisto pašalinimų iš rinkos atvejų nebūna netikėti[27]“, – įsitikinęs Volfgangas Bekeris-Briuzeris (*Wolfgang Becker-Brüser*), nepriklausomo vaistų laikraščio *Arznei-telegramm* redaktorius. Paprastai pavojai išaiškėja dar gerokai prieš tai. Nepaisant to, niekas sistemingai netyrė, kokia šių netikėtų šalutinių poveikių priežastis. Užuot tai darę, farmacijos gamintojai linkę nepageidaujamus poveikius pateikti kaip kasdienį reiškinį, kartais net sąmoningai. Ir labai atsargiai renkasi apibūdinimus.

Vokietijoje *Vioxx*® nulėmė 20 procentų *Merck* apyvartos. Prieš metus iki šio produkto pašalinimo iš rinkos *Vioxx*® davė 2,5 milijardo dolerių apyvartą visame pasaulyje. Net jei nepageidaujami, netgi mirtini šalutiniai poveikiai jau buvo žinomi ar pagal tai, kaip jūs į tai pažiūrėsite, galėjo būti žinomi, ištisus metus vaistas išbuvo rinkoje.

Vioxx® iš rinkos buvo pašalintas gana greitai, kai skandalas Vokietijoje atskleistas visuomenei. Ar šis įvykis sujudino farmacijos pramonės bosų sąžinę? Greičiausiai ne. Tiesiog nebevertėjo to ilgiau tęsti. Dvi savaitės iki to, kai rofekoksibo veiklioji medžiaga *Vioxx*® pavadinimu buvo pašalinta iš rinkos, *Merck* gavo patvirtinimą naujam COX-2 receptorių inhibitoriui Vokietijoje (etorikoksibo veiklioji medžiaga, parduodama *Arcoxia*® pavadinimu). Bendrovei atrodė pelningiau agresyviai pardavinėti naują veikliąją medžiagą ir dar kartą panaudoti milijonus nieko nežinančių pacientų kaip jūros kiaulytes, nei nuleisti rankas.

2006-aisiais *Novartis* į Vokietijos rinką įvedė dar vieną COX-2 receptorių inhibitorių parduodamą *Prexige*® pavadinimu. Po *Vioxx*® skandalo dėl savaime suprantamų priežasčių vaisto patvirtinimo procedūra buvo vilkinama. Kai bangos nurimo, jie vėl ėmėsi darbo. Pavyzdžiui, Šveicarija ir JAV atsisakė patvirtinti lumirakoksibą. 2007-ųjų rugpjūčio 11 d. lumirakoksibas nepatvirtintas ir Australijoje, nes buvo pranešta apie sunkius šalutinius poveikius aštuoniems pacientams, iš kurių du mirė, o kitiems dviem asmenims prireikė kepenų persodinimo[28]. Ši veiklioji medžiaga vis dar pardavinėjama Vokietijoje. Tuo tarpu Jungtinės Valstijos ir Šveicarija jos niekada nepatvirtino. Etorikoksibas vis dar pardavinėjamas (*Arcoxia*®). Jūs galite paklausti, ar visi COX-2 receptorių inhibitoriai sukelia tuos pačius sutrikimus. Blogiausia tai, kad jie vartojami itin plačiai (dėl labai aktyvios rinkodaros, o ne dėl jų veiksmingumo), kita vertus, tokioms medžiagoms patvirtinti paprastai pakanka palyginti mažų asmenų grupių klinikinių tyrimų. Šis itin populiarus vaistas išsiskyrė tuo, kad per labai trumpą laiką buvo išrašytas receptuose neįtikėtinai gausybei žmonių. Visa tai buvo nauja ir privertė sugriežtinti vaistų patvirtinimo procedūras.

Istorijos pamokos

Ko pasimokyti galėtume iš šių įvykių? Pasiūlymai, kuriuos galime rasti Britų medicinos žurnale, yra tokie patys, kokius galėtų sugalvoti kiekvienas, perskaitęs mano istoriją. Jie numato kai kuriuos rezultatus, kuriuos aš aptarsiu smulkiau tolesniuose skyriuose:

- Pacientai būtų saugesni, jei farmacijos bendrovėms įstatymų numatyta tvarka būtų privalu iškart pabaigus klinikinius tyrimus paskelbti visus sunkius šalutinius poveikius.
- Reikėtų įvesti įstatymais apibrėžtą reikalavimą paskelbti visas sunkias komplikacijas iškart pabaigus klinikinius tyrimus.
- Reikėtų aiškiai nustatyti finansinius apribojimus tarp farmacijos pramonės ir mokslininkų, kurie atlieka klinikinius tyrimus bei sistemingą duomenų įvertinimą[29]. Berlyno deklaracija dėl bendro budrumo farmacijos atžvilgiu (*Berliner Deklaration*) kviečia įsigilinti į visus duomenis, susijusius su vaistų saugumu ir jų reguliavimu. V. Bekeris-Briuzeris teigia: „Turime ištarti stop slaptumui. [...] Gamintojai turi būti įstatymais įpareigoti paskelbti visus klinikinius tyrimus ir pranešimus apie su vaisto patvirtinimu susijusius šalutinius poveikius vėliausiai vaisto įvedimo į rinką metu."[30]

Tai skamba kaip savaime suprantami, sveiko proto padiktuoti dalykai. Bet taip nėra. Manau, kad labai neįtikima, jog tokio pobūdžio įstatymai kada nors bus priimti, nes farmacijos bendrovės tam daro įtaką ir tikrai prižiūrės, kad to neįvyktų. Jos daro įtaką ir politikams. Štai ištrauka iš sąrašo žmonių, kuriems *Eli Lilly* moka už įvairius postus:

- Buvęs JAV prezidentas Džordžas Herbertas Volkeris Bušas (*George Herbert Walker Bush*) (vieni metai *Lilly* Vykdomojoje taryboje);
- Buvęs Džordžo V. Bušo administracijos valdymo ir finansų viršininkas Mičas Danielsas (*Mitch Daniels*) (buvęs *Eli Lilly* viceprezidentas);
- Sidnis Torelas (*Sidney Taurel*) (šiuo metu *Eli Lilly* generalinis direktorius, taip pat Džordžo V. Bušo konsultantas Šalies saugumo patariamojoje taryboje (*Homeland Security Advisory Council*);
- Vadinamasis Nacionalinis psichinių ligų aljansas (*National Alliance on Mental Illness*) (jį remia *Eli Lilly* ir jis įsikūręs Teksase). Net jei jie nebūtų tuo pačiu metu dirbę ir *Lilly* naudai, ir politikoje, o būtų užėmę pareigas pradžioje vienoje vietoje, paskui kitoje, argi nėra tikėtina, kad šie politikai vis dar bus lojalūs savo buvusiam darbdaviui? Ypač kai šios bendrovės didžiulėmis sumomis remia politines partijas, o tai nėra taip jau neįprasta Jungtinėse Valstijose.

Ne kitokia padėtis ir Vokietijoje: farmacijos atstovai kartą pakvietė tuometį Vokietijos kanclerį H. Šrėderį (*H. Schröder*) į Prancūziją vyno stiklo, kai perspektyvi sveikatos apsaugos reforma kėsinosi apkarpyti pramonės pelną. Vėliau H. Šrėderis pranešė apie šios reformos „pataisas"[31].

Argi farmacijos valdžioje dirba ne išties protingi politikai? Argi mes neturėtume jų paisyti? Ar vieno vakaro ir vyno stiklo tikrai užtenka didelės reikšmės politiniams sprendimams priimti? Sprendimams, kurie daro įtaką jūsų gyvenimams?

6 SKYRIUS

Gydytojų papirkimas

Devintojo dešimtmečio pradžioje aš, aišku, nieko nežinojau apie *Vioxx*®. Jaučiausi tuščias. Benoksaprofeno tragedija paliko savo pėdsaką. Ne dėl to, kad tai buvo susiję su žala pacientams ar faktų maskavimo apimtimi. Prireikė ilgų metų, kad visi šie dalykai būtų atskleisti, tam reikėjo atlikti daugybę nuodugnių nepriklausomų ekspertų tyrimų.

Mūsų bendrovė žinojo, kaip atgauti imunitetą, o aš pats nesidomėjau paaiškinimais. Visais įmanomais būdais buvau nutolęs nuo savo susidomėjimo medicina ir žmonėmis. Benoksaprofeno tragedija paliko ryškesnių pėdsakų nei psichologinė įtampa ar sąžinės graužatis, liko pyktis, susierzinimas ir, kas svarbiausia – tuščias iždas. Galų gale išleidau daug pinigų (*Lilly* pinigų) ir energijos didžiulei rinkodaros kampanijai, o iš viso to išėjo tik šnipštas.

Kaip dabar turėjau didinti pardavimus Šiaurės šalyse? Tuomet aš prisiminiau praktikuojančius gydytojus. Kaip teigia patarlė, sena meilė nerūdija. Mano medicinos patarėjai vis dar galėjo gerai atlikti savo darbą, tačiau turėjo būti būdų, kaip išgauti daugiau iš šių gydytojų ir nespecializuotų klinikų gydytojų.

Konferencijos

Kaip jūs jau skaitėte, yra įvairiausių tarptautinių konferencijų, kai kuriose jų kalbama specifinėmis temomis, o ir pranešėjai, ir auditorija – visi yra ekspertai, tad nesuprasite nė žodžio, jei nebūsite vienas iš jų. Ant sienos projektoriumi

rodomos schemos su daugybe skaičių stulpelių, šie vaizdai ekspertus priverčia nustebti arba susijaudinti.

Vieną dieną bendrosios praktikos gydytojai irgi nusprendė surengti savo konferenciją. Jie taip pat norėjo pakeliauti, pasikaitinti tolimuosiuose paplūdimiuose ir pasižiūrėti į skaičių stulpelius. Paskaičiavau, kad mūsų Švedijos gydytojai niekuomet nebuvo kur nors išvykę, ir pasiūliau paimti juos į bendrosios praktikos gydytojų konferenciją Singapūre.

Pirmiausia surinkau informaciją apie gydytojus, kurie buvo to verti, ir subūriau jų grupę. Paskaičiavau išlaidas ir naudą. Mano viršininkai neprieštaravo, kol galėjau įrodyti, kad tai padidins mūsų apyvartą. Tad mes išskridome.

Kelionės kaupia bendrus prisiminimus. Keliaudami žmonės suartėja, net ir su tais, su kuriais šiaip nebūtų suartėję. Kelionės yra kaip laisvė, jūs iškeliaujate svetur iš pažįstamų vietų, jaučiatės nesusaistyti ir atrandate tokias savo asmenybės puses, kurios dažnai buvo nevertinamos. Trumpiau kalbant, kelionė gali priversti jus išsivaduoti iš varžančių kiautų. Ypač jei keliaujate be savo puikiosios antrosios pusės. Mūsų kelionė į Singapūrą gydytojams, kuriuos mes pakvietėme visiškai už dyką, oficialiai buvo vadinama stažuote. Žinoma, buvo ir oficiali programa, tačiau negi jūs manote, jog mes aplink pusę pasaulio nuskraidinome saulės pasiilgusius gydytojus vien tam, kad dvi savaites juos laikytume uždarę seminarų kambaryje, kur tvieskia neoninės lempos? Ne, vyrams reikėjo malonumų, ir jie tai patyrė. Paplūdimys nebuvo toli, viešnamis ir kazino – taip pat ne už kalnų. Mes supratome, kad tai – nuostabi patirtis. Ir tai suveikė. Gydytojai, kuriuos mes pasikvietėme, su malonumu mus prisiminė ir visuomet suklusdavo išgirdę mūsų atstovų balsą telefone. Jie uoliai pardavinėjo mūsų produktus savo pacientams.

Eli Lilly džiazo festivalis

Kitas *Eli Lilly* remiamas renginys, dėl kurio pakvietimų gydytojai tiesiog pešėsi, buvo kasmetis džiazo festivalis Stampene, madingame Stokholmo bare. Man tas baras patiko ir aš dažnai ten apsilankydavau. Kartais man netgi būdavo leidžiama padainuoti su viena iš ten grojančių grupių. Jei ką nors pakviesdavau ten verslo reikalais, visuomet sulaukdavau ypatingo entuziazmo. Tuomet man kilo dar viena idėja.

Tais laikais Stokholme vyko didelė kasmetė medicinos prekių mugė, į kurią suvažiuodavo gydytojai iš viso pasaulio. Paklausiau Stampeno savininko, ar negalėtų tam vakarui išnuomoti baro. Savininkas neprieštaravo, mano viršininkai – taip pat.

Eli Lilly džiazo festivalis sulaukė didžiulės sėkmės. Net ir pirmaisiais metais Stampenas braškėjo per siūles. Aplink sceną grūdosi daugiau nei 300 gydytojų, jie mėgavosi rinktiniais skanėstais, kuriuos mes užsakėme, ir gurkšnojo alkoholinius gėrimus, kiti tuo tarpu spraudėsi prie įėjimo, stengdamiesi patekti vidun. Nuo tada mūsų atstovams darbas tapo tarsi popietine arbatėle, pramoga. Mes labai įtemptai fotografavome visą renginį. Po savaitės mūsų atstovai, paskambinę gydytojams, džiugiai pranešdavo:

„Sveiki! Stampene buvo visai smagu, ar ne? Beje, mes ką tik išryškinome nuotraukas, tarp jų yra tikrai gerų, patikėkite manimi...“

Paskui mūsų atstovai vykdavo į gydytojų kabinetus drauge žiūrėti nuotraukų ir jų atsirinkti. Taip dar kartą jie šiek tiek suartėdavo. „Geriau, kad mano žmona šios nuotraukos nematytų“, – užsimena gydytojas, o atstovas mirkteli kaip sąmokslininkas ir atideda nuotrauką į šalį. Gydytojas išsirenka jam patinkančias nuotraukas, o atstovas jas, žinoma,

atveža. Tai užtikrina dar vieną apsilankymą, ir visi jie logiškai eina vienas paskui kitą.

Šių apsilankymų metu jie kalbėdavosi apie puikų vakarą Stampene, keisdavosi prisiminimais apie nuotykius ir imdavo labai gerai sutarti. Kad ir kaip ten būtų, dabar jau neliko jokių kliūčių prekiauti mūsų produktais, nepateikiant apskritai jokios faktinės informacijos.

Todėl kai mes turėjome perkelti savo asmenines konsultacijas į automobilių stovėjimo aikštelės prie gydytojų kabinetų, ten tvyrodavo išties broliška atmosfera. Mat Švedijoje atitinkami regioniniai valdžios organai kontroliuoja ne tik valstybei priklausančias klinikas, bet ir privačius gydytojų kabinetus. Vieną dieną jie išleido elgesio kodeksą, kuris draudė gydytojams priiminėti farmacijos firmų atstovus priėmimo valandomis (be viso kito, tai juk užėmė laiko, o kartu kainavo mokesčių mokėtojams pinigus). Švedijos valdžia buvo įdomi mūsų oponentė. Taigi mes vėl turėjome pakeisti strategiją. Pasipriešinimas ugdo išmonę. Dabar mes rengdavome susitikimus su gydytojais, pavyzdžiui, prekybos centruose, kur buvo dalijamos jų nuotraukos ir pakvietimai, kol jų žmonos linksmai apsipirkinėjo.

Jūs pasakysite, kad tai tiesiog rinkodara. Bet ar tai normali rinkodara? Vieninteliai trūkumus galėjo pajusti pacientai ir mokesčių mokėtojai. Pacientas, kuris tiki, kad jo gydytojas, su tokia euforija išrašinėjantis jam vaistą, yra gerai susipažinęs su šio vaisto veiksmingumu, o ne su muzikine programa kitų metų Stampeno džiazo festivalio, į kurį jau turi pakvietimą savo kišenėje. Mokesčių mokėtojui tai bloga paslauga, nes gydytojas išrašo naujesnį ir brangesnį vaistą.

Betgi visi iš to laimi. Visi, išskyrus pacientą ir mokesčių mokėtoją. O kas tuomet lieka?

Virapeno nesaikingumas? Pinigų tekėjimas *Lilly* bendrovėje

Dabar kas nors gali susimąstyti ir pasakyti, kad visa tai tebuvo Virapeno nesaikingumas Švedijoje – visi tie simpoziumai, dovanos gydytojams, kelionės, Stampenas – o ne bendrovės atstovo ar net visos farmacijos pramonės išmonė. Taigi leiskite jums papasakoti apie finansinę *Lilly* struktūrą. Tuomet jūs suprasite, kad viskas turėjo ypatingą metodą. Aš buvau generalinis *Lilly* direktorius Švedijoje, turėjau biurą su maždaug dvidešimčia darbuotojų ir buvau jų viršininkas. Nustačiau jiems taisykles, ir jie jų laikėsi. Produktų vadybininkas, pardavimo vadybininkas ir skyrius, atsakingas už reguliuojančiąsias institucijas – viskas buvo mano kontroliuojama. Popieriuose ir mūsų algalapiuose nuomonės formuotojas ir autoritetas taip pat turėjo savo darbą, kažkur Švedijoje, ir kai mums jo reikėjo, jis atskleisdavo savo talentus kaip pirmaujantis *Lilly* gydytojas mokslinių – ar moksliškai atrodančių – pranešimų ir straipsnių forma. Bet tai dar ne viskas.

Buvo dar viena moteris, kuri, nors ir privalėjo man atsiskaityti, turėjo ir tiesioginių ryšių su žmonėmis viršuje. Jai visuomet buvo privalu pranešti. Ji prižiūrėjo finansus. Visos išlaidos turėjo pereiti per jos rankas, ir kas tik pakliūdavo ant jos stalo, viskas keliaudavo į Ženevą. Galų gale juk jie jai už tai mokėjo. Kiekvienas pinigų prašymas, viršijantis mano biudžetą, buvo tvirtinamas iš viršaus.

Mano biuras Švedijoje buvo pavaldus biurui Kopenhagoje, jo darbuotojai buvo atsakingi už šiaurės regioną. O mes visi buvome pavaldūs Londonui. Londonas savo ruožtu buvo pavaldus būstinei Indianapolyje. Jei kalbame apie pinigus, aš turėjau biudžetą. Tai, kas jį viršijo, turėjo būti patvirtinta

ir (ar) apmokėta iš Kopenhagos, galų gale iš Ženevos. Tai turi prasmės, kalbant apie tolesnę mano istorijos eigą.

Aišku, mano iniciatyva buvo pageidaujama ir net reikalaujama. Pavyzdžiui, vyno degustavimo šventės ir džiazo festivalis, – visa tai buvo sugalvota mano biure. Tačiau iniciatyva neužtikrina įgyvendinimo. Idėjoms įgyvendinti reikėjo pinigų. Viršininkus tuo reikėjo įtikinti. Visos mano iniciatyvos juos įtikindavo.

7 SKYRIUS

Mano *Prozac*® istorija

Išbandytų ir patikrintų vaistų pardavimo augimas netenkino mano bendrovės. Jai reikėjo kur kas daugiau, benoksaprofeno rinkodara tai įrodo. Reikėjo naujo itin paklausaus vaisto.

Populiariojo vaisto logika

Paklausųjį vaistą apibūdina ne tik milžiniškai didelės pardavimo kvotos. Perkamiausias vaistas yra kur kas daugiau nei tiesiog piliulė, parduodama milijardą kartų. Tai daugiau nei piliulė ir milžiniškos pardavimo apimtys. Perkamiausias vaistas – tai piliulė, kurios paskirtis – nebūtinai išgydyti ligą ar tik palengvinti jos požymius. Populiariausiam vaistui būdingos abi šios savybės drauge. Nors ir tiesa, kad ligų yra daug, ir tuo metu, kai jūs skaitote šias eilutes, serga daug žmonių, vis dėlto tiesa ir tai, kad liga yra išimtis, o ne taisyklė. Dėl to sergantieji sudaro gana mažą rinką.

Įsivaizduokite, jei galėtumėte įkalbėti tuos, kurie neserga, vartoti vaistus. Tuomet pasiektumėte visai naują rinkos dydį. Tai – nauja populiariausiojo vaisto savybė. Ir kaip tik tokį vaidmenį turėjo suvaidinti fluoksetinas. Tačiau tai įvyko daugiau dėl atsitiktinumo, mat šis vaistas iš tiesų netiko šiam vaidmeniui.

Fluoksetinas

Fluoksetinas buvo nauja veiklioji medžiaga iš *Eli Lilly* laboratorijos. Kurį laiką darbuotojai darė mokslinius tyrimus, ieškodami antidepresanto, ir atrado naują veikliąją medžiagą, veikiančią serotonino koncentraciją. Serotoninas – tai smegenų nervinių impulsų siuntiklis. Nuo septintojo dešimtmečio su šiomis medžiagomis buvo atliekami tyrimai, siekiant atrasti, kokį vaidmenį jos atliko suvokiant jutimus ar emocijas. Viena iš teorijų tarė, kad organizme yra tam tikra serotonino koncentracijos pusiausvyra, ir tai yra gerai. Šios pusiausvyros sutrikimai, kita vertus, gali sukelti depresiją, hiperaktyvumą ir kitus negalavimus. Tai žinoma kaip serotonino teorija.

Serotonino teorija

Eli Lilly bendrovės veiklioji medžiaga fluoksetinas priklauso vadinamajai SSRI – selektyvių (atrankių) serotonino receptorių inhibitorių grupei, taigi ši veiklioji medžiaga neleidžia nervinių impulsų siuntiklio serotonino vėl pasisavinti smegenų ląstelėse, todėl paveikiama serotonino koncentracijų pusiausvyros kontrolė, ir tai tariamai turėtų atkurti subalansuotą, idealią būklę. Tačiau mes gyvenome devintojo dešimtmečio viduryje, ir tais laikais psichotropinius vaistus vartojo tik klinikose gydomi pacientai. Vis dėlto tiriant fluoksetiną nustatytas įdomus šalutinis poveikis, kuris, bendrovės viršininkų nuomone, turėjo būti kur kas pelningesnis nei psichotropinis. Kai kurie testuojami asmenys, vartodami šią naująją veikliąją medžiagą, netekdavo svorio.

Stori žmonės – tai puiku

Jei nutukimas būtų nedidelės žmonių dalies problema, jis nedomintų medicinos pramonės. Bet kadangi tokių žmonių vis daugėja, nutukę žmonės tampa įdomūs. Dar daugiau, nutukusių žmonių daugiau išsivysčiusiose ir turtingose šalyse. Rinkodaros požiūriu tai yra gerai. Dar didesnė grupė žmonių už nutukėlius – tai žmonės, kurie mano esantys stori, taip pat

tie, kuriuos būtų galima įkalbėti, kad jie yra stori. Ši grupė atsirado ir ji vis dar gausėja dėl tam tikro mokymo. Mokymo priemonės – tai grožio idealas, kurį formuoja vadinamosios ypač lieknos aktorės ir modeliai. Sujunkite abi šias aptartas grupes – dabar tai jau galime vadinti puikia rinka. Sergantys žmonės ir tie, kuriems liga įkalbėta – štai ko reikia perkamiausiam vaistui. Trumpiau tariant, stori žmonės yra labai gera pardavimo rinka. Vienintelė kliūtis – gauti veikliąją medžiagą, patvirtintą kaip svorį mažinantis vaistas, mat prireiks tolesnių išsamių tyrimų ir bandymų. Bet *Eli Lilly* labai skubėjo. Kiekviena diena be stebuklingo vaisto rinkoje buvo didžiulis pinigų praradimas. Taigi nuspręsta siekti fluoksetino veikliąją medžiagą patvirtinti kaip antidepresantą. Tuomet, kai tai jau bus padaryta, patvirtinimą lengviau praplėsti kitoms medicininėms indikacijoms. Tai normali ir vertinga farmacijos pramonės gudrybė, kurią galite dažnai pastebėti. Kai reguliuojančiosios institucijos vieną kartą pasako „taip“, joms jau sunku kitą kartą pasakyti „ne“. Inercijos taisyklė. Norint geriau suprasti šiuos svarstymus, verta sužinoti apie naujos veikliosios medžiagos patvirtinimo procedūrą.

Patvirtinimo procedūra

Prašymai registruoti vaistą daugelyje šalių duodami kartu, paraleliai. Tai bendrovės vidaus varžybos. Kuri šalis sugebės pirmoji gauti patvirtinimą? Naujas vaistas, gavęs patvirtinimą vienoje šalyje, nebus automatiškai išrašinėjamas ir pardavinėjamas visose šalyse. Vaistas turi būti patvirtintas atskirai kiekvienoje šalyje, o procedūra kiekvienoje šalyje skirtinga. Paprastai svarstomi ne tik bendrovės, besikreipiančios patvirtinimo, pateikti klinikinių tyrimų rezultatai, bet dažnai reikia, kaip, pavyzdžiui, Švedijoje, kad pagal sutartį moksliniai tyrimai būtų atlikti ir toje šalyje.

Nepaisant to, reguliuojančiosioms institucijoms, aišku, svarbu žinoti, kaip nusprendė kitos šalys. Neigiami rezultatai verčia žiūrėti skeptiškai, o teigiami duoda teigiamą poveikį. Ypač jei gerai žinoma, kad tos šalies institucijos patvirtinimą svarsto labai kruopščiai. Švedija šiuo požiūriu itin svarbi, nes ši šalis buvo ir vis dar laikoma lydere psichiatrijos srityje. *FDA* – reguliuojančioji institucija Jungtinėse Valstijose – akylai stebėjo, kas vyko Švedijoje, kaip ir britai, nes čia taisyklės buvo labai griežtos. Patvirtinimo procedūra galėjo trukti iki septynerių metų. Velniškai ilgas laikas, jei turėsime galvoje, kokią didelę apyvartą galima padaryti per vieną vienintelę savaitę. Tai buvo prarastas laikas.

Vaisto sukūrimas

Vaisto patvirtinimas apima įvairias stadijas.

Svarbiausi kriterijai – veikliosios medžiagos veiksmingumas ir saugumas. Pirmiausia vaistas tiriamas laboratorijoje. Jei jis pasirodo daug žadantis, išbandomas su gyvūnais. Ar veiklioji medžiaga veikia gyvūnus? Ar ji gerai veikia pageidaujamus organus? Ar ji gyvūnų elgesį pakeičia taip, kaip to norima? Kokiais kitais poveikiais vaistas pasižymi? Ar jie pavojingi gyvūno sveikatai? Ir pagaliau ar galima suprasti bendrą šio vaisto funkcijos, naudos ir žalos gyvūnui vaizdą? Kokią prognozę iš viso to būtų galima gauti, turint galvoje vaisto panaudojimą žmonėms? Na, jūs visa tai galite apmąstyti.

Galutinai į šiuos klausimus galima atsakyti išbandžius vaistą su žmonėmis ir kontroliuojant sąlygas ligoninėje. Šias sąlygas nustato farmacijos pramonė po konsultacijos su sveikatos apsaugos institucija. Farmacininkai pasirenka (savanorių) dalyvių grupę ir nustato šios grupės tipą, sudėtį (amžius, lytis, sveikatos būklė ir t. t.). Klinikinio tyrimo scenarijus taip pat nustato, kiek tas tyrimas trunka. Scenarijus, kuris

apibrėžia tikslias tyrimo sąlygas, vadinamas „protokolu“. Klinikinių tyrimų protokolus rašo ne reguliuojančiosioms institucijos. Ir kas dar svarbiau, jei protokolas nutrūksta nesibaigęs, rezultatų nereikia perduoti reguliuojančiosioms institucijoms. Bet kodėl gi daugybė tyrimų nutrūksta? Tai nutinka atsiradus problemų, galbūt per didelis skaičius pacientų vaisto netoleruoja, galbūt jie nusižudo arba dėl kokių nors sveikatos sutrikimų nebenori tęsti tyrimo. Tai kaip tik ta informacija, kuri labai svarbi reguliuojančiosioms institucijoms ir būsimiems pacientams, tačiau ji išnyksta farmacijos vadybininkų kabinetuose. Tarp 1982-ųjų ir 1984-ųjų aš taip pat buvau nutrūkusio protokolo liudininku.

Tai buvo palaikomasis *Ceclor*® tyrimas, antibiotiko, kuris jau buvo patvirtintas. *Lilly* norėjo pratęsti jo patvirtinimą kitai medicininei indikacijai, sinusitui, nes tai užtikrintų didesnę rinką. Tyrimą atliko profesorius, artimas bendrovės draugas. Kadangi gavome pranešimų apie šalutinius poveikius, atsivertėme protokolą ir peržvelgėme duomenis. Jie tikrai neatrodė geri, esant šiai naujai indikacijai. Kadangi iškilo pavojus turėti blogus rezultatus, protokolas buvo sustabdytas. Šįkart šalutiniai poveikiai nebuvo pavojingi. Tiesiog rezultatai nebuvo tokie, kokių mums reikėjo.

Vienas iš vėlesnių naudingų nutraukto tyrimo padarinių yra tas, jog kitam tyrimui jau galima sukurti tokį protokolą, kad rezultatai būtų palankesni bendrovės interesams: pakeisti dalyvių kriterijus (pvz., mažiau senų, sergančių ir psichiškai nestabilių asmenų ir t. t.) ar palyginti su kitu vaistu, kai iš anksto žinoma, jog bendrovės vaistas duos geresnių rezultatų.

„Dvigubai akli palyginamieji tyrimai“ tinkamiausi moksliniu požiūriu. „Dvigubai“ akli reiškia, kad viena grupė gydoma veikliąja medžiaga, o kita gauna arba placebą be jokios veikliosios medžiagos, arba kitą vaistą. Nei gydytojas,

nei pacientas nežino, kas jiems buvo duota ir ką jie prarijo: piliulę su placebu, veikliąja medžiaga ar kitu vaistu. Taigi gali pasirodyti, kad fluoksetinas yra blogesnis, palyginti tam tikrus jo duomenis su kitos, senesnės veikliosios medžiagos duomenimis. Jei taip, tyrimas gali būti nutrauktas, surašomas naujas protokolas ir fluoksetinas vėl gali būti bandomas, palyginti su kitu, strategiškai palankiu vaistu.

Galų gale įvairių protokolų duomenys yra įtraukiami į vieną duomenų banką. Tuomet, atsižvelgiant į indikaciją, kuriai vaistas bus tvirtinamas, duomenys parengiami taip, kad atrodytų, jog vaistą tai indikacijai išrašyti verta, vaistas pateikiamas teigiamai. Tai susiję su statistinių dumenų kompiliavimu. Sukti tie skaičiai. Čia jūs galite nuglostyti visas raukšles ir nušlifuoti visas detales, kurios tyrimuose neatrodė geros ar netgi buvo pavojingos. Kalbant apie veiksmingumą ir galimų pavojų nustatymą, visuomet pateikiami tokie palyginimai, kaip „fluoksetinas yra veiksmingesnis už... (pvz., senesnį vaistą, kuris jau yra rinkoje)“. „Fluoksetinas yra mažiau pavojingas nei placebas, kalbant apie... ir t. t.“

Panaudojant tokią analizę, viskas sujungiama galutiniame pranešime, į kurį įtraukiami duomenys iš sėkmingų protokolų, taip pat pateikiamas neformalus laiškas su prašymu vaistą patvirtinti. Viskas sudedama į voką, užantspauduojama ir įmetama į pašto dėžutę. Baigta. Dabar tereikia laukti ir stebėti.

Dokumentų krūva atvyksta į reguliuojančiąją instituciją. Čia nusamdomi savi specialistai, kad pareikštų savą eksperto nuomonę. Šie išoriniai ekspertai yra samdomi, jie nėra įdarbinti ir netgi nėra pareigūnai. Jų skvarbūs protai perveria rentgeno spinduliais duomenis, ir grąžinamas verdiktas: nykščiai į viršų arba nykščiai, nuleisti žemyn. Jei reikia, paprašoma papildomų duomenų.

Paskutiniame etape galutinai aprašoma klinikinių tyrimų visuma, kai jau patvirtintas produktas.

Silpnosios patvirtinimo procedūros pusės

Visa tai skamba labai gerai, skaidriai ir korektiškai. Jūs net galite patikėti, kad vaistai, kurie buvo patvirtinti, iš tiesų to verti. Tačiau visuose etapuose yra silpnų vietų, kai kurias iš jų jau trumpai aptariau. Šios silpnosios vietos nuolat išnaudojamos. Aš taip pat pasinaudojau tokiomis silpnomis vietomis savo darbdavio labui.

Norėdami pamatyti, kaip fluoksetinui seksis patvirtinimo procedūroje, mes kai kuriems Švedijos psichiatrams parodėme vienus ar kitus savo duomenis, nes buvo įdomu sužinoti, ką jie pasakys. Jie juokėsi ir apstulbę purtė galvas, išgirdę mūsų ketinimą kreiptis dėl fluoksetino patvirtinimo Švedijoje. „Mes juk negalėjome apie tai rimtai galvoti", – pripažino jie. Aš net prisimenu medicinines detales, iš kurių jie juokėsi.

Man kaip nacionalinio lygmens viršininkui buvo svarbu vien suprasti, kad turime problemą. Didelę problemą. Nėra malonu girdėti psichiatrus taip juokiantis. O kai girdi taip juokiantis švedus psichiatrus, supranti, kad vilčių nedaug.

Negana to, jie neatrodė esantys neteisūs taip nepakenčiamai juokdamiesi. Buvo gandų, kad atlikti klinikiniai tyrimai tiesiog nepasirodė pakankamai geri. Ir benoksaprofeno praradimas buvo blogas ženklas, nes tiesiog nepakako laiko, kad būtų galima vėl surengti sudėtingus klinikinius tyrimus.

Išankstinė rinkodara

Nepaisant visko, rinkodara jau vyko, o tai dar viena perkamiausio vaisto savybė. Jo rinkodara vyksta, nors dar net visiškai neaišku, ar jis apskritai pateks į rinką. Jei produkto

pavadinimas jau visų lūpose, valdžiai sunku pasakyti „ne". Kam uždrausti vaistą, jei visi pacientai mano, kad jis būtinas? Net požiūris į reklamą pasikeitė. Kodėl pacientus turėtų dominti, kuris vaistas pateks į rinką? Farmacijos rinka skirta ekspertams, gydytojams. Gydytojas yra tarpininkas tarp farmacijos pramonės ir pacientų. Argi mes galime tikėtis, kad pacientai sugebės palyginti gerąsias ir blogąsias įvairių vaistų, naudojamų panašiais tikslais, savybes? Kai perkate automobilį, jūs taip pat tikitės, kad autoservisas, kuriuo jūs pasitikite, turės bendrą supratimą apie įvairius stabdžių skysčius, ar ne?

Mūsų bendrovė suprato, kad būtų geriau, jei apyvarta taptų labiau nepriklausoma nuo gydytojų ir jų erudicijos. Dabar mes stengėmės pacientus tiesiogiai patraukti į savo pusę. Daugelyje šalių tai uždrausta. Bet, kaip ir visuomet, yra būdų, kaip apeiti įstatymus. Vietoje vaisto reklamos jūs reklamuojate ligą. Iki tol, kol pasirodo vaisto pavadinimas, įstatymų ribos neperžengiamos.

Taigi, kol mes laukėme ir stebėjome, kaip reguliuojančiosios institucijos pasielgs su mūsų nauja veikliąja medžiaga, ėmėmės darbo rinkodaroje. Pirmiausia mums reikėjo surasti tinkamą pavadinimą, su kuriuo galėtume sėkmingai parduoti šią veikliąją sudėtinę dalį.

„Fluok-se-ti-nas" sunku ištarti, dar sunkiau prisiminti ir tai skamba, beje, kaip dantų pasta. Ne, tai turi būti kažkas madingo. Pavadinimas turės būti visų lūpose, per trumpiausią įmanomą laikotarpį. Galų gale juk ten ir turi nukeliauti visos piliulės.

Eli Lilly šimtus tūkstančių dolerių sumokėjo bendrovei, kuri specializuojasi kurdama prekių ženklus, kad ši perkrimstų kietą riešutėlį. Dabar komercijoje jau įprasta sumokėti didelius pinigus už prekių ženklo sukūrimą naujam

produktui. Kiekvienas naujas automobilio modelis, kiekvienas jogurtas ir net valymo priemonė savo naująjį vardą gauna sudėtingu ir brangiu būdu. Tačiau čia mes kalbame apie vaistą, kuris parduodamas tik su receptu. O juk pinigai, išleisti vardui kurti, galėjo būti panaudoti papildomiems naujosios veikliosios sudėtinės dalies saugumo tyrimams.

Bendrovė, kuriai buvo pavesta sukurti naują pavadinimą, vadinosi *Interbrand*. Naujosios tabletės su veikliąja sudėtine dalimi fluoksetinu turėjo būti pardavinėjamos *Prozac*® vardu. Jo kūrėjai tvirtina, ir ne be pasididžiavimo, kad šis abstraktus vardas išmintingai jungia teigiamą „pro" asociaciją, kilusią iš graikų ir lotynų kalbų, su trumpa, įspūdingai skambančia priesaga[32].

Kadangi vokiškai šis pavadinimas skamba ne taip gražiai kaip angliškai, ta pati veiklioji medžiaga Vokietijoje buvo parduodama kaip *Fluctin*®. *Fluctin*® skamba panašiai kaip vokiečių kalbos žodis „flutscht's?" – argi jis nenuslysta tiesiog puikiai?

Tuo metu varginantis sambrūzdis dėl fluoksetino patvirtinimo Švedijoje slinko sava vaga, ir aš nusprendžiau neapsistoti prie lingvistinių subtilybių, o prasmingai išnaudoti laiką. Nes medžiagas, kurios dar nebuvo patvirtintos, buvo galima išplatinti vadinamuosiuose platinimo (rinkodaros) tyrimuose.

Platinimo tyrimai – maitinimo tyrimai

Platinimo tyrimai yra praktiškas dalykas, nes taip Švedijoje jūs galite išbandyti vaistus, kurie dar nebuvo patvirtinti.

Platinimo tyrimai nėra būdingi tik Švedijai. Iš tiesų jie daromi visur. Net ir tuomet, kai produktas patvirtinamas. Tai būdas užmegzti santykius ne tik su tais gydytojais, kurie dalyvauja moksliniuose tyrimuose, bet ir su tais, kurie

dažnai išrašo tokio tipo vaistus (remiantis, pavyzdžiui, pacientais) ir kurie konkuruojančių bendrovių produktus išrašinėjo metų metus. Bendrosios praktikos gydytojas virsta mokslininku. Jam pažadama, kad jo vardas bus paminėtas moksliniuose straipsniuose, kuriuose bus skelbiami rezultatai. Platinimo tyrimai paglosto savimeilę.

„Tokių tyrimų moksline verte abejojama jau daug metų. Nustatyta, kad iš tiesų pagrindinis bendrovių motyvas šių tyrimų pradžioje yra įsukti rinką savo naujiems vaistams." Pranešime taip pat kritikuojami etikos komitetai, kurie leidžia atlikti tokius tyrimus: „platinimo tyrimai netinkamai naudojami kaip moksliniai tyrimai, to neturi leisti etikos komitetai."[33]

Mano naujiems lauko bandymams reikėjo gydytojų, kurie būtų pasirengę išbandyti naująją veikliąją medžiagą su savo pacientais. Tam, kad galėtų atlikti mokslinius tyrimus su savo pacientais, skirdami jiems naują veikliąją medžiagą, kiekvienas iš šių gydytojų turėjo kreiptis dėl licencijos į reguliuojančiąsias institucijas. Bet tokiu būdu mes leidome gydytojams ir pacientams susipažinti su produktu ir paskatinome susidomėjimą, poreikį ir pirmuosius pardavimus, taip pat sukūrėme naujus receptų išrašymo įpročius. Puikus šalutinis poveikis: kol vaistas nėra oficialiai patvirtintas, jis neturi ir oficialios kainos. Taigi jūs gydytojų, dalyvaujančių platinimo tyrimuose, galite prašyti fantastiškų kainų, kurios perduodamos pacientų sveikatos draudimo fondams. Taip farmacijos bendrovės uždirba pinigų, netgi prieš vaistui pereinant oficialių institucijų užtvarą. Fluoksetino atveju tai buvo ypač pelninga, kaip rinkodaros srities kolega iš mūsų būstinės Indianapolyje tiksliai apibūdino: „Tai tarsi mėšlo pavertimas auksu. Jūs galite jį išmesti, bet galite ir išspausti iš jo naudos, o pagaminti jį taip pigu."

Platinimo tyrimų metodas susijęs ir su „pardavimo ne pagal indikaciją“ metodu. Tai reiškia, kad vaistai naudojami ir kartu išrašomi gydyti tokioms ligoms, kurioms jie net nėra patvirtinti.

„Paradoksali tiesa yra ta, kad kuo mažesnis vaikas ir kuo labiau serga, tuo rečiau jis gaus oficialiai patvirtintą vaistą. Štai kodėl pediatrai privačioje praktikoje išrašo 10–30 procentų vaistų, kurie neturi licencijų rinkodarai. Ligoninių pediatrijos skyriuose šie skaičiai sudaro maždaug 50 procentų. O naujagimių intensyviosios terapijos skyriuose – net iki 90 procentų vaistų skiriama ne pagal indikacijas. [...] naujesnis tyrimas, kuriame ištirta maždaug 40 prancūzų pediatrijos kabinetų, patvirtina, kad gydymas ne pagal indikacijas šalutinių poveikių dažnį kartais padidina daugiau nei tris kartus, palyginti su naudojimu pagal patvirtintas indikacijas.“[34]

Na, bet aš bent jau buvau savose rogėse. Pasitelkęs savo smulkmeniškus aprašus apie pacientus, receptų išrašinėjimo įpročius ir t. t., surašiau 40 gydytojų, kurie išlošė vietą platinimo tyrimuose. Pakviečiau juos savaitei į Karibus. Tuo metu gydytojai Švedijoje neturėjo idealių darbo sąlygų. Jie palyginti nedaug uždirbo, dažnai buvo priversti dirbti viršvalandžius, už kuriuos negaudavo atlygio. Tačiau jie galėjo pasiimti laisvų dienų – o žmonės iš farmacijos pramonės tas dienas paversdavo linksmais vakarėliais. Jie tikrai su dideliu malonumu tas laisvas dienas leido Karibuose, ypač turint galvoje, kad tai buvo daroma *Eli Lilly* sąskaita.

Nė vienas iš pakviestų gydytojų neatsisakė kvietimo. Pirmąją dieną Puerto Riko penkių žvaigždučių viešbutyje buvo perskaitytas trumpas mano pristatymas ir aš supažindinau su mūsų projektu. Paaiškinau, kad mūsų nauja veiklioji fluoksetino medžiaga buvo nuodugniai ištirta ir dabar galėjo pereiti į vadinamuosius IV etapo klinikinius tyrimus.

Čia esantys gydytojai dėl savo išskirtinių darbų buvo atrinkti kaip šio etapo tyrimų dalyviai. Mes kruopščiai įvertinsime rezultatus, kuriuos jie gaus su savo pacientais, ir, žinoma, tyrime dalyvaujančių gydytojų pavardės bus paminėtos gerai matomose vietose.

Daugeliui gydytojų tokios motyvacijos pakako, kad jie dalyvautų tyrime. Pamatyti savo pavardę, išspausdintą tyrimo medžiagoje, – tai atrodė viliojančiai gydytojams, kurie savo kasdienėje rutinoje negalėjo įkvėpti gaivaus mokslinių tyrimų oro. Galimybė vieną kartą pabūti mokslininku. Ir kartu būti paminėtam straipsnyje. Akivaizdu, kad šie žmonės yra daugiau nei tik kažkas, dirbantis su ligoniais.

Daugelis žmonių renkasi studijuoti mediciną, nes tai jiems atrodo susiję su tam tikra išskirtine padėtimi ir maloniu gyvenimo būdu. Nors kasdienė rutina kabinete ar ligoninėje greitai išmoko juos naujų pamokų, apie kurias mano išrinktasis keturiasdešimtukas tikrai galėtų pasibėdoti.

Dabar aš pažadėjau pasirūpinti socialine programa – likusią savaitės dalį mes atsidavėme maloniam gyvenimo būdui. Paplūdimys, saulė ir kasdien prašmatni puota. Nieko nepalikau atsitiktinumui ir programą sudėliojau kiekvienai atskirai dienai, kad gydytojai galėtų kuo labiau atsipalaiduoti. Nardymas, banglentės, jachtos, gražios merginos ir karštos naktys.

Kai dabar pagalvoju, vis dėlto tikrai keista, kad nė vienas iš gydytojų neišsakė kritikos ar pajuokos. Kai jūs išgirstate mano pasakojimą, kaip paprastai aš dirbau, sunku įsivaizduoti, jog mūsų vadinamoji atostogų programa galėjo padaryti tokią įtaką, kad net išsilavinę, inteligentiški, turintys gyvenimo patirties žmonės su viskuo sutiko. Taip, per visą mano karjerą tik vienąkart nutiko, kad vienas iš jų ištarė tokius žodžius, kai mes buvome prabangiame Niujorko restorane:

„Džonai, tu esi puikus vaikinas, ir aš galiu pasimėgauti saule tavo dėka. Bet iš tiesų man nelabai rūpi nei tavo, nei tavo bendrovės reikalai. Ir joks filmukas, animacija ar pietūs manęs neįtikins. Šiaip ar taip, aš mielai pažiūrėsiu visas animacijas ir pasinaudosiu malonumais. Tu nepriimsi to asmeniškai, ar ne?“

Kiti mano fluoksetino gydytojai tiesiog nuolankiai šoko pagal mano dūdelę. Vos tik mes grįžome į Švediją, aš ėmiau dosniai dalyti naująsias tabletes. Sėjos laikas. Mano gydytojai prižiūrėjo, kad kiek įmanoma daugiau pacientų pasidžiaugtų šiomis tabletėmis. Štai kaip mūsų naujasis vaistas buvo įvestas dar prieš jį patvirtinant.

Patvirtins ar atmes

Tai jau buvo neblogai, bet ne tai, ką mes norėjome pasiekti. Fluoksetinas dabar buvo vartojamas daugelyje ligoninių – bet pacientai mus juk nelabai ir domino (jei tarsime, kad žmonės, atvažiavę į ligonines dėl psichinių problemų, ar tie, kurie atvežami ten per prievartą, serga). Paklausiajam vaistui būdinga tai, kad jis nutrina ribą tarp sergančių ir sveikų žmonių, jis yra visuotinai vartojamas, nes tik taip galima pasiekti ypatingų pardavimo rekordų.

Deja, kalbant apie patvirtinimo procedūrą Švedijoje, niekas nejudėjo iš vietos. Padėtis darėsi grėsminga. Sidnis Torelas (*Sidney Taurel*), dabar jau *Eli Lilly* bendrovės generalinis direktorius, tuomet dar buvo bendrovės Europos sektoriaus viceprezidentas, didelis šulas. Dalyvavau uždarame bendrovės seminare Londone, ir čia Sidnis trumpai pasirodė, kad papasakotų mums apie motyvacijos svarbą. Vien jo išvaizda mums padarė įspūdį, ir turiu pasakyti, kad susitikimas su žmogumi, dėl kurio pozicijos kovoji, labai motyvuoja. Lygini save su tuo žmogumi. Klausi savęs, kokios savybės ar

aplinkybės jam padėjo iškilti. Ar galėtum taip, kaip jis? Ir dažnai padarai išvadą, kad šis žmogus netgi nėra kuo nors ypatingas. Tiesiog pati pozicija suteikia jam tą aurą.

Automobilyje su Sidniu Torelu

Kai jis sužinojo, kad man reikia tą pačią dieną skristi atgal į Švediją, pasiūlė pavežti iki oro uosto. Noriai sutikau. Tad štai mes sėdime jo automobilyje. Tai buvo didelis automobilis. Mašinos priekyje, aukštai, tarsi stovėtų, nors tuo metu sėdėjo, įsitaisęs vairuotojas. Sidnis buvo vyras, kuris puikiai atrodytų didelėje scenoje, galbūt kaip pranešėjas. Malonus balsas, švelnūs judesiai, kategoriškas ir tvirtas, nepaisant santūrios prigimties, kurią jis puoselėjo kaip prabangą. Tie, kurie žino savo vertę, savęs per daug nereklamuoja. Vairuotojas nedaug ką tepasakė; pasveikino Sidnį Torelą, tuomet mane, atidarė mums dureles, palaikė jas atvertas, ir kai mes nuslydome ant užpakalinės sėdynės, švelniai uždarė duris taip, kad mes menkai teišgirdome užrakto garsą. Variklis burzgė taip tyliai, taip lygiai, kad sunkiai galėjau jausti automobilio judėjimą. Automobilis paliko viešbutį, kuris priminė parką Londono priemiestyje, ir nupleveno oro uosto link. Torelas darė viską, kad aš pasijusčiau esąs menkas. Jis pažinojo juodukus, net per gerai. Širdingas pakvietimas viešbutyje baigėsi kelione, kurios metu jis su manimi nesikalbėjo – nors ir žinodamas, kad, remiantis mūsų užimamomis pareigomis, jis turėjo pradėti pokalbį. Užuot tai daręs, jis sklaidė savo užrašus. Popierių šiugždesys buvo vienintelis pokalbis. Oda, ant kurios sėdėjau, vis neįšilo. Mąsčiau, ar Torelo automobilio sėdynės buvo šildomos ir ar vairuotojas jau žinojo – tiesiog iš to, kaip mes su Torelu prisiartinome prie automobilio, – kad mano sėdynės šildymas neturėtų būti įjungtas.

Staiga priešaky pasigirdo oro uosto skleidžiami garsai – besileidžiantys ir kylantys lėktuvai, tarnybiniai sunkvežimiai ir keleivių autobusai – ir Sidnis Torelas pagaliau nutraukė tylą.

– *Prozac*®, – pradėjo jis.

Linktelėjau ir laukiau tęsinio.

– Šis klausimas man taip pat labai svarbus, – pridėjo jis kaip tik tada, kai automobilis ėmė lėtinti greitį ir įvažiavo į stovėjimo aikštelę.

Neatsakiau, niekas mano atsakymo ir nesitikėjo. Supratau jo mintį. Patvirtinimo procedūra Švedijoje turėjo pajudėti į priekį.

– Ar jūs supratote? – paklausė atsisveikindamas, kai jau stovėjau ant šaligatvio, ketindamas uždaryti dureles.

Paklusniai kaip koks mokinukas pralemenau:

– Taip, sere.

Bet Sidnis jau buvo grįžęs prie savo užrašų, o vairuotojas jau buvo iškėlęs mano lagaminą iš bagažinės. Jis padavė jį man, pats užtrenkė automobilio dureles ir parodė, kuria kryptimi man reikia eiti.

Mintis buvo aiški. Dabar mano karjera priklausė nuo greito fluoksetino patvirtinimo Švedijoje. Tuomet Sidnis Torelas galės užsiimti jo kaip *Prozac*® rinkodara Jungtinėse Valstijose.

Spaudimas auga

Buvau priverstas nuodugniau pasidomėti problema. Ilgai netruko sužinoti, kad švedų reguliuojančiosios institucijos net neplanavo patvirtinti fluoksetino. Viena iš medicininio patikrinimo tarybos narių buvo puiki psichiatrė, kuri anksčiau atliko mokslinius tyrimus su šia veikliąja medžiaga. Vis dėlto ji naudojo tik 5 mg dozes, nes manė, kad tai didžiausia galima dozė, žinant su fluoksetinu susijusius pavojus. Tad

jos visiškai neįtikino vaisto nauda. Kita vertus, *Eli Lilly* kreipėsi dėl 20 mg dozių patvirtinimo. Signalai, kuriuos gavau iš reguliuojančiųjų institucijų, nebuvo geri.

Tad nuo ko gi man pradėti?

Tuo metu mano viršininkas Sidnis Torelas atvyko dar kartą ir išdėstė savo prašymą pastumti fluoksetiną kuria nors aiškesne linkme. Jis šiek tiek panėšėjo į katalikų kunigą sekmadieninėje mokykloje: „Daryk tai, arba..."

O iš tiesų jis įspėjo: „Pagalvok apie savo karjerą."

Tai buvo visiškai aišku. Ir aš buvau ne vienintelis.

Daugiau nei po dešimties metų, 1999-aisiais, buvo paskelbti vidiniai dokumentai iš tos eros *Eli Lilly* būstinėje Anglijoje[35], ir jie patvirtino viršininkų toną bei spaudimą kitiems biurams:

„Kad ir kas atsitiktų Didžiojoje Britanijoje, tai gali kelti pavojų vaistui (*Prozac*® – aut. past.) Jungtinėse Valstijose ir visame likusiame pasaulyje."

Tai buvo parašyta vidinėje Lei Tompsono (*Leigh Thompson*), vieno iš svarbiausių *Lilly* mokslininkų, dokumentacijoje. Jis kalbėjo apie straipsnius, kuriuose buvo aprašomi šalutiniai vaisto poveikiai Anglijoje, tokie kaip savižudybė. O kalbėdamas apie amerikiečių reguliuojančiųjų institucijų, *FDA*, pareigūną, kuris patarė palyginti *Prozac*® savižudybių riziką su kitų antidepresantų (o tai visiškai netiko *Lilly*, mat *Prozac*® šiame palyginime atrodė labai nekaip), jis parašė tokius žodžius: „Visiškai aišku, kad jis yra politinė figūra, ir jam teks reaguoti į spaudimą."

Spaudimą? Reguliuojančiųjų institucijų darbuotojui reikės reaguoti į farmacijos pramonės spaudimą? Kokį spaudimą gali panaudoti bendrovė prieš valdžios instituciją? Jūs patys matote, kokie šiurkštūs ir savimi pasitikintys yra šie žmonės.

„Tikiuosi, kad P. (tai, be jokios abejonės, *Lilly* darbuotojas Anglijoje) suvoks, kad *Lilly* lėks į kanalizaciją, jei mes praras ime *Prozac*®; vienas vienintelis įvykis Anglijoje mums gali tai kainuoti."

Paperku psichiatrą

Aš turėjau skubiai ką nors sugalvoti. Tad, žinoma, kai vieną vakarą jau snaudžiau, mane aplankė praregėjimas – atradau tą vietą, ties kuria galėčiau pakeisti įvykių tėkmę.

Klinikiniai tyrimai, kuriuos mes perdavėme reguliuojančiosioms institucijoms, pirmiausia buvo vertinami nepriklausomo eksperto. Jo įvertinimas buvo labai svarbus, mat jam buvo sumokama už Heraklio darbą – išnagrinėti visus skaičių stulpelius, vieną po kito. Reguliuojančiosioms institucijoms jis turėjo atlikti parengiamąjį darbą. Kaip to reikalavo procedūra, šio asmens tapatybė, savaime suprantama, nebuvo žinoma farmacijos bendrovėms, kurios pateikė prašymus.

Kas, jei aš sužinočiau, koks asmuo skaitys ir vertins fluoksetino protokolus? Jei žinotume, kas jis toks, galėtume sukurti jo aprašą. Galėtume sužinoti jo pomėgius ir troškimus. Galėtume išsiaiškinti, kokio aukščio slenkstį mes turėtume peržengti, kad su juo užmegztume reikaliuką. Tai buvo žinoma teritorija. Kurioje viskas išmokta ir įprasta. Ėmiausi detektyvo veiklos.

Pradžioje sužinojau, kad, remiantis kvalifikacija ir užimama padėtimi, visoje Švedijoje tik vienas iš penkių gydytojų galėjo būti nepriklausomu ekspertu. Vienas iš penkių – ką gi, neatrodė taip jau neįmanoma išsiaiškinti, kas toks jis buvo. Sukūriau kiekvieno iš šių penkių aprašus.

Vienas iš jų dirbo sveikatos apsaugos institucijai – taigi tai negalėjo būti jis. Liko tik keturi. Priverčiau savo darbuotojus surinkti papildomos informacijos. Paprašiau atstovų, atsakingų už atskirus regionus, atlikti slaptas, bet tikslingas apklausas. Paklausti jų sekretorių netiesioginių klausimų, leisiančių mums padaryti tam tikras išvadas, bet taip, kad klausinėjamos jos nepajustų mūsų tikrųjų ketinimų ir nesijaustų susikompromitavusios. Iš viso to kruopščiai sudėliojau mozaiką. Vienas po kito gydytojai dingo iš akiračio, kol liko vienintelis. Tai ir buvo mūsų ponas Nežinomasis, žmogus iš vakarinės Švedijos pakrantės.

Ėmiau nagrinėti p. Nežinomąjį šiek tiek nuodugniau. Jam patiko buriuoti. Nusipirkau knygą apie buriavimą. Sužinojau, kokio tipo jachtą jis turi. Savo biure turėjau surinkęs visą informaciją. Išstudijavau šiuos tekstus. Apžiūrėjau jachtos nuotraukas. Užsimerkiau, atsilošiau savo kėdėje ir pabandžiau įsivaizduoti p. Nežinomąjį lipantį ant denio ir rodantį savo prabangią gerovę. Aptakios laivo formos. Užsivedančio variklio garsas. Kaip p. Nežinomasis atrodytų prie vairo? Kokias vagas jis paliktų, perrėždamas uosto vartus ir išplaukdamas į atvirą jūrą?

Pagalvojau apie savo tėvą. Atkūriau tą vandens pažinimo jausmą, tą pagarbą vandeniui, ir mano kūnas tapo jaunas, lankstus. Pasijutau gerai. Tai buvo geras jausmas, kuris turėjo sujungti mane su p. Nežinomuoju. Šis jausmas suteikė man pasitikėjimo žengti žingsnį į tamsą. Paskambinau p. Nežinomajam ir surengiau susitikimą restorane.

Tiesą pasakius, nesinervinau. Na, nebuvo taip, kad visiškai nesinervinčiau. Aišku, kad tokiais atvejais jūs visuomet nervinatės. Tai kaip lipimas į sceną. Tik išankstinis žinojimas, kas bus, ir tai, kad tas žinojimas neišeina iš galvos, verčia nervintis. Jau buvau išmokęs susitelkti į dalykus, kurie tokiose situacijose iš tiesų yra svarbūs, – tai dalykai, kuriuos noriu pasiekti. Visa gudrybė tokioje situacijoje sugebėti ne-

pulti kaip buliui pro vartus, bet vis dėlto koja atsidaryti duris. Turite atrodyti taip, tarsi elgtumėtės natūraliai. Vienas aktorius kartą man pasakė, kad sunkiausia jo profesijoje ne vaidyba, ne atlikti kokį nors vaidmenį, bet sugebėti išlikti visiškai natūraliam, kai visi tave stebi. Tai visiškai tiko ir man susitinkant su p. Nežinomuoju.

Vienas veiksnys man padėjo. Iš tiesų nemėgau p. Nežinomojo. Tikra simpatija verslo santykius apsunkina. Bent jau toje srityje, kurioje aš dirbau. Juk jums nepatinka apgaudinėti tą, kurį gerai pažįstate. Meluoti tam, kurį mėgstate, sunku. Jūs nenorite, kad kažkas peržengtų įstatymų apibrėžtas ribas, jei jums tas kažkas patinka. Tas faktas, kad aš jo nemėgau, labai padėjo. Jis buvo mechanizmo sraigtelis, kaip ir aš – taigi mes atitikome vienas kitą kaip kirvis kotą. Kartu mes maloniai praleidome vakarą. Pasakiau jam atvirai, kam dirbu. Pasišnekučiavome apie šį bei tą. Netgi parodžiau jam kai kuriuos protokolus iš mūsų registracijos dokumentų. Ponas Nežinomasis juokėsi savo švediško psichiatro juoku. Jis net negalėjo susitvardyti. Net jei jis man būtų patikęs, mane tikrai trikdytų toks silpnaviškas jo prunkštimas tokiame puikiame restorane. Tikras švedų psichiatras. Ne, p. Nežinomajam nepatiko fluoksetinas, jis apskritai apie jį negalvojo.

Vakaras ėjo į pabaigą. Kaip jau anksčiau sakiau, jums negalima pulti kaip buliui pro vartus, tačiau koja paspirti duris turite. Užmokėjau už mus abu, ir mano sprendimas buvo priimtas. Greitai jam vėl paskambinau.

– Na, pavalgyti vakare – visuomet gera idėja, – pripažino jis.

Šį kartą aš jau trauksiu katę iš maišo. Nežinojau, ar tai įvyks valgant pagrindinį patekalą, ar vėliau. Pasukau pokalbį apie fluoksetiną. Galų gale p. Nežinomasis suprato, kad mes, *Lilly*, norėjome gauti jo patvirtinimą Švedijoje. Taigi pratariau:

– Nesupraskite manęs klaidingai, bet aš žinau, kad jūs esate atsakingas už mūsų atvejį sveikatos taryboje.

Ponas Nežinomasis neįsižeidė. Jis tik šyptelėjo, gerai suvokdamas savo svarbą, ir užsakė dar vieną stiklą vyno *Eli Lilly* sąskaita.

– Septyneri metai – tai ilgas laiko tarpas, – pasakiau lyg tarp kitko.

Ponas Nežinomasis linktelėjo virš savo vyno stiklo ir dar kartą šyptelėjo. Kurį laiką pakeičiau pokalbio temą ir prakalbau apie buriavimą. Neatrodė, kad p. Nežinomasis prieštarautų dėl pakitusios pokalbio temos. Jis pakvietė mane į savo jachtą. Paklausiau, ko jam reikėtų, kad tuos septynerius metus šiek tiek sutrumpintų, jei tektų plaukti prieš vėją.

– Patyręs jachtos kapitonas išvairuoja net ir aplink atšiauriausią pakrantę, – atrėmė p. Nežinomasis.

– Bet užplaukus ant seklumos tai būtų neįmanoma, net ir labiausiai patyrusiam jachtos kapitonui, – tęsiau, tyrinėdamas vandenis. – Nusekęs vandenynas visiškai netinka jachtoms.

Ponas Nežinomasis nenorėjo man prieštarauti. Ne, bent jau kol kalba sukosi apie buriavimą. Tačiau kitose srityse galbūt buvo kelių, leidžiančių išeiti iš šios dykumos.

– Ko gi tuomet reikėtų? – atsargiai pasiteiravau.

Ponas Nežnomasis padėjo savo vyno stiklą, servetėle nusišluostė burną ir ramiai prašneko:

– Pinigai visuomet praverčia.

Truputį patylėjęs, jis įvardijo sumą. Užmokėjau už pietus, ir mes palikome restoraną. Susitarėme susitikti kitą savaitę. Nuėjau prie savo automobilio, bet vidun nelipau. Pasukau kur akys veda po senamiestį.

Lynojo. Mano skėtis liko automobilyje. Bet tai atrodė nesvarbu. Palikau jį ten gulėti. Jaučiausi lengvas. Šokinėjau

ant suoliukų ir taškiau ką tik susitvenkusias balutes. Mano batai buvo šlapi, taip pat ir kojinės, todėl nusiaviau. Praeiviai žiūrėjo į mane taip, kaip kadaise, kai klajodavau su savo gitara ir gyvenau gatvėje. Basomis kojomis mieste. Tai buvo absoliučiai neatleistina. Gana juokinga, bet visi pirmiausia įbesdavo žvilgsnį į mano kojas. Tuomet atkreipdavo dėmesį į mano brangų kostiumą. Ir tik vėliau pakeldavo akis į mano veidą ir atpažindavo spalvotąjį, egzotiką. O tada jie jau nežinojo, ką apie mane manyti. Man tai buvo nesvarbu. Ėmiau dainuoti:

I'm singin' in the rain...

Buvau laimingas! Žinojau, kad bendrovė sumokės tuos pinigus. Kopenhagos biuras buvo atsakingas už visą šiaurės regioną. Kitą dieną paskambinau direktoriui į Kopenhagą. Leidau jam suprasti, kad greitas patvirtinimas Švedijoje kainuos 100 tūkstančių kronų. Tais laikais tai siekė apie 20 tūkstančių dolerių. Pasakiau, kam reikės perduoti čekį ir kad pinigus reikės išgryninti Kopenhagoje, Danijoje, dėl mokesčių. Ponas Nežinomasis nenorėjo, kad jo slaptąjį uždarbį apkarpytų mokesčių inspektoriai. Direktorius tai suprato. Šis pervedimas neturėjo atsispindėti mūsų popieriuose, jį reikėjo dokumentuoti Ženevoje. Greičiausiai tai turėjo atsispindėti finansuose kaip „stipendija moksliniams tyrimams".

Mano direktorius Kopenhagoje paaiškino, kad jam reikia tai aptarti su savo finansų vadybininku. Kopenhagos biuras pasikonsultavo su *Lilly* biuru Ženevoje. Ženevoje telkiasi beveik visi *Eli Lilly* tarptautiniai pinigų pervedimai. Tai užtruko vieną dieną. Tuomet man paskambino Kopenhagos direktorius:

– Džonai, daryk, kaip manai esant tinkama. Mes tau netrukdysime.

Apie ką galvoja psichiatrai

Kito susitikimo metu bent jau galėjau pasakyti p. Nežinomajam, kad viskas sutvarkyta. Tai jam patiko, ir p. Nežinomasis sugalvojo man nedidelę staigmeną. Suorganizuota 20 tūkstančių dolerių suma greičiausiai tebuvo įrankis gyliui išmatuoti, kad žinotų, ko galima tikėtis. Jis papildomai pareikalavo, kad kartu su savo kolegomis gautų iš *Lilly* asignavimus moksliniams tyrimams fluoksetinui tirti. Šis šlamštas, apie kurį kalbėdamas jis pasipūtėliškai purtė galvą, turėjo uždirbti jam ir jo kolegoms daug pinigų per ilgus ateinančius metus. Visas skyrius galėjo gyventi vien tik iš tokios sutarties.

Kas gi sukosi šio vyruko galvoje? Argi jis rimtai norėjo asmeniškai išrašinėti fluoksetiną, tą pačią veikliąją medžiagą, kurią jis pats tik prieš dvi savaites išdėjo į šuns dienas, palydėdamas švedų psichiatro juoku? Jis tikrai negalvojo apie savo pacientus. Jis turbūt mąstė panašiai kaip mes. Jis ir elgėsi kaip mes. Jis ėmė, ką tik galėjo paimti. Bendrovei tai nerūpėjo, nes jai bet kokiu atveju reikėjo duoti tą sutartį kokiam nors gydytojui ar kokiai nors klinikai. Kiekvienoje Vakarų šalyje yra nustatyta sąlyga, kad porinkodariniai tyrimai rengiami, kai vaistas toje šalyje jau patvirtintas.

Su p. Nežinomuoju mes galėjome būti tikri, kad rezultatai bus mums palankūs. O jei ne, jis jau išreiškė norą pakeisti savo nuomonę dėl deramos pinigų sumos. Jis buvo neįtikėtinai vertingas kontaktas, išties.

Ponas Nežinomasis iškart gavo čekį pirmajai pinigų pusei. Antroji pusė turėjo būti sumokėta, kai patvirtinimas sėkmingai įvyks. Vienas iš mano kolegų buvo atsakingas už tyrimo rezultatų organizavimą ir parengimą tvirtinti registraciją. Pasirodė, kad šie tyrimai, ypač 27-asis proto-

kolas, prie kurio aš sugrįšiu vėliau, nėra tokie jau teigiami. Mes tikrai negalėjome tikėtis sėkmės su savo medžiaga. Tas šlamštas atskleidė daugiau šalutinių poveikių nei kokios nors naudos.

Abra kadabra mokslas viešbučio kambaryje

Šiaip ar taip, p. Nežinomasis padarė viską, kad padėtų mums išspręsti šią dilemą. Jis paprašė, jog atsiųsčiau jam savo kolegą jau esamiems duomenims parengti, kad reguliuojančiosioms institucijoms nereikėtų uždavinėti nepatogių klausimų.

Susitikimui mes užsakėme viešbučio kambarį. Neutrali žemė, taip sakant. Kartu užtikrinome, kad vertinimo komisija nesukluptų ties nemaloniomis detalėmis. Milžiniška bylų krūva buvo sutvarkyta iš naujo ir sumaišyta, kaip kortų kaladė pokerio žaidime. Statistika – tai žaidimas su skaičiais. Mirtys buvo užmaskuotos. Galite įsivaizduoti tai, kai:

„Iš dešimties žmonių, vartojusių veikliąją medžiagą x, penkiems pasireiškė haliucinacijos ir jie bandė nusižudyti, keturiems iš šių penkių pavyko“, – buvo pakeista taip:

„Vienam iš testuojamų asmenų viskas vyko pagal planą, svorio netekimas buvo užfiksuotas keturiems iš testuojamųjų, o penkiems kitiems testuojamiems asmenims pasireiškė įvairūs kiti šalutiniai poveikiai.“

Ir štai to baisaus žodžio „savižudybė“ nebėra. Nežinau, kaip jie tiksliai tai padarė, iš tiesų man tas ir nerūpėjo. Vienintelis dalykas, kuris mane domino, buvo tai, kad patvirtinimas akivaizdžiai bus duotas labai greitai. Ponas Nežinomasis panaudojo visas savo žinias ir patirtį mūsų tikslams pasiekti.

Prie viso to jis dar pateikė savo asmeninį rekomendacinį laišką. Valstybė sumokėjo už nepriklausomą ir objektyvų įvertinimą, o gavo tą popierių. Nors valstybė tikėjosi, kad

pacientų gerovė bus aukščiausias prioritetas. Tokie popieriai kartais yra vienintelė žmonių apsauga nuo farmacijos pramonės savivalės ir naujų produktų šalutinių poveikių. Visa tai buvo sutrypta – dėl mano iniciatyvos. Tad po viso to viskas vyko itin sparčiai.

Derybos dėl *Prozac*® kainų

Neilgai trukus man paskambino iš sveikatos apsaugos institucijų. Šie darbuotojai taip paskambina tik tuomet, kai jau galima numanyti, kad patvirtinimas eina į laimingą pabaigą. Man buvo nurodyta susisiekti su pareigūnu, atsakingu už kainos nustatymą, ir pradėti derybas.

Vaistų kainas nustato valstybė ir jos nustatomos derybų būdu, derantis už tai atsakingoms institucijoms ir atitinkamai farmacijos bendrovei. Farmacijos bendrovės netgi turi derėtis su atsakingomis institucijomis, jei nori pakelti jau rinkoje esančių vaistų kainas, ir netgi turi nurodyti, kodėl reikia šias kainas pakelti. Ši sąlyga suvaržo visą farmaciją ir bet kokį nepagrįstų sąskaitų išrašinėjimą klinikose. Medicininiu požiūriu svarbi dozė ir kiekis, taip pat ir pinigine prasme, kadangi x mg medžiagos kainuoja y eurų.

Šis skambutis buvo tas ženklas, kurio aš laukiau: man pasisekė. Aš paskubinau procesą.

Derybos dėl kainos nėra visiškai aiškios. Yra viršutinės ir apatinės ribos. Čia svarbios ir konkurentų produktų ar senesnių vaistų, jau esančių rinkoje, kainos. Visą skirtumą lemia tai, ar jūs pasiekiate aukščiausią ar žemiausią kainą. Svarbu, kad bendrovės išlaidos vaistui sukurti atrodytų įtikimos, pateikiant mokslinių tyrimų stipendijas ir vaisto kūrimo sąnaudas. Gerai, jei sugebate į tai įtraukti ir rinkodaros bei vadinamąsias neišnaudotos galimybės sąnaudas[36]. Tiesą pasakius, bendrovė šių pinigų neišleidžia,

nes jie yra įsivaizduojami. Tai veikia taip: jei bendrovė investuotų pinigus, kuriuos išleido produkto x rinkodarai ir moksliniams tyrimams, ji uždirbtų z pinigų sumą per daugelį metų nuo tada, kai buvo pradėti tyrimai laboratorijoje. Užuot tai darę, viršininkai nusprendė pakviesti gydytojus į Singapūrą – mokslo ir žmonijos labui – kad pastūmėtų produktą. Tai, kas galėjo uždirbti kitur, buvo įtraukta į naujojo produkto išlaidas. Susidomėjimas ar kitokia nauda, kurią buvo galima gauti, yra pervertinama su geroku fantazijos indėliu ir tikrai neatitinka tikslingų investicijų, kurios iš tiesų buvo padarytos. Bendrovė tikslingai neskaičiuoja. Ji tiesiog paima įsivaizduojamą naudą, kurią galėjo gauti, ir įrašo ją kaip išlaidas. „Galėjo būti" ir „buvo" – finansinis abra kadabra.

Po to, kai viskas taip sklandžiai susiklostė, pasistengiau, kad sėkmė lydėtų ir derybose dėl kainos. Paprastai aš su tuo būdavau nesusijęs. Kai reikėdavo padidinti kainą, pas pareigūnus pasiųsdavau vien tik savo finansininkę, apsiginklavusią reikiamais argumentais. Bet šį kartą derybų vertė buvo pernelyg didelė. Ant kortos buvo ir mano karjera. Žinojau, kokią kainą už dozę valdžia turėjo galvoje. Žinojau, kad tam tikra prasme mano karjera buvo susijusi su šiomis derybomis. Ir tuomet staiga man į galvą šovė mintis, kad tos derybos – tai tiesiog dar vienas pranešimas. Tam tikri asmenys susitinka ir kalbasi apie reikalus. Simpatijos ir antipatijos vaidina labai svarbų vaidmenį. Ar jos šiek tiek pakreips svarstykles, nors tai galbūt neturės jokios reikšmės galutiniam sprendimui? Bet asmeninių santykių lygis buvo ta sritis, kurią norėjau išnaudoti, juk tai mano specializacija.

Taigi nusprendžiau pats dalyvauti derybose dėl kainos. Tai turėjo būti triumfas nuo pradžios iki galo. Jei tą dieną Stokholme būtų liję, būčiau nusiavęs batus, nusimovęs kojines ir šokęs basas senamiestyje. Užuot tai daręs, pasikviečiau už finansus atsakingą moterį į savo biurą.

– Tai bus įdomus susitikimas, – paaiškinau.

Ji nepatikėjo mano balso tonu. Galų gale ji buvo pripratusi tokiose derybose pati tvarkytis. Tačiau šioms deryboms aš suplanavau šį tą nepaprasta. Ir to siekiau ne dėl kokios užgaidos.

Paskui pridūriau:

– Kai viskas baigsis, kviečiu jus kartu papietauti.

Netrukus ji jau stovėjo ties durų slenksčiu ketindama išeiti. Ji visuomet buvo labai gerai organizuota.

– Ar viską turite? – pasidomėjau.

Atsakydama ji kilstelėjo savo lagaminėlį. Ji stokojo humoro jausmo, tačiau mokėjo kalbėti, ir ši savybė bus labai svarbi derybose.

– Aš taip pat, – nusišypsojau ir sugriebiau nuo stalo savo šilkinį kaklaraištį – reliktą iš savo gydytojų turgaus.

Ji kilstelėjo antakį, atsiduso ir išėjo.

Už šią užduotį atsakingas pareigūnas taip pat buvo gerai pasirengęs. Jis įsigilino į mūsų dokumentus. Finansininkė ir aš ėmėme jį apdoroti. Tai savaime virto vaidmenų pasiskirstymu, kurį aš suplanavau – kaip detektyvinėje istorijoje, kurioje policininkas vaidina gerojo vaikino rolę, o tas kitas yra blogiukas. Mano finansininkė buvo tvirta. Ji reikalavo absoliučiai plėšikiškos kainos, kuri buvo gerokai didesnė, nei mes iš tikrųjų bandėme gauti. Faktai ir skaičiai buvo išpyškinti kaip iš kulkosvaidžio. Tačiau aš stojau į pareigūno pusę ir bandžiau sušvelninti nuožmiuosius šūvius. Jos niekas nesuklaidino. Mano pagarba jai nuolat didėjo. Ji reiškė savo mintis puikiai, tiksliai ir aštriai, tarsi laidydama strėles. Įžvalgumas susijungė su visišku atsidavimu savo bendrovei – įspūdinga! Bandžiau įtikinti ją, kad mes galbūt galėtume

šiek tiek nusileisti. Ji kovėsi dantimis ir nagais. Žinojau, kad ja galiu pasitikėti. Viskas ėjosi taip, tarsi mes būtume surepetavę šį vaidinimą.

Galų gale pareigūnas buvo įtikintas, kad net ir aš turėjau kentėti jos viršininkišką režimą. Manau, kad jam manęs pagailo. Ir vėlgi suveikė gudrybė su simpatija. Kaina, kurią jis pasiūlė kaip aukščiausią ribą, buvo gera. Tiesą pasakius, ji buvo labai gera. Ji buvo šiek tiek didesnė, nei mano numatyta planuojama kaina. Tai buvo 1,20 dolerio už 20 mg dozės tabletę. Buvau devintame danguje. Ši kaina dabar turėjo būti oficialiai patvirtinta ir patekti į oficialius dokumentus. Net jei mūsų veiklioji medžiaga bus nepatvirtinta Švedijoje, o tai tuomet atrodė neįtikima, bet galima, kaina jau buvo numatyta.

Kadangi mes tikrai įvarėme pareigūną į kampą, o aš nenorėjau, kad tai temdytų kitas mūsų derybas dėl kitų produktų, atsisveikindamas apdovanojau jį šilkiniu kaklaraiščiu. Jis nesiryžo jo paimti. Aš atseit jo nesupratau ir mandagiai pasakiau:

– Jeigu jums šis kaklaraištis nepatinka, galite jo neimti – tai tikrai ne bėda.

Ir ištiesiau jam per stalą kitą kaklaraištį.

Tai buvo vienintelis kyšininkavimo epizodas visose derybose dėl kainos, kas taip pat buvo ir įstatymų pažeidimas, nepaisant to, kad mūsų kaina jau buvo patvirtinta. Kaip valdžios pareigūnui, šiam žmogui buvo neleidžiama iš mūsų imti nieko, kad ir kas tai būtų, nei prieš, nei per, nei po derybų.

Kitaip nei p. Nežinomajam, kuris, būdamas nepriklausomas konsultantas, nebuvo valstybės tarnautojas – bent jau įstatymų numatyta tvarka, tuo metu galiojančia Švedijoje. Mūsų pareigūnas dvejojo trumpai. Tuomet jis paėmė

abu kaklaraiščius, įsidėjo juos į viršutinį stalo stalčių ir jį vėl uždarė. Greičiausiai jis tik troško pagaliau mumis atsikratyti. Įteikdamas šią dovanėlę, tikrai nenorėjau nieko bloga. Aš tiesiog buvau patenkintas, kad viskas taip sėkmingai pakrypo.

Mano kaina nustato standartus

Mano viršininkai buvo daugiau nei patenkinti. Su šia kaina *Lilly* galėjo eiti į derybas kitose šalyse ir sakyti: „Pažiūrėkite, tai mes gauname Švedijoje. O švedai žino, ką daro."

Kaina, kurią aš suderėjau už nevisiškai ištirtą, ydingą produktą, paskatinusį daugybę žmonių išprotėti arba mirti, buvo pagrindas gauti patvirtinimą visame pasaulyje. Ryšys tarp dozės ir kainos vis dar yra medicininių rekomendacijų pagrindas visame pasaulyje. Negalite išgerti mažiau nei nustatyta dozė, visuomet perkama bent jau vienoje tabletėje esanti dozė. Nors peržiūros tarybos direktorė, pasaulyje pripažinta ekspertė, remdamasi savo atliktais tyrimais, pranešė, kad net geriant ketvirtį dozės, t. y. 5 mg, kilo problemų ir pacientai bandė nusižudyti.

Vis dėlto tai buvo šis didžiai gerbiamas skaičius, kuris lėmė, kad Švedijoje fluoksetinas patvirtintas. Ji tiesiog atsisakė patvirtinti 20 mg dozę, jei tuo pačiu metu nebus pasiūlyta ir 5 mg dozė. *Eli Lilly* tas nepatiko. 20 mg dozės kaina jau buvo nustatyta. 5 mg dozė reikštų, kad bus prarasti 75 procentai apyvartos. *Lilly* dėl tokių dalykų buvo labai jautri. Juk toks vertės praradimas turėtų padarinių šalims, kuriose vis dar vyko derybos. Pavyzdžiui, neilgai trukus po Švedijos derėdamasi kitose šalyse *Lilly* galėjo pasakyti: „Jūs norite mus palikti nuogus su vienu doleriu? Štai Švedijoje kaina yra 1,20 dolerio..."

Svarbi tik kaina

Galų gale veiklioji medžiaga Švedijoje nebuvo patvirtinta. Tai turbūt aiškiai parodo, kad *Eli Lilly* visada rūpėjo ne pacientų gerovė, o tik finansinė nauda.

Ir šiuo požiūriu pastangos apsimokėjo. Fluoksetinas pasižymėjo didele komercine sėkme – ypač Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Valstijose – kaip niekada anksčiau farmacijos pramonės istorijoje, su savo 20 mg doze ir „mano" kaina. Rinkodara padarė jį madingą vaistą. Tais laikais nebuvo tiek daug depresija sergančių žmonių. Fluoksetinas buvo pateikiamas kaip nuotaikos gerinimo priemonė. Jis tariamai turėjo žmogui suteikti teigiamą požiūrį į gyvenimą. Ir kam gi nepatiktų tai patirti?

Fluoksetinas padėjo dalykams apvirsti aukštyn kojomis. Daugeliui tabletės nuo galvos skausmo yra kasdienio gyvenimo dalis – deja, tik skausmui pažaboti. Tačiau tabletė, kuri suteikia teigiamą požiūrį į gyvenimą – jums net nereikia sirgti ar kentėti skausmo. Visuomet galite ją išgerti. Jums visuomet pravers teigiamas požiūris į gyvenimą. Kiekvienam. Net ir jums, ar ne? Argi jūs negalėtumėte?

Prozac® sėkmė išsviedė visą SSRI vaistų šeimą į viršutines hitų – sėkmingiausiai parduodamų veikliųjų medžiagų – sąrašo pozicijas. 2006-aisiais fluoksetino veiklioji medžiaga vis dar užėmė 18 poziciją pagal parduodamų pakuočių skaičių, nors patentas šiai medžiagai baigėsi 2001-ųjų rugpjūtį[37].

Tas faktas, kad šis vaistas niekada nieko neišgydė, niekada nebuvo naudingas pacientui, atskleistas gana blankiai, jei peržvelgsite fluoksetino istoriją, nes šis vaistas Jungtinėse Valstijose buvo prastumtas kaip gyvenimo būdo vaistas *Prozac*® pavadinimu.

8 SKYRIUS

Kas yra depresija?

O liūdniausia yra tai, kad *Eli Lilly* planui platinti fluoksetiną kaip svorį mažinantį vaistą net nereikėjo įsivažiuoti, nes *Prozac*® jau buvo tapęs paklausiausiu antidepresantu[38].

Galbūt jūs pastebėjote, kad spaudoje pasirodo pranešimų apie naujas ligas, apie kurias niekas niekada nėra girdėjęs ir niekada nėra matęs jomis sergančiųjų. Tuomet greitai pasirodo ir naujutėlaičiai vaistai, kurie padeda įveikti šių ligų, kuriomis iki šiol niekas nesirgo, požymius. Bet kai imate apie tai galvoti, ar nepasirodo, kad ir jums jau būdingi tokie požymiai?

Visa tai yra būdas sukurti poreikį ir atverti naujas rinkas. Viskas būtent taip vyko ir su depresija.

Ar žinote, kodėl šiandien yra kur kas daugiau sergančių depresija žmonių nei kada nors anksčiau? Ne, tai ne dėl aplinkos užterštumo ar mobiliųjų telefonų sąskaitų, kurių žmonės neišgali apmokėti, taip pat ne dėl to, kad miestų centrus užkariauja didieji prekybos centrų tinklai. Tai taip pat ir ne evoliucijos padarinys ir greičiausiai tai nėra vienas iš nepaaiškinamų Dievo reiškinių. Tačiau jei nė vienas iš šių dalykų nesukelia depresijos, ar iš viso tai yra tiesa, kad šiandien sergančiųjų depresija daugiau nei bet kada anksčiau? Šis klausimas jau geresnis. O kitas dar geresnis: kas, mūsų supratimu, yra depresija?

Jei norite žinoti, ar daugiau žmonių susilaužo kojas, krisdami nuo kopėčių, galite patikrinti statistiką. Kopėčios yra ir buvo, ir žmonių, nuo jų krintančių, yra ir buvo. Padėtis

aiški. Tačiau kalbant apie psichinius ir socialinius reiškinius, ji nėra tokia aiški. Nes tai, kas vadinama depresija, yra interpretacijos klausimas. Tai nėra visiškai akivaizdu, kaip, pavyzdžiui, sulaužyta koja, negalite tiesiog diagnozuoti jos ir apibrėžti pats savo nuožiūra.

Diagnostinių ribų sušvelninimas

Depresija yra aprašyta Psichikos ligų diagnostikos ir statistikos žinyne (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM*). Jis sudarytas ne mokslinių tyrimų pagrindu, bet bendru psichiatrų grupės sutarimu, kurie nusprendė, kas turi įeiti į šį katalogą. Įdomūs šiai psichiatrų grupei priklausantys žmonės. „56 procentai autorių (kurie sudarė DSM-IV, paskutinės versijos, diagnostinius kriterijus – aut. past.) turėjo ar vis dar turi finansinių sąsajų su farmacijos bendrovėmis. 100 procentų komitetų, apsvarsčiusių skyrelius „Nuotaikos sutrikimai“ ir „Šizofrenija bei kiti psichiniai sutrikimai“, narių turėjo ryšių su farmacijos bendrovėmis. Pirmaujančios kategorijos [...] buvo stipendijos mokslininiams tyrimams (42 proc.), konsultacijos (22 proc.) ir dėstymai (16 proc.).“[39]

Toks įdarbinimo pobūdis atrodo pažįstamas, ar ne?

Įdomu ir tai, kaip pasikeitė katalogo turinys. Šeštajame dešimtmetyje buvo šimtas įvairių depresijos pasireiškimų. Nuo tada šis skaičius padidėjo tris kartus. Kaip tik čia slypi tikroji gudrybė. Jūs papildote aprašą, padarydami jį ne tokį aiškų, nugludinate ribas tarp to, kas vadinama liga, ir to, kas sveika. Tiesiog visą katalogą pastorinate. Suplakate visas galimas būkles su depresijos reiškiniu ir turite vis didėjantį žmonių skaičių, atitinkantį šią kategoriją.

„Net ir ekspertams depresijos apibrėžimas nėra aiškus. Bandoma atsikratyti neapibrėžtumo, pridedant dar daugiau apibrėžimų, tačiau dėl to nebūtinai pasidaro aiškiau. Tarptautinis standartas yra Amerikos psichiatrų asociacijos Diagnsotikos ir statistikos žinynas (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM*). Pirmajame DSM leidime buvo geras 100 atskirų depresijos pasireiškimų apibrėžimų. Penktajame leidime (DSM-IV, 1994) apibrėžimų skaičius padidėjo tris kartus (pabraukta autoriaus).“[40]

Jei paklaustumėte pažįstamų žmonių: „Ar jūs kartais jaučiatės vienaip, o paskui kitaip?“ – dauguma greičiausiai atsakys: „Taip.“ Nuotaikos svyravimai yra visiškai normalus dalykas. Jei gydysite nedidelius nuotaikos svyravimus kaip depresijos požymį, žmonių, sergančių depresija, skaičius išaugs iki 90 procentų visos populiacijos.

Manote, kad mano pavyzdys yra pernelyg šiurkštus, pernelyg supaprastintas? Tuomet perskaitykite šiuos pavyzdžius. Jie yra dalis anksčiau minėto klausimų katalogo, kurį gydytojai pasitelkia, norėdami įvertinti, ar kam nors yra depresija. Ir ar jie gali tam žmogui išrašyti SSRI antidepresantus, tokius kaip fluoksetinas.

„Kai kada jie pradžioje neigia esą nelaimingi, tačiau kalbantis su pacientu tai išaiškėja (pvz., remiantis faktu, kad pacientas atrodo netrukus apsiašarosiantis).“[41]

Taip yra iš tiesų. Laimingi žmonės – ypač įtartini, tačiau naudodamiesi tinkamais metodais, galite sukelti jiems ir liūdesį.

„Kai kurie asmenys labiau linkę skųstis fizine būkle, bet nekalba apie liūdesį. Asmenys gali kalbėti mažiau besidomintys savo laisvalaikiu. Paprastai jiems pablogėja apetitas, [...bet] kiti asmenys gali turėti padidėjusį apetitą, [...ir] tai gali lemti ryškų kūno masės sumažėjimą ar padidėjimą.“[42]

Taip, o kai kurie asmenys gali kalbėti apie futbolo varžybų rezultatus, apie orą ar apie tai, kaip dera jų sodai – bet

visa tai tėra raudonos vėliavos. Emocinis maskaradas. Nesąmoningai ir instinktyviai įtrauktos saviapgaulės strategijos. Triukšmingi teiginiai, kurie iš tiesų rodo depresiją. Pokalbis apie medžius. Protingas gydytojas nesileis apkvailinamas – jis išrašys piliulių. Taip nebelieka nieko, kas nereikštų požymio tuos vaistus vartoti.

Jei jums iš tiesų pavyktų rasti žmogų, kuris visuomet yra geros nuotaikos ir jaučiasi laimingas – tai netgi dar blogiau, tuomet, remiantis paskutinių mokslinių tyrimų duomenimis, tai yra tikras galimos problemos požymis. Štai kaip lengva padidinti rinką.

„Neaiškūs ir labai išplėsti apibrėžimai yra tiesioginis farmacijos pramonės interesas, nes šiuo metu depresija daugiausia gydoma vaistais, tiksliau – antidepresantais."[43]

Vidinė *Lilly* informacija

Turiu vidinės *Eli Lilly* bendrovės 1984 m. lapkričio 25 d. informacijos. Parašyta vokiečių biuro darbuotojo Keitco (*Keitz*) Bad Homburge ir adresuoto Sidniui Torelui bei kitiems bendrovės aukštesniosios valdžios nariams.

„Vakar sulaukėme asmeninių komentarų apie mūsų kreipimąsi."

Eli Lilly pirmasis bandymas gauti fluoksetino patvirtinimą Vokietijoje apgailėtinai žlugo. Keitcas kalbėjo apie rezultatus iš vokiečių institucijų. Jie nebuvo malonūs. Remdamosi šiuo pranešimu, vokiečių sveikatos apsaugos institucijos priėjo prie išvados, kad *Lilly* ne tik nepajėgi parodyti, ką veiklioji medžiaga iš tiesų gali paveikti, tačiau ir negali nurodyti, kokį klinikinį vaizdą *Lilly* laikė depresija. Bent jau jis tikrai neatitiko Pasaulio sveikatos organizacijos ar Vokietijoje taikomų kriterijų. *Lilly* pateiktas depresijos įvaizdis buvo visiškai nepiimtinas.

Be jokių apribojimų

Norint pašalinti šių klinikinių vaizdų ribas, buvo pasitelktos ar net įkurtos pacientų organizacijos. Tiems, kurie ieškojo pagalbos, šios organizacijos atrodė nepriklausomos, kaip žmonės, turintys panašių problemų ir bandantys siekti bendros gerovės. Tačiau jei įsižiūrėsite atidžiau, štai kas gali išaiškėti:

„Tarp 1992 ir 1997 m. Didžiojoje Britanijoje buvo vykdoma depresijos įveikimo kampanija, kurią organizavo Karališkoji psichiatrų kolegija ir Karališkoji bendrosios praktikos gydytojų kolegija. Kampaniją iš dalies finansavo farmacijos pramonė. Bendrosios praktikos gydytojų buvo paprašyta nuo depresijos gydyti 70 procentų daugiau pacientų ir vaistus vartoti agresyviau. Aiškus jų tikslas buvo SSRI antidepresantai. Visai nenuostabu, kad visi ryškesni SSRI gamintojai parėmė šią kampaniją. Šią kampaniją vis dar vykdo Depresijos aljansas, pacientų organizacija, remiama pramonės."[44]

Visa tai dar būtų galima toleruoti, jei šis visuotinai paplitęs vaistas tebūtų nekalta piliulė, kuri pacientui tiesiog suteikia teigiamų jausmų. Tačiau juk taip nebuvo. Šis sąrašas paimtas iš *Prozac*®, amerikiečių „gyvenimo būdo vaisto", kuris Vokietijoje platinamas *Fluctin*® pavadinimu, pakuotės įdėklo informacinio lapelio. Abiejų šių vaistų veiklioji medžiaga – fluoksetinas, kaip tik ta veiklioji sudedamoji dalis, kurios iki šiol nepatvirtino ekspertai Švedijoje. O čia šalutiniai poveikiai, kurie išaiškėjo iki šiol, nors aš nežinau, ar šis sąrašas yra visiškai atnaujintas, nes vartojantiems fluoksetiną pacientams vis dar nustatoma naujų sutrikimų. Šie šalutiniai poveikiai pakuotės informaciniame lapelyje randami tik tada, kai vaistus gaminanti bendrovė priverčiama juos įrašyti įstatymų numatyta tvarka ar išspausdinus kokio nors

sumanaus, nepriklausomo mokslininko tyrimų rezultatus. Taip sakant, tai įvyksta retai ir tik kaip galutinis padarinys.

Pilvo skausmas, sausumas burnoje, apetito praradimas, viduriavimas, ūmus ar lėtinis vidurių užkietėjimas, pykinimas, pilvo pūtimas, skonio pakitimai, rijimo sutrikimai, centrinės nervų sistemos negalavimai: galvos skausmas, nemiga, nervingumas, nuovargis, nerimas, nerimastingumas, apsnūdimas, galvos svaigimas; seksualinės funkcijos sutrikimai, tokie kaip impotencija, libido praradimas, priapizmas (skausminga nuolatinė varpos erekcija, kuri trunka ilgiau nei dvi valandas); parestezijos, tokios kaip tvinkčiojimas pirštuose ar skausmingi deginimo pojūčiai.

Ar jūs dar čia? Tik dar ne viskas.

Naktiniai košmarai, sutrikęs mąstymas ir konfūzija, sustiprėjęs kraujavimas ir drebulys, padidėjęs prakaitavimas, susiliejantys vaizdai žiūrint, niežulys, širdies plakimo jausmas, skausmas krūtinėje, krūtinės tinimas, karščio pylimas ir reumatiniai skausmai.

Svorio netekimas.

Šio paskutinio šalutinio poveikio pripažinimas „poveikiu" buvo svarbiausias. Tačiau kadangi vaistas patvirtintas depresijai gydyti, šis poveikis perkeltas į kategoriją „šalutiniai poveikiai".

Anafilaksinės reakcijos, nuo tokių, kaip nedidelės odos reakcijos iki organų funkcijų sutrikimo, taip pat kraujotakos šokas, esant organų nepakankamumui, bei mirtinas širdies ir kraujagyslių sistemos nepakankamumas, bronchų spazmas, vandenė, dilgėlinė, niežulys, pūslinis bėrimas, karščiavimas, leukocitozė, sąnarių skausmas, dusulys ir žiovulys, dėmesio sutelkimo sutrikimai, anurija, hipomanija, manija, arterijų, venų ir kapiliarų uždegimai dėl autoimuninių procesų, plaučių fibrozė su dusuliu.

Ir dar daugiau:

kepenų ligos, tokios kaip gelta ar hepatitas, ekstrapiramidinių simptomų atsiradimas ar pablogėjimas (Parkinsono liga), traukuliai, aukštas ar žemas kraujospūdis, pvz., nedidelės ekchimozės, kraujavimas iš virškinimo trakto, kraujavimas iš nosies ir didelio laipsnio anemija, taip pat pancitopenija, neuroleptinis sindromas, insultai, pankreatitas, širdies ritmo sutrikimai, nuplikimas, hiperprolaktinemija, kraujavimas iš makšties.

Dėmesio! Pabaiga:

agresyvus elgesys, sutrikęs mąstymas, mintys apie savižudybę, savižudybė. Ohoho. Pabaiga tikrai įspūdinga, ar jūs taip nemanote? Mintys apie savižudybę ir savižudybė nuo vaistų, kurie skirti depresijai gydyti?

1986 m. klinikiniuose tyrimuose įvyko milžiniškas skaičius savižudybių: 12,5 paciento iš 1000, kurie vartojo *Prozac*®, nusižudė. Tai sulyginama su 3,8 paciento, kurie buvo gydomi ne SSRI antidepresantais, ir 2,5 paciento, kurie vartojo placebą[45]. Kito, vėlesnio *Prozac*® klinikinio tyrimo metu savižudybių dažnis padidėjo dar šešis kartus[46]. Farmacijos bendrovė apie tai žinojo. Pagalvotumėte, kad tokia medžiaga turėtų būti laikoma nepasiekiama visuomenei. Tačiau įdomus klausimas, kylantis ambicingam pardavėjui, yra toks: kaip galima atlikti tokios medžiagos rinkodarą?

Dabar jūs galite pasakyti, kad visa tai parašyta pakuotės įdėklo informaciniame lapelyje. Kiekvienas žmogus, kuris atidžiai tai perskaito, pats gali nuspręsti, nori jis tai gerti ar ne. Na, tai ne visiška teisybė. Ne viskas yra įtraukta į pakuotės informacinį lapelį, kas turėtų būti. Farmacijos pramonė daro viską, ką gali, kad paslėptų teisybę[47]. Tas faktas, kad savižudybė paminėta šioje informacijoje, atsirado dėl vokiečių sveikatos apsaugos institucijų užsispyrimo. Metų metus tai

nebuvo minima pakuotėse, skirtose amerikiečiams. Nors *Lilly* apie tai žinojo.

Dar daugiau: ne tik ši informacija pakuočių informaciniuose lapeliuose, tačiau ir visa informacija apie nemalonius šalutinius poveikius turėtų būti – jei būtų *Lilly* valia – ištrinta. Toks siaubingas žodis kaip savižudybė apskritai neturėtų pasirodyti – niekur.

1990 m. vidinė informacija, pasiųsta iš Vokietijos *Lilly* biuro į būstinę Indianapolyje, rodo, kad *Lilly* buvo tiesiog apsėsta ištrinti šį nepatrauklų žodį iš savo duomenų[48]. *Lilly* darbuotojai Vokietijoje Klodas Buši ir Hansas Vėberis (*Claude Bouchy, Hans Weber*) itin sunerimo iš savo valdžios išgirdę, kad turi paskelbti apie pacientų bandymus nusižudyti. Tokius bandymus šių pacientų gydytojai aiškino kaip perdozavimą – nors ir neįmanoma numirti nuo per didelės dozės. Polinkis į savižudybę turėjo būti užfiksuotas kaip „depresija"[49]. Tuomet „savižudybės" problemos būtų nebeįmanoma atkapstyti. Jūs tiesiog perkeliate į kitą kategoriją ir parenkate kitą pavadinimą. Baigta!

Klodo Buši vidinėje informacijoje nurodyta:

„Hansas turi medicininių sunkumų su tomis grupėmis, ir aš dėl jo labai nerimauju [...]. Manau, kad niekuomet negalėčiau paaiškinti sveikatos apsaugos institucijai, teisėjui, žurnalistui ar net ir savo šeimai, kodėl mes tai turėtume daryti, ypač kai tai susiję su tokiais jautriais dalykais kaip polinkis žudyti ir savižudybės."[50]

Ir pagaliau: kas gi skaito pakuotės informacinį lapelį, jei gydytojas, kuriuo pasitiki, užtikrina, kad šis vaistas padės? Ar netgi kad padėti gali tik šis vienintelis vaistas?

Tikras skandalas yra tai, kad *Eli Lilly* žinojo apie visus šiuos šalutinius poveikius dar prieš tai, kai pateikė prašymus šį vaistą patvirtinti. Būtent tas kvailas prieštaravimas ir privertė švedų ekspertus pratrūkti juoku. Taigi duomenys švedų dokumentuose, pateiktuose vaistui patvirtinti, buvo tikrai prasti. Nors dalį jų mano kolega ir p. Nežinomasis gražiai sutvarkė anksčiau minėtame viešbučio kambaryje taip, kad jie puikiai atrodytų peržiūros tarybai Švedijoje; tarp šių duomenų buvo ir 27-asis protokolas.

9 SKYRIUS

27-asis protokolas

Jums šią ataskaitą apie nukrypimus nuo galiojančių taisyklių fluoksetino patvirtinimo procedūroje Švedijoje galėjau pateikti tik dėl savo asmeninės patirties ir dalyvavimo šioje veikloje. Tuo metu per mylių mylias buvau nutolęs nuo savo pradinio susidomėjimo medicina ir farmacijos pramonės medicininių reikalų. Buvau labai užsiėmęs viso aparato derinimu. Klinikinių tyrimų trūkumai, diskusijos su ekspertais – visa tai mane domino tik kaip viso „patvirtinimo ir apyvartos" plano detalės. Šio plano žlugimas buvo tiesiog neįmanomas. Nemokšiškai atlikti tyrimai buvo tik kliūtys, kurias reikėjo pašalinti. Pačiu greičiausiu, koks tik įmanomas, būdu. Kas iš tiesų vykdavo tuose tyrimuose, manęs visiškai nedomino. Buvau įnikęs tik į tai, kaip suorganizuoti gražų tyrimų pateikimą. Žvelgiant į praeitį, viskas atrodo kitaip. Dabar, po visų tų mirčių, susijusių su fluoksetinu, ir po daugelio teismo procesų prieš *Eli Lilly*, atskleidžiama vis daugiau ir daugiau detalių apie įvykius iki patvirtinimo, visa tai lydi piktas bendrovės pasipriešinimas. Nors pats nuvežiau savo asistentą į Geteborgą susitikti su geruoju p. Nežinomuoju, kad abu galėtų suklastoti mūsų duomenis, iš tiesų niekuomet net nepažvelgiau į jų rezultatus. 27-asis protokolas buvo dalis dokumentų, kuriuos mano kolega ir p. Nežinomasis parengė viešbučio kambaryje, kad jie gerai atrodytų peržiūros tarybai Švedijoje.

Protokolai – tai specialūs klinikinių tyrimų procedūrų aprašai. Juose nustatoma, kam ir koks vaistas bus skiriamas,

kokia dozė, kokia asmens būklė tyrimo pradžioje, kaip jo duomenys pasikeičia vykstant gydymui ir t. t. Na, o 27-asis protokolas, kuris buvo pateiktas *Prozac*® patvirtinti, yra liūdnai pagarsėjęs. Trumpai tariant, amerikiečių reguliuojančioji institucija *FDA*, remdamasi būtent 27-uoju protokolu, nusprendė, kad *Prozac*® turėjo teigiamą poveikį kaip antidepresantas – nors iš tiesų 27-asis protokolas buvo tiesiog puikus farmacijos pramonės apgavystės taktikos ir faktų klastojimo politikos pavyzdys. Štai tokie absurdai ir paverčia šią ataskaitą tokia žavinga.

Protokolų nutraukimas

Jei tokie protokolai būtų tęsiami iki galo, klinikinių tyrimų duomenis reikėtų paviešinti. Jei protokolai nutraukiami, tokios prievolės nebelieka. Tai labai įdomu, ar jūs taip nemanote?

Nesėkmė nesvarbi

Tai yra gerai. Tuomet *FDA*, pavyzdžiui, nesvarbu, kiek buvo žlugusių bandymų, kol įrodytas vaisto veiksmingumas ir saugumas, jei tik apskritai buvo galimo pageidaujamo poveikio požymių[51].

Mirtys, kurios ištinka vykstant klinikiniams tyrimams, vertinamos kaip pačių bendrovių profesinė paslaptis – ir dėl šios priežasties jų nereikia atskleisti valdžios institucijoms. Visa procedūra tarnauja farmacijos pramonės apsaugai, o ne paciento interesams.

27-asis protokolas taip pat buvo aptartas Švedijoje. Jei pamenate, *Prozac*® Švedijoje patvirtinimo negavo. Ne taip, kaip beveik visose kitose pasaulio šalyse. Tarp jų Jungtinėse Valstijose, Anglijoje ir Vokietijoje. Bet neleiskite man apsiriboti bendrais teiginiais, aš į tai šiek tiek pasigilinsiu, kad jūs patys galėtumėte tai suprasti[52].

Nykstantis skaičius

Kiek žmonių pavartojo *Prozac*® prieš jį patvirtinant? Pasakysiu tai kitaip: kokia patirtis buvo sukaupta prieš *Prozac*® patvirtinimą? Slapčia galima kelti hipotezę, kad pacientų patirtis su šiuo vaistu tęsėsi metų metus ir kad pacientų turėtų būti gana daug, kol naujasis vaistas bus patvirtintas. 1990 m. rugpjūčio 31 d. *Eli Lilly* parašė vieną iš savo „Gerb. Gydytojau" laiškų amerikiečių gydytojams, išsigandę, kad *Prozac*® gali padidinti pacientų polinkį į savižudybes. Šiame laiške rašoma:

„Daugiau nei 11 tūkstančių asmenų dalyvavo klinikiniuose *Prozac*® tyrimuose, iš jų 6000 buvo gydomi *Prozac*®[53]."

Iš šios gudriai suformuluotos informacijos išryškėja didžiausias skaičius 11 tūkstančių. Vis dėlto *Prozac*® vartojo ne 11 tūkstančių pacientų – jų buvo tik 6 tūkstančiai. Paskubomis peržvelgiant tekstą, šis stebuklingas skaičius krinta į akis – jis net aptinkamas moksliniuose straipsniuose apie *Prozac*®[54].

Tačiau net jei 6000, juk jūros kiaulyčių visai pakankamai, ar ne? Na, bet jei jūs atidžiau pažiūrėsite, pamatysite kitą vaizdą. Remiantis analize, bandomųjų buvo 5600. Vis dėlto iš šio skaičiaus ne visi dalyvavo klinikiniuose tyrimuose mokslinėmis sąlygomis. Be to, kitur teigiama, kad jų buvo tik 4000 – su išlyga, jog daugelis šių tyrimų nebuvo „dvigubai akli" palyginamieji tyrimai[55]. O čia svarbūs tik „dvigubai akli" palyginamieji tyrimai. Kaip jau minėta anksčiau, „dvigubai akli" reiškia, kad nei gydytojas, nei pacientas nežino, ar duota piliulė yra veiklioji medžiaga, ar placebas. Tuo tarpu čia dar reikėtų konstatuoti, kad, *Prozac*® atveju, kai jis buvo sulyginamas su placebu ar senesniu antidepresantu, gydytojas tai galėjo iškart atpažinti vien tik iš šalutinių poveikių: senesnieji antidepresantai pacientams sukeldavo

stiprų vangumą ir letargiją, o gerdami *Prozac*® jie tapdavo hiperaktyvūs. Nepaisant šių subtilybių, 4000 dalyvių klinikiniame tyrime – tai gana didelis skaičius. Na, bet ne visai tikslus – „dvigubai akluose" kontroliuojamuose tyrimuose dalyvavo tik 1730 pacientų. Tačiau *FDA* negalėjo jų daugumos apsvarstyti dėl įvairių techninių nesklandumų ir neskaidraus mokslo. Iš tų pacientų, kuriems buvo skirtas *Prozac*®, daliai tuo pačiu metu skirti ir kiti vaistai. Arba jiems buvo skirtas *Prozac*® tik vieną dieną, o vėliau turėjo pasitraukti iš klinikinio tyrimo dėl sunkių šalutinių poveikių, reiškiančių, kad jie nepajėgė ištverti kelias savaites trukusio viso klinikinio tyrimo[56].

Klinikiniuose tyrimuose gyvi lieka tik stipriausi

Daug pacientų grupių buvo išbraukta iš testų dar prieš prasidedant klinikiniams tyrimams. Pavyzdžiui, vaikai ir vyresnio amžiaus asmenys. Tačiau jei produktas patvirtinamas, jį gali vartoti ir šios grupės[57].

Pacientai, turintys stiprų polinkį į savižudybę, taip pat buvo pašalinti, kaip ir sergantieji psichikos ligomis. Iš „dvigubai aklų" palyginamųjų tyrimų buvo išbraukti tie pacientai, kurie pernelyg gerai reagavo į placebą – ir testų serija prasidėdavo vėl iš naujo, jau be šių pacientų[58]. Tai buvo reikalinga tam, kad jie neliktų su didžiule pacientų, gydomų cukraus piliulėmis vietoje patentuojamos veikliosios medžiagos, našta. Juk jei nauja veiklioji medžiaga nėra geresnė už placebą, ar net blogesnė, ji tikrai negaus patvirtinimo.

Nuo 11 tūkstančių iki 286

Jei sudedate tai, kas lieka iš visų šių testų serijų, tai susidaro vos 286 pacientai, dalyvavę keturių, penkių ar šešių savaičių trukmės tyrimuose. 286 asmenys, palyginti su 500 milijo-

nų dolerių apyvarta. *Prozac*® išrašomas ir vartojamas milijonus kartų visame pasaulyje. Remiantis tyrimu, atliktu su 286 asmenimis, kurie išbandė šį vaistą, prieš jam patenkant į rinką. Kiti milijonai yra tarsi nevalingos jūrų kiaulytės. Jie nežino, kad dalyvauja gigantiškuose, neoficialiuose lauko bandymuose. Dviejų šimtų aštuoniasdešimt šešių nepakanka net ir nereikšmingam tyrimui, kad jį būtų galima pavadinti atspindinčiu nagrinėjamą klausimą. Tačiau, nepaisant visų šių faktų, *Eli Lilly* nedomina ir vis didėjantis pranešimų apie sunkiausius šalutinius poveikius skaičius. Tol, kol bylos teismuose nekainuoja pernelyg daug, vaistas liks rinkoje kaip buvęs. Visa kita gali sumažinti finansinę naudą.

Gydymo trukmė

Dar vienas stulbinantis faktas 27-ajame protokole yra gydymo trukmė. 86 procentai pacientų, išbandžiusių *Prozac*® klinikiniuose tyrimuose, vartojo šį vaistą mažiau nei tris mėnesius.

Tik 63 pacientai *Prozac*® vartojo daugiau nei dvejus metus prieš patvirtinant šį vaistą. Tik pusė iš tų pacientų, kurie susidūrė su *Prozac*®, sugebėjo ištverti reikalaujamą minimalų šešių savaičių terminą. Kiti vartojimą turėjo nutraukti – dėl nepageidaujamų poveikių ir neveiksmingumo, siekiant reikiamo poveikio.

Ilgalaikis poveikis

Ilgalaikius poveikius sunku nustatyti, remiantis tokiais protokolais, kokie buvo sudaryti. *Prozac*® vartojimo trukmė apsiribojo keliais mėnesiais, o pusė pacientų net ir tiek nepajėgė ištverti.

Naujagimiams – nutraukimo sindromas

Šiandien, kai fluoksetiną *Prozac*® ar *Fluctin*® pavidalu vartoja milijonai žmonių, viskas yra visiškai kitaip. Ilgainiui pakuotės informacinis lapelis su savo žalingais ir mirtinais šalutiniais poveikiais vis ilgėjo ir ilgėjo.

Pavyzdžiui, paaiškėjo, kad SSRI veikliosios medžiagos, kurioms priklauso ir fluoksetinas, turi baisių padarinių įsčiose augančiam vaisiui. Kontaktas su tokiais antidepresantais kaip *Prozac*® ar *Fluctin*® iki gimimo padidina riziką, kad naujagimiui išsivystys nutraukimo simptomai ir kvėpavimo sutrikimai.

„Remiantis tyrimu, atliktu Kalifornijos universitete, selektyvių serotonino receptorių inhibitorių (SSRI) vartojimas nėštumo metu padidino nuolatinės plaučių hipertenzijos riziką naujagimiams net 600 procentų, [...] dėl šios ligos sunkumo nuo 10 iki 20 procentų naujagimių mirė, nors ir buvo gydomi.“ Šnaider vaikų medicinos centre (*Schneider Children's Medical Center*) Izraelyje atlikto tyrimo duomenimis, beveik trečdalis vaikų, kurių motinos vartojo SSRI, neilgai trukus po gimdymo pasireiškė nutraukimo simptomai, tokie kaip ištisinis spiegimas, tremoras (drebėjimas), virškinimo trakto ir miego sutrikimai. Trylikai procentų iš 60 naujagimių, turėjusių ryšį su antidepresantais, nutraukimo simptomai buvo sunkūs.[59]“

Nepaisant viso to:

„Daugelis sveikatos apsaugos sistemos profesionalų daro prielaidą, kad nėščios moterys, sergančios depresija, turėtų būti gydomos. Jie pateisina selektyvių serotonino receptorių inhibitorių vartojimą.“[60]

Betiksliai kūjai

Ar šie puikūs vaistai apskritai gali būti vartojami, turint galvoje siaubingus jų šalutinius poveikius? Nepriklausomų mokslininkų požiūriu (tai yra nepriklausomų nuo farmacijos pramonės), atsakymas visai paprastas: ne!

Nebuvo nė vieno vienintelio įrodyto atvejo, kad klinikinio tyrimo metu šis vaistas išgydė nors vieną žmogų nuo sunkios depresijos – nes to niekas ir netyrė.

Nutrauktų ir nepasisekusių testų įvertinimas vyko panašiai kaip ir depresijos diagnozavimo katalogas, apie kurį jūs jau skaitėte. Buvo pasitelkti klausimynai su gradavimo skalėmis. Šiuos klausimynus užpildė gydytojai.

Pacientai turėjo įsivertinti patys, todėl jie save prisiskyrė dviem kategorijoms. Viena grupė – tai tie, kurie jautėsi visiškai taip pat pavartoję placebo, kaip ir pavartoję *Prozac*®. Kitoje grupėje placebas buvo šiek tiek pranašesnis už *Prozac*®.

Kad bevertis, žinoma nuo 1984-ųjų

Tą faktą, kad beveik nė vienam nepagerėjo, taip pat tai, kad kas, tiesą sakant, buvo žadama, depresijos vaistas negydė, *Eli Lilly* žinojo jau 1984-aisiais[61]. Panašiai buvo gerai žinoma, kad šalutiniai poveikiai yra sunkūs, ir kai kuriuose tyrimuose jų pasitaikė 90 procentų testuojamų asmenų. Vokiečių sveikatos apsaugos institucijos taip pat pastebėjo, kad šalutiniai poveikiai panašūs į gydomą ligą 15–20 procentų atvejų – tai yra fluoksetinas sukėlė depresiją. Ir visa tai žinant, kad pacientai, kurie pasižymėjo rizika į savižudybę, buvo pašalinti iš tyrimų. Štai kodėl didelę savižudybės riziką, kuri buvo nustatyta testuojamiems asmenims, galima priskirti pačiam vaistui. *Lilly* tai žinojo. Ir šios žinios visiškai nepakeitė jos strategijos prastumti fluoksetiną kaip vaistą nuo depresijos.

Teigiamo poveikio nė nereikia

Santraukoje „pagrindas patvirtinti“ (*Prozac*® patvirtinti – aut. past.). 1988 m. spalio 3 d. *FDA* konstatavo, kad *Lilly* pateikė 14 kontroliuojamų tyrimų protokolų. Keturiuose *Prozac*® buvo lyginamas su placebu; *FDA* panaudojo juos kaip teigiamo poveikio įrodymą. Vienas iš jų neparodė visiškai jokio poveikio. Iš likusių dešimties tyrimų aštuoniuose teigiamas poveikis neparodytas. Imant visus, juose buvo daugiau neigiamų poveikių nei teigiamų, tačiau tai neturėjo jokios reikšmės patvirtinant[62].

Antidepresantai sukelia depresiją

Taip pat buvo įrodyta[63], kad antidepresantai nesumažina savižudybės rizikos. Priešingai, jie padidina ją. Jei šie vaistai ir turi kokį nors poveikį, tai jis priešingas nei tas, kurį žada farmacijos bendrovės[64]. Tad kaip tai suderinama su politika, kurią farmacijos pramonė skelbia savo tinklalapiuose ir reklamoje?

„Tai (t. y. tariamai aukščiausi etikos standartai, kuriuos jie nustato ir išlaiko – aut. past.) reiškia būti sąžiningam, kai mes [...] negalime jums padėti.“

10 SKYRIUS

Didžioji serotonino afera

Prozac® buvo pirmasis perkamiausias vaistas, jis SSRI preparatus įtraukė į medicinos žemėlapį. Dideli kiekiai šių ir panašių preparatų su įvairiomis sudedamosiomis dalimis yra gaminami, reklamuojami ir geriami. Šiame skyriuje aš tiesiog norėčiau dar kartą pabrėžti, kaip visa tai neįtikėtina – turint galvoje fiktyvias spekuliacijas, kuriomis šie vaistai remiasi.

J. R. Lakasė (*J. R. Lacasse*) ir J. Leo ištyrė serotonino teoriją. Jie išnaršė mokslinę literatūrą, kitaip sakant, pranešimus apie mokslinių tyrimų rezultatus. O štai jų pateikiami šiuolaikinių žinių analizės rezultatai:

- Neurologiniai tyrimai nenustatė jokio ryšio tarp serotonino koncentracijų ir psichinių ligų.
- Priešingai, buvo pateikti tariamam aiškinimui apie paprastą nervinių impulsų siuntiklių trūkumą prieštaraujantys įrodymai.
- Nėra net moksliškai pagrįstos idealios „cheminės serotonino pusiausvyros“, nekalbant jau apie patologinį pusiausvyros sutrikimą.

„Mes net negalime išmatuoti serotonino koncentracijų gyvo žmogaus smegenyse; vadinasi, nėra jokių priemonių šiai teorijai patikrinti.“ Stenfordo psichiatras Deividas Bernsas (*David Burns*) pareiškė: „Kai kurie neurologijos srities

mokslininkai net abejoja, ar šia teorija apskritai galima pasikliauti, nes smegenys nefunkcionuoja tarsi kokia hidraulinė sistema, kaip tvirtina ši teorija.“[65]

„Ieškojome pagrindinių, paprastų neurocheminių paaiškinimų, kodėl kyla psichiatrijos problemų, ir jų neradome“, – 2005 m. tvirtino psichiatras Kenetas Kendleris (*Kenneth Kendler*).

Jei nėra tiesioginio ryšio tarp serotonino trūkumo ir psichikos poveikių, tuomet galbūt galima argumentuoti iš kitos pusės: kadangi SSRI kartais turi teigiamą poveikį psichinėmis ligomis sergantiems pacientams, ligos priežastis turėtų būti serotoninas. Vis dėlto tai būtų tas pats, kaip tvirtinti, kad galvos skausmą gali sukelti aspirino trūkumas. Ar kad šlapios gatvės priverčia lietų lyti, nes tiesa yra tai, jog lietus gatves sušlapina.

Ar yra tiesos bent jau, kad SSRI turi poveikį, net jei kol kas dar nežinoma, kaip jis veikia? Atsakymas yra neigiamas.

Iš visų dokumentų apie klinikinius tyrimus, spausdintų ir nespausdintų, kuriuos farmacijos pramonė pateikė *FDA*, išaiškėjo, kad SSRI veiksmingumas nė trupučio ne didesnis nei placebo.

Pastarojo meto tyrimai parodė, kad jonažolės yra veiksmingesnės už SSRI. Sportas taip pat geriau padeda.

Visi šie vaistai – SSRI preparatai: katalpa, eskitalopramas, fluoksetinas, paroksetinas ir sertralinas.

Eli Lilly & *Company* prezidentas Sidnis Torelas jaučiasi toks nepaliečiamas, kad netgi stačiai teigia ir nemeluoja, jog pusei vartotojų vaistai neturi visiškai jokio poveikio. Net nerausdamas. Ir ne kokiame nors slaptame pokalbyje, ne, jis tai pasakė stovėdamas ant didelės pakylos Floridoje.

„Tiesą sakant, imant visus vaistus, vidutinis jų efektyvumas yra maždaug 50 procentų. 50 procentų pacientų, ku-

riems šie vaistai mažai padeda ar neduoda jokios naudos, tiesiog švaisto pinigus."[67]

Šio atviro cinizmo akivaizdoje kyla visiškai naivus klausimas – tai kam šie vaistai iš viso parduodami tiems kitiems 50 procentų?

Susumuojant: tokie SSRI kaip *Prozac*®, *Fluctin*® ir t. t. yra beverčiai, brangūs ir, be viso to, dar net itin pavojingi. Prarandamos gyvybės. Pacientui tai rusiškos ruletės žaidimas. Sveikatos apsaugos paslaugų požiūriu tai vėjais išmesti pinigai, kai jų taip reikia kitur. Iš to naudos gauna tik farmacijos pramonė: milijardinė apyvarta. Kiekvienais metais.

11 SKYRIUS

Prozac® teisme

Fluoksetinas dar ir šiandien yra rinkoje *Fluctin*® pavadinimu Vokietijoje, *Fluctine*® Šveicarijoje ir Austrijoje, o *Prozac*® – Jungtinėse Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje. Jį vis dar išrašo milijonai gydytojų (nuo to laiko, kai jis įvestas į rinką, šis vaistas buvo išrašytas daugiau nei 54 milijonus kartų)[68], nors šiuo metu yra daug nuorodų, kad šis vaistas sukelia sunkius šalutinius poveikius.

Vienas įspūdingas šio vaisto šalutinių poveikių atvejis nutiko 1989-ųjų spalį. Džozefas Vesbekeris (*Joseph Wesbecker*), spaustuvės Indianapolyje darbuotojas, vieną dieną, atvykęs į darbą, nušovė aštuonis savo kolegas, dar dvylika sužeidė ir tuomet pats nusišovė. Džozefas Vesbekeris *Prozac*® vartojo mėnesį[69].

Pasveikę nukentėjusieji ir žuvusiųjų artimieji 1994 m. *Lilly* padavė į teismą. Jie stengėsi įrodyti, kad Vesbekeris šį nusikaltimą padarė veikiamas *Prozac*®. Byla buvo praminta vienos iš aukų vardu ir populiariai vadinama „Fentreso (*Fentress*) byla". Tai buvo pirmoji iš 160 bylų prieš *Lilly*, susijusių su stebuklinguoju vaistu *Prozac*®, kuris iki to laiko jau buvo pasiekęs beveik trečdalį savo apyvartos, o tai sudarytų 1,7 milijardo dolerių.

Lilly apskaičiavo taip: jei ji pralaimės šią pirmąją bylą, tai patvirtins, kad teisūs ir kiti ieškovai, o tai sukels didžiulį bylų antplūdį. Jei *Lilly* šią bylą laimės, visi kiti ieškovai nedrįs bylinėtis.

Nagrinėjant bylą, ieškovų advokatai stengėsi, kad jiems būtų leista panaudoti įrodymus iš *Oraflex* teismo

nuosprendžio. Amerikos teisingumo departamentas susiejo benoksaprofeną su 100 mirčių ir padarė išvadą, kad *Lilly* klaidino Amerikos sveikatos apsaugos institucijas. *Eli Lilly & Company* 25 atvejais buvo pripažinta kalta dėl klaidingai nurodytų šalutinių poveikių. Fentreso bylos advokatai teigė, kad *Lilly* tokiu pat būdu nuslėpė neigiamus tyrimų rezultatus ir *Prozac*® atveju. Jie norėjo, kad teisėjas sužinotų apie *Eli Lilly* liūdną tradiciją savanaudiškai nekreipti dėmesio į tuos, kuriems jų produktai padarė žalą. Pradžioje pirmininkaujantis teisėjas Poteris (*Potter*) neleido bylos nagrinėjimo metu naudoti jokių nuorodų į *Oraflex*. Jis manė, kad tai neigiamai paveiks teisėją, bet nieko neįrodys.

Vis dėlto šiek tiek vėliau nagrinėjant bylą *Eli Lilly* ginantys advokatai pakvietė liudininkų, kurie išgyrė galingą *Lilly* sistemą, skirtą šalutiniams poveikiams registruoti ir nagrinėti. Teisėjo žodžiais, toks teiginys turi atlaikyti priešingus įrodymus. Taigi dėl to jis leido įrodymus iš *Oraflex* tragedijos naudoti ir šioje byloje. Tai buvo kaip tik tai, ko prašė ieškovų advokatai. Naujoji Poterio tvarka aiškiai buvo kaip perkūnas iš giedro dangaus, nes abiejų šalių advokatai paprašė atidėti bylos svarstymą.

Šios bylos nagrinėjimo stebėtojai mano, kad tarp abiejų pusių įvyko neteisminis susitarimas. Kitą dieną žiovavo jau teisėjas Poteris. Ieškovų advokatas pareiškė, kad jis susilaikys ir neteiks *Oraflex* įrodymų, o panaudos juos tik tuomet, kai ateis laikas derėtis dėl sumų už žalos atlyginimą. Pagal Amerikos įstatymus žalos atlyginimo sumos nustatomos tik tuomet, kai jau aišku, kas bus bylos laimėtojas. Jei *Lilly* laimės, *Oraflex* įrodymai, kurie teisėjui atrodė įtikimiausi ir kuriems ieškovų advokatas suteikė tokią didelę svarbą, niekuomet nebus atskleisti. Taigi teisėjas paklausė, ar nebuvo pasiektas neteisminis susitarimas. Visi su byla susiję advokatai vienbalsiai atsakė „ne“.

Kai teisėjas, norėdamas pasitarti, atidėjo bylos svarstymą, vienas iš teisėjų kolegijos narių pranešė teisėjui, kad girdėjo *Lilly* ginantį advokatą ir ieškovo advokatus koridoriuje kalbantis apie tokį susitarimą. Paklausti antrą kartą, abiejų pusių advokatai vėl patvirtino, kad jie nepasiekė neteisminio susitarimo.

Po trijų dienų teisėjas pateikė nuosprendį *Lilly* naudai. Jų nuomone, *Prozac*® negalima buvo kaltinti dėl šio smurto akto.

„Medicina turi būti reabilituota“, – džiūgavo vienas iš *Lilly* advokatų. Neilgai trukus *Prozac*® kaina Jungtinėse Valstijose pastebimai išaugo. Teisėjas Poteris negalėjo taip paleisti šios bylos. Kodėl ieškovų advokatai taip stengėsi, kad *Oraflex* įrodymai būtų išklausyti, tačiau atsiradus tokiai progai jų nepateikė? Kadangi jis vis dar įtarė, kad abi šalys pasiekė neteisminį susitarimą, jis pakeitė nuosprendį iš „proceso nutraukimo po verdikto“ į „proceso nutraukimą po įsigalėjimo“. Abiejų šalių advokatai atsisakė tai priimti. Dabar turėjo būti apsvarstytas teisėjo Poterio nuosprendis.

Byla perėjo į Kentukio Aukščiausiąjį teismą, bet neilgai trukus iki jos svarstymo pradžios pasigirdo, kad *Lilly* ginantys advokatai kartu su ieškovų advokatais prisipažino, jog jie iš tikrųjų pasiekė neteisminį susitarimą. Buvo sutarta, kad ieškovų advokatai nepateiks įrodymų, su kuriais jie galbūt būtų galėję laimėti bylą, taigi *Lilly* oficialiai išplauks kaip nugalėtoja.

Vis dėlto dar nebuvo konkrečių detalių apie šį neteisminį susitarimą, todėl teisėjas pavedė valstybės prokurorei tęsti apklausas. 1997 m. jos pranešime minimi tokie faktai: slaptas susitarimas tarp *Lilly* advokatų ir ieškovų advokatų

įvyko, bet jis buvo toks slaptas, kad liko tik pastabos apie žodinius susitarimus ir daugiau jokių dokumentų. *Lilly* pažadėjo patenkinti visus ieškovų reikalavimus už teismo ribų, neatsižvelgiant į tai, laimėtų jie bylą ar pralaimėtų, taip pat reikalavimus tų, kurie apskritai su šia byla nesusiję ir tiesiog buvo atstovaujami to paties advokato. Kaip atpildo už tai *Lilly* pareikalavo, kad *Oraflex* įrodymai nebūtų naudojami Fentreso byloje. Niekuomet nebuvo atskleista, kiek iš tiesų *Lilly* jiems sumokėjo. Pasak vieno advokato, kuris atstovavo vienam iš Fentreso ieškovų jo skyrybų byloje, tai buvo milžiniškos sumos.

Ką ši byla mums parodo? Jei paklaustumėte manęs, tai ji atskleidžia, kad prabilus apie benoksaprofeną atrodo, jog *Lilly* turi tiek daug skeletų savo spintose, kad net išdrįsta nepaisyti teisminės sistemos ir moka milžiniškas sumas pinigų, idant apie šiuos skeletus niekuomet nebūtų sužinota. Norėdami užsitikrinti pelną, jie net ir prisiekę meluoja.

12 SKYRIUS

25 tūkstančiai – mano naktinių košmarų skaičius

Psichiatras Deividas Hilis (*David Healy*) nėra visiškai priešiškai nusiteikęs prieš *Prozac*®. Jis turi patirties su teismo bylomis, kuriose stengtasi įrodyti, kad *Prozac*® gali būti susijęs su žmogžudystės ir savižudybės atvejais. Jo neįtikino tvirtinimai apie šias tariamas sąsajas. Bet štai vieną dieną jis gavo naują užklausą iš Forsitų (*Forsyth*) šeimos.

Forsitas vyresnysis buvo daug pasiekęs žmogus, jis pardavinėjo mašinas Kalifornijoje, greitkelių šalyje, beveik 40 metų. Jo verslas buvo įsikūręs prie Los Andželo oro uosto. Kai oro uostas plėtėsi, Forsitui buvo sumokėti dideli pinigai už turimą nuosavybę.

Taigi jis išėjo į pensiją. Turėjo pakankamai pinigų, kad galėtų džiaugtis gyvenimu ir užsiimti tokiais dalykais, kuriems niekada iki tol neturėjo laiko. Po ilgų Kalifornijoje praleistų metų jis su žmona persikėlė į Havajus. Maui saloje jie pasistatė prabangų namą. Jo sūnus Bilas ten jau gyveno. Tačiau reikalai klostėsi ne taip gerai, kaip tikėtasi. Visų pirma Forsitui vyresniajam, kuris visuomet sunkiai dirbo, nebuvo lengva matyti, kaip tingiai gyvena jo sūnus. Be to, jam su žmona buvo sudėtinga prisitaikyti prie gyvenimo kartu, kai ištisas dienas nėra ką veikti po 37 santuokos metų, praleistų įtemptai dirbant. Jie ėmė vienas kitam įgristi. Kartais jis nuskrisdavo į Los Andželą, kad pajustų šiek tiek miesto šurmulio. Pagaliau jie nusprendė apsilankyti pas santuokų konsultantą ir pradėjo savo santykius tvarkyti iš naujo.

Vis dėlto 1992-ųjų spalį Forsitą ėmė kamuoti panikos priepuoliai. Gydytojas kažką jam išrašė. Tas vaistas visai netiko Forsitui vyresniajam, kuris dažnai jautė stresą tais laikais, kai buvo aktyvus ir darbingas, o vienu metu net turėjo šiek tiek problemų su alkoholiu. Tuomet jis prisiekė sau niekada nebegerti nė lašo svaigalų, tad dabar šiek tiek nuogąstavo, kad teks ryti tabletes, kurios keis jo sąmonę. Tačiau jis buvo pareigingas žmogus, todėl pakluso gydytojo nurodymams. Deja, vaistas nepadėjo.

„Pabandykime ką nors kita", – pasiūlė jam gydytojas. *Prozac*®. Forsitas nuolankiai paėmė tabletes. Po dienos jis patyrė stebuklingą *Prozac*® poveikį. Forsitas jautėsi puikiai. Debesys išsisklaidė. Pirmą kartą jis galėjo džiaugtis mėlynu dangumi virš Havajų. Vyriškis paskambino savo gydytojui, kad pasidžiaugtų, jog jaučiasi nepalyginti geriau.

Vis dėlto kitą dieną gydytojas vėl sulaukė skambučio. Tai buvo Forsito sūnus. Atrodo, jo tėvas siaubingai pasikeitė. Jis, kuris per savo gyvenimą vargiai kada nors yra buvęs ligoninėje, dabar prašėsi priimamas į psichiatrijos kliniką. Vieną savaitę jis praleido Pilies medicinos centre Oahu, kaimyninėje saloje. Gydytojai toliau jį girdė *Prozac*®.

1993-ųjų kovo 3-ąją, praėjus 11 dienų po *Prozac*® vartojimo, p. Forsitas vyresnysis buvo išrašytas iš klinikos ir grįžo namo. Per kitas kelias dienas Forsitas ir jo žmona planavo su sūnumi važiuoti pasigrožėti banginiais. Kai tėvai nepasirodė, Bilas nuėjo į jų namus. Ten jis rado kraujo klanus.

Naktį ar ankstyvo ryto valandomis jo tėvas nužudė motiną, penkiolika kartų bedęs į jos kūną peiliu, paskui, pritvirtinęs dantytą virtuvinį peilį prie taburetės, pats juo persidūrė.

Tai tik viena iš daugelio istorijų, bet tipiška problemoms, kurias sukelia fluoksetinas, taip pat galbūt ir kiti nauji antidepresantai, jei prisimintumėte 19 metų amžiaus studentę, kurią minėjau įžangoje. Skiriamasis bruožas čia yra tas, kad visiškai normalūs ir sveiki žmonės yra privedami prie savižudiškos beprotybės. Tai faktas, kurio negaliu nepastebėti. Tai mano naktinių košmarų priežastis. Negaliu atsikratyti minčių apie tuos sąmonės pakitimus, kurie paskatina tokius siaubingus poelgius.

Kaip gali kažkieno gyvenimo perspektyva taip dramatiškai per tokį trumpą laikotarpį pasikeisti, kad jie atsiribotų nuo bet ko, ką iki šiol žinojo? Kaip tai įmanoma, kad visi žmogiškieji ryšiai ir paprasčiausi jausmai šitaip susipina?

Ir kodėl dėl viso, kas šventa, kažkas nori iš to užsidirbti pinigų? Aš ne prieš pinigų užsidirbimą. Tačiau tokia kaina?

Kai Deividas Hilis žvelgė į Forsito ligos istoriją, jam iškart viskas tapo aišku. Forsitas niekada nesirgo psichikos ligomis. Jis niekada neturėjo jokio polinkio žudytis. Tai, kas nutiko jam ir jo žmonai tą paskutinę jo gyvenimo naktį, šiam žmogui buvo visiškai nebūdinga. Niekas to nesitikėjo ir negalėjo numatyti. Hilis kuo toliau, tuo labiau patikėjo, kad Forsitą prie kliedesinės žmogžudystės ir savižudybės privedė *Prozac*®.

Vaistai nuo psichozių gali sukelti akatiziją, kuri pažadina potraukį žudyti ir pačiam žudytis. Tokie vaistai kartais gali sukelti mintis apie savižudybę, bet tuo pačiu metu panaikina bet kokią valią įgyvendinti šiuos troškimus. Tačiau tokia akatizija iki *Prozac*® niekuomet nebuvo susijusi su antidepresantais. Gydytojai iš *Prozac*® to tiesiog nesitikėjo. *Lilly* niekada dėl to neperspėjo, nors ir žinojo iš klinikinių tyrimų, kad kai kuriems jų pacientams pastebėta akatizijos požymių.

Lilly vidiniai dokumentai rodo, kad šis reiškinys pirmą kartą nustatytas 1978-aisiais. Rugpjūčio 2 d. juose rašoma:

„Buvo išties daug nepageidaujamų reakcijų... Dar vienam pacientui išsivystė psichozė... akatizija ir nerimastingumas atsirado ir kitiems pacientams...“

Prieš dešimt dienų tuose dokumentuose teigiama:

„Kai kuriems pacientams per kelias dienas sunki depresija perėjo į didžiulį nerimastingumą... vienam pacientui turėjome nutraukti vaisto vartojimą.“

Nuo tada visi pacientai, įtraukti į fluoksetino klinikinius bandymus, gaudavo raminamųjų, skirtų jų fiziniam sujaudinimui slopinti. Tačiau kai fluoksetinas pateko į rinką, nebuvo nei tokių perspėjimų, nei nurodymų, kad reikėtų taip elgtis. Ši informacija nepasirodė pakuotės informaciniame lapelyje. Savaime suprantama, juk jei būtų kokios nors nuorodos apie tokias atsargumo priemones, kas gi pirktų tokį šlamštą?

Tai leidžia suprasti, kokia savita turi būti su gydymu susijusi situacija, kad fluoksetiną būtų galima vartoti protingai – tik tuomet, kai yra griežtai kontroliuojamos aplinkybės. Be to, gydymą būtina papildyti kitais vaistais. Nors tokiu atveju jūs turite būti labai atsargus, nes tai gali sukelti netoleravimą ir sustiprinti šalutinius poveikius. Tai toks dalykas, kuris buvo nepakankamai ištirtas, kaip parodys kitas skyrius.

Tokio vaisto vartojimas gydant turėtų būti paliekamas labai didelę patirtį turintiems ekspertams, pasitelkiant ypatingas atsargumo priemones. O tokio gydymo reikalingų situacijų pasitaiko retai.

Visa tai nepadarytų realios apyvartos. Visiškai neįdomu. Tad fluoksetinas gydytojų išrašinėjamas taip pat laisvai ir gausiai, kaip ir tabletės nuo galvos skausmo.

Deividas Hilis, įsigilinęs į paskelbtus duomenis, taip pat į *Lilly* vidinius dokumentus, padarė išvadą, jog būtų visai realu daryti prielaidą, kad visame pasaulyje ketvirtadalis milijono žmonių bandė nusižudyti dėl *Prozac*® vartojimo. Maždaug 25 tūkstančiams tai pavyko.

Šis skaičiavimas buvo atliktas 1999-aisiais. Ir tai neleidžia man ramiai miegoti.

Vėliau *Lilly* pašalino iš tyrimų visus pacientus, kuriems išsivystė akatizija, ir tai leido fluoksetiną patvirtinti. Kaip patogu. Dėl to tokie šalutiniai poveikiai tampa nepaprastai reti. Tik Vokietijos federalinis sveikatos biuras abejojo fluoksetino saugumu. Taigi ar Vokietijoje tikrai viskas gerai?

13 SKYRIUS

Prozac® Vokietijoje (*Fluctin*®) – ta pati istorija, kaip ir Švedijoje?

Ar Vokietijoje situacija tokia pati, kokia buvo Švedijoje? Čia tas pats, kaip ir kitur? Aš pasakyčiau taip: ši istorija, kadangi ji kartojasi visame pasaulyje, greičiausiai atspindi procedūras tarp farmacijos pramonės ir tam tikrų institucijų visose vakarietiškose šalyse. Vokiečiai nemėgsta to girdėti.

„Vokietijoje viskas taip siaubingai tikslu ir smulkmeniškai sureguliuota. Tokio pobūdžio dalykų čia tiesiog negali įvykti...“[70] Na, mes dar pamatysime.

Vokietijos federalinis sveikatos biuras (BGA) atmeta fluoksetiną

Turiu vidinės *Eli Lilly* informacijos kopijas nuo 1984-ųjų, taip pat susirašinėjimą tarp *Eli Lilly* ir Vokietijos federalinio sveikatos biuro, pradedant 1988-aisiais.

1984-aisias parašytame fakse *Lilly* darbuotojas Vokietijoje pateikia aukščiausiesiems viršininkams Londone ir Indianapolyje atsisakymo patvirtinti vaistą suvestinę iš Vokietijos federalinio sveikatos biuro:

„Klinikiniai depresinio sutrikimo požymiai, kuriuos pasitelkia *Lilly*, negalioja, nes jie neatitinka jokių mokslinių standartų. Fluoksetinas buvo visiškai netinkamas depresijai gydyti, jei palyginsite veikliosios medžiagos teikiamą naudą ir pavojus. Kad ir kaip būtų, Vokietijos federalinis sveikatos biuras neįžvelgė praktiškai jokios vertės. Tačiau jis nustatė vis dažnesnius ir dažnesnius šalutinius poveikius, kai kurie iš jų buvo ypač sunkūs; tarp visų kitų ir tai, kad depresija nesirgę pacientai, pavartoję vaistą, akivaizdžiai ja susirgo.“

Eli Lilly daro įtaką vokiečių institucijoms

Tarsi nebūtų savaime suprantama. Skamba velniškai panašiai į tai, ką pasakė švedai. Pasakoju toliau. 1988 m. susirašinėjimas apėmė:

1. *Lilly* oficialų prašymą, pateiktą Vokietijos institucijoms.
2. Pirmąjį patvirtinimo atmetimą institucijose.
3. Patvirtinimo patenkinimą, praėjus maždaug metams po atsisakymo. Kaip įvyko šis persikūnijimas? Istorija atrodo būsianti ta pati, kaip ir Švedijoje. Tačiau tokia seka.

Vokietijos federalinis sveikatos biuras pateikia keturias priežastis, dėl kurių prašymas patvirtinti *Prozac*® (fluoksetiną) atmestas, greičiausiai tai įvyko 1988-ųjų sausio 26-ąją (greičiausiai, nes data ant laiško užrašyta ranka arba tipografija buvo atitinkamai atsekta). Tarp visų priežasčių yra ir šios dvi:

- Nebuvo įrodytas vaisto veiksmingumas;
- Nebuvo įrodytas vaisto saugumas.

Ketvirtas punktas, beje, yra tas, kad nustatyta tik dešimt procentų vaisto skilimo produktų (metabolitų). Tik dešimt procentų. Tai taip pat rodo, kad atliktas darbas, buvo labai atsainus.

Juk *Eli Lilly* buvo pataisiusi šiuos duomenis, ir kaip visad itin gražiai. Bandymai nusižudyti į statistiką neįeina, nes jie tiesiog slepiami kategorijoje „efekto nėra“ (t. y. medžiaga pacientui nepadarė poveikio). Panaudoti ir kiti būdai – pacientams paprasčiausiai tuo pat metu buvo skiriami raminamieji[71].

Šiaip ar taip, po kelių mėnesių *Lilly* atsakė tokiais argumentais naujajame laiške Vokietijos federaliniam sveikatos biurui: negalime suprasti, kodėl vokiečiai nenori patvirtinti

šios medžiagos, nors ji jau buvo registruota įvairiose šalyse ir jose patvirtinimas suteiktas, remiantis tais pačiais duomenimis. Tuomet pateikiamas dvylikos šalių sąrašas (tarp jų Kolumbija, Peru ir Singapūras...).

Tą patį jie padarė ir su kainomis. Paėmė tą kainą, kurią aš išsiderėjau, ir panaudojo ją kaip argumentą kitose šalyse. Bent jau kalbant apie turinį, argumentai yra visiškai nemoksliški arba apskritai nepateikiama jokių faktų. Labiau panėši į tai, ką matome tekstilės pramonėje: „P. Smitai, visi dėvi šitokio paskutinės mados stiliaus drabužius, tai kodėl gi nedėvite ir jūs?"

Kas su kuo pietavo?

Tad štai 1989-ųjų pabaigoje fluoksetinas Vokietijoje buvo patvirtintas. Tai kas gi ir su kuo pietavo? Ir kas buvo patiekta deserto? Į šiuos klausimus dar reikia atsakyti. Kaip jūs jau žinote, šie klausimai turi lemiamos svarbos. Aš sakau tai ne tik dėl to, kad papietavau *Lilly* naudai Švedijoje. Tai pagrįstas ir daktaro, Šiaurės Velso psichologinės medicinos mokyklos direktoriaus Deivido Hilio žodžiais, kuris pats pasidomėjo abejotinais fluoksetino patvirtinimo reikalais. Patvirtinimas Vokietijoje buvo gautas, „tikrų tikriausiai pasinaudojant nepriimtinais lobistiniais metodais, nukreiptais prieš nepriklausomus reguliuojančiųjų institucijų narius"[72].

Prozac® vaikams

Žalingi fluoksetino šalutiniai poveikiai žinomi jau daugiau nei dvidešimt metų, kaip ir jo santykinis neveiksmingumas, turint galvoje tai, ką jis tariamai turi paveikti. Jūs turbūt pagalvosite, kad dabar jau net ir žiopliausias gydytojas turėtų būti girdėjęs, kokia pavojinga ši veiklioji medžiaga gali būti suaugusiesiems, ir turėtų elgtis gana aiškiai, remdamasis tomis žiniomis.

Tačiau to nepasakysi apie Europos vaistų agentūrą (*European Medicines Agency (EMEA)*. Pranešime spaudai 2006 m. birželio 6 d. ji siūlo skirti fluoksetiną vaikams gydyti: „Tėvai ir gydytojai turėtų atidžiai sekti vaikus ir jaunuolius, gydomus šiuo vaistu, dėl polinkio nusižudyti."[73]

Stebėti vaikus dėl polinkio nusižudyti? Puikus žodžių derinys pakuotės informaciniame lapelyje. Farmacininkas paduoda jums pakelį vaistų, klientas eilėje už jūsų pučia nosį, o farmacininkas sako: „Viso geriausio, – ir staiga prisimena: – Ak, taip – ir prašom stebėti Petriuką dėl polinkio nusižudyti. Viso."

Turiu jūsų paklausti: argi tokiu būdu gamintojas nepripažįsta, kad šis vaistas, kuris, tiesą sakant, turėtų kelti nuotaiką, iš tiesų sukelia visiškai priešingą poveikį? *EMEA* taip pat rašo:

„JAV gamintoja *Eli Lilly* taip pat turėtų atlikti tolesnius tyrimus dėl šio vaisto saugumo."[74]

Atleiskite man už klausimą, bet ar neturėjo tokie tyrimai būti atlikti prieš patenkant vaistui į rinką?

Ir paskutinis klausimas: ar tai nerodo, kad vaistas *Prozac*®, kuris pardavinėjamas jau dvidešimt metų, iš tiesų nėra saugus?

Remiantis *EMEA*, rekomenduojama paros dozė neturėtų viršyti 20 mg. Tai reiškia, kad vaikai gauna tą patį veikliosios medžiagos kiekį, kaip ir suaugusieji – o tai keturis kartus daugiau, nei devintajame dešimtmetyje švedų ekspertės nustatyta saugi dozė suaugusiesiems.

Fluoksetinas nebuvo skiriamas vaikams klinikiniuose tyrimuose, atliktuose prieš patvirtinant vaistą. Ar pamenate? Visos kokiu nors požiūriu problemų sukėlusios grupės, tarp jų ir žmonės, turėję psichologinių problemų, iš šių tyrimų buvo pašalinti.

Turite savęs paklausti: kas iš tiesų yra tie žmonės Europos vaistų agentūroje? Ir kas jiems moka? Kai kalbama apie jau anksčiau aptartus dalykus, aš turiu rimtų įtarimų.

14 SKYRIUS

Persikėliau į Puerto Riką

Žinoma, per pirmąsias sėkmės akimirkas po derybų dėl kainos aš nežinojau, ką užkūriau su *Prozac*® (fluoksetinu).

„1,20 dolerio! 20 mg! Valio!"

Tai buvo vienintelis dalykas, apie ką galėjau galvoti ištisas dienas. Maniau, kad turiu priežastį švęsti, juk Sidnio Torelo reikalavimą išpildžiau įspūdingai.

Skrydis aukštyn, o tuomet lauk

Kiek vėliau netoli Helsinkio, Suomijoje, patyriau gražiausią dieną per savo karjeros laiką, viršūnę ir posūkio tašką – tai supratau tik vėliau. Visa tai nutiko mūsų biuro išvykoje. O ši buvo atpildas už nuostabų visų metų darbą. Per agentūrą užsakiau viešbutį kelioms dienoms. Tai buvo puiki proga pabėgti nuo kasdienės rutinos, bendros veiklos renginys – bendrovė rūpinosi savo žmonėmis. Ir aš rūpinausi savo žmonėmis. Idiliškoje vietoje įsikūrusio viešbučio konferencijų salėje aš kreipiausi į juos, švedų atstovus ir produktų vadybininkus, visą Stokholmo komandą. Kalbėjau apie mūsų tikslus ateinančiais metais. Salė buvo pirmajame aukšte su dideliais langais, žvelgiančiais į plačias pievas anapus.

Staiga durys atsidarė ir penki vyrai mane sugriebė ir išsitempė. Jie vilkėjo ryškiai raudonais sportiniais kostiumais su *Lilly* užrašu. Šie sportiniai kostiumai buvo bendrovės dovana darbuotojams, laimės uniforma. Raudonos žmogystos greitai mane išsivedė į lauką ant žolės. Sunkiai begalėjau kvėpuoti. Tuomet jie įgrūdo mane į oro baliono

krepšį. Keli iš jų taip pat įlipo, lynai buvo atrišti, ir man pasidarė bloga.

Nuo žemės buvo galima matyti kylantį ryškiai raudoną oro balioną, o nuotraukose – mano persigandusį veidą. Nejutau nei savo nugaros, nei kojų, buvau tiesiog išsigandęs. Taigi tai buvo gražiausia mano karjeros diena. Aš kabaruoju keli metrai virš žemės, krepšys siūbuoja, o girgždantys lynai traukia mus dar aukščiau. Išskrendu raudonu balionu. Kai pakylame virš eglių viršūnių, išgirstu visu smarkumu ūžiantį dujų degiklį, o kai pakeliu akis nuo nykstančios apačioje žemės ir pažvelgiu aukštyn, visos mano kančios išgaruoja, imu mėgautis.

Sklendėme suomišku oru gerą pusvalandį, kol nusileidome ten, kur mūsų laukė limuzinas. Gurkšnojome šampaną ir grįžome atgal į viešbutį. Ši staigmena buvo mano komandos dovana. Ne taip jau paprasta nuleisti didžiulį raudoną oro balioną netoli žmogaus, kurį norėtum maloniai nustebinti.

Tai buvo maža mano komandos padėka, nes baigėsi viešnagės Švedijoje laikas. Mane paaukštino. Nedažnai darbuotojai taip išreiškia padėką savo viršininkui. Mano vaikinai žinojo, ką praranda. Vienoje iš nuotraukų jūs taip pat galite pamatyti juodaodį vaikinuką, jį aš nusamdžiau *Lilly* ir dėl jo įdarbinimo turėjau problemų su viršūnėlėmis. Mano paties karjeros pranašiškas ženklas. Vis dėlto mano vaikinai mane mylėjo. Dar ilgus metus. Vienas produktų vadybininkas, kuris pastaruoju metu pasinėrė į alkoholio liūną, pasakė, kad aš galbūt nebuvau angelas, tačiau visuomet buvau nuoširdus. Įdomu tai, kad jis pridūrė: „Ir kas galėtų prisipažinti esąs doras? Mes visi... – jis tęsė, neturėdamas galvoje visos žmonijos, bet tik *Eli Lilly* darbuotojus, bendrovės, kurioje jis dirbo dar daug metų, – ...mes negalime to pasakyti apie save."

Tas vakaras oro balione buvo mano paskutinis vakaras Europoje. Kitą dieną turėjau išskristi į Puerto Riką. Vienoje iš kasmečių apžvalgų paminėjau, kad paskyrimas tarptautiniu įgaliotiniu man atrodo labai patrauklus – mat kaip vykdomajam tos šalies bendrovės direktoriui man nebebuvo kur kilti. Buvau giriamas kiekviename iš tų kasmečių renginių. Korporacijos valdyba visą dieną nagrinėjo mano pasiekimus. Visuomet gaudavau geriausių įvertinimų, buvau žinomas kaip „pasiekėjas" – ir geresnio pažymio už tai nebuvo. Tai taip pat atsispindėjo mano darbo užmokestyje, kuris augo kartu su kiekvienu iš šių pasiekimų.

Paaukštinimas į niekur

Neilgai trukus po mano nepaprastai sėkmingų derybų dėl *Prozac*® kainos buvau paaukštintas į Karibų ir Centrinės Amerikos rinkodaros direktoriaus postą Puerto Rike. Šis sprendimas man nebuvo sunkus. Viename nuomonės formuotojams ir autoritetams mano surengtų susitikimų dėl insulino sutikau įdomią damą, gydytoją, turinčią privačią kliniką Puerto Rike. Konferencijos metu užsakiau specialiai jai skirtą kelionę lėktuvu per Manhataną į Niujorką. Šampanas ir išskirtinis stulbinantis Niujorko reginys iš oro mus svaigino. Nuo tada tarp mūsų užsimezgė ilgo nuotolio ir žemynų skiriamas romanas, tad mums abiem norėjosi visa tai užbaigti. Taigi labai gerai atitiko mano planus, nes būsimasis mano biuras buvo kaip tik toje Karibų saloje, priklausančioje Jungtinėms Valstijoms.

Tuo metu jau buvau išsiskyręs su pirmąja žmona. Skyrybos įvyko prieš kelerius metus. Mano vaikai iš tos santuokos jau nebebuvo kūdikiai ir nerodė didelio susidomėjimo manimi. Iš tiesų tai nenuostabu. Manęs niekada nebuvo namuose. Visi trys jau gana ilgą laiką gyveno savo gyvenimą, todėl man nebuvo sunku išvykti. Laikiau tai tarsi *Lilly* atpildu už pastangas, taip pat už tą riziką, kurios ėmiausi papirkinėdamas. Viskas labai gerai tiko. Ateitis ir Puerto Rikas mane viliojo.

Tačiau aš net neįtariau, kad mano paaukštinimas buvo tik įmantrus triukas.

Po mano skrydžio oro balionu Suomijoje viskas vyko labai sparčiai. Išskridau į Puerto Riką. Ten aš pasigedau parengto man „tremtinio krepšelio". Paprastai bendrovė pasirūpina, kad visi oficialūs popieriai jų direktoriams būtų parengti, mat dažniausiai jie būna užsieniečiai tose šalyse, kuriose dirba. Leidimas gyventi, leidimas dirbti ir t. t. – deja, aš neturėjau nieko panašaus. Jie nesurado man ir būsto. Nenorėjau taip greitai persikelti pas savo draugę, bet ji man leido pasilikti. Dar daugiau: ji ištekėjo už manęs, kad galėčiau pasilikti Puerto Rike. Gana keista, bet nepastebėjau didelio džiaugsmo, kai apie tokius pokyčius pranešiau personalo skyriui.

Buvo ir daugiau keistenybių. Stalas, kurį man davė, buvo vos ne pašto ženklo dydžio. Ant jo netilpo net kompiuterio monitorius (tais laikais jie dar buvo gana stambūs ir užėmė daug vietos). Užsigavęs į šoninius stalčius, ant kelių įsitaisiau mėlynių. Kai paprašiau kito stalo, išvydau pyktį veiduose – tarsi būčiau naujas stažuotojas, o ne naujas viršininkas.

Arba imkime, pavyzdžiui, man paskirtą bendrovės automobilį. Mažutis visureigis su prastais stabdžiais ir toks žemas, kad, važiuodamas per duobes, kaskart susitrenkdavau galvą. O Puerto Riko gatvėse buvo gausybė duobių. Net mano pirmasis automobilis, kurį gavau kaip firmos atstovas savo karjeros pradžioje, buvo prabangesnis už šį visureigį. Kai mandagiai paklausiau, ar nėra kokio kito automobilio, pamačiau tuos pačius paniekos kupinus žvilgs-

nius savo kolegų veiduose. Vėliau šie įvykiai buvo panaudoti prieš mane.

Kažkas čia buvo neskaidraus. Žiūrint į praeitį, viskas paprasta ir aišku. Bet tada kiekvienąkart pagalvodavau, kad tai tik kažkokia klaida. Aš buvau apimtas pernelyg didelės euforijos, kad vėl gyvensiu tokiame klimate, kuriame praleidau savo vaikystę. Saulė, kuri buvo tokia miela odai ir dvasiai, iškart mane apakino. Svarbu žinoti tai, kad darbuotojo Švedijoje negalima taip paprastai atleisti. Europoje darbuotojų apsauga yra stipri, ir tai teisinga. Tačiau Jungtinėse Valstijose...

Puerto Rike ilgam neapsistojau, net neturėjau pakankamai laiko išpakuoti lagaminus. Kalbant apie darbą, man buvo liepta sudaryti biudžeto planą. Tai darydamas supratau, kad čia jie neskaičiuoja vienetais – tai yra parduotų gėrybių skaičiumi, bet tik pardavimo kainomis. O jos ankstesniais metais pakilo, nors parduotas prekių skaičius liko nepakitęs. Tai buvo keista, nes vaisto kainą nustato tam tikros institucijos. Negalėjau rasti jokių dokumentų apie pakartotines derybas, tokias kaip mano finansininkės Švedijoje. Kažkas čia buvo ne taip. Tačiau aš nieko neišsiaiškinau, nes buvau iškviestas į *Eli Lilly* būstinę Indianapolyje. Turėjau dalyvauti rinkodaros susitikime, nieko ypatinga.

Taigi nuskridau ten. Kitą rytą buvau pakeltas 8 valandą ryto ir paprašytas ateiti į būstinę. Čia išgirdau, kad esu atleistas. Negalėjau tuo patikėti. Kas atsitiko? Ką padariau bloga? Vyriškis nežinojo, ką daugiau sakyti. Pareikalavau, kad man leistų pasikalbėti su Sidniu Torelu, kuris tuo metu jau buvo tapęs *Eli Lilly* generaliniu direktoriumi – aukščiausiu viršininku. Praėjo šiek tiek laiko ir tuomet man buvo leista su juo pasimatyti. Atrodė, jis visuomet tikėjo viskuo, ką jam kalbėjau. Bet kas tie žmonės? Ir ką jie jam pasakė?

Paskutinis pokalbis su Sidniu Torelu

Torelas paaiškino man, kad *Lilly* turi tam tikrus etinius principus. Sakysime, bet kodėl jie elgėsi su manimi kaip su nusikaltėliu? Personalo vadybininkas, tuomet taip pat buvęs kabinete, galbūt ir Torelo asmens sargybinis, atrodė ne juokais supykęs. Aš taip pat. Žinojau apie šituos vaikinus. Kai Indianapolio delegacija lankėsi Kopenhagoje, vežiojau juos po įvairius viešnamius. Susitikimas baigėsi be jokios dėmesio vertos išvados. Raumeningasis personalo vadybininkas išgrūdo mane iš kabineto ir pats asmeniškai pasirūpino, kad palikčiau pastatą. Jei tas vyras kada nors būtų darkart mane palietęs, jūs dabar neskaitytumėte šios knygos, nes aš greičiausiai sėdėčiau kalėjime.

Paskambinau į savo biurą Švedijoje. Mano žmonės pranešė, kad visos spynos jau pakeistos. Viskas jau seniai buvo suplanuota. Jie aiškiai nerimavo, kad aš galiu grįžti į Švediją per vieną sekundę kaip koks Supermenas ir ištuštinti savo stalčius su visais „sprogstamaisiais užtaisais“, susijusiais su p. Nežinomuoju. Arba jie įtarė, kad man lojalūs žmonės galėjo tai padaryti už mane. Tuo metu aš apie tai negalvojau. Buvau visiškai prislėgtas.

Manau, kiekvienas konfliktas turi dvi puses. Paklausiau Torelo, ar jis negalėtų tiesiog išklausyti manęs apie šią istoriją. Jis neparodė jokio susidomėjimo.

Kaip tik tą dieną aš išgirdau vieno iš direktorių žodžius, kurie, kaip suprantu, buvo akivaizdžiausias mano staigaus atleidimo paaiškinimas.

„Pažiūrėk į savo karjerą čia, *Lilly*, – tu kyli korporacijos kopėčiomis pernelyg sparčiai. Turiu galvoje tai, kad tu juk juodaodis.“ Jau girdėjau tai anksčiau. Dar tada, kai pradėjau dirbti farmacijos pramonėje kaip nereikšmingas medi-

cinos konsultantas. Mano tuometis viršininkas, ne švedų tautybės, kartu su manimi aplankė gydytoją. Jis prisistatė gydytojui ir, rodydamas į mane, pridūrė: „O čia mano patarnautojas."

Lilly – WASP bendrovė? Baltieji anglosaksai protestantai? Tai tikrai galinga sąjunga Jungtinėse Valstijose. Viskas, kas neatitinka jų kategorijos, pašalinama. Jei patarnautojas naudingas, tuomet viskas puiku. Bet kai tik jis pašiaušia plaukus – bum!.. Arba, anot Šilerio, mauras padarė savo darbą; mauras gali išeiti.

Tuomet apie kokius etinius principus kalbėjo Torelas? Pinigai p. Nežinomajam Švedijoje nebuvo iš mano piniginės. Tokio dydžio piniginiai nutekėjimai negali būti nepatikrinami *Lilly*, net jei vėliau jie dokumentuose pasirodo kaip kas nors kita.

Tačiau *Prozac*® buvo Torelui brangus kūdikis. Sėkmės banga su *Prozac*® ir Torelą iškėlė į padangę. O aš buvau nusviestas tiesiog į dugną. Nuleistas į kanalizaciją. Bendrovė norėjo atsikratyti prie jos prilipusio purvo.

Kai kurie žmonės gali manęs paklausti: „Ar jūs tai rašote, norėdamas atkeršyti?"

Na, pagaliau juk esu žmogus. Negalėčiau pasakyti, kad tokio pobūdžio elgesys man visai nebūdingas. Bet tai buvo labai seniai. Nekalbėjau apie tai daug metų. Tačiau dabar aš turiu mažą sūnelį. Todėl staiga supratau, kad mano praeitis kelia grėsmę jo ateičiai. Mano paskata – sustabdyti tai.

Su Puerto Riku jie nušovė du zuikius vienu šūviu: pirma, buvo pigiau ir lengviau perkelti mane ten, o paskui atleisti. Antra – aš buvau toli nuo visos informacijos, kurią surinkau Švedijoje. Per visą tą laiką, kai dirbau *Lilly*, buvau lojalus. Niekuomet nekilo mintis nusikopijuoti kokių nors velniškų įrodymų, kurie perėjo per mano rankas. Taigi dabar – jie

taip manė – buvau nukenksmintas. Jokio būdo prieiti prie vidinės informacijos, laiškų, įsakymų ar mokėjimų. Bet jie pamiršo vieną dalyką. Mano darbuotojai buvo tokie pat lojalūs man, kaip ir aš bendrovei. Tą dieną iš jų išgirdau ne tik apie spynų pakeitimą.

Virapenas prieš *Lilly*

Iškėliau *Lilly* bylą. Tokio tipo procesai trunka labai ilgai ir jiems prireikia itin daug laiko. Jie kainuoja daug nervų. Žinoma, ir pinigų. Visiems reikalingiems popieriams pateikti, ištirti ir sutvarkyti prireikė penkerių metų, kol pagaliau mes apskritai įėjome į teismo salę. Tuščias, didelis, į dėžę panašus kambarys, be jokios natūralios šviesos. Centre buvo teisėjo vieta, priešais jį kairėje ir dešinėje – besibylinėjančios šalys. Tačiau teisėjų suolai stovėjo tušti. Bylos nagrinėjimas turėjo vykti dalyvaujant teisėjui, buvau tam pasirengęs. Kažkodėl tai buvo pakeista. Pranašiškas ženklas? Formalumai buvo sutvarkyti: nuorodos į bylas, adresai, datos. Byla buvo nagrinėjama ilgas dienas. Einant į pabaigą, kai aš vėl norėjau pakomentuoti tam tikrą detalę, kurią pateikė oponentas, atsistojau ir žengiau žingsnį tolyn nuo stalo, kad turėčiau vietos savo rankoms – teisėjas pasakė, kad to nebereikia. Jis užvertė bylą, tardamas šiuos žodžius: „Jūs įrodėte savo teisybę."

Šis teiginys ir mane, ir mano teisininką privertė patikėti, kad mes laimėjome bylą. Įrėmiau žvilgsnį į savo teisininką, jis taip pat pažvelgė į mane plačiai šypsodamasis. Pakviečiau jį šventinės vakarienės. Visiškai normalu, kad verdikto pateikimas raštu ir teisinis įsigalėjimas užtrunka tris savaites. Formalumai. Aš džiūgavau. Iki tos dienos, kai gavau laišką iš teismo ir jį atplėšiau. Laiške buvo informuojama, kad *Eli Lilly* laimėjo bylą prieš mane. Teisėjas pakeitė savo nuomonę.

Pateikėme apeliaciją Apeliaciniam teismui Bostone. Gavome iš jo pranešimą apie susitikimą. Mano teisininkas buvo pasirengęs išvykti. Jis jau žengė prie laukujų durų, ketindamas vykti į oro uostą, kai išgirdo pažįstamą garsą, sklindantį iš savo kabineto. Tai buvo faksas. Teisininkas padėjo savo portfelį, atrakino buto duris, įėjo į kabinetą ir perskaitė. Faksas buvo iš Apeliacinio teismo Bostone. Pranešime skelbiama: šiuo metu byla išspręsta. Jam nereikia atvykti. Teisėjai perskaitė pateiktus dokumentus ir padarė tą pačią išvadą, kaip ir ankstesnis teisėjas. Išspręsta? Kuris iš teisėjų sprendimų – pirmasis ar antrasis? Aišku, kad antrasis, *Eli Lilly* naudai. Ir ką turėjo reikšti: „šiuo metu"? Štai ką rašė savo laiške mano teisininkas:

„Nėra jokio paaiškinimo, kurį galėčiau jums pateikti, bandykite susisiekti su Peresu Gimenesu (*Pérezu Giménezu*) (JAV federalinis teisėjas – vert. past.). Kas dar blogiau, tikėjausi, kad Apeliacinis teismas imsis šio reikalo. Tačiau tai net nepaminėta jų nuomonės pareiškime. Trumpai tariant, teisingumas žlugo. Dar tai, kad nebėra nieko, ką mes realiai galėtume padaryti, tik sutikti su tuo, jog kažkas negerai su mūsų teisingumo sistema, jei Apeliacinis teismas net nesiteikia imtis bylos, kurios nereikėtų palikti nepaliestos. Įdedu savo čekį (numeris 2486) 656,31 dolerio sumokėti išlaidoms už lėktuvo bilietus ir viešbutį, kurį jūs užsakėte man, kad galėčiau dalyvauti Apeliaciniame teisme."

Mano byla su valstybės prokuroru Švedijoje

Tik dar du žmonės mano biure žinojo apie papirkimą. Abu jie buvo atleisti neilgai trukus po mano atleidimo. Taip pat be jokios priežasties. Kai baigėsi įstatymų numatytas dešimties metų apribojimas, aš gyvenau Floridoje ir privačiais reikalais nuvykau į Švediją. Stokholme buvo žmonių, kurie žinojo apie mano apsilankymą. Jie paklausė, ar aš nenorėčiau pasikalbėti su valstybės prokuroru. Atėjo laikas. Mes surengėme susitikimą jo kabinete. Valstybės prokuroras užtikrino man apsaugą, o tai aš labai vertinau. Taigi papasakojau jam savo istoriją ir pateikiau įrodymus. Bet valstybės prokuroras negalėjo nieko patraukti atsakomybėn. Psichiatras, kurį aš papirkau, nebuvo sveikatos apsaugos institucijų darbuotojas. Beje, šis žmogus dabar dirba teismui. Kaip Švedijos konsultantas psichiatrijos klausimais. O iki tol už tokio tipo korupciją buvo traukiami atsakomybėn tik valstybės tarnautojai.

Įstatymų pakeitimas Švedijoje

Tačiau po mano pasisakymų valstybės prokurorui antikorupcinis įstatymas Švedijoje buvo pataisytas. Mane apklausęs valstybės prokuroras pateikė tokį siūlymą. Jis panaudojo mano atvejį kaip pavyzdį tokioms procedūroms, kurių neapėmė tuo metu veikiantys įstatymai.

Jo siūlymas parlamente buvo priimtas su audringais sveikinimais.

Norėčiau paskatinti ir visus kitus iš farmacijos pramonės pasielgti taip pat. Apsivalyti. Teisinė situacija turi tapti tokia pati visur, taigi galima viską iškloti, nesibaiminant grėsmės savo gyvybei, pragyvenimui ar reputacijai. Rezultatai, kurie iš to kyla, išgelbsti žmonių gyvybes. Įžvalga, kurią jūs iš to gaunate, išsaugo žmonių gyvybes. Žmonių gyvybės teismams turėtų būti svarbesnės nei amerikietiški standartai. Žmonių gyvenimai turėtų būti jiems svarbesni nei farmacijos pramonės nauda. Net ir Amerikos vyriausybė suprato, kokia svarbi ši informacija iš vidaus. Ji skatina vadybininkus ir atstovus ateiti apsivalyti. Tuo tarpu Vokietijoje teisinė sistema gina bendroves, o ne pacientus. Štai pavyzdys, susijęs su farmacijos bendrove *Ratiopharm*:

Transparency Deutschland kritiškai stebėjo žiniasklaidoje atspindėtą veiklą apie *Ratiopharm* rinkodaros metodus. Taip sužinojo, kad gydytojai gaudavo nemažų dovanų už tai, kad išrašinėjo bendrovės produktus. Tai yra aiškus mediko profesijos įstatymo pažeidimas, dėl kurio valstybės prokuroro institucija Ulme (Vokietijoje) pradėjo tyrimą. Tyrimas greitai buvo nutrauktas, remiantis tuo, kad kaltinami sveikatos apsaugos sistemos darbuotojai nėra valstybės pareigūnai ir todėl negali būti laikomi valstybės tarnautojais, gaunančiais kyšius[75].

Įstatymai yra jų pusėje

Kiti du asmenys iš biuro Stokholme, kuriuos *Lilly* atleido tuo pačiu metu ar tiksliau praėjus kelioms dienoms po mano atleidimo, pas valstybės prokurorą neatėjo. Jie bijojo. Jie tiesiog per daug bijojo išsižioti. Nors ir praėjo daug laiko nuo tada, kai jie dirbo *Lilly*.

Rašydamas šią knygą su vienu iš jų susisiekiau. Žmogus pažadėjo paremti mane, jei nutiks blogiausia. Jis teigė, kad mano drąsa užkrečiama ir kad yra daugiau žmonių, palaikančių mane iš užnugario.

15 SKYRIUS

Insulinas – ta pati dainelė

Na štai – vėl aš. Aukštai kilęs su trenksmu nusileidžiu ant žemės Puerto Rike. Mano pasakiška karjera ir mano kilimas nelyginant kometa staiga tapo nieku daugiau nei nykstančiu vaizdu tinklainėje.

Buvau sutrikęs. Kol mano žmona rūpinosi pacientais, aš lūkuriavau namuose – niekam nereikalingas ir prislėgtas. Ėmiau gerti, daug daugiau nei kadaise Švedijoje. Lankiausi kazino ir pasinėriau į lošimą. Keista, kad žmona mane pakentė. Bet ji žinojo, kad priekaištai tik dar labiau pablogintų padėtį.

Nemačiau jokių ateities perspektyvų. Nemaniau, kad kada nors sugebėsiu vėl gauti darbą farmacijos pramonėje. Mano vardas buvo juoduosiuose sąrašuose. Visi žinojo, kad mane atleido iš *Eli Lilly*. Niekuomet nebūčiau patikėjęs, kad šis atleidimas (ir ypač jo priežastys) galėtų padaryti mane pageidaujamu ir vertingu darbuotoju farmacijos bendrovėms.

Juodasis sąrašas kaip rekomendacija

Kaip tik tada į mane kreipėsi kita farmacijos bendrovė, globali žaidėja *Novo Nordisk*, ir mano nutarimas niekada daugiau su tuo neturėti reikalų ėmė svyruoti.

Paskambino *Novo Nordisk* generalinis direktorius, jis apie mane turėjo daug informacijos. Pakvietė pietų.

Tai buvo senųjų laikų atspindys. Bendrovės atstovai nukreipė į mane žvilgsnius dėl mano ypatingos veiklos

Eli Lilly & Company. Taip pat dėl to, kad buvau kilęs iš to regiono (Britų Gajana nėra taip jau toli nuo Puerto Riko), o tai reiškė, kad su ten esančiais žmonėmis jaučiau ryšį.

Jo bendrovė turėjo pardavimų sunkumų Karibuose. Daugiausia su insulinu. Jis pasiūlė man pabandyti tai išspręsti ir įsikurti Trinidade. Jei viskas klostysis gerai, mano pardavimo sritis didės. Man bus sumokėta komisiniu principu – gausiu dešimt procentų nuo kiekvieno pardavimo. Naujasis darbdavys netgi bandė prisikasti iki mano žmonos. Ji buvo universiteto klinikų profesorė ir turėjo 6 tūkstančius pacientų savo privačiame kabinete – dėl šio skaičiaus ji atrodė labai patraukli farmacijos bendrovėms.

Kalbai pakrypus apie insuliną, buvau paveiktas dvigubai, kaip nuskriaustasis ir kaip diabetikas, juk aš taip pat – šios ligos auka.

Insulinas – etiška pradžia

1922 m. sausio 11 d. Leonardas Tompsonas (*Leonard Thompson*), keturiolikmetis diabetikas, gavo pirmą pasaulyje insulino injekciją. Po metų atradėjams buvo įteikta Nobelio premija. Ir jie buvo to verti. Jie netgi buvo tokie sąžiningi, kad pasidalijo savo premija su kolegomis, kurie nemažai padirbėjo kurdami vaistą, nors ir nebuvo įvertinti komiteto. Nuostabūs laikai. Nuostabūs žmonės. Atradėjas už simbolinę vieno dolerio kainą pardavė patentą Toronto universitetui. Štai kaip tai prasidėjo. Štai kaip anuomet buvo. Iš tikrųjų! Šiais laikais sunku įsivaizduoti, ar ne? O vienas senas pažįstamas, apie kurį jūs jau taip pat žinote, buvo gerokai prisidėjęs prie pirmosios pramoninės gamybos – *Eli Lilly*. Bet tai buvo daugiau nei prieš 80 metų. Daugelyje kitų sričių įvyko milžiniška pažanga. Bet ne čia, nes insulinas diabeto neišgydo. Insulinas gali padėti diabetikams būti aktyviems.

Kai jiems prireikia insulino, jie tampa nuo jo priklausomi visą likusį gyvenimą.

Ar žmonės – tai geresnės kiaulės?

Maždaug 60 metų insulinas, hormonas, reguliuojantis cukraus kiekį kraujyje, buvo gaunamas iš gyvūnų, iki pat laikotarpio maždaug prieš 25 metus. Tuomet atsirado naujas kūrinys. Jis buvo pavadintas kaip reklaminis blizgutis – žmogaus insulinu. Šiandien šio tipo insulinas vyrauja rinkoje.

Žmogaus insulinas įdomus ne savo medicininiu naujumu ar kitoniškumu, o psichologiniu poveikiu, kurį farmacijos pramonė pasiekė su šiuo nauju produktu. Paprastai sunku priversti pacientus, įpratusius prie vieno produkto, pereiti prie kito. Su tuo susiję sunkumai nėra šalutiniai poveikiai, bet paprasčiausia įpročio galia. Įpročius sulaužyti sunku. Keista, kad tai pasirodė taip lengva su naujojo tipo insulinu. Gydytojai sušuko „Valio!“ ir pacientai buvo laimingi. Jie tikėjo, kad gauna žmogaus insuliną, o ne gyvūnų, kurį vartojo anksčiau. Tai buvo visa gudrybė. Šis skirtumas tapo akivaizdus. Senasis insulinas staiga tapo iš gyvūnų. Kol nebuvo insulino iš žmonių, niekas nesakė, kad insulinas yra iš gyvūnų. Bet sukūrus pavadinimą – žmogaus insulinas, tai nutiko. Daugeliui žmonių galbūt nemalonu įsivaizduoti, kad jie leidžia sau į veną kiaulės insuliną, nors visiškai normalu yra valgyti kiaulieną.

Žmogaus insulinas, kita vertus, skamba kur kas gražiau. Be to, atsirado nuostata, kad organizmas jį geriau priims, gyvūnų insulinas gyvūnams, o žmogaus – žmogui, ir viskas yra savo vietose. Labai norėdami jūs galite pavadinti gyvūnų insuliną natūraliu insulinu, o vadinamąjį žmogaus insuliną – sintetiniu insulinu. Ką tuomet pasakytų pacientai? Kokį sprendimą jie priimtų?

Šis pavadinimas yra tiesiog atviras melas. Vadinamasis žmogaus insulinas iš tiesų yra genetiniais būdais pagamintas insulinas. Ką gi pasakytų gydytojai, kaip jų pacientai sureaguotų į šį produktą, genetiniais būdais pagamintą insuliną?

Ne, tikslus pavadinimas produktui tik pakenktų. Ilgalaikiai tyrimai parodė tokius pat šio vaisto šalutinius poveikius, kaip ir senojo insulino. Bet pacientai apie juos nežinojo. Gamintojai neigia alergines reakcijas. Nors visiškai akivaizdu, kad organizmas turėtų reaguoti į svetimą medžiagą. Kam tai rūpi, vardas svarbesnis už pakuotę, o pakuotė svarbesnė už jos turinį. Žodžių žaismas. Ir tai suveikė.

Hipoglikemija

Viena problema vartojant naująjį insuliną yra ta, kad diabetikams sunkiau atpažinti, jog jų cukraus kiekis kraujyje sumažėjo, arba jie tai suvokia per vėlai ar net visai nesuvokia. Dėl to galima prarasti sąmonę – ir tai įvyksta.

Nors Vokietijos federalinis sveikatos biuras rašė[76]: „Kiekvienas gydymo pakeitimas žmogaus insulinu [turi būti] mediciniškai pagrįstas“, remiantis šia medicinine apžvalga, pacientai buvo tiesiog atplėšti nuo tradicinio insulino ir, kas svarbiausia, be jokio aiškaus medicininio poreikio. Dar daugiau, daugelis pacientų – pavyzdžiui, ligoninėse – net nežinojo apie tai, kad jiems staiga skirtas kitoks insulinas. Jie tiesiog „konvertuoti“.

Vaistų trūkumas

Kartą pasitaikius progai paklausiau savo darbdavio, kas nutiktų, jei pacientams dėl naujojo insulino kiltų problemų, ar bendrovė tęstų senojo insulino gamybą. Jis atsakė: „Taip, žinoma. Jo visuomet bus galima gauti.“

Tai buvo visiškas melas. Jau 2005-aisiais paskutinė gyvūnų insulino serija dingo iš vaistų rinkos. O neseniai svarbiausi gamintojai pranešė, kad jie visiškai sustabdys gyvūnų insulino gamybą.

Viena pacientų grupė buvo įtraukta į lenktynes su laiku. Taip pat ir gydytojai, farmacininkai, sveikatos draudimo bendrovės, netgi diabetikų organizacijos. Kadangi net ir vadinamasis žmogaus insulinas turi šalutinių poveikių. Tas faktas, kad diabetikams užginta teisė rinktis iš kelių tipų insulino – skandalas.

Man skambino nemažai diabetikų, kuriems labai sunku gauti gyvūnų insulino. Atrodo, jiems niekas negali padėti. Farmacininkai tiesiog gūžčioja pečiais ir sako: jie daugiau neturi atsargų. Kas tik suranda šio insulino, importuoja jį iš kur nors. Tai, žinoma, kainuoja, ir sveikatos draudimo bendrovės gali atsisakyti padengti išlaidas, nes, jų požiūriu, panašių vaistų yra rinkoje: žmogaus insulinas, kuriam ši pacientų grupė yra alergiška.

Be to, gyvūnų ir žmogaus, t. y. natūralus ir genetiniais būdais pagamintas, insulinas nėra palyginami dėl skirtingo gamybos būdo nei savo veiksmingumu, nei šalutiniais poveikiais. Nepaisant to, tai tenka įrodinėti pacientui, kad už jo išlaidas būtų sumokėta. Argi dabar turėtų pacientai atlikti klinikinius bandymus su savimi? Koks absurdas! Tie, kuriems tai svarbu, turi tokių pagrįstų klausimų:

- Kodėl išbandytas ir ištirtas vaistas tiesiog imamas ir pašalinamas iš rinkos?
- Kaip buvo galima dirbtinai ir visiems žinant apriboti gyvūnų insulino paklausą?

- Kodėl gydytojai ir kompetentingos institucijos nepripažįsta gyvūnų insulino alternatyviu gydymo būdu? Pasaulyje vis dar yra daug diabetikų, kuriems reikia šio gyvūnų insulino, nes jie netoleruoja vadinamojo žmogaus insulino.

Nuo 1986-ųjų iki 1989-ųjų Britų diabeto asociacija gavo maždaug tris tūkstančius laiškų iš sergančiųjų, kurie skundėsi nepageidaujamomis reakcijomis pavartojus žmogaus insuliną; buvo surengta nepriklausoma trijų tūkstančių laiškų apžvalga. 1993-aisiais pranešimas apie šiuos laiškus jau buvo parengtas ir turėjo būti išspausdintas Britų medicinos žurnale. Bet staiga jis tapo per daug „pesimistinis". Tik po šešerių metų šis pranešimas prasmuko į *Guardian* (1999 m. kovo 9 d.). Nerimą keliančios detalės buvo paviešintos: 80 procentų peržiūrėtų skundų buvo dėl to, kad šis insulinas nebegalėjo daryti įtakos simptomams; pacientai neteko apie besiartinančią komą įspėjančių požymių. Remdamiesi laiškuose pateiktais duomenimis, mokslininkai nusprendė, be visų kitų dalykų, kad:

- Pusė pacientų, vartojusių naująjį insuliną, neteko sąmonės be jokių perspėjamųjų požymių, kai cukraus kiekis jų kraujyje tapo per mažas;
- Ketvirtadalis teigė, kad tokie epizodai buvo dažnesni;
- Penktadalis tvirtino, kad jie pasunkėjo;
- Trylika procentų pacientų sąmonę prarado naktį, o penki procentai skundėsi mėšlungiu. Dešimt procentų turėjo atminties sutrikimų;

- Devyni procentai pacientų prisipažino, kad jiems sunku sutelkti dėmesį;
- Kai kurie prarado darbą;
- Kitiems buvo nepratęstas vairuotojo pažymėjimas, nes jie padarė automobilio avariją, kai cukraus kiekis jų kraujyje buvo mažas[77]. Ne tik tiems, kurie parašė laiškus, bet ir daugeliui kitų diabetikų kilo sunkumų, nors jų gydytojai rimtai nevertino. Galiu įsivaizduoti kodėl. Ir jūs turbūt dabar taip pat jau galite. Beje, vargiai buvo atliktas (ar dėl to?) koks nors tyrimas apie konversijos poveikius.

Naujojo insulino patvirtinimas

Patvirtinimo metu, aišku, nebuvo jokių sumaniai atliktų tyrimų, ir vėl ta pati dainelė. Ar girdite švedų psichiatrų juoką?

„Pirmasis tyrimas, paskelbtas viešai 1980 m., rėmėsi septyniolikos (17) vyriškos lyties diabetikų duomenimis."[78]

Vis dėlto insulinas buvo patvirtintas ir atsirado rinkoje jau 1982 m. Velniškai trumpas laiko tarpas, jei turėsime galvoje, kad tai buvo apskritai pirmoji genetiniais būdais pagaminta medžiaga, kada nors panaudota žmonėms gydyti. Niekada nebuvo įrodytas sintetinio insulino pranašumas, palyginti su gyvūnų insulinu. Atlikti tyrimai daugiausia buvo remiami farmacijos pramonės, siekiant parodyti vaistą tik teigiamai.

Tiesiog primenu: kai tik diabetikas pradeda vartoti insuliną, jis tampa priklausomas nuo jo visą likusį savo gyvenimą.

Daugelis tyrimų, kuriuose buvo tiriamas naujojo insulino veiksmingumas, neapėmė daugiau nei penkiasdešimties žmonių, o kartais tai buvo tik septyniolika.

Tokių mažų tyrimų nepakanka sunkioms problemoms atskleisti. Ypač jei įsivaizduosite, kaip asmenys tyrimams buvo atrenkami. Visiškai nemokslišKai.

Patentai leidžia kelti kainas

Švelniai tariant, žmogaus insulino „išradimas" diabetikams neatnešė didesnės naudos. Pasikeitė tik gamybos procesas – o su juo (ir tai buvo kritinės svarbos dalykas farmacijos pramonei) ir patento klausimas, nors genetiniu būdu pagamintas insulinas yra ne daugiau nei natūralios medžiagos kopija (su nedideliais pokyčiais). Tačiau gamintojas patentavo šias kopijas su tam tikrais pakeitimais. Dabar jie jau galėjo sakyti: mes turime kai ką visiškai nauja, – ir reikalauti tokios kainos, kokios norėjo. Taigi žmogaus insulinas buvo grynai patento teisių reikalas. Bet kas galėjo gaminti gyvūnų insuliną, tam nereikėjo pirkti pasakiškai brangių patento teisių. Tas vaistas buvo pigus. Tai buvo gerai pacientams ir gerai sveikatos apsaugos sistemai. Bet blogai farmacijos pramonės pelnui. Tie, kas gamina rašiklius, neturi mokėti patento mokesčių; rašikliai yra kasdienis reikmuo. Senojo tipo insulinas taip pat buvo kasdienis reikmuo. Diabetikams taip pat kasdien reikia insulino. Tačiau bendrovėms tai nepatiko. Jos norėjo daugiau.

Jei turėsite galvoje, kad patentas už pirmąjį insuliną buvo parduotas universitetui už vieną dolerį, o pramonė šiandien išleidžia milijonus dolerių patentams gauti (ne vaistams kurti) – tuomet suprasite, kaip ilgainiui pasikeitė prioritetai.

Gerkles draskančios varžybos

Visas pasaulis įgyvendino šią konversiją; visa rinka buvo pertvarkyta. Gerkles draskančios varžybos. Farmacijos bendrovės pešėsi dėl senų, seniai nusistovėjusių teritorijų. Rinkos struktūra buvo visiškai sujaukta, ir bendrovės pajuto spaudimą. Jos staiga prarado savo klientus kairėje, dešinėje ir centre, visas ligonines, gal net ištisas šalis. Norėdamos tai kompensuoti, jos turėjo nusavinti varžovų klientus kur nors kitur. Tai buvo kova be jokių taisyklių. Brangus mūšis. Mūšis, kuriame buvo kovojama ne su diabetu – dėkui Dievui, ne. Tai buvo kova, kuri vis tiek pacientams neatnešė jokios naudos. Priešingai. Ir kas už tai sumokėjo galų gale? Teisingai. Jūs, pacientai, ir tie, kurie moka už sveikatos apsaugos sistemą.

Vargingoms šalims insulino pompų nėra

Novo Nordisk pagamino mažą prietaisėlį, kuriuo insuliną galima suleisti labai paprastu būdu. Tai tarsi rašiklis. Neskausminga. Lengva. Tai buvo itin nauja, modernu. Šis produktas buvo įvestas į vakarietiškų šalių rinkas, tokias kaip Vokietija, ir bendrovė pardavinėjo jį už labai didelę kainą. Pasiūliau, kad būtų galima parduoti tai pacientams Karibuose. Jie atsisakė, visai atvirai. Paaiškino: „Tam, kad tai padarytume, turėtume sumažinti kainą. Taigi mes jų ten nepardavinėsime. Tai sukeltų pavojų kainai Vakaruose."[79]

Seniai paskelbtas šūkis: „Mes dirbame pacientų gerovei."

Dešimt procentų man

Užuot pasirūpinę procentais, jie davė valstybinėms institucijoms Karibuose kompiuterius už 10 tūkstančių dolerių, kad gautų leidimą kainoms, vertą 500 tūkstančių dolerių. Argi tai neatrodo pažįstama? Šie 10 tūkstančių dolerių, atrodo, yra standartinė suma. Ir žinote, ką? Aš buvau tas, kuris jiems tą sumą nunešė. Vėliau gavau dešimt procentų komisinių nuo 500 tūkstančių dolerių.

Davimas nieko neimant

Turėjau patirtį su kompiuteriais – kai buvau generaliniu *Lilly* direktoriumi Švedijoje, aš taip pat aprūpinau visą Geteborgo kliniką kompiuteriais, kurie tais laikais buvo labai brangūs ir išskirtiniai daiktai. Karibuose mes išmokėme personalą jais naudotis. Susisiekiau su vyriausiuoju gydytoju ir sudarėme su juo sandėrį. Jie pereis prie mūsų insulino, mūsų konkurentas (*Novo*) bus išsviestas lauk, o mes apdovanosime juos skaitmenine revoliucija.

Taigi mes atlikome tai, ką žadėjome, o jie – begėdžiai – liko prie *Novo*. Įsivaizduoju, ką *Novo* pasiūlė tiems vaikinams.

Pigūs pažadai

Ir netgi tie pažadai, nuolat atgimstantys pažadai, kad vaistai taps pigesni, nauji pasiekimai leidžia atpiginti vaistus ir t. t. Nesąmonės. Naujų vaistų registravimo esmė yra gaunant naujus patentus kompensuoti pardavimo praradimus, kuriuos lemia pasenę patentai. Kadangi teisės, kurias gina patentai, nebegalioja po tam tikro nustatyto periodo.

Nebuvo jokios kitos priežasties iššluoti senąjį insuliną iš rinkos, išskyrus šitą. Kad ir ką pramonė būtų sumokėjusi už naujo insulino sukūrimą (ir jūs galite paklausti, ar nenuėjo didžioji šių pinigų dalis reklamai ir tai ypatingai veiklai, panašiai kaip mano papirkinėjimas kompiuteriais) – jų tikslas nebuvo rasti geresnį vaistą.

Nieko nėra pelningiau už produktą, nuo kurio kas nors yra beviltiškai priklausomas. Ir nieko nėra geriau, nei papildyti rinką tais, kurie net neserga:

„*DPT-1* tyrimuose tiems, kurie turėjo didelę riziką susirgti diabetu, tačiau dar nepastebėjo jokių ligos požymių, buvo

skirtos profilaktinės žmogaus insulino dozės [...] Mes nežinome, kokių šalutinių poveikių šie genetiniu būdu pagaminti vaistai gali turėti sveikam organizmui.“[80]

Ši rinkos išplėtimo strategija galėjo būti mano idėja. Ne, šiandien aš esu tikrai laimingas, kad bent jau šitai nėra mano darbas.

16 SKYRIUS

Vaistų pardavimas ne pagal indikacijas

Kai pagaliau man atsibodo vaidinti farmacijos bendrovių patarnautoją ir praėjo šiek tiek laiko nuo tada, kai *Eli Lilly* mane atleido, aš ėmiau dirbti sau, tapau nepriklausomu farmacijos bendrovių konsultantu. Mano veiklos sritis buvo Karibai, kaip ir anksčiau. Susitvarkiau taip, kad produktai, kuriems aš atstovavau skirtingose bendrovėse, vienas su kitu nekonkuruotų. Ir dar kartą buvau įtrauktas į vaistų ne pagal indikacijas pardavimo rinkodarą. Jau sykį apie tai kalbėjau, tai buvo tais laikais, kai dirbau firmos atstovu. Šalutiniai poveikiai, kuriuos buvo galima panaudoti kaip prekių privalumą, buvo naudojami pardavimams padidinti.

Tai, ką mes, firmų atstovai, darome nedideliu mastu, bendrai paėmus atneša didžiulę sėkmę visai farmacijos pramonei. Kiekviena medžiaga turi tam tikrą poveikių rinkinį; ji gali sukelti tą ar kitą poveikį žmogaus organizmui. Medžiaga gali padaryti jus ramesnį ir susikaupusį, bet kartu tai darydama gali sukelti vidurių užkietėjimą. Taigi tų, kurie tiesiog norėjo būti ramesni, viduriai užkietėja, o tie, kurie turėjo skystus vidurius, nuo šio vaisto tampa mieguisti. Matome, poveikiai ir šalutiniai poveikiai yra tiesiog kaip kintamieji x ir y matematinėje formulėje.

Farmacijos bendrovės pavadina vieną poveikį pageidaujamu gydomuoju poveikiu, o kitą – šalutiniu, atsižvelgdamas į padėtį rinkoje. Arba jos abu poveikius pavadina pageidaujamais gydomaisiais ir tą patį šlamštą parduoda dviem skirtingoms tikslinėms grupėms. Tai, kas yra šalutinis poveikis vienai grupei, drauge yra gydomasis kitai ir atvirkščiai.

Jei *Prozac*® nebūtų atnešęs didžiulės sėkmės kaip psichotropinis preparatas, kitas žingsnis būtų vaisto pardavinėjimas ne pagal indikacijas. Patvirtinimo siekta tik tariamam antidepresiniam poveikiui, nes tai padaryti buvo lengviau. Tačiau vėliau vaistas turėjo būti pardavinėjamas nutukimui gydyti ir svoriui mažinti. Tas faktas, kad pacientų nuotaika kartu pagerėja (arba jie nusižudo), tokiu atveju būtų tiesiog kaip šalutinis poveikis.

Nėra simpatijos – nėra papirkimo

Su augimo hormonu savo karjeroje dirbau dukart, dviem skirtingoms bendrovėms. Pirmą kartą tai buvo vartoti pagal indikacijas – padėti tiems, kurie yra žemo ūgio, užaugti. Tąkart pasirinkau ekspertą, kuris buvo žemaūgystės specialistas. Jis turėjo maždaug tuziną pacientų, o tai buvo pelninga rinka, turint galvoje milžinišką vaistų kainą. Deja, skirdavo jis mūsų konkurentų produktus, ir aš negalėjau su tuo susitaikyti.

Šįkart viskas vyko ne taip, kaip planuota. Po vienos konferencijos pasikviečiau jį pakeliauti. Kitas gydytojas, kuris taip pat man buvo įdomus, prisidėjo prie mūsų. Kelionė į Las Vegasą turėjo pakelti jų dvasią ir užtikrinti teigiamą verslo klimatą. Bet mūsų ekspertas buvo santūrus ir atrodė, kad jį domina tik vaizdas pro langą. Galbūt tai buvo pirmas kartas, kai jis išėjo atostogų, nežinau. Šiaip ar taip, ši kelionė nieko nepakeitė ir mes nesuartėjome.

Augimo hormonai ir amžina jaunystė

Vėliau kaip nepriklausomas patarėjas buvau pakviestas pardavinėti augimo hormoną kitai bendrovei. Tačiau šį kartą

ne pagal indikacijas, kurioms vaistas buvo patvirtintas. Pasaulyje nemažai turtingų žmonių, ypač vyrų, kurie nori gydytis augimo hormonu, kad taptų raumeningesni, turėtų lygią odą ir būtų amžinai jauni. Na, kažkas panašaus į tai.

Taigi bendrovei kilo mintis atidaryti išskirtinę kliniką tropikų saloje. Ten ir mano žmona turėjo atlikti medicinos direktoriaus pavaduotojos vaidmenį, nes savo praktikoje ji su augimo hormonais atliko mokslinius tyrimus. Bet aš šią idėją užgesinau.

Kodėl?

Tai buvo jau antras kartas, kai ši bendrovė kreipėsi į mane, norėdama prisikasti prie žmonos. Tarsi ji būtų kokios aukso kasyklos. Pradžioje tai buvo 6 tūkstančiai diabetu sergančių pacientų, o dabar – jos kaip gydytojos ypatingos žinios.

Nenorėjau pardavinėti jos intelekto pinigų apsėstam vadybininkui, kuriam rūpėjo tik pelnas. Man jau buvo gana, aš jau turėjau apsčiai tokios veiklos.

Milijoninės baudos? Nesąmonės

Vaistų pardavinėjimas ne pagal indikacijas galbūt neatrodo toks jau baisus dalykas. Bet tai yra milžiniškas verslas, kuris apima tikslingai klaidinančią informaciją. Paciento sąskaita. Pelnai yra tokie dideli, kad farmacijos bendrovės net besąlygiškai pripažįsta savo kaltę, jei turi tai padaryti – kai nėra kito būdo to išvengti. Jei dėl visiškai nesuprantamų priežasčių didžiulis bendrovės teisinis skyrius vis dėlto negali paaiškinti paskutinio pacientų smegenų plovimo epizodo, galima tiesiog suversti visą kaltę vienam kuriam nors darbuotojui, viskuo apkaltinti jį.

2005-ųjų gruodį po trejus metus užtrukusios apklausos *Eli Lilly & Company* pripažino, kad blogai elgėsi *Evistra*® atveju – ir buvo pasirengusi už tai sumokėti 36 milijonų dolerių baudą[81]. Įdomu, kiek iš šio blogo elgesio iki tol uždirbtas pelnas viršijo baudas? Jūs galite tai išpūsti ir pasakyti, kad farmacijos bendrovėse yra du skyriai – arba advokatų, arba rinkodaros specialistų. Mokslininkai ir mokslinių tyrimų rezultatai nuperkami pagal poreikį. Bet rinkodara turi dirbti. Advokatai savo šluotomis subtiliai pašalina bet kokius įstatymų pažeidimus, sudaužytą porcelianą ar nemalonius kraujo pėdsakus ir sutvarko visą netvarką.

Tačiau šį kartą tai nesuveikė. Apie ką tai buvo? Apie *Evistra*®, vaistą moterims, kuris tariamai turėjo apsaugoti jas nuo osteoporozės po menopauzės. Jis nedavė tiek daug pelno, kiek tikėjosi *Lilly*.

Taigi *Lilly* pakeitė *Evistra*® reklamą. Dabar šis vaistas tariamai saugojo nuo krūties vėžio. Tarsi šiai vilčiai nebūtų milžiniškos rinkos. Gudriai sugalvota. Tai galėjo būti mano idėja. Remiantis vėlesniais valstybės advokato parodymais, *FDA* buvo atmetusi kaip tik konkrečiai šitą tvirtinimą kaip neteisingą. Tačiau bendrovei tai nerūpėjo. Ji tęsė savo veiklą ir planavo reklamuoti *Evistra*® kaip širdies ir kraujagyslių ligų riziką mažinantį vaistą. *FDA* nepatvirtino ir šio pareiškimo, kuris buvo paimtas tiesiog be jokio pagrindo[82].

Etikos standartai?

Lilly už savo blogą elgesį sumokėjo dvylikos milijonų dolerių baudą. Ir dar dvigubai tiek, kad nuramintų civilines bylas. Suvaržančiu potvarkiu *Lilly* buvo uždrausta skelbti vaisto vartojimo ne pagal indikacijas reklamą. Ir neilgai trukus *Eli Lilly* pranešė, jog sutinka mokėti baudą, kad užbaigtų šį reikalą. Galite paklausti, ar ji turėjo dar ką nors nuslėpti – ir buvo patenkinta, kad tai taip pat neišaiškės? Beje, visi patikėjo, kad ji tuo parodė visai ką kita – jog niekas neturi jokių nelegalių ketinimų. Atsiprašau! Ar aš gerai nugirdau?

Tai kam gi dėl Dievo jūs sumokėjote dvylikos milijonų dolerių baudą? Generalinis direktorius Sidnis Torelas ištarė savo nepakartojamu tonu:

„Mes labai apgailestaujame..."

„Mes prisiimame atsakomybę rimtai laikytis įstatymų..."

Be to: „Mes pasiryžę imtis visų priemonių, kad mūsų darbuotojai atspindėtų aukščiausius teisinius ir etikos standartus."[83] Kaip jam tai atėjo į galvą? Kaip galima tokioje situacijoje kalbėti apie etikos standartus? Kokius etikos standartus atitinka „melavimas"? O kokius „tyčia klaidinanti informacija"? Ar jis tikrai nori padėti moterims? Ar jis tikrai nori nugalėti krūties vėžį vaistu, kuris visuotinai pripažintas kaip negalintis to padaryti? Kokių piliulių šis vyras prisigėrė? Gal *Prozac*®? Yra žinoma, kad šis vaistas sukelia haliucinacijas.

Schering, Pfizer, Lilly ir kompanija

Ir čia tinka tos pačios taisyklės: be jokių išimčių. Taigi tos pačios taisyklės: San Francisko kronikose 2005 m. kovą pranešama, kad maždaug nuo 40 iki 60 procentų visų receptinių vaistų buvo išrašyti ne pagal indikacijas[84].

Pfizer atsipirko 430 milijonų[85]. Bendrovė *Parke-Davis*, kurią nusipirko *Pfizer*, įkalbėjo gydytojus vaistą nuo epilepsijos *Neurotonin*® skirti įvairioms ligoms gydyti. Dar daugiau, jiems buvo mokama už tai, kad jie skirtų šį vaistą nuo įvairių ligų. Vienas iš jų, kuris šiuo atveju ėmė skambinti pavojaus varpais, prisipažino, kad bendrovė siūlė jam bilietus į Olimpines žaidynes, keliones į Disneilendą ir golfo atostogas[86].

Kalbant apie *Neurotonin*®, manoma, kad 90 procentų šio vaisto išrašoma ne pagal indikacijas. Vaistas neatneštų pelno su ta pacientų grupe, kuriai jis skirtas, mat epilepsija sergančiųjų nėra tiek daug. Gali būti, kad nė neketinta šio vaisto skirti sergantiesiems epilepsija, ir gali būti, kad tokiu būdu tiesiog buvo lengviau gauti patvirtinimą.

Dar vienas pavyzdys: bendrovė *Schering-Plough* turėjo 435 milijonus dolerių smulkioms išlaidoms. Ji susimokėjo ir prisipažino, kad įpiršo *Claritin*® ne pagal indikacijas, kaip vaistą nuo alergijos, taip pat tyčia pateikė valdžios institucijoms klaidingą informaciją[87]. Spėju, kad iš šios veiklos gautos pajamos buvo kur kas didesnės nei 435 milijonai dolerių.

Kaip jūs galite pastebėti, tai, ką jums papasakojau iš savo patirties, visiškai atitinka, kas vyksta visur. Rinkomis yra manipuliuojama.

17 SKYRIUS

Hiperaktyvumas arba dirbtinai sukurtos ligos

1998-aisiais aš vedžiau dar kartą ir persikėliau su žmona į Vokietiją. 2004 m. gimė mūsų sūnus. Su farmacijos pramone atsisveikinau. Nebenorėjau turėti nieko bendra su jų nešvariais darbeliais. Likau namuose ir užsiėmiau savo šeima. Tik štai vieną dieną atsiverčiau žurnalą ir viskas vėl prasidėjo iš naujo – išskyrus tai, kad šį kartą tai buvo apie mano vaiką. Kiekvieno vaikus. Radau tokią savo buvusios darbdavės, farmacijos bendrovės *Eli Lilly* reklamą žurnaluose *German baby* ir *Familie*.

Teksto antraštė su tokiais nekrintančiais į akis žodžiais kaip „Informacija apie DSHS“, taip pat nurodytas tinklalapio adresas tuo pačiu pavadinimu. Kadangi turiu daugiau nei trisdešimties metų patirties farmacijos pramonėje, žinau mastą visos šios beprotybės, kuri patraukliai reklamuojama.

Ką jie čia galbūt pardavinėja – tai *Strattera*® (veiklioji medžiaga vadinama atomoksetinu), naujesnis produktas daugelyje psichiatrinių tablečių, kurios buvo eksperimentuojant sukurtos ir pagamintos septintajame dešimtmetyje. Jos turėjo būti vartojamos labai aiškioms, specifinėms ir gerai parinktoms pacientų grupėms gydyti, beje, taip pat labai mažoms. O „mažas“ nesukuria apyvartos, net jei nedidelis kiekis parduodamas labai brangiai. Čia svarbi kiekybė. Jau minėtas psichotropinis vaistas *Prozac*® priklauso šiai vaistų šeimai. Vaistu *Strattera*® jie turbūt bando pakeisti geriau žinomą vaistą *Ritalin*®, kuris parduodamas tik su receptu ir kuris skirtas DSHS gydyti.

Ar ši naujoji veiklioji medžiaga, kurią reklamuoja *Lilly*, iš tiesų yra tokia nauja, dar pamatysime. Taigi patentas *Prozac*®, praėjus 20 metų, baigėsi. Atėjo laikas pakeisti vieną mažą atomą, kuris neturi jokio poveikio (nors kas gali žinoti), ir štai – bendrovė į rinką jau įneša naują veikliąją medžiagą. Ji gali didinti kainas ir pristatyti tai kaip naujovę.

Tokiu būdu *Eli Lilly* leidžiama skelbti reklamą Vokietijos rinkoje, kurioje pavojingos ankstesnių dešimtmečių cheminės gėrybės turi būti atnaujintos ir parduodamos ne tik suaugusiesiems. Ne, net ir vaikai turi tai gerti! Lyg istorija nebūtų šios farmacijos bendrovės pamokiusi. Nepamokė. Rinkodaros strategijos be jokių skrupulų šioje reklamoje akivaizdžios. Baigiant galima pasakyti:

- Reklamuojama liga, o ne vaistas;
- Ribą tarp sveikojo ir sergančiojo reikia sušvelninti, tyčia pateikiant neaiškias indikacijas;
- Reklama sužadina norą rinktis tarp įvykių kontrolės ir spontaniškos įvykių eigos;
- Sudėtingi žmonių santykiai yra supaprastinami iki taikomosios chemijos, kurios tikslas pažadėti laimę piliulėje. Taip supakuota ji atrodo absurdiška – na taip, tai juk absurdiškas verslas. Norėdamas būti konkretesnis, jūs galite pasakyti, kad šios reklamos tikslas sukurti poreikį produktui dar neįvedus jo į rinką – ir net prieš patikrinant jo saugumą, taip pat ir veiksmingumą.

Ligos reklama

„Su DSHS – tiesiog būti vaiku nuo aušros iki sutemos.“

Šis reklamos būdas stačiai nuostabus. Tai dėl farmacijos pramonės vaikams įmanoma būti tiesiog vaikais. Štai kaip

toli viskas nuėjo. Suprantama, aš žinau, kaip jie galvoja. Kadaise pats taip mąsčiau. Ir versdavau taip mąstyti gydytojus. Tai pinigų apsėstų žmonių į pelną nukreiptas mąstymas, o ne mąstymas tų, kurie nori padėti. Padėjėjas žiūri, norėdamas pamatyti, kur ir kokios pagalbos reikia. Prekeivis piliulėmis visų veiduose regi pagalbos šauksmą – pasiligojusi žmonių rasė. Fantastiška, tai tokia didžiulė rinka.

Čia reklamuojamos ligos. DSS reiškia dėmesio sutrikimo sindromą. Jis vadinamas DSHS, jei pridedamas ir vadinamasis hiperaktyvumas. Reklama labai sėkminga. Ši liga jau taip pat gerai žinoma mokyklose ir darželiuose, kaip koks peršalimas. Ir lygiai taip pat, kaip su peršalimu beveik kiekvienam vaikui galima nustatyti vienokį ar kitokį dėmesio sutelkimo trūkumą. Kiekvienam vaikui pasireiškia zyzimo etapas, kartais jis neklauso ar, paprastai kalbant, dar nėra tapęs socialiniu idealu ir nesėdi ramiai rankas sudėjęs. (Būdami suaugę, šiame tarpsnyje jūs jau visiškai prisitaikę biuro darbuotojai.)

Taip buvo visuomet. Tačiau šiandien dėl Didžiosios farmacijos mums pažadėtas vaistas nuo šio trūkumo, ir elgesį, kuris, kaip mes „žinome“, yra liga, galima išgydyti paprasčiausiomis piliulėmis. Argi jums netrūksta atsakomybės, jei dar neskiriate šių piliulių savo vaikui?

Apsivertusi įrodymų našta

Įrodymų našta staiga apsivertė aukštyn kojomis. Dabar, jei kyla kokių nors abejonių, tėvai ar mokytojai privalo įrodyti, kad jų vaikas tikrai neturi DSS. Labai gera pardavimo gudrybė. Tam tikrus šio reiškinio niuansus išnaudoja net ir gydytojai. Vienas mano draugas kartą dviračiu atmynė pas gydytoją, norėdamas gauti pakartotinį receptą. Registratorė pastebėjo jo ašarojančias akis. Kol dirbo su reikiamais dokumentais, ji pasiteiravo, ar mano draugas nealergiškas. Šis atsakė, kad ne. Ji paaiškino, kad daugeliui žmonių pasireiškia alergija, nors jie to net nežino, ir mano draugui būtų galima atlikti tyrimą, kuris, beje, labai pigus. Mano draugas teigė nesutikęs atlikti jokių tyrimų ir niekuomet net nesijautė alergiškas kam nors, tačiau po tokios pastabos jis jau nebuvo tuo tikras. Jis buvo priverstas teisintis, kodėl nenori darytis to tyrimo. Pagaliau pasidomėjo, kodėl registratorei kilo toks klausimas. Ši tvirtino atkreipusi dėmesį į jo ašarojančias akis. Mano draugas nusijuokė ir paaiškino, kad jos ašaroja, nes teko šaltu oru važiuoti dviračiu. Daugelis tėvų turbūt turi panašios patirties, jei jų vaikai blogai elgiasi ar netgi yra išsiblaškę, nes DSS paplitęs ir yra „vaistas“ jam gydyti.

„Kodėl gi jūs nieko nedarote? Kodėl nenorite padėti savo vaikui? Tai juk taip lengva.“

Kuriamas spaudimas tėvams turbūt panašus savo retorika. Ir tai yra ligos reklamavimo esmė.

Gali būti, kad yra indikacijų, pagal kurias *Strattera*® ar kitą šios šeimos produktą būtų galima protingai panaudoti gydant. Tačiau greičiausiai vaistas gali būti taikomas labai retais klinikiniais atvejais. Tai ne medicina čia reklamuojama – tai nauja liga, kurią siekiama prakišti.

Visa tai man primena mokslinės fantastikos filmus, kai kiekvienas, kurio elgesys šiek tiek nukrypsta nuo normos, yra įstumiamas į tam tikrą kambarį ir baudžiamas elektros šoku.

Praplėstos indikacijos

Sakoma, kad *Lilly* mažasis saldainiukas (o gal jis bus čiulpinuko ant pagaliuko formos arba kaip putojanti tabletė?) leidžia „kontroliuoti dieną nuo aušros iki sutemų“.

Prašom nesijuokti. Tai skamba velniškai panašiai į satyrą? Bet tai nėra satyra. Labai atsiprašau už šiurkščius žodžius,

šitas verbalinis mėšlas yra veiksmingas. Labai veiksmingas. Negi jūs manote, kad kitu atveju *Lilly* leistų tam pinigus? Net jeigu niekas nežino, ką šitas šlamštas daro, nes duomenys yra įslaptinti, suklastoti ir iškraipyti, mes žinome vieną dalyką: šios garsios veikliosios medžiagos reklama turi poveikį. Užtikrintai.

Kuris tėvas nenorėtų, kad jo vaikų diena būtų organizuota? Ar tai skamba pernelyg panašiai į Džordžo Orvelo (*George Orwell*) arba komunistų elito kūrinius? *Lilly* žada taisyklingą dieną nuo pat ryto iki vakaro (piliulė jūsų sapnams sutvarkyti ateis kitais metais).

Kokios rūšies indikacija? Kokio tipo medicininis vaizdinys yra nesureguliuota diena? Jūs matote, tokios indikacijos nėra. Štai kur esmė. Vaistai šiais laikais parduodami tokiems dalykams, kurie net nepatenka į medicinos sritį. Kadangi ši sritis tiesiog tapo per siaura. Akivaizdu, vien tik palyginus, juk sergančių žmonių paprasčiausiai yra per mažai. Ne visi serga tuo pačiu metu ir be jokios pertraukos. Kokia nesėkmė!

Tai vyksta tokiu pačiu principu, kaip ir praplečiant klinikinį depresijos apibrėžimą. Tai kas gi ta sureguliuota diena? Kartais jūsų vaikas miega ilgiau nei įprastai arba atsibunda kiek anksčiau, kartais jis nėra alkanas 8 valandą ryto, bet yra ištroškęs, kartais jis mieguistas, o kartais labai budrus. Tai ką, jūsų vaikas neveikia kaip laikrodis? Jums tikrai reikėtų susirūpinti. Nupirkite sureguliavimo piliulę. Tiesiog sugirdykite ją, net ir jūs tai galite padaryti. Daugiau jokių įgrisusių paliepimų jūsų vaikui, jokių „apsiauk batus; ką tu taip ilgai veiki; ko tu ten kuitiesi vonioje; kur tavo sumuštinis?“

Vietoje to – tiksliai 7 val. 45 min. Bingo! Jūsų vaikas eina į vonią. Bingo! Po minutės jis jau išėjęs. Bingo! Jis apsiauna savo batus ir užsideda kepurę. Bingo! 7 val. 50 min. jis jau

stovi autobusų stotelėje. Bingo! Bet geriausia dar prieš akis: *Lilly* piliulė net supakavo sumuštinį. Niam niam. Valio!

Ką, ar tai nepanašu į jūsų namus? Laimei, *Lilly* kaip tik tiria piliulę, kuri ir jūsų vaiką pavers bingo vaiku. Visai nejuokauju.

Farmacijos pramonė nustato socialinius standartus

Farmacijos pramonė bando nustatyti socialinius standartus. Ši nekalta reklama daro kaip tik tai.

Vaikų elgesys pirmiausia yra socialinis elgesys. Didžioji farmacija stengiasi nustatyti normalaus arba pageidaujamo elgesio standartus. Tikslas – pavaizduoti kuo įmanoma daugiau elgesio tipų kaip nenormalių. Taip žmonių, kuriuos reikia gydyti, būtų labai daug ir pardavimas padidėtų. Kalbant apie šią reklamą, sureguliuota diena yra gana platus ir neaiškus kriterijus, kad priverstų visus tėvus susimąstyti apie savo vaikus.

Štai ką pasakė mano žmona, perskaičiusi šią reklamą (tai ji atkreipė mano dėmesį į reklamą); ji labai susijaudino ir manęs paklausė:

„Džonai, kaip manai, ar mūsų sūnelis taip pat gali būti hiperaktyvus?“

Pridursiu, kad ji turi aukštosios mokyklos diplomą.

Reklama visuomet teigia: „*Lilly*... tiria naują produktą...“ Ak, teisingai, ji daro mokslinius tyrimus. *Lilly* viskas vyksta štai taip: patrauksime molekulę čia, išimsime vieną iš ten – baigta. Tai naujoji veiklioji medžiaga, naujas patentas. Kadangi tai ir yra svarbu. Patentai neša pinigus. Ne naujos veikliosios medžiagos. Jūs galite pagaminti vadinamąją naująją medžiagą, pastūmę molekulę senojoje medžiagoje. Tai greičiau ir paprasčiau, nei daryti naujus plačius mokslinius tyrimus. O tada jūs galite ją užpatentuoti. Mokslas

padeda sukurti patentų teritorijas, jas palaiko, o ne rūpinasi skubia ir saugia pagalba pacientams. Jei kažkas vis dėlto padeda, galbūt.

Nauji molekuliniai junginiai turi ir naujų šalutinių poveikių. Bet kai ateina laikas molekuliniu būdu modifikuotą mėšlą pašalinti iš rinkos, nes teismuose kaupiasi bylos, farmacininkai jau būna susižėrę savo pelnus. O tada po kelerių metų jie tiesiog pabando padaryti tai dar kartą su tuo pačiu šlamštu, tik kitoje vietoje, kitoje šalyje, kitai ligai ar kitai tikslinei grupei. Tai visai paprasta, tikrai.

Spaudimas iš apačios

Ne, vis dėlto įdomu, juk viso šio cituojamo sakinio esmė yra ta, kad *Lilly* vis dar atlieka mokslinius tyrimus su savo stebuklingąja piliule. Ji net rašo tai savo reklamoje. Tai turėtų priversti jus atsisėsti ir pamąstyti. Ji vis dar tęsia mokslinius tyrimus. Tai reiškia, kad ji iš tiesų net nežino, kas iš viso to išeis. Juk moksliniai tyrimai tai ir reiškia: rezultatas dar nežinomas. Deja, jau yra reklama produkto, kurio dar nėra. Panašiai buvo ir su benoksaprofenu bei fluoksetinu.

Tokios kaip ši nesamų produktų reklamos turi tik vieną tikslą – sukurti poreikį. Poreikis sukuria spaudimą. Spaudimą reguliuojančiosioms institucijoms. Didžioji farmacija beprotiškomis finansinėmis ir logistinėmis sąnaudomis sukuria spaudimą, spaudimą iš apačios. *Lilly* paremtų ir tėvų iniciatyvą išeiti į gatves, kad jų vaikai būtų verčiami psichotropinių medžiagų prikimštais narkomanais. Šis Didžiosios farmacijos naudojamas būdas gerai žinomas. Aštuntąjį dešimtmetį piliečių judėjimai grasino cheminiams milžinams – dabar farmacijos bendrovės išnaudoja juos savo tikslais.

Jei visi tėvai staiga užsimanytų chemiškai sureguliuotų vaikų, tuomet reguliuojančiosioms institucijoms būtų sunku pasakyti „ne“. Ypač tą dieną, kai *Lilly* pateiks savo abejotinus mokslinių tyrimų duomenis, norėdama gauti patvirtinimą vaikų piliulėms, o tuomet pardavinės jas rinkose visiškai legaliai. Jie sukuria poreikį, siekdami užsitikrinti, kad šis vaistas tikrai ras savo vietą rinkoje.

O kas, jei mokslinių tyrimų metu pasirodys, kad visa tai nukrypsta nuo normos? Kas, jei vaikai mirs? Jei bus pažeista jų fizinė ir psichinė raida? Ar tai įmanoma? Ar tikėtina? Į šiuos klausimus būtų galima atsakyti „taip“. Tikėtina, kad taip. Jų negalima nuneigti užtikrintai, nes vėlgi ilgalaikių tyrimų nėra. Nei suaugusiųjų, nei vaikų. Šios rūšies produktai patvirtinami remiantis trumpalaikiais tyrimais. Ilgalaikiai tyrimai neatliekami, kol vaistas nepatenka į rinką.

Kokie yra vaikai

Pabaigoje norėčiau apžvelgti siūlomą argumentaciją: šių dienų vaikai yra tokie neramūs. Ar tai reiškia tvirtinimą, jog vaikai tampa vis labiau įaudrinti ir nepaklusnesni? Bet argi aš turėčiau jums priminti, kad tuo skundžiamasi dar nuo antikos laikų? Štai tik keletas pavyzdžių:

„Mūsų jaunuomenė yra išsigimusi ir jai trūksta disciplinos. Jauni žmonės nebeklauso savo tėvų.

Pasaulio pabaiga artėja.“

(Dantiraštis iš Uro miesto, 2000 m. pr. Kr.)

„Kad ir kaip ten būtų, nebeturiu jokių vilčių dėl mūsų šalies ateities, kai vieną dieną šiandienos jaunimas taps rytdienos vyrais. Mūsų jaunimas yra nepakenčiamas, neatsakingas ir atrodo pasibaisėtinai...“

(Aristotelis, 384–322 m. pr. Kr., graikų filosofas)

„Šiandien vaikai mėgsta prabangą... jų manieros blogos, jie nepaiso autoritetų; jie rodo nepagarbą vyresniesiems... jie nepakyla, kai vyresnieji įeina į patalpą. Jie priešgyniauja savo tėvams, pliurpia prie svečių, sušlamščia nuo stalo gardumynus, sėdi sukryžiavę kojas ir tironizuoja savo mokytojus."

(Sokratas, 470–399 m. pr. Kr., graikų filosofas)

„Pasauliui atėjo sunkūs laikai. Šiandienos jauni žmonės negalvoja apie nieką kita, išskyrus save. Jie nejaučia pagarbos tėvams ar vyresnio amžiaus žmonėms. Jie nekantrūs. Jie kalba taip, tarsi žinotų viską, ir tai, kas mums yra išmintis, jiems tėra kvailystės."

(Vienuolis Petras, 1274 m.)

„Šiandienos jaunimo moralė tokia žema, kad aš nebegaliu būti kartu su juo."

(XVIII a. mokytojas)

„Pastebėta, kad mokinių pagarba ir moralus elgesys, kuris buvo anksčiau įprastas... vis labiau nyksta."

(Vyriausybės pranešimas, 1852 m.)

Taigi įsivaizduojate – atrodo, kad vaikai visuomet buvo tokie. Tad ar šis elgesys iš tiesų nėra normalus?

Heinricho Hofmano prototipas – nerimastingasis Pilypas

Net ir nerimastingajam Pilypui – šios ligos personifikacijai *Lilly* reklamoje – jau daugiau nei 150 metų. Netgi ši vaikų knyga atskleidžia, kad nerimastingasis Pilypas nenustygo ir tėvų neklausė prie pietų stalo.

Nerimastingasis Pilypas ir kitas pavyzdys – kūtvėla Petras – šiandien atrodytų kaip išskirtinio charakterio. Šiandien mes į kūtvėlą Petrą žiūrėtume kaip į autoritarinio auklėjimo vadovą. Tais laikais, kai ši knyga buvo išspausdinta, viskas atrodė priešingai – kaip maištingo elgesio pripažinimas.

Tai tik rodo, kaip stipriai elgesio vertinimas priklauso nuo socialinių ir psichologinių tendencijų. Būtent šias tendencijas farmacijos pramonė ir bando suformuoti pagal save.

„Tuomet ar galime pasakyti, kad šiandien piliulė tapo tuo, kas anuomet buvo botagas?" – klausia gerai žinomas neurolingvistikos specialistas ir rašytojas Džeraldas Hiuteris (*Gerald Hüther*)[88].

Mažieji Nikolas, Tomas, Hekas ir kompanija

O gal jūs girdėjote istoriją apie mažąjį Nikolą, parašytą *Goscinny* ir *Sempé*? Kiekviena iš šių istorijų pasakoja apie vaikus, visaip kvailiojančius ir įvairiais būdais trukdančius pamokose. Štai kur jie tampa žavingi. Čia nėra pasakojimo, kur berniukai nesipeštų vienas su kitu. Šios istorijos parašytos šeštajame dešimtmetyje. Jose pavaizduota anarchija klasėje ir namuose, kur mokytojai ir tėvai nuolat kovoja, norėdami nuramdyti vaikus ir išlaikyti tvarką. O šie verčia jus juoktis. Literatūros klasika. Tiesiog įsivaizduokite, kad mažasis Nikolas ir į jį panašūs būtų apnuodyti *Strattera*® – *Goscinny* ir *Sempé* įeitų į istoriją kaip zombių kūrėjai. Arba prisiminkime Tomą Sojerį, mažąjį Raskalį ir t. t. – tokie vaikai šiais laikais turbūt būtų uždaryti į specialiąsias įstaigas. Šiais laikais jie nebetinkami.

Tačiau mažasis Nikola, kūtvėla Petras ir kiti, be kita ko, parodo mums vieną dalyką: toks elgesys, kuris priskiriamas DSS, nėra naujas, jis egzistavo visuomet. Tai svarbi vaiko įvaizdžio dalis. Galbūt ji padės jums suvokti tai kaip vaiko

raidos dalį ar tiesiog kaip mūsų gyvenimo dalį, juk ir mūsų visų nuotaikos ne visada būna tokios, kokių norime.

Firmų atstovų logika

Šių miglotų klinikinių diagnozių tikslas – įtikinti vartotojus dėl visa ko išgerti piliulę, užsitikrinant, kad jie tikrai nesirgs. Vartotojas net nežino, ar kada nors sirgo. Mes ironiškai galime tai pavadinti profilaktine medicina. Profilaktinė medicina yra gera daugeliui ligų – tačiau ar protinga ją taikyti psichikai? Ne. Atsibuskite, žmonės, Didžioji farmacija ir psichiatrai tiesiog kuria šias ligas.

Galite į tai žiūrėti taip: jūs visi potencialiai ar slaptai sergate. Jūsų kūne miega daugelis iš šių galimų ligų: vėžys, diabetas ir t. t. Draudimo bendrovių atstovai laikosi tos pačios logikos:

– Jūs neturite draudimo nuo gaisro?

– Ne. Tiesą sakant, neturiu ir namo.

– Bet tai nėra priežastis neapsidrausti nuo gaisro. Juk jei vieną dieną jūs įsigysite nuosavą namą, tuomet pirmiausia jums reikės apsidrausti nuo gaisro – tiesiog įsivaizduokite, jūs nusiperkate namą ir, kol pasirašinėjate sutartis, jį apima liepsnos – jūs tiesiog išmetate pinigus į ugnį. Tačiau jei laiku pasirūpinsite draudimu nuo gaisro – na, tuomet...

Ir štai, jūs apsidraudžiate nuo gaisro, dėl visa ko, net neturėdamas namo. Tiesiog, kad būtų saugu. Tai juk daug nekainuoja.

Laimė piliulėje

Tie, kas tai supranta, nepasiduos pramonės gudrybėms. Laimės neįmanoma rasti piliulėje. Laimė nėra nuolatinė būsena. Jūs negalite kontroliuoti gyvenimo taip, kaip kontroliuojate tai, kas vyksta filme. Jums nereikia žiūrimiausio filmo.

Tie, kas per daug galvoja apie įvairiausius pavojus, linkę vartoti visokius vaistus, ir legalius, ir nelegalius. Legalūs vaistai turi tokį patį tikslą, kaip ir nelegalūs. Visuomenė labai domisi nelegalių vaistų vartojimu. Šiems moralės saugotojams jokie veiksmai, kurių imamasi, norint apsisaugoti nuo šių nelegalių vaistų, nėra pakankamai griežti ir žiaurūs. Tačiau kuris iš jų susidomi legaliais farmacijos pramonės vaistais? Kuris atsisako pripažinti, kad sveikatos apsaugos institucijos patvirtina legalizaciją? Tai ir yra ta priežastis, dėl kurios rašau apie savo patirtį. Kad jūs geriau suprastumėte sistemą. Kad jūs užduotumėte klausimus. Kad jūs paklaustumėte savo gydytojo, kokio tipo vaistus jis siūlo, kur ir kaip ilgai jie buvo tirti ir kokių šalutinių poveikių turi.

Kadangi farmacijos pramonės rinkodaros kampanijos yra veiksmingos – taip pat ir darant įtaką gydytojams. Tikrai – jie juk neišleistų tokių neįtikėtinų pinigų sumų rinkodarai, jei tai nebūtų veiksminga. Farmacijos pramonė skaičiuoja tiksliai. Ji sukuria spaudimą. Ji nori į žmonių galvas įkalti savo cheminį požiūrį į pasaulį, apimantį ir visiškos kontrolės galimybę. Ir ji turi didžiulių išteklių įgyvendindama šį projektą. Visa tai verčia susirūpinti.

Ar *Prozac*® istorija kartojasi su *Strattera*®?

Strattera® jau buvo patvirtinta vaikams. Veiklioji medžiaga šiame vaiste, lygiai kaip ir *Prozac*® bei kituose SSRI, nuslopina nervinių impulsų siuntiklio serotonino pakartotinį pasisavinimą smegenyse. Tema čia panaši kaip ir esant depresijai:

nesubalansuotos serotonino koncentracijos =
depresuotas/hiperaktyvus,
subalansuotos serotonino koncentracijos =
laimingas/nehiperaktyvus.

Kai kalbėjome apie depresiją, jau girdėjote, kokia nesąmonė yra serotonino teorija. Nenormalių serotonino koncentracijų nėra. O tokie sudėtingi reiškiniai kaip depresija, „per didelis" aktyvumas, nervinių impulsų siuntiklių koncentracijų klausimas negali būti supaprastinti iki vienos atskiros medžiagos kiekio smegenyse[89]. Net jei šios rūšies piliulės yra bevertės – jos dar ir pavojingos. Remiantis neskelbtų mokslinių tyrimų duomenimis ir nepriklausomų ekspertų nuomone, SSRI ne tik yra beverčiai, bet ir padidina savižudybės riziką. Parduodamas vaistas, kuris vaikus ir jaunuolius veda į savižudybę[90].

Nekuriu nekalto fantastinio siaubo filmo scenarijaus. Cituoju švedų žurnalistę Janę Larson (*Janne Larsson*)[91]: „Nepublikuotas diskusijų dokumentas iš Vaistų ir medicinos priemonių reguliavimo agentūros atskleidžia 130 polinkio nusižudyti po gydymo *Strattera*® atvejų per vieną mėnesį (2005 m. rugsėjo 23 d.–2005 m. spalio 25 d.). Be to, jame paminėti 766 atskiri pranešimai apie širdies sutrikimus, 172 pranešimai apie kepenų pažeidimus ir 20 – apie savižudybes."

Čia turime pataisyti mūsų statistiką – iki 2007 m. sausio registruotų polinkių nusižudyti skaičius siekia 600. Mėnesiams bėgant, skaičiai dvigubėja[92].

Netgi toks nuomonės formuotojas ir autoritetas kaip dr. Alenas Grynas (*Alan Greene*[93]), kuris paprastai teigiamai nusiteikęs *Strattera*® atžvilgiu, tvirtina, kad šio vaisto saugumas ir veiksmingumas jauniems pacientams neįrodytas. „*Strattera*® saugumas ir veiksmingumas pediatriniams pacientams iki 6 metų amžiaus nebuvo ištirtas. *Strattera*® efektyvumas nebuvo sistemingai ištirtas, gydant ilgiau nei 9 savaites, o saugumas – gydant ilgiau nei 1 metus."[94] Be to, „tyrimai rodo, kad šis vaistas gali sutrikdyti lytines funkcijas tiek vyrams, tiek moterims. [...] Aš labai atsargiai skirčiau lytines funkcijas veikiantį vaistą vaikams, kurių lytiniai organai vis dar vystosi."[93]

Grynas taip pat pamini, kad nėra ilgalaikių tyrimų dėl *Strattera*® veiksmingumo ir saugumo. Tačiau net ir tiriant tokį trumpą laiką kaip devynios savaitės, jų mažuose organizmuose buvo pastebėta ryškių pakitimų:

„Mes taip pat žinome, kad trumpalaikiuose tyrimuose (trumpiau nei devynias savaites) *Strattera*® vartojantys vaikai neteko kūno svorio, tuo tarpu jų bendraamžių svoris didėjo. Ilgesnį laiką trukusiuose tyrimuose *Strattera*® vartojančių vaikų augimo kreivės ir svorio, ir ūgio atžvilgiu ėmė leistis žemyn. Niekas nežino, ar tai kaip nors paveiks jų ūgį suaugus – taip pat jų smegenis, virškinimo, lytinius ar kitus organus, kai vaikai užaugs."

Tai žinant stebėtina, kad Vokietijos gydytojai palaiko *Strattera*® patvirtinimą. Net ir rimta Vokietijos radijo stotis transliavo tokį epizodą savo konsultacijų programoje. Atkreipkite dėmesį į paskutinį sakinį.

„Psichoterapija, šiuo atveju elgesio terapija, padeda lygiai tiek pat, kaip ir vaistai. Vienintelis trūkumas: poveikis pasireiškia po kelių savaičių ar mėnesių – susierzinusiems tėvams tai dažnai atrodo per vėlai."[95]

Na, žinoma, kodėl gi jūs ar jūsų vaikas turėtų taip ilgai laukti, jei galima tiesiog išgerti piliulę? Bingo!

Pagaliau, juk jūs tikite savo gydytoju, o jis nori tik geriausio savo pacientams, ar ne? Nepaisant to, tai kelia klausimą, susijusį su praktiniais dalykais: ar vaikai tikrai pasveiksta po devynių savaičių? O jei ne – tai kas tuomet? Ar jūs tiesiog nutraukiate gydymą vaistais? O jei nenutraukiate, kas vyksta tuomet? Na, po devynių savaičių jūsų vaikas tampa jūrų kiaulyte Didžiajai farmacijai.

2006-ųjų pabaigoje lankiausi Žaliųjų (*Grünen*) politinės partijos konferencijoje Berlyne. Ten buvo diskutuojama, ar tirti mažus vaikus dėl galimų psichinių ligų. Kas kas? Čia, Berlyne. Šiais laikais, juk ne 1940-ieji. Ne, tikrai šiais laikais! Šie klausimai yra rimtai svarstomi, o farmacijos pramonė ir politikai kartu pašėlusiai triūsia, siekdami tokius tyrimus įteisinti.

„Be jokių ribų?"[96] Tai buvo klausimyno tėvams pavadinimas 2004 m., šis klausimynas buvo sudarytas bendradarbiaujant su vadinamąja Pasaulio psichinės sveikatos federacija (*World Federation for Mental Health*). Tad ar nebuvo šis klausimynas taip pat ir DSS reklama?

Galbūt protinga mūvėti šiltas kojines, siekiant apsisaugoti nuo peršalimo. Tačiau profilaktiškai gydyti aiškiai neapibrėžtas psichines ligas ar elgesį, kurį vienas ar kitas žmogus mano esant nepageidaujamą, – tai beprotybė.

Strattera® Vokietijoje buvo patvirtinta. Tad jūs turėsite gintis jau netrukus, jei jūsų vaikas „kaip laukinis" bėgios mokyklos kieme, gaus prastą įvertinimą dienyne ar pernelyg garsiai juoksis viešoje vietoje. Po dvidešimties metų šių stebuklingų piliulių rijimas bus toks pat įprastas dalykas, kaip ir vitaminų. Šio vaisto gamyba greičiausiai nebus sustabdyta per kitus dvidešimt metų – o tada jau taps neįmanoma paslėpti siaubingų jo šalutinių poveikių padarinių ir ilgalaikių poveikių.

Aš jūsų klausiu: ar tai iš tiesų yra tai, ko norite?

Mano skundas dėl DSHS reklamos

Ak, taip, jei jūs stebitės, kodėl medicinos reguliuojančiosios institucijos ir kitos struktūros apskritai leidžia tokią klaidinamą propagandą, kaip ta, kurią randame *Eli Lilly* DSHS reklamoje – aš jums galiu pasakyti. Su savo advokatu pateikiau skundą. Maždaug po dviejų savaičių sulaukėme žinios, kad mūsų skundas yra bevaisis – nes reklama nepažeidė jokių įstatymų. Produkto pavadinimas neminimas reklamoje. Viskas nukreipta į tai – bet dėl šios smulkios detalės tokia reklama Vokietijoje gali būti legali. Teisinė sistema gina bendroves, ne pacientus. Bet tai manęs nejaudina. Aš tęsiu kovą su jomis.

Atsakymas iš *FDA* taip pat įdomus. Atsakydama į paklausimus, kodėl ji neįsikiša ir kodėl farmacijos bendrovėms leidžiama spausdinti klaidinančią ir neteisingą reklamą apie serotonino aferą, *FDA* pareiškė:

„... šie teiginiai vartojami, bandant aprašyti spėjamus nervinių impulsų siuntiklių veikimo mechanizmus tai visuomenės daliai, kurios raštingumas neperkopia šeštos klasės lygio."[97]

Šeštos klasės? Tuomet koks raštingumas tų gydytojų, kurie išrašinėja šį šlamštą? Ir kokio lygio yra reguliuojančiosios institucijos, kurios leidžia tai daryti, o kartu versti dorus pacientus žaisti šarlataniškuose ir suktuose šių laikų žaidimuose? Ir dėl kokios priežasties reikėtų leisti meluoti tiems, kurių raštingumas yra šeštos klasės lygio?

18 SKYRIUS

Depresija – nacionalinė liga?
Vaikai geidžiamiausiųjų sąrašuose

Na, štai ir atsiskleidžia kitas nacionalinio lygio vaikų tikrinimų dėl psichinių ligų matmuo. Jungtinėse Valtijose tai yra vyriausybinės programos dalis, vadinama Teksaso projektu, ir farmacijos bendrovės aiškiai prikišo savo nagus prie jo, kai buvo patvirtintas[98]. Vokietijoje farmacininkai bando įgyvendinti kažką panašaus.

Prieš leisdamasis į smulkmenas, noriu pasakyti, net jei idėja atrodo absurdiška. Psichinės ligos, kurių, aišku, pasitaiko, bet gana retai, pakeliamos iki epidemijos lygio. Tarsi mes kalbėtume apie utėles ar gripą, dėmesys nukreipiamas į visus vaikus ir visi įtariami tuo užsikrėtę. Pirmiausia jūs turite įrodyti, kad yra priešingai. Jau matėte tokią strategiją, kai kalbėjome apie hiperaktyvumą. Raganų medžioklė taip pat buvo pagrįsta tokia logika. Tolesnis efektas pasiekiamas tokiu teiginiu: taigi kaip nesunku išgydyti utėles, taip pat neturėtų būti sunku ir su psichikos ligomis. O mokykla yra pati tinkamiausia vieta aiškumui užtikrinti. Net ir mokyklos priverčiamos mąstyti taip, kaip nori farmacijos pramonė, ir staiga tampa rinkodaros dalimi. Tai tiesiog ydinga.

Alenas Džonsas (*Allen Jones*), valstybinės reguliuojančiosios institucijos darbuotojas, tiriantis šiuos ryšius prieš savo viršininkų valią (nors tokie tyrimai turėtų būti šių institucijų darbas), atskleidė, kad svarbiausi pareigūnai, darantys įtaką sveikatos reikalų planavimui, gavo pinigų iš tų farmacijos bendrovių, kurios buvo susijusios su Teksaso projektu. *Eli Lilly* yra viena iš jų. Jis buvo atleistas iš darbo už tai, kad kalbėjo su *New York Times* ir Britų medicinos žurnalu.

Alenas Džonsas šią programą pavadino Trojos arkliu. Medinio arklio turinys: nauji farmacijos pramonės vaistai. Apie šią strategiją praneša net Britų medicinos žurnalas, nurodydamas, kad mokyklos yra svarbiausias taikinys. Čia jų taikiniu gali būti 52 milijonai vaikų ir 6 milijonai suaugusiųjų. Stulbinama rinka.

Nuo klausimyno iki socialinės fobijos

Duomenys surenkami pasitelkiant paprasčiausius klausimynus. To neįmanoma padaryti be raštiško tėvų sutikimo, bet tam panaudojamos visos gudrybės. Sutikimų formos turi būti užpildytos tik tuo atveju, jei tėvai prieštarauja šiai keistai patikros procedūrai, o tuomet jas dar reikia atiduoti mokykloje. Jei vaikai neatiduoda formos, tai reiškia, kad tėvai sutinka. Tai yra tai, ką vadiname „pasyviu sutikimu". Pamestos formos. Užmirštos formos. Tiesiog įsivaizduokite, kad kokia nors sveikatos apsaugos institucija paštu atsiuntė jums tokią formą. Jei nenusiunčiate jos atgal, jūs automatiškai davėte sutikimą paguldyti jus į psichiatrijos skyrių. Hmm. Pasyvus sutikimas yra labai taiklus smūgis. Jums visada lieka 95 procentai tikimybės, kad vaikai tyrime dalyvaus. Rinkodaros vaikinukai kvatoja. Aš taip pat būčiau daręs ankstesniais laikais, bet dabar turiu mažą sūnelį – ir man neramu dėl jo. Kadangi aš žinau, kaip visa veikia.

Atsikratykime tėvų

Ši mitri gudrybė – pasyvus sutikimas – naudojama daugelyje JAV valstijų. Ten, kur dirbama su normaliu „aktyviu sutikimu", sprendimas taip pat yra: pavyzdžiui, Paauglių

patikros skyrius (*The TeenScreen department*) Kolumbijos universitete vaikams išdalijo nemokamus bilietus į kiną, jei jie sugebėjo išpešti iš susirūpinusių tėvų aktyvų sutikimą[99]. *TeenScreen* vilioja devynmečius kino kuponais ar maistu, antistresiniais kamuoliais su užrašais „Aš užpildžiau *TeenScreen*“, picos vakarėliais ir saldainiais, jei tik šie sutinka dalyvauti procedūroje ir užpildyti klausimyną apie savižudybes. Vėliau jie susisiekia su vaiko tėvais.

TennScreen projekto koordinatorė Katlin Cigič (*Kathleen Cigich*) pareiškė: „Mes gana anksti pastebėjome, kad tiesiogiai tėvams siųsti laiškus yra tuščias laiko gaišimas, nes atsakymų gauname labai mažai. Taigi mes pagalvojome, kodėl gi nenuėjus pas pačius mokinius ir nepasiūlius 5 dolerių vertės vaizdo įrašų parduotuvės kuponų kiekvienam, kas per dvi dienas atneš tėvų sutikimą. Tai veikia. Sulaukiamų atsakymų procentas yra labai didelis.“[100]

Taigi vaikas sėda su *TeenScreen* saldainiu vienoje rankoje, rašikliu kitoje ir žymi „taip“ arba “ne“, atsakydamas į tokius klausimus[101]:

- Ar tau buvo tokių dienų, kai niekas neatrodė malonu ir viskas buvo neįdomu?
- Ar buvo tokių dienų, kai nieko negalėjai padaryti kaip reikiant?
- Ar buvo tokių dienų, kai manei, kad nesi tokios geros išvaizdos ar toks protingas kaip kiti?
- Kaip dažnai tėvai ant tavęs pyksta dėl tavo elgesio ar jausmų?
- Ar dažnai susinervini, jei turi kažką padaryti kitiems matant?

- Ar tu jautei nerimą, kai reikėjo dalyvauti sportinėse varžybose?
- Ar bandei nusižudyti per pastaruosius metus?
- Ar vis dar galvoji apie savižudybę?
- Ar rimtai galvojai apie nusižudymą?
- Ar dažnai galvoji apie nusižudymą?
- Ar kada nors bandei nusižudyti?

Mano supratimu, čia kažkoks hipnotinis siūlymas ar hipnozė. Jei tokių reiškinių esama, šis klausimynas – kaip tik toks būdas klausinėjant priversti ką nors nuolat galvoti apie savižudybę.

Abra kadabra etiketė

Tai trečiasis žingsnis. Atsižvelgus į atsakymus, vaikas nutempiamas pas gydytoją, o šis pritaiko jam etiketę:

Socialinė fobija?
Panikos atakos?
Nerimas?
Obsesinis kompulsinis sindromas?
Aktyvios mintys apie savižudybę?
Pasyvios mintys apie savižudybę?

Psichiatrai turi bibliją. Tai ilgas sąrašas su 374 psichinėmis būklėmis, kurias jie vadina patologinėmis. Kaip psichiatrai susitvarko su visomis šiomis būklėmis? Na, jūs galite įsivaizduoti kaip, esu tuo tikras. O jei rimtai, jie tiesiog bendrai sutaria dėl jų. Kanados psichologė Tana Dinyn (*Tana Dineen*) pasakė[102]:

„Kitaip nei kitos medicininės diagnozės, kurios aprėpia galimą priežastį, tinkamą gydymą ir tikėtiną prognozę, DSM-IV išvardyti sutrikimai yra susiję su terminais, kuriuos lėmė bendras specialistų sutarimas (psichiatrų asociacijos – aut. past.).“

Kai jau turime vaiko klausimyno rezultatus ir gydytojo etiketę, ateina metas imtis gydymo. Koks gydymas? Vaistais. Neseniai mokslą pabaigusių vaikų psichologų apklausa parodė, kad devyni iš dešimties vaikų yra gydomi vaistais[103].

Taigi viso šio tyrimo tikslas – paprasčiausiai parduoti vaistus. *TeenScreen* testų padarinys – dešimt procentų visų vaikų yra psichiškai nesveiki[104]. Taip ir užsukamas visas šis reikalas, turiu galvoje apyvartą. Aštuoni milijonai vaikų Jungtinėse Valstijose geria vaistus, keičiančius jų sąmonę. Visiškai legaliai. Dėl aštuonių milijonų vaikų negali būti suklysta. Klausimynai yra puikūs.

Ar viskas gerai Vokietijoje?

Na, o kokia padėtis Vokietijoje? Vokietijoje viskas geriau. Tokio pobūdžio dalykų Vokietijoje negali vykti. Taip daugelis vokiečių nori manyti apie savo gydytojus ir savo sveikatos apsaugos sistemą. Deja, tai netiesa. Vaikai geria vis daugiau psichotropinių vaistų. DSHS gydyti vartojamas vaistas *Ritalin*® 2004 m. buvo išrašytas 20 kartų dažniau nei 1995-aisiais. Blogųjų kompiuterinių žaidimų rezultatas? Ar tiesiog protingi rinkodaros metodai, kurie žmogaus mąstymą supaprastina iki tariamai aiškių mechanizmų – ir leiskime piliulėms atlikti savo darbą? Skaičiai Vokietijoje ir Jungtinėse Valstijose palyginami vokiečių žurnale *Der Spiegel*:

„Tarp 1994 ir 2001 m. Bostono Brandeiso universiteto mokslininkai užfiksavo, kad jaunuoliams išrašomų psichotropinių vaistų receptų padaugėjo 250 procentų. Jie paskaičiavo, kad berniukai jų mąstymą veikiančio vaisto receptą gauna kas dešimtą kartą apsilankant pas gydytoją. Tik nedaugelis iš šių vaistų gali būti skiriami pacientams iki 18 metų – paprastai tai vaistai dėmesio sutrikimo ir hiperaktyvumo sindromui (DSHS) ar depresijai gydyti. Vokietijoje tokių receptų išrašymo dažnis padidėjo dar labiau. Remiantis pastarojo meto pranešimu apie medicininių receptų išrašymą, veiklioji vaisto *Ritalin*® medžiaga metilfenidatas 2004 metais paskirta 20 kartų dažniau nei 1995 metais.“[105]

Jūs jau galite nujausti, net ir *Der Spiegel* straipsnio autorius pastebi: „Daugelis gamintojų nesivargina ištirti, ar šie vaistai tinkami vaikams ir kokiomis dozėmis.“

Depresijos epidemija yra geriausias šios strategijos pavyzdys, kai grupių – taikinių – skaičius praplečiamas, diagnostinės ribos itin sušvelninamos, o vaistų vartojimo apribojimai panaikinami. Gerai žinomi ir ligos įkalbėjimo gyventojams būdai. Kai kurios šiam tikslui skirtos priemonės yra naujos. Reiškinio mastai taip pat ėmė didėti. Be to, nauja yra ir tai, kad ligoniais tapo vaikai.

19 SKYRIUS

Zyprexa®

Teismai yra vienintelė vieta, kur farmacijos pramonė iš tiesų gali būti priversta atskleisti informaciją. Dažniausia jie to išvengia, pasiūlę ieškovams daug pinigų neteisminiuose susitarimuose, kad pirma laiko būtų sustabdytos bylos ir jiems nebereikėtų atverti žmonėms akių, paviešinus savo dokumentus. Kaip, pavyzdžiui, Fentreso byloje.

Mirtis yra komercinė bendrovės paslaptis

Jei dokumentai vis dėlto atskleidžiami, atsitinka štai kas: informacija vertinama kaip konfidenciali ir nėra prieinama visuomenei. Tai vis dar vyksta ir šiandien[106].

„*Eli Lilly* iš tiesų prikuria šimtus tūkstančių dokumentų ir visus juos pavadina konfidencialiais."

Bet: „Tai ne tokie dokumentai, kuriuos *Lilly* norėtų nuslėpti nuo konkurentų. [...] *Lilly* nori nuslėpti šią informaciją nuo gydytojų ir pacientų."

Zyprexa® (veiklioji medžiaga – olanzapinas) yra paskutinis *Eli Lilly* hitas. Tai vaistas, patvirtintas šizofrenijai gydyti. Paminėjau ne tik dėl to, kad visi mano darbelių elementai atsikartoja *Zyprexa®*, bet tiesiog todėl, kad tai rodo, kokia šiuolaikiška yra mano praeitis. Kas buvo pradėta tais laikais, šiandien tėra rutina. Todėl panaudotus metodus apžvelgsiu visai trumpai.

Zyprexa® skirta silpniausiems visuomenės nariams, vaikams, senukams ir psichiškai nesveikiems. Jau matėte kituose pavyzdžiuose, Europa visai nėra taip toli nuo Amerikos, kaip kartais norėtųsi. Kartais vokiečių institucijos veikė lėčiau už amerikietiškąsias (benoksaprofenas). Kartais buvo šiek tiek greitesnės (fluoksetinas). Nežinau, kokia padėtis su *Zyprexa®* yra Vokietijoje ir Europoje, bet toliau nupasakoti dalykai jau vyksta Jungtinėse Valtijose. Todėl nėra jokių prieţasčių abejoti, kad tai negali vykti arba jau nevyksta ir Vokietijoje. Ir jūs, ir aš apie tai sužinosime turbūt paskutiniai.

Piniginės šios beprotybės apimtys jau siekia svaiginančias aukštumas. *Zyprexa®* apyvarta: 30 milijardų dolerių. 4,2 milijardo dolerių vien tik per 2006 metus. Ir tai tik Jungtinėse Valstijose. Ir tik vienas vienintelis vaistas. Šizofrenijai gydyti. Ar tikrai šizofrenikų yra tiek daug? Ar *Zyprexa®* verčiama valgyti tiesiog kaip duoną? Antraip, iš kurgi tokie skaičiai? Aišku, ne iš normalaus įprastinio pardavimo. Bet iš pardavimo ne pagal indikacijas. *Zyprexa®* yra šeštoje vietoje tarp dažniausiai parduodamų vaistų.

„Jungtinėse Valstijose 70 procentų *Zyprexa®* parduodama vyriausybinėms agentūroms (sveikatos programoms, nukreiptoms į socialiai silpnesnius individus – aut. past.), daugiausia *Medicaid*. Jei bent saujelė didžiųjų valstijų apribotų *Zyprexa®* pardavimą, *Lilly* pelnas ir akcijų kainos greičiausiai ryškiai nukentėtų, teigia analitikai."[107]

Teksaso projektas priskiriamas prie tokios rūšies valstijų programų. Tuo metu, kai Teksaso projektas buvo pradėtas, Džordžas V. Bušas (*George W. Bush*) buvo Teksaso gubernatorius ir pareiškė, kad valstijos programos, skirtos gyventojų socialinei gerovei kelti, bus išplėstos ir apims psichotropines pilules. Vaikai, senukai ir psichiškai nesveiki asmenys – tai tie pacientai, kurie užtikrina šio vaisto apyvartą saujelėje valstijų. Jūs tikrai turite savęs paklausti, ar jie verčiami valgyti šį šlamštą?

Žinoma, visa tai apie vaistą, kuris kelia abejonių dėl savo veiksmingumo, bet ir atkreipia dėmesį dėl šalutinių poveikių. Du iš jų yra ypač svarbūs: svorio augimas ir diabeto išsivystymo rizika.

Ar bereikia sakyti, kad farmacijos pramonė siekia prastumti šiuos šalutinius poveikius? Ar bando susargdinti žmones? Paversti juos diabetikais – o tuomet pardavinėti jiems insuliną? Mane tai labai stebina.

Vidiniai *Lilly* dokumentai, kaip tie, kuriuos teisininkas iš Aliaskos perdavė *New York Times* ir kuriuose kalbama apie psichiškai nesveikus asmenis, rodo, kad *Lilly* sumenkino *Zyprexa*® šalutinių poveikių sunkumą.

Lilly neatskleidė gydytojams, kad jų pačių duomenys rodo, jog 16 procentų vienus metus *Zyprexa*® vartojusių pacientų priaugo daugiau nei 33 kg.

Dokumentai taip pat rodo, kad bendrovė galbūt primokė savo atstovus vaistą reklamuoti ne tik šizofrenijai ir bipoliniam sutrikimui gydyti[108].

Nuo tada *Lilly* bando sustabdyti šios informacijos nutekėjimą, gaudama suvaržančius orderius, kurie pasiekė ne tik *New York Times*. Ar nederėtų etiniais standartais besiremiančiai bendrovei atnaujinti pakuotės informacinių lapelių turinį ir perspėti apie sunkius šalutinius poveikius, kurie buvo žinomi jau metų metus?

1,2 milijardo dolerių už tylą

Net ir su *Zyprexa*® susijusių neteisminių susitarimų skaičius (pinigai už tylą aukoms) yra neįtikėtinas. Kalbame apie 26,5 tūkstančio bylų ir 1,2 milijardo dolerių iš viso, kurie buvo išleisti aukoms nutildyti ir užsitikrinti, kad *Lilly* nebus priversta teismuose atskleisti savo slaptų dokumentų. Vėlgi klinikiniai tyrimai ir šį kartą nebuvo pakankami: patvirtinimas rėmėsi tyrimais, kuriuose 2,5 tūkstančio pacientų buvo tiriami šešias savaites trunkančiame bandyme. Iš jų du trečdaliai netęsė tyrimo visas šešias savaites. Dvidešimt du procentai tyrimo dalyvių turėjo „sunkių šalutinių poveikių“ ir buvo maždaug dvidešimt mirčių, dvylika iš jų – dėl savižudybės, kaip teigia Robertas Vitakeris (*Robert Whitaker*), kuris galėjo susipažinti su duomenimis iš *FDA*[109].

Bendrovei tai tikrai apsimokėjo, nepaisant didžiulių pinigų, sumokėtų už tylą, nes pardavimo skaičiai vis augo, 2006-aisiais dar 12 procentų. Siaubingas augimo tempas. Kas jį lemia? Laisvosios rinkos ekonomikoje tai pasitaiko gana retai. Čia panašu į valstybės valdomą ekonomiką pačioje kapitalizmo širdyje. Bet, kaip ir mano karjeroje, viršūnė natūraliai tampa ir posūkiu. Vis dar yra vilčių, kad viskas apsivers kitaip. Pagalba ateina iš netikėto šaltinio – draudimo bendrovių. Galbūt jos nebenorės mokėti didžiulių sumų, kurias farmacijos bendrovės sumoka ieškovams tūkstančiuose bylų[110]. Tokios bylos paprastai sutvarkomos už teismų ribų tam, kad skeletai neišlįstų iš savo slėptuvių ir liktų ten, kur yra. Jei *Lilly* reikės sustabdyti *Zyprexa*® pardavimą ne pagal indikacijas, o šis sudaro liūto dalį visos apyvartos, ji nebeturės pinigų ieškovams atsikratyti. Tuomet skeletai išlįs iš savo slėptuvių. Ir tuomet niekas nebegalės parduoti *Zyprexa*®, net ir tie puikūs *Eli Lilly* atstovai. Aš nekantrauju sužinoti, kaip visa tai išaiškės.

20 SKYRIUS

Klaidinanti informacija laukiamajame

Įrodymais pagrįstos medicinos instituto Kelne ekspertai išnagrinėjo 175 brošiūras ir lankstinukus, kuriuose buvo 520 konkrečių medicininių teiginių. Šios brošiūros buvo gerai žinomų bendrovių, tokių kaip *Aventis, Bristol-Myers, Squibb* ir *Pfizer*, jos buvo įteiktos gydytojams Šiaurės Reino-Vestfalijos regione Vokietijoje, o šie padėjo jas savo laukiamuosiuose. Tyrėjai iš Kelno nustatė, kad 94 procentai spausdintos medžiagos skleidė nepatikrintą, klaidinančią ir net klaidingą informaciją[111] (pabraukta autoriaus).

Atsiprašau, bet jūs nebegalite kalbėti apie netyčines klaidas, kai nepatikrinta, klaidinanti ir klaidinga informacija sudaro 94 procentus. Tai negali būti klaida, kai beveik viskas, kas teigiama, yra klaidinga arba netiesa. Aš tai pavadinčiau specialiai.

Ir štai šios aiškiai neteisingą informaciją teikiančios brošiūros guli gydytojui po ranka – na, argi jis ne geriau žino? Ar čia svarbiausias veiksnys yra žinių stoka, ar lojalumas dosnioms farmacijos bendrovėms?

Kad ir kaip žiūrėtum, pacientams patiems neįmanoma įvertinti šių medicininių teiginių teisingumo. Netgi jei jie būtų skeptiškai nusiteikę, mat tai vis dėlto rinkodaros brošiūra, vis tiek sunku būtų nepatikėti, kad jos turinys turi bent sveiko proto krislą, jau nekalbant apie teisingus faktus. Be to, lankstinukai ir brošiūros yra gydytojo laukiamajame, o jis juk baigęs aukštąją mokyklą. Taigi jie negali būti labai jau klaidingi, ar ne? Kita vertus, juk jūs tuo gydytoju pa-

sitikite. Juo ir jo kompetencija. Galbūt jis netgi visos jūsų šeimos gydytojas. O jeigu jūs juo negalite pasitikėti, tai kuo gi tuomet tikėti? Nėra lengva suabejoti, kai kalba pakrypsta apie tokius asmeniškus dalykus, kaip jūsų ar giminaičio sveikata ar skundai, kuriuos jūs aptartumėte tiktai su gydytoju. Jūs patenkate į tokią padėtį, kai nelieka nieko kita, kaip tik pasikliauti. Argi jūs nematote tų farmacijos firmų atstovų, trinančių iš pasitenkinimo rankas?

Kartu su blizgančiomis brošiūromis jie taip pat bando įpiršti pacientams informaciją pačių pagamintuose ir blogai nukopijuotuose lapuose, kuriuos pediatrai dalija savo kabinetuose. Tai apie papildomus skiepus, kurių nepadengia sveikatos draudimas. Dar ne. Šiose kopijose paryškinti tokie žodžiai ir žodžių grupės:

Papildomi skiepai jūsų sūnui nuo pneumokokinės ligos
Gyvybei grėsminga
Pneumokokinė infekcija yra užkrečiama
Gera proga apsaugoti visus jūsų vaikus
Rizika padidėja tris kartus
Grėsminga broliams ir seserims
Ypač vaikams
Veiksminga ir gerai toleruojama
Nepadengia sveikatos draudimas
Norėdami gauti daugiau informacijos, kreipkitės į mus.

Strategija, kuri išnagrinėta sudėtingesniame *Strattera*® reklaminiame skelbime, aiškiai randama ir čia. Pirmiausia mes „informuojami" apie pavojų. Aišku, labai išpūstą. Tai beveik tas pat, kaip grėsmė gyvybei. Dar daugiau, tai taip lengvai plinta, tad tiesiog stebuklas, kad mes visi dar nuo to nenumirėme. O ypač svarbu apsaugoti šeimą: broliai ir seserys gali lengvai vienas kitą apkrėsti. Tačiau vaistas nuo

to yra visiškai nekaltas, ir gyvybei gresiantis pavojus išnyks, jei jūs jį pavartosite. Vis dėlto sveikatos draudimo bendrovės yra pernelyg kvailos, kad įžvelgtų tokias paprastas sąsajas. Štai kodėl jūs, susirūpinęs ir atsakingas tėvas, kviečiamas pasirausti savo kišenėse. Aišku kaip dieną. Pasirauskite kišenėse kaip galima giliau... neblogai... puikiai atlikta. Ką gi jūs darytumėte? Žinoma, plačiai atvertumėte savo piniginę. Apsaugoti nuo pavojaus jūsų vaiko gyvybę tik už 84 eurus? Sutarta. Geriausiu atveju jūs tiesiog išmetėte 84 eurus į balą.

Piktnaudžiavimas savitarpio pasitikėjimu yra pagrindinis mechanizmas, kuriantis pelną versle, susijusiame su ligomis. Ypač su ligų baime. O ypač šiame versle svarbu normalius reiškinius paversti liga.

Viso šio reikalo centre yra paciento pasitikėjimas savo gydytoju ir kaip to tąsa – pasitikėjimas medicina. Tai apima ir piliečių pasitikėjimą vyriausybinėmis organizacijomis, kurios aprūpintos reikiamais ištekliais ir reikiamomis žiniomis, kad įvertintų naujų veikliųjų medžiagų veiksmingumą ir galimus pavojus, ir kurios turėtų turėti galios atsispirti Didžiajai farmacijai, o jei yra poreikis, neduoti patvirtinimo veikliajai medžiagai tam tikroje rinkoje.

Pagrindinė farmacijos pramonės veikla – daryti įtaką visiems šiems sąlyčio taškams. Papirkinėjant. Tai vėlgi yra pasitikėjimo dalykas: tas, kuris duoda, ir tas, kuris ima, sėdi toje pačioje valtyje. Abiem svarbu išlaikyti paslaptį. Štai kodėl taip sunku sugriebti tokią korupciją iš išorės. Štai kodėl aš atskleidžiu tai savo knygoje.

Sveikatos sistema užkrėsta korupcija

Jūs galite pirkti, aklai pasitikėdami. Tas faktas, kad korupcija yra greičiau taisyklė nei išimtis, ir yra sistemos dalis – tai pavyzdžiais parodo *Transparency International* atstovai.

Jų pranešime apie korupciją medicinos pasaulyje[112] tai pateikiama kaip glaudžiai su Vokietijos sveikatos apsaugos sistemos finansavimo problemomis susijęs dalykas. Jie siūlo gydymą. „Vis didėjanti vyresnio amžiaus asmenų populiacija finansinėse struktūros problemose vaidina nežymų vaidmenį, o padidėjusios gydymo išlaidos yra pačios struktūros veiklos rezultatas, atsiradęs dėl trūkumų joje, iš kurių vienas yra korupcija."

Vyresnio amžiaus asmenų dalies padidėjimas tarp visų gyventojų mielai panaudojamas kaip argumentas, kodėl padidėjo sveikatos sistemos išlaidos. Kalta ne bloga strategija, jei jūs ieškote sprendimo. Juk jūs nelabai galite pakeisti gyventojų struktūros raidos per trumpą ir vidutinio ilgio laikotarpį. Na, taip, negalite, kitaip nei kriminalinių veiksmų. Kriminaliniams veiksmams, kyšininkavimui, mafijos struktūroms ir karteliniams susitarimams yra plati teisinė bazė, čia jūs ir galite veikti.

„Sukčiavimas, švaistymas ir korupcija prasigraužė kelią į sveikatos apsaugos sistemos struktūras Vokietijoje, čia ši sistema per pastaruosius besitęsiančio ekonominio augimo dešimtmečius organizuojama federaliniu lygmeniu. Pavienis gydytojas, stomatologas ar farmacininkas, pavienis apdraustas asmuo, pavienis nedidelis prekių ar paslaugų tiekėjas sunkiai gali suprasti šiuos dalykus, ką jau kalbėti apie jų keitimą, net ir didelėmis pastangomis, veikiant garbingų pramonės šakų ir jos organizacijų rinkodaros galiai ir neskaidrių, sustabarėjusių struktūrų valstybės kontrolės bei administravimo srityse. Skaičiuojamas kasmetis praradimas sudaro dešimtis milijardų."

Jei iš tiesų yra taip, kaip praneša šie nepriklausomi korupcijos stebėtojai – mano memuarai nuo to tampa tik dar vertingesni. Kadangi aš esu pagrindinis šios strateginės korupcijos liudininkas.

21 SKYRIUS

Ką jūs galėtumėte padaryti?

Yra tokių dalykų, kuriuos jūs galėtumėte padaryti, kad apsaugotumėte save ir savo giminaičius nuo beprotiškų ir pavojingų vaistų. Visų pirma jūs turėtumėte susirinkti informaciją iš įvairių šaltinių. Gali padėti ir internetas. Bet būkite atsargūs: daugelį tinklalapių remia farmacijos pramonė, taigi ieškokite skirtingų šaltinių.

Paklauskite savo gydytojo ar vaistininko

Paklauskite vieno iš šių klausimų, daugelio ar jų visų. Jūs turite teisę išgirsti kantrius, išsamius ir visapusiškus atsakymus, kurie būtų suprantami ir neturintiems medicininio išsilavinimo asmenims. Šie klausimai nesudaro prielaidos abejoti gydytojo kompetencija. Šis klausinėjimas nereiškia, kad abejojama tarpusavio pasitikėjimo santykiais ar net prarandamas pasitikėjimas. Priešingai, jei santykiai paremti abipusiu pasitikėjimu, tokie klausimai visiškai pagrįsti.

Ligos patikra

- Ar man diagnozuota liga apskritai yra liga?
- Nuo kada ši liga pripažįstama kaip liga?
- Iš kur jūs turite šią informaciją?
- Kokiomis teorijomis liga paremta ir kokie šaltiniai patvirtina šių teorijų teisingumą?
- Koks asmuo jums suteikė informaciją?

- Kur aš galėčiau gauti kitokios informacijos šia tema?
- Kokie yra paskutinių tyrimų duomenys šia tema?
- Kur aš pats galėčiau apie tai sužinoti?
- Kas finansuoja šiuos informacijos šaltinius?
- Kokius jūs žinote alternatyvius gydymo būdus?
- Kur aš galėčiau rasti informacijos?

Vaisto patikra

- Ar vaistas buvo patvirtintas šiai ligai ar simptomui gydyti?
- Koks asmuo jums suteikė šią informaciją?
- Jei vaistas buvo patvirtintas mano ligai gydyti, kokiam asmenų skaičiui šis vaistas buvo skirtas mokslinėmis sąlygomis?
- Koks asmuo jums suteikė šią informaciją?
- Kiek šis vaistas veiksmingesnis už placebą?
- Koks asmuo jums suteikė šią informaciją?

Gydytojo patikra

- Ar jūs pats vartotumėte šį vaistą?
- Ar jūs skirtumėte jį savo vaikams?

22 SKYRIUS

Galimi sprendimo būdai

Pateikiu šiuos siūlymus ne todėl, kad esu nusiteikęs prieš vaistus ar farmacijos pramonę kaip tokią, tačiau aš pasisakau prieš jų rinkodaros būdus. Šie pasiūlymai yra ankstesnių mano pasakojimų padarinys.

Problema

Pacientai kaip jūrų kiaulytės.

Iki pat jų patvirtinimo daugelis vaistų išbandomi tik trumpalaikiuose tyrimuose. Pavyzdžiui, *Prozac*® tyrimai ilgiausiai truko apie tris mėnesius, *Strattera*® – apie devynias savaites. Ar pacientai išgijo, praėjus šiam laikui? O jei jie vartos vaistą ilgiau, kas tuomet atsitiks? Be to, ką jie turėtų daryti, praėjus toms devynioms savaitėms? Piliulės dažnai yra paskutinė priemonė.

Sprendimo būdas

Ilgalaikiai tyrimai turėtų būti mažiausių kriterijų dalis, kuriuos įvykdžius būtų galima kreiptis patvirtinti vaistą.

Problema

Šalutinių poveikių paskelbimas.

Gydytojams Vokietijoje nėra privaloma pranešti apie netikėtus šalutinius vaistų poveikius.

Sprendimo būdas

Gydytojai turi būti įpareigojami pranešti apie šalutinius poveikius.

Problema

Bermudų trikampis.

Duomenys pradingsta Bermudų trikampyje tarp mokslininkų, sveikatos institucijų ir farmacijos pramonės. Kodėl tik jie vieni įtraukti į duomenų rinkimo procesą, o ne patys pacientai? Visi esantieji Bermudų trikampyje turi finansinių interesų, kurie gali kirstis su teisybės siekiu. Tuo tarpu pacientai yra tie, kurie turi gerti vaistus. Jie yra labiausiai suinteresuoti vaisto veiksmingumu ir saugumu, nes dažnai atsitinka taip, kad jie rizikuoja savo gyvybe, o ne banko sąskaitomis.

Sprendimo būdas

Pacientai turėtų turėti teisę patys pranešti apie galimas problemas ir šalutinius poveikius. Skaičiau, kad šis siūlymas neseniai pateiktas Švedijoje[113]. Ar šis potencialus sprendimas gali būti pritaikytas praktikoje, netrukus paaiškės.

Problema

Korupcija nėra baudžiama.

Iki pat dabar tik valstybės tarnautojai Vokietijoje gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn už korupciją. Tačiau išoriniai ekspertai, kurie vaidina svarbų vaidmenį patvirtinimo procese, žino, kad jiems nėra ko tikėtis bausmės, jei išties ranką į pinigą. Švedijoje buvo taip pat – kol dėl mano pareiškimo neteko pataisyti įstatymų.

Sprendimo būdas

Teisinės situacijos Vokietijoje pataisymas. Pacientų apsauga yra svarbiausia. Ir ne aš vienas to reikalauju. „Esamus įstatymus būtina vėl įvertinti. Tas faktas, kad privačia praktika užsiimantys gydytojai nėra valstybės tarnautojai, negali būti

pateisinamas, leidžiant jiems imti pinigus ar brangias dovanas apdraustos visuomenės dalies sąskaita ir nebūti už tai nubaustiems“, – teigė dr. Ankė Martini (*Anke Martiny*).

Teismo sprendimai rodo, kad gaminanti vaistus bendrovė gali būti bent jau nubausta didele pinigine bauda. Galų gale įsatymų leidėjams atėjo laikas apsvarstyti teisines priemones, kurios leistų sveikatos draudimo bendrovėms išsiieškoti be biurokratinių kliūčių pinigus, kuriuos jos praranda dėl apgaulės, naudos pripažinimo, dėl pernelyg didelių, išpūstų išlaidų patenkinimo per ekonomiką ir gydytojus[114].

Problema

Informacijos monopolija.

Sveikatos apsaugos institucijos yra visiškai priklausomos nuo tos informacijos, kurią joms suteikia farmacijos bendrovės. Dėl šios priežasties su vaistais susijusios problemos labai dažnai yra uždangstomos ar paskelbiamos per vėlai.

Sprendimo būdas

Turėtų būti nepriklausomos institucijos, kurios galėtų susipažinti su visa informacija, susijusia su klinikiniais tyrimais.

Problema

Klinikiniai tyrimai.

Protokolą klinikiniams tyrimams parengia farmacijos bendrovė. Tai leidžia jai tyrimus atlikti taip, kad gautų palankius sau rezultatus.

Sprendimo būdas

Turėtų būti nepriklausoma valstybinė organizacija, kuri galėtų patikrinti protokolus prieš pradedant tyrimus ir prireikus juos atmesti.

Problema

Neteisminiai susitarimai.

Galimybė sutvarkyti reikalus be teismo ir sustabdyti teisminius procesus naudinga, kai yra kaimynų nesutarimų, įvyksta nedidelės autoavarijos ar dėl panašių kasdienių nemalonumų. Tačiau tai neturėtų būti galima, kai teisinių veiksmų imamasi prieš farmacijos bendroves dėl vaistų šalutinių poveikių. Kaimynų nesutarimų atveju bylinėjimosi išlaidos galbūt viršija ginčijamą sumą, o laikas gaištamas tuščiai bylinėjantis, kai neginami visuomenės interesai. Tačiau bylų prieš farmacijos pramonę atveju viskas yra priešingai: bylos dažnai yra vienintelis būdas paviešinti tą informaciją apie vaistus, kurią farmacijos pramonė norėtų laikyti užrakintą savo seifuose.

Sprendimo būdas

Kai kalbama apie sveikatą ir naujas veikliąsias medžiagas, tai visuomet susiję ir su visuomenės interesu. Tai, kas gali būti logiška kitais atvejais, šiuo atveju yra pavojinga. Dokumentai, naudojami šiose bylose, turėtų būti prieinami visuomenei.

Problema

Nacionalinės sveikatos apsaugos institucijos prieš tarptautines bendroves.

Įvairių šalių sveikatos apsaugos institucijos per mažai bendradarbiauja. Jeigu kyla kokių nors problemų, kaip su benoksaprofenu Danijoje, tik vaistą gaminanti bendrovė nusprendžia, ar perduoti šią informaciją sveikatos apsaugos institucijoms kitose šalyse, kuriose probleminis produktas taip pat laukia patvirtinimo. Ir kaip jūs manote, kaip pasielgia farmacijos bendrovė, kai yra tokia veiksmų laisvė?

Sprendimo būdas

Greitas keitimasis informacija tarp nacionalinių reguliuojančiųjų institucijų.

Problema

Duomenų skaidrumas.

Nebaigtų tyrimų duomenys nebūtinai turi būti viešinami. Tačiau kaip tik juose ir slypi svarbiausia informacija apie galimus pavojus. O ne tuose, kurie sudaryti taip, kad rezultatai pasisuktų teigiama linkme farmacijos pramonei ir jos apyvartai.

Sprendimo būdas

Reikėtų įpareigoti pateikti išsamią informaciją. Turėtų būti numatytas būdas sustabdyti registraciją vien tik dėl to, kad šis reikalavimas neįvykdytas.

Problema

Reklama.

Vaistų ir dirbtinai sukurtų ligų reklama turėtų būti labai apribota arba uždrausta. Tai rodo, kad reklama jokiu būdu neprisideda prie vartotojų informavimo ir apskritai yra ne tam skirta. Dar daugiau, reklaminių skelbimų apie DSS tikslas – sukurti spaudimą tėvams ir mokytojams. Ši gausi grupė žmonių savo ruožtu turi perduoti spaudimą reguliuojančiosioms institucijoms. Tai darydami, jie tiesiog žaidžia farmacijos pramonės rankomis. Taigi farmacijos pramonės reklamos turi visiškai kitokių tikslų nei kitose ūkio šakose. Tai jėgos instrumentas.

Sprendimo būdas

Vaistų ir ligų reklamos uždraudimas.

Problema

Argi už žmogžudystę, pavadintą kitu vardu, nebaudžiama?

Daugelis iš minėtų produktų turi mirtinų šalutinių poveikių. Yra paplitęs teiginys, kad kiekvienas vaistas žudikas žudo vienus, bet padeda daugeliui kitų ligonių. Ši argumentacija itin dažna. Pavyzdžiui, kad ir čia, *Eli Lilly* spaudos pranešime 2007 m. sausį, susijusiame su paciento, gėrusio *Zyprexa*® (olanzapino veiklioji medžiaga), mirtimi: „*Lilly* labai nuliūdino p. Kaufmano (*Kauffman*) mirtis. Bet [...] mes norime suteikti tiek informacijos, kad nuramintume milijonus pacientų, kurie vartoja šį gyvybes gelbstintį vaistą. [...] šio paciento medicininė istorija sudėtinga.“[115]

Kitais žodžiais: tai jo problema, kad jis numirė išgėręs *Lilly* vaistų. Kaip tai buvo ir asmeninė problema tos studentės, kuri pasikorė *Lilly* laboratorijoje? Ji buvo pasirinkta būti jūrų kiaulyte, nes jautėsi psichiškai stabili. O šis posakis nuolat kartojamas: „gyvybę gelbstintis vaistas.“ Kaip ir tie antidepresantai – nors jie pasirinko nebandyti šio vaisto sergantiesiems depresija, nes išgėrę šio vaisto tokie asmenys tikrai būtų nusižudę. Kaip ir benoksaprofenas, kuris verčia luošus žmones šokti – ir numirti vidury savo šokio nuo inkstų nepakankamumo?

Kas čia vyksta? Jų mirtis tiesiog nepriskaičiuojama prie tų atvejų, kai vaistas asmenims (tariamai) padėjo. Tai juk visiškai nemoralu. Taip pat nelegalu. Ir visa tai vyksta su vaistais, kurie net neišgydo ligų, bet tik palengvina požymius.

Ar jūs girdėjote apie diskusijas Vokietijoje dėl keleivinių lėktuvų numušimo, jei juos užgrobia teroristai? Vokietijos vidaus reikalų ministras norėjo įvesti įstatymą, kuris leistų ginkluotųjų pajėgų naikintuvams tokiu atveju nužudyti keleivius, kad būtų apsaugoti kiti žmonės. Juk faktas yra tas,

kad būtų nužudyti nekalti žmonės – nors visiškai neaišku, ar būtų apsaugoti kiti.

Išvada

Niekas nepateisina žmonių žudymo. Vieno paciento gyvybė negali būti kaip kompensacija už kito paciento gyvybę ar galimą saugumą.

Tačiau farmacijos pramonė skaičiuoja būtent taip. Jei jos atstovai žino, kad tik 0,1 procento pacientų, geriančių veikliąją medžiagą, gali mirti – tuomet rezultatas yra geras. 0,1 procento – tai neatrodo daug. Kas tai yra 0,1 žmogaus? Tai net ne žmogus. Tačiau šie produktai dažnai parduodami milijonus kartų, kartais net ir milijardus kartų – tuomet 1 po kablelio atsiduria priešais kablelį ir miršta pirmasis žmogus. Vėliau jų miršta 10, 100, 1000...

„Viena mirtis – tai tragedija; milijonas mirčių – tai statistika."

(Leninas)

Sprendimo būdas

Kad ir kas žudytų – turi stoti prieš teismą. Ar jūs nemanote, kad per trumpiausią laiką žmonės, besilaikantys normalių etinių standartų, atsistatydintų iš šių tarptautinių farmacijos gigantų tarybų direktorių postų?

EPILOGAS

Taigi štai ir visa mano istorija. Norėčiau dar kartą pabrėžti, kad nesu nusiteikęs apskritai prieš mediciną. Aš pats esu nuo jos priklausomas – kaip diabetikas ir dėl to, kad turiu širdies ritmo vedlį.

Kiekvienas vaistas turi šalutinių poveikių. Puikiai tai suprantu. Nesakau, kad turėtume visus vaistus išmesti į šiukšlių dėžę ir numirti susirgę.

Aš net nesakau, kad farmacijos bendroves reikėtų kaltinti, jei koks nors vaistas, kuris išgydo tūkstančius pacientų, turi šalutinių poveikių.

Tačiau jei vaistas, kuris neišgydo, o tik palengvina požymius, užkrauna pusei vaisto vartotojų sunkių šalutinių poveikių naštą – tuomet aš manau, kad tai neatsakinga. Jei su vaistu pateikiamoje informacijoje nėra perspėjimo apie šalutinius poveikius – tai aš vadinu nusikaltimu. Ir galų gale jei natūralios psichinės būsenos paverčiamos ligomis, siekiant prikimšti mūsų vaikus psichotropinių vaistų, – čia aš jau labai supykstu.

Buvau šios logikos įrankis gana ilgai. Esu senas, bet ne pernelyg senas. Šiandien stengiuosi kitaip vertinti veiklą, kuria pats užsiėmiau.

Šiandien aš gyvenu Vokietijoje. Kai čia persikėliau, maniau, kad ši šalis dėl rimto požiūrio į mokslą ir teisingumą atspari nusikalstamoms farmacijos pramonės manipuliacijoms. Įvykiai su gydytojais, kurie lankė mano mažąjį sūnelį, DSHS informacija ir tolesnis tyrimas parodė, kad Vokietija yra tokia pat farmacijos pramonės, mokslo ir valdžios institucijų tinklo dalis, kaip Švedija ar Jungtinės

Valstijos. Vokietija yra labai gerai išsivysčiusio Vakarų pasaulio dalis.

O ką galėtume pasakyti apie vadinamąjį trečiąjį pasaulį? Pradžioje, jei jau viskas, apie ką jūs perskaitėte, iš tiesų vyksta, pabandykite įsivaizduoti, kas dedasi trečiajame pasaulyje. To tikrai pakaktų kitai knygai.

Netgi politikai turėtų savęs paklausti, kodėl jų susidomėjimas sąžininga farmacijos rinka yra toks mažas. Juk tik pagalvokite, kokie pinigų srautai sveikatos apsaugos sistemoje įplaukia į kanalus, kurie neturi nieko bendra su paslaugų pacientams teikimu. Mano istorija rodo, kad tai ir yra svarbiausia problema. Jei sveikatos apsaugos sistemą būtų galima pataisyti tiesiog pažabojant korupciją – tai kodėl gi niekas nieko nedaro, kad ją pažabotų? Tai turėtų būti politikų darbas. Turėtų būti sukurti atitinkami įstatymai. Be to, turėtų būti suinteresuotumas tuos įstatymus patvirtinti. Tačiau, užuot tai darę, politikai diskutuoja apie Vokietijos populiacijos senėjimą. Tai būtų kur kas lengviau. Bet jie verčiau aptarinėja karines operacijas tolimose šalyse. Niekas nekalba apie problemas savuose namuose. Kodėl gi ne?

Nesileiskite mulkinami: problema iš tiesų gana sudėtinga, ir visi su ja susiję – gydytojai, mokslininkai, pramonė, valdžios institucijos, teisėjai ir politikai – nukrypo nuo tiesos kelio. Bet tai juk tiesiog žmonės, kurie apsisprendžia kiekvienoje kryžkelėje. Deja, kai kuriais atvejais tai turi lemiamos reikšmės.

Mano istorijoje visa tai paženklinta pavojaus signalais. Institucijos nėra beveidės. Iš išorės velniškai sunku patekti į šią uždarą sistemą – išgirsite jau registratūroje. Tačiau šie požymiai nėra neatpažįstami. Žmonės čia priima sprendimus. Žmonės nėra tiesiog linkę imti kyšius, – jie juos ima.

Kur kas dažniau, nei jūs drįstumėte pagalvoti. Jūs negalite su tuo susitaikyti. Tai būtina pakeisti.

Aš buvau šios sistemos dalis. Nusprendžiau veikti. Ši knyga yra pirmasis žingsnis. Vis dėlto neįmanoma vienam kovoti prieš Didžiąją farmaciją. Tik visi kartu mes, visuomenė, galime pakeisti padėtį: užduodami klausimus – taip pat ir nepatogius – savo gydytojams, vaistininkams ir spaudoje; nustoję tikėti, kad gydytojai yra pusdieviai, kurie nusipelnė mūsų pasitikėjimo be jokių išlygų; nepasiduodami naujai sukurtoms ligoms, kurias farmacijos pramonė nori mums įkalbėti.

O čia pamąstymas visiems gydytojams, kurie išrašinėja psichotropinius vaistus vaikams:

Ar jūs duotumėte tą šlamštą savo vaikams?

Prašom pagalvoti apie tai.

Jūs čia esate svarbiausias.

PRIEDAS

Gyvenimo aprašymas
Džonas Virapenas (*John Virapen*)

Tarptautinis verslo konsultantas, turintis didesnę nei 35 metų tarptautinio darbo patirtį. Farmacijos pramonėje ši patirtis apima:

- Įgijimą
- Valdymą
- Verslo pradėjimą
- Verslo plėtojimą
- Darbuotojų lyderystę
- Rinkodarą ir pardavimą
- Derybas su valdžios ir reguliuojančiosiomis institucijomis.

Kalbos:
laisvai anglų ir švedų, darbo srityje – ispanų, vokiečių, danų ir trys Karibų regiono dialektai.

Nuo 1990 m.:
aktyvus įvairių farmacijos bendrovių Lotynų, Centrinėje Amerikoje ir Karibų regione konsultantas, pagrindinė veiklos sritis – rinkos plėtros priežiūra, sričių struktūros pertvarka, bendradarbiavimas su valdžios institucijomis,

parama patvirtinimo procedūrose, prekybos agentų vertinimas ir registravimas, verslo planai ir rinkodaros strategijos, kainodara ir regioninis valdymas.

1989–1990 m.:
investuotojų pritraukimas ir verslo planų rengimas fotografinio popieriaus produktų gamintojui Puerto Rike. Visų gamybos etapų organizavimas ir priežiūra prieš pradedant gaminti produkciją.

1979–1989 m.:
kilimas karjeros laiptais *Eli Lilly* & *Co.* Įdarbinimas, nuviliojus iš konkurento ir paskiriant tarptautiniu produktų vadybininku keturioms Šiaurės šalims. Pagrindinė veiklos sritis – produktų reklamavimas ir rinkodara. Paaukštinimas iki *Eli Lilly* Švedijoje generalinio direktoriaus. Apyvartos padidėjimas nuo 700 tūkstančių iki 15 milijonų dolerių. Paaukštinimas rinkodaros direktoriumi Puerto Rike iki 1988 m.

Iki 1979 m.:
dvylika metų patirties pardavimo reklamos srityje, reklamuojant produktus ir koordinuojant klinikines studijas įvairiose tarptautinėse farmacijos bendrovėse.

Išsilavinimas:
Psichologijos mokslų daktaras;
Verslo administravimas – Lundas, Švedija;
Ketveri metai medicinos studijų;
20 metų tęstinio mokymo visose farmacijos pramonės srityse, tarp jų specializuoti klinikinės farmacijos kursai.

FARMACIJOS PASAULIO ŽODYNĖLIS

Patvirtinimas, etapai

Prieš tai, kai gydytojas ar vaistininkas paduoda jums pakelį su neaiškiu turiniu, šis turinys turi pereiti kelis formalius tyrimų etapus. Pirmiausia vaistas tiriamas laboratorijoje. Tuomet eksperimentuojant su gyvūnais. Tada jau išdrįstama bandyti su žmonėmis. Po klinikinių tyrimų pabaigos surinkti duomenys perduodami reguliuojančiosioms institucijoms. Šios įvertina, ar tirta medžiaga yra veiksminga ir ar ji saugi. Kiekviename etape labai dažnai tiesiog ištisai sukčiaujama. Kitaip daugelis iš geriausiai žinomų pastarųjų 30 metų vaistų niekuomet nepatektų į vaistines, klinikas ir jūsų rankas. Jei klinikiniuose tyrimuose kyla problemų, jie gali būti nutraukti ir duomenys apie veikliosios medžiagos netinkamumą nepateikiami reguliuojančiosioms institucijoms. Tie, kurie apžvelgia duomenis, įgalioti institucijų (mokslininkai), dažnai turi finansinių interesų vaistą patvirtinti, kad vėliau galėtų atlikti tyrimus, kurie užtikrins jiems darbą kelerius metus į priekį. Dažnai vaistui patvirtinti pakanka trumpalaikių tyrimų, ir niekas nežino, kaip šie vaistai veiks, vartojami ilgesnį laiką. Taip pacientai, kuriems šie vaistai skiriami, nevalingai dalyvauja didžiuliame eksperimente. Didžioji šių tyrimų dalis dingsta kartu su pacientais.

Atomoksetinas

Vaistas, kuris pradžioje buvo sukurtas depresijai gydyti, bet pasirodė, kad jis neveiksmingas, o jo cheminė struktūra labai primena fluoksetino cheminę struktūrą. Atomoksetinas

Vokietijoje patvirtintas 2005-ųjų kovą DSHS gydyti, šį vaistą *Eli Lilly & Company* parduoda *Strattera*® pavadinimu. Jei šį vaistą vartoja vaikai ar paaugliai, turi būti imamasi tokių pat atsargumo priemonių, kaip ir vartojant kitus serotonino receptorių inhibitorius. Be to, nuo 2005-ųjų rugsėjo gamintojas pateikia informaciją, kad, palyginti su placebą gėrusiais vaikais (bet ne suaugusiaisiais), atomoksetiną vartojusiesiems labai padidėjo rizika, nes šis vaistas linkęs sukelti ir sukelia agresyvumą, polinkį žudyti ir polinkį į savižudybes. Jei vartojant šį vaistą atsiranda minčių apie savižudybę, jo vartojimas turi būti nutrauktas.

Benoksaprofenas

Tai veikliosios medžiagos tarptautinis pavadinimas, šis vaistas parduodamas *Opren*® (JAV) ir *Coxigon*® (Vokietija) pavadinimais. Benoksaprofenas tariamai yra priešuždegiminis vaistas ir buvo išrašomas kaip vaistas nuo reumatinių ligų. Vokietijoje jis patvirtintas 1981 ir 1982 m. Po daugelio mirčių vaistas iš rinkos pašalintas.

BGA, Vokietijos federalinis sveikatos biuras

Vokietijos federalinis sveikatos biuras įkurtas 1952 m. kaip Reicho sveikatos biuro dalis. Tai buvo centrinis valstybinis mokslinių tyrimų institutas visuomenės sveikatos srityje Vokietijos Federacinėje Respublikoje. Ši institucija buvo įsikūrusi Berlyne. Jos tikslas buvo atpažinti pavojus žmonių ir gyvūnų sveikatai ankstyvoje stadijoje, įvertinti juos ir imtis priemonių sustabdyti įstatymų numatytu pagrindu. 1994 m. ši institucija po restruktūrizacijos buvo panaikinta. Iš jos kilo šešios nepriklausomos organizacijos. Šiandien už vaistų patvirtinimą atsakingas Federalinis vaistų ir medicinos prietaisų institutas (BfArM).

Coxigon®

Žr. benoksaprofenas

Eli Lilly & Company

Farmacijos gigantas su būstine Indianapolyje, Indianos valstijoje. Jį 1876 m. įkūrė farmacijos chemikas *Eli Lilly*. Jis verslą pradėjo etiniu požiūriu visiškai švarus. Šiandien *Eli Lilly* su savo 42 tūkstančiais darbuotojų (2005), dukterinėmis bendrovėmis 138 pasaulio šalyse ir 14,6 milijardo dolerių apyvarta yra viena didžiausių farmacijos bendrovių pasaulyje.

FDA

Food and Drug Administration (Maisto ir vaistų administracija). Žr. reguliuojančiosios institucijos.

Fluoksetinas

Veikliosios medžiagos pavadinimas. Produktas parduodamas kaip *Prozac*® (JAV, Didžioji Britanija), *Fluctin*® (Vokietija) ir *Fluctine*® (Šveicarija, Austrija). Fluoksetinas priklauso SSRI vaistų šeimai. Jis vartojamas depresijai, obsesiniam kompulsiniam sindromui ir bulimijai gydyti. Savižudybė – vienas iš šalutinių poveikių. Šio vaisto vartojimas vaikams ir paaugliams gydyti, išskyrus tuos atvejus, kai vaistas tikrai indikuotinas, yra labai pavojingas. Klinikiniuose tyrimuose vartojantiesiems šį vaistą pasireiškė savižudiškas elgesys (mintys apie savižudybę ir bandymas nusižudyti), taip pat priešiškumas (daugiausia agresyvumas, priešiškas elgesys, pykčio protrūkiai). Šios pastabos galioja visiems SSRI grupės vaistams.

Indikacija

Iš lotynų kalbos žodžio „*indicatio*“ – įkainojimas, įvertinimas, iš „*indicare*“ – nurodyti, parodyti – medicininį veiksmą lemianti priežastis.

Insulinas

Vienas iš svarbiausių žmogaus ir gyvūnų hormonų, gaminamas kasos beta ląstelėse. Šios specializuotos ląstelės randamos tik vadinamosiose Langerhanso salelėse. Taigi ir hormono pavadinimas, insulinas, kilęs iš lotynų kalbos žodžio „*insula*“, reiškiančio salą (Langerhanso). Pagrindinė insulino funkcija – gliukozės kiekio kraujyje reguliavimas (šis kiekis taip pat vadinamas cukraus koncentracija). Gydant insulinu vartojami įvairūs insulino preparatai (gyvūnų insulinas ir sintetinis insulinas). Šiandien išrašomas beveik vien tik sintetinis insulinas (genetiniu būdu pagamintas žmogaus insulinas). Šie pokyčiai įvyko praktiškai be pacientų žinios bei sutikimo ir turėjo svarbių šalutinių poveikių. Natūralus insulinas buvo pakeistas genetiniu būdu pagamintu insulinu, nes šis naujas insulino gamybos būdas leido gamintojams gerokai padidinti apyvartą.

Ne pagal indikacijas

Produkto rinkodara ne pagal indikacijas, produkto pardavimas ne pagal indikacijas. Terminas „Ne pagal indikacijas“ reiškia vaisto paskyrimą ir vartojimą ne pagal patvirtintą jo panaudojimą ar nacionalinių bei Europos institucijų patvirtintas indikacijas, taip pat vaisto dozės ar gydymo trukmės keitimą ne pagal patvirtintą vaisto vartojimą. Tai taip pat vadinama nepatvirtintu vaisto vartojimu. Ši praktika itin paplitusi. Net 90 procentų kai kurių vaistų parduodama ne pagal indikacijas.

Olanzapinas

Vienas iš psichiatrijoje vartojamų atipinių neuroleptikų, daugiausia šizofreninei psichozei gydyti. Firminis pavadinimas – *Zyprexa*®.

Oraflex®

Benoksaprofeno firminis pavadinimas Jungtinėse Valstijose.

Neteisminis susitarimas

Jei vaistas pakenkia pacientui, farmacijos bendrovė dažnai bando išspręsti bylą už teismo ribų. Tai jai kainuoja didelius pinigus, tačiau ji šitaip išvengia, kad klinikiniai tyrimų duomenys nebūtų paviešinti. Neteisminiuose susitarimuose aukos ar jų giminaičiai priverčiami tylėti pasitelkus pinigus. Žr. Fentreso byla.

Prozac®

Firminis produkto pavadinimas. Žr. fluoksetinas.

Reguliuojančiosios institucijos

Vaisto patvirtinimas – tai nepriklausomas nacionalinis tikslas apsaugoti bendrus visuomenės interesus, nes visuomenės sveikata priklauso ir nuo vartojamų (patvirtintų) vaistų kokybės, veiksmingumo ir saugumo. Jungtinėse Amerikos Valstijose tokia reguliuojančioji institucija yra *FDA (Food and Drug Administration*, Maisto ir vaistų administracija). Vokietijoje iki 1994 m. tokias funkcijas atliko Federalinis sveikatos biuras (*BGA*), o šiuo metu – Federalinis vaistų ir medicinos prietaisų institutas (*BfArM*).

Rofekoksibas

Vioxx® veiklioji medžiaga.

Platinimo tyrimai

Leidžia įvesti vaistą į rinką prieš jį patvirtinant, kai gydytojai ir jų pacientai pakviečiami dalyvauti klinikiniuose tyrimuose. Šių tyrimų tikslas – išplatinti vaistą ir supažindinti su juo gydytojus bei pacientus, kai vaistas dar nėra patvirtintas ir negali duoti apyvartos (trumpalaikis tikslas), taip pat sukurti spaudimą reguliuojančiosioms institucijoms, kai atsiranda vaisto poreikis ir jis tampa žinomas (ilgalaikis tikslas).

Serotoninas

Nervinių impulsų siuntiklis (nervinį signalą perduodanti cheminė medžiaga) smegenyse. Remiantis serotonino teorija, smegenyse yra tam tikra serotonino pusiausvyra, tai lemia sveiką būseną, o šios pusiausvyros sutrikdymas gali sukelti depresiją, hiperaktyvumą ir kitokį blogį. Farmacijos pramonė šį sąrašą kasdien papildo. Tačiau moksliniu požiūriu serotonino teorija yra nepagrįsta ir neteisinga. Nepaisant to, idėja itin sėkmingai parduodama. Ši idėja sudėtingus ryšius supaprastina iki vienos vienintelės cheminės medžiagos.

Šalutiniai poveikiai

Kiekviena medžiaga, kuri patenka į žmogaus organizmą, paveikia daugiau nei vieną sritį (dalyką). Gamintojas nustato, kas yra vaisto pageidaujamas poveikis ir kas – šalutinis. Gamintojas pasižiūri, kokiam poveikiui jam lengviausia būtų gauti vaisto patvirtinimą ir kur jis gali paprasčiausiai pagudrauti. Kai vaistas jau patvirtintas kuriai nors vienai indikacijai gydyti, vėliau lengviau patvirtinti jį ir kitoms.

SSRI

Sutrumpinimas, reiškiantis selektyvus (atrankus) serotonino receptorių inhibitorius. Veikliosios medžiagos, kurios

sustabdo pakartotinį serotonino pasisavinimą smegenų ląstelėse. Daugiau informacijos žr. serotoninas.

Strattera®

Veiklioji medžiaga – atomoksetinas. Vartojamas dėmesio sutrikimo ir hiperaktyvumo sindromui gydyti (DSS/DSHS). Nuo 2005 m. vaistas Vokietijoje patvirtintas vaikams, paaugliams ir suaugusiesiems gydyti. Veiklioji medžiaga turi abejotinų savybių (žr. atomoksetinas ir SSRI).

Pasitikėjimas

Santykiai tarp gydytojo ir paciento pagrįsti pasitikėjimu. Bent jau iš paciento pusės. Jis turi atsiverti, apnuoginti krūtinę ir parodyti kūną. Tam būtinas didelis pasitikėjimas. Šis pasitikėjimas gydytoju kaip asmeniu savaime tampa pasitikėjimu vaistais, kuriuos tas gydytojas išrašo. Farmacijos pramonė itin stengiasi, kad sustiprintų pasitikėjimą vaistais.

Vioxx®

Toks buvo vaisto, vartojamo artritui, osteoartritui, reumatoidiniam artritui, ūmiems skausmams suaugusiesiems ir pirminei dismenorėjai gydyti, pavadinimas; vaistas pašalintas iš rinkos 2004 m.

Zyprexa®

Vaisto, kurio veiklioji medžiaga olanzapinas, firminis pavadinimas. Šis vaistas buvo patvirtintas šizofrenijai gydyti, tačiau jo apyvarta siekia milijardus dolerių, pvz., 4,2 milijardo dolerių 2006 m. *Zyprexa*® – tai logiška visų mano jau aprašytų manipuliacijų ir apgaulingų veiksmų farmacijos pramonėje padarinių kulminacija. Ir galbūt *Eli Lilly & Company* pabaiga.

ADRESAI

Čia yra keli adresai, kuriais jūs galite rasti informacijos įvairiomis šioje knygoje aprašytomis temomis:

- Korupcija ir sveikatos apsauga
  www.transparency.org.

- Farmacijos pramonė (Vokietijoje)
  www.arznei-telegramm.de.

- *Prozac*®, SSRI ir psichotropiniai vaistai:
  Pėterio Bregino (Peter Breggin) tinklalapis
  www.breggin.com ir Deivido Hilio (David Healy)
  tinklalapis www.hea-lyprozac.com.

- Knygos šiomis temomis (vokiškai):
  Heide Neukirchen: Pharma Report, Droemer 2005.

PASTABOS

1. Analyse und Bewertung der Unabhängigkeit von Selbsthilfegruppen/-organisationen bzw. Patienten und Patientinnengruppen/-organisationen am Beispiel ausgesuchter Krankheitsbereiche, tyrimas atliktas K. Schubert, G. Glaeseke, 2005, Bremen; cituojama: "Wer soll das bezahlen, wer hat so viel Geld?" von Magnus Heier, *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 12.03.2006, Nr. 48/Page 75. internete: <www.faz.net/s/Rub8E1390D3396F422B869A-49268EE3F15C/Doc~E3EC7A0F2E2724EFAABC18DB81A452961~ATpl~Ecommon~Scontent.html>.
2. <http://edition.cnn.com/2006/HEALTH/03/15/uk.clinical/index.html?section=cnn_latest>.
3. Guardian Unlimited, 09.17.2000 © Guardian News-papers Limited 2006. <www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4064664,00.html>.
4. Atvejis paviešintas ir aptartas spaudoje. Pavyzdžiui, <www.rense.com/general66/tradesecret.htm>.
5. Analyse und Bewertung der Unabhängigkeit von Selbsthilfegruppen/-organisationen bzw. Patienten und Patientinnengruppen/-organisationen am Beispiel ausgesuchter Krankheitsbereiche, Studie von K. Schubert, G. Glaeseke, 2005, Bremen, *The Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung* (in German), 12.03.2006, Nr. 48/Page 75. internete: <www.faz.net/s/Rub8E1390D3396F422B869A-49268EE3F15C/Doc~E3EC7A0F2E2724EFAABC18DB81A452961~ATpl~Ecommon~Scontent.html>.
6. PANORAMA. Nr. 647 iš 2004 11 25. <daserste.ndr.de/container/file/t_cid-2856592_.pdf>.

7. <www.dradio.de/dlf/sendungen/dossier/479955/>.
8. Smith Richard, Medical journals and pharmaceutical companies: uneasy bedfellows, *The British Medical Journal*, 31. May 2003; Internete: <www.bmj.com/cgi/content/full/326/7400/1202?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=benoxaprofen&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>.
9. Ten pat.
10. Ten pat.
11. Ten pat.
12. Šią *Lilly* vidinę dokumentaciją cituoja Joyce C., Lesser F. Opren deaths kept secret, admits Lilly, *The New Scientist*, August 29, 1985.
13. Ten pat.
14. Lasotta Bernhard M. Beschreibung und Vergleich der Spontanerfassungssysteme für unerwünschte Arzneimittelwirkungen (Dissertation 1999); <www.lasotta.de/Dissertation.pdf>.
15. Joyce C., Lesser F. Opren deaths kept secret, admits Lilly, *The New Scientist*, August 29, 1985.
16. Ten pat.
17. Ten pat.
18. Ten pat.
19. Ten pat.
20. Ten pat.
21. Ten pat.
22. Ten pat.
23. Bombardier C., Laine L., Reicin A., Shapiro D., Burgos-Vargas R., Davis B., et al. *Comparison of upper gastrointestinal toxicity of rofecoxib and naproxen in patients with rheumatoid arthritis.* VIGOR Study Group. N Engl J Med 2000; 343: 1520-8.

24. Dieppe Paul A., Ebrahim Shah, Martin Richard M. and Jüni Peter: Lessons from the withdrawal of rofecoxib, *The British Medical Journal* of October 16, 2004. <www.bmj.com/cgi/con-tent/full/329/7471/867>.
25. Ten pat.
26. Prof. Dr. med. Bruno Müller-Oerlinghausen, Vorsitzender der Arzneimittelkommission der deutschen Ärzteschaft (AkdÄ) und Herausgeber der Arzneiverordnung in der Praxis am 21. Januar 2005 in Berlin. Richter-Kuhlmann, Eva A. *Arzneimittelsicherheit: Vernachlässigtes Waisenkind in Deutsches Ärzteblatt 102*, Ausgabe 5 vom 04.02.2005, Seite A-252 / B-208 / C-195.
27. Ten pat.
28. <www.tga.gov.au/media/2007/070811-lumiracoxib.htm>.
29. Dieppe Paul A., Ebrahim Shah, Martin Richard M. and Peter Jüni: Lessons from the withdrawal of rofecoxib, *The British Medical Journal* of October 16, 2004. <www.bmj.com/cgi/content/full/329/7471/867>.
30. Richter-Kuhlmann, Eva A. *Arzneimittelsicherheit: Vernachlässigtes Waisenkind in Deutsches Ärzteblatt 102*, Ausgabe 5 vom 04.02.2005, Seite A-252 / B-208 / C-195.
31. Pharmabosse jammern beim Kanzler. <www.taz.de/pt/2004/07/07/ao115.1/text.ges,1>.
32. <www.interbrand.com/portfolio_details.asp?portfolio=1670&language=ID=>.
33. Koch Klaus. *Pharmamarketing: Millionen für die Meinungsbildner, Deutsches Ärzteblatt 98*, Ausgabe 39 vom 28.09.2001, Seite A-2484 / B-2122 / C-1987 POLITIK: Medizin-report.
34. Lindner Martin 2006: „Versuchskaninchen" in *DIE ZEIT*, 31.08.2006, Nr. 36.

35. They said it was safe. *The English Guardian*, 1999 m. spalio 30 d., šeštadienis. <www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,258000,00.html>.
36. Neukirchen Heide. *Der Pharma Report*, Droemer, 2005.
37. <www.drugtopics.com/drugtopics/article/articleDetail.jsp?id=407652>.
38. Tuo metu fluoksetino buvo rasta braziliškose dietinėse tabletėse. Jos vadinamos *Emagrece Sim* ir *Herbathin*. FDA perspėjo dėl jų vartojimo 2006 m. sausį.
39. Financial Ties between DSM-IV Panel Members and the Pharmaceutical Industry Lisa Cosgrovea, Sheldon Krimskyb, Manisha Vijayaraghavana, Lisa Schneidera Psychotherapy and psychosomatics 2006;75:154-160 (DOI: 10.1159/ 000091772)
40. <www.bukopharma.de/Pharma-Brief/PBArchiv/1998/phbf9802.html>.
41. Ten pat.
42. Ten pat.
43. Ten pat.
44. <www.bukopharma.de/Pharma-Brief/PBArchiv/1998/phbf9802.html>.
45. Hoffman Jurand Sara Lawsuits over antidepressants claim the drug is worse than the disease. <www.baumhedlandlaw.com/SSRIs/Lawsuits%20over%20antidepressants.htm>.
46. "They said it was safe" *Guardian*, 1999 m. spalio 30 d., šeštadienis. Internete <www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,258000,00.html>.
47. *Lilly* buvo nubausta dėl neteisingai pateiktos informacijos benoksaprofeno pakuotės informaciniame lapelyje. <www.zmagsite.zmag.org/May2004/lev-ine0504.html>.

48. Boseley Sarah. They said it was safe, *Guardian*, 1999 m. spalio 30 d., šeštadienis. <www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,258000,00.html>.
49. Ten pat.
50. Ten pat.
51. Breggin Peter R. and Ross Breggin Ginger: Talking back to Prozac, St Martin's Press, 1994. <www.sntp.net/prozac/breggin_prozac_2.htm>.
52. Ten pat.
53. Ten pat.
54. Ten pat.
55. Ten pat.
56. Ten pat.
57. Ten pat.
58. Ten pat.
59. Straipsnis iš 2002 14 06 *Ärztliche Praxis*. <www.aerztlichepraxis.de/artikel_gynaekologie_schwangerschaft_ssri_1139935991.htm>.
60. Ten pat.
61. Šaltinis: vidinė *Lilly* dokumentacija, kurią aš tvarkau.
62. Breggin Peter R. and Ross Breggin Ginger. Talking back to Prozac, *St Martin's Press*, 1994.
63. *Arznei-telegramm* I/2005.
64. <www.Lilly.co.uk>.
65. Lacasse J. L., Leo J. Serotonin and Depression – A Disconnect between the Advertisements and the Scientific Literature, November 8, 2005, *PLoS Medicine*, Vol. 2, No. 12, <www.plosmedicine.org>.
66. Ten pat.

67. Skaičius ir citata paimti iš jo kalbos Tallahassee, Florida, 2006 m. rugsėjo 8 d., penktadienis. <www.phrma.org/about_phrma/ceo_voices/the_next_small_thing:_an_update_on_the_bio-edical_revolution/>.
68. <www.de.wikipedia.org/wiki/Fluoxetine>.
69. Vesbekerio bylos detales galima rasti: <www.lectlaw.com/filesh/zbko3.htm> ir <http://zmagsite.zmag.org/May2004/levineo504.html>.
70. They said it was safe. *Guardian*, 1999 m. spalio 30 d., šeštadienis. <www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,258000,00.html>.
71. Peter Breggin. FDA spaudos konferencija 2004 m. rugsėjį.
72. David Healy, liudytojų pasakojimai Nick Schulz-Solce ir Hans Weber byloje *Lilly* prieš Fentresą. <www.ahrp.org/risks/healy/SSRIrisks0803.php>.
73. <www.emea.europa.eu/pdfs/human/press/pr/20255406en.pdf>.
74. Ten pat.
75. <www.transparency.de/2006-01-19-Gesandheit.861.0.html?&contUid=1576>.
76. BGA liepos 26 d., Geschäftszeichen GV 7-7251-01-18857/8) – cituojama maloniai leidus dr. Ernstui v. Kriegsteinui.
77. Lancet, 1980; ii: 398-401; cituojama iš DIABETES THE SCANDAL OF HUMAN INSULIN © What Doctors Don't Tell You. <www.healthy.net/scr/article.asp?Id=2826>.
78. Ten pat.
79. Ten pat.
80. <www.healthy.net/scr/Article.asp?Id=2826&xcntr=2>.

81. Coyne Brendan, Drug Co. Admits Guilt in Offlabel Marketing Case, *The New Standard*, 2005. <www.newstandardnews.net/content/index.cfm/items/2699>.
82. Ten pat.
83. Ten pat.
84. Tansey Bernadette, 2005: "HARD SELL: How Marketing Drives the Pharmaceutical Industry". <http://sfgate.com/cgibin/article.cgi?file=/c/a/2005/05/01/MNG4TCIDoJ1.DTL>.
85. Kelton Erika. Sales tactics, whistleblowers and quitam lawsuits in the pharmaceutical industry: <www.cafepharma.com/quitam.asp>.
86. Cituojama iš 2004 m. gegužės 13 d. straipsnio laikraštyje *The New Standard* "Suit: Pfizer bribed doctors to prescribe drug for unapproved uses". <www.newstandardnews.net/content/index.cfm/items/352>.
87. <www.nytimes.com/2006/08/30/business/30drug.html?ex=1314590400&en=a9304d7a40352394&ei=5088&partner=rssnyt&emc=rss>.
88. <www.zdf.de/ZDFde/in-halt/26/0,1872,2083034,00.html>.
89. Lacasse J. R., Leo J. Serotonin and Depression – A Disconnect between the Advertisements and the Scientific Literature, November 8, 2005, *PLoS Medicine*, Vol. 2, No. 12, <www.plosmedicine.org>.
90. *Arznei-telegramm* I/2005.
91. <www.24-7pressrelease.com/view_press_release.php?-rID=11216>;
<www.24-7pressrelease.com/view_press_release.php?rID=21052&tf7sid=af63601bf350e2d39c51e62a23c63087>.
92. Ten pat.

93. <www.drgreene.org/body.cfm?id=21&action=detail&ref=1246>.
94. <www.atomoxetine.info/>.
95. <www.dradio.de/dlf/sendungen/sprechs-tunde/431640/%20>.
96. <www.adders.org/news109.htm>.
97. Lacasse J. R., Leo J. Serotonin and Depression – A Disconnect between the Advertisements and the Scientific Literature, November 8, 2005, *PLoS Medicine*, Vol. 2, No. 12, <www.plosmedicine.org>.
98. Informacija apie Teksaso projektą ir Aleną Džonsą paimta iš: <www.bmj.com/cgi/content/full/328/7454/1458>; <http://psychrights.org/Drugs/AllenJonesTMAPJanuary20.pdf>.
99. BMJ 2005; 331: 592 (2005 m. rugsėjo 17 d.).
100. <www.psychsearch.net/teenscreen.html>.
101. Breggin Peter R. and Ross Breggin Ginger. Talking back to Prozac, *St Martin's Press*, 1994. <www.sntp.net/prozac/breg-gin_prozac_2.htm>.
102. <www.psychsearch.net/teenscreen.html>.
103. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 2002.
104. <www.bmj.com/cgi/content/full/331/7521/906?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=TeenScreen&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>.
105. *Spiegel* Online, 2006 m. sausio 6 d. <www.spiegel.de/wis-senschaft/mensch/0,1518,393609,00.html>.
106. <http://ahrp.blogspot.com/2007/01/zyprexa-cat-out-bag-new-legal-motion.html>.
107. Gardiner Harris straipsnis *The New York Times*, 18.12.2003; available at.

108. <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C02E1D7163FF93BA25751C1A9659C8B63>.
109. <www.mindfreedom.org/affspo/act/us/psychrights/ny-times-vs-Eli-Lilly/states-study-marketing-of-Lilly–pill>.
110. <www.opednews.com/articles/genera_evelyn_p_070-205_no-body_buys_Lilly _s_.htm>.
111. Ši ir visa tolesnė informacija apie *Zyprexa*®, jei nenurodyta kitaip, paimta iš: <www.opednews.com/articles/genera_evelyn_p_070205_nobody_buys_Lilly_s_.htm>.
112. *Arznei-telegramm* 2004 m. vasario 13 d. <www.newstarget.com/001895.html>.
113. <www.transparency.de/2006-05-16_Gesundheit.911.0.html>.
114. Läkemedelsvärlden „Welt derArzneimittel" 2006 m. gruodis.
115. <www.transparency.de/2006-01-19-Gesundheit.861.0.html-?&contUid=1576>.
116. <http://www.prnewswire.com/cgibin/micro_stories.pl?ACCT=916306&TICK=LLY&STORY=/www/story/01-04-2007/0004499787&EDATE=Jan+4,+2007>.

Šalutinis poveikis: mirtis. Išpažintys iš farmacijos virtuvės

Aš papirkau švedų profesorių, norėdamas paspartinti Prozac registraciją Švedijoje.
John Virapen

Farmacijos kompanijos nori, kad žmonės visuomet sirgtų. Jos nori priversti žmones manyti, kad šie serga. Ir tai daro dėl vienos vienintelės priežasties: pinigų.

Ar žinojote, kad:

Farmacijos kompanijos išleidžia daugiau nei 35 000 eurų (daugiau nei 50 000 dolerių) kiekvienam gydytojui per metus, norėdamos priversti išrašinėti savo kompanijų produktus?

Daugiau kaip 75 procentams žymiausių mokslininkų, dirbančių medicinos srityje, farmacijos pramonė „moka"?

Kai kuriais atvejais korupcija įsigalėjo vaistų registracijos ir rinkodaros procesuose?

Farmacijos pramonė tikslingai sukuria ligas ir rinkodaros priemonėmis jas išreklamuoja norėdama praplėsti rinką savo produktams ir padidinti jų pardavimus?

Farmacijos pramonė rado įdomesnį taikinį – vaikus?

„Šalutinis poveikis: mirtis" – tai tikra istorija apie korupciją, papirkinėjimą ir sukčiavimus, parašyta dr. Johno Virapeno, vadinamo Didžiosios farmacijos virtuvės žinovu. Per 35 darbo metus farmacijos pramonės kompanijose (ilgiausiai darbavosi *Eli Lilly & Company* generaliniu direktoriumi Švedijoje) jis buvo atsakingas už tam tikrų vaistų rinkodarą. Šie vaistai turėjo lemtingų šalutinių poveikių.

www.versus.lt | www.skaitytojuklubas.lt

ISBN 978-9955-34-304-2

Viršelio autorius dr. John Virapen
Nuotrauka Jaimie Duplass@fotolia.com

JOHN VIRAPEN ŠALUTINIS POVEIKIS: MIRTIS

JOHN VIRAPEN

ŠALUTINIS POVEIKIS MIRTIS

IŠPAŽINTYS IŠ FARMACIJOS VIRTUVĖS

VERSUS AUREUS